

**KÜTAHYALI RAHİMÎ DÎVÂNI'NDAKİ
KASİDELERİN ŞERHİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Emine ÇINAR

Kütahya -2010

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KÜTAHYALI RAHİMÎ DÎVÂNİ'NDAKİ
KASİDELERİN ŞERHİ**

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ

Hazırlayan
Emine ÇINAR

Kütahya – 2010

Kabul ve Onay

Emine ÇINAR'ın hazırladığı “Kütahyalı Rahîmî Dîvânı'ndaki Kasidelerin Şerhi” başlıklı yüksek lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği ile kabul edilmiştir.

.../...../2010

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Kadir GÜLER		
Yrd. Doç. Dr. Atilla BATUR		

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kütahyalı Rahîmî Dîvânı’ındaki Kasidelerin Şerhi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../..../2010

Emine ÇINAR

Özgeçmiş

04.01.1983'te Adana'da doğan Emine ÇINAR, ilkokulu Adana Yeşilevler İlkokulu'nda, ortaokul ve lise öğrenimini Adana 19 Mayıs Lisesi'nde tamamladı. Lisans eğitimini 2007 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebîyat Fakültesi Türk Dili ve Edebîyatı Bölümü'nde bitirdi. 2007-2008 yılları arasında Kütahya Endüstri Meslek Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak çalıştı. 2008 Eğitim-Öğretim yılında Adana'da özel bir eğitim kurumunda görev almış olup halen aynı kurumda Türkçe öğretmenliğine devam etmektedir.

ÖZET

KÜTAHYALI RAHİMÎ DÎVÂNÎ'NDAKİ KASİDELERİN ŞERHİ

ÇINAR, Emine

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ

Eylül, 2010, 393 sayfa

Osmanlı Devleti 16. yy'da siyasî olarak bir yükseliş dönemine girmiş, siyasî alandaki bu yükseliş sanat, edebiyat ve kültür alanında da kendini göstermiştir. Divan edebiyatı da bu gelişmelere paralel olarak bu yüzyılda yavaş yavaş klasik bir edebiyat görünümüne kavuşmaya başlamıştır. Divan şiirinin klasik şekilleniş bakımından vücut bulmaya başladığı bu döneme Fuzûlî, Bâkî gibi divan şiiri ustaları damga vurmuştur. Türk edebiyatının parlak dönemlerinin başladığı bu yüzyılın bir şairi de Kütahyalı Rahîmî'dir.

16. yüzyılda yaşamış olan Rahîmî, bu yüzyılın Osmanlısında önemli kültür şehirlerinden olan Kütahya ile anılmıştır. Divan edebiyatının gerek kuruluş gerekse gelişmesinde önemli bir şehir olan Kütahya, aynı zamanda devrin önemli muhitlerindedir.

Bu çalışmada, muhtelif eserlerde "Kütahyalı Rahîmî" olarak anılan şairin Prof. Dr. Ahmet Mermer tarafından hazırlanan "Kütahyalı Rahîmî ve Divanı" adlı eserinden yola çıkılmıştır. İki bölümden oluşan bu çalışmada Kütahyalı Rahîmî ve Divanı'ndaki kasidelerin şerhi üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde 16. yüzyılda meydana gelen siyasî ve edebî gelişmeler ele alınmaya çalışılmış, ardından Kütahyalı Rahîmî'nin hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde anlamı bilinmeyen kelimelerin sözlük anlamları verilmiş, daha sonra da beyit, nesre çevrilerek günümüz Türkçesiyle açıklanmıştır. Son olarak da beyitlerde geçen edebî sanatlarla ve mazmunlara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaside, Şerh, Dîvan Edebiyatı, 16. Yüzyıl Edebiyatı, Kütahyalı Rahîmî.

ABSTRACT**THE ANNOTATION OF THE ODES OF KÜTAHYALI RAHİMİ DIVANI****ÇINAR, Emine****M.A. Thesis, Turkish Language and Literature of the Field****Tez Danışmanı: Ast. Prof. Mustafa GÜNEŞ****September, 2010, 393 sayfa**

Ottoman literature in the sixteenth century has shown big growing in the fields of art, literature and to the toplevel. Divan poetry was influenced by this were many masters such as Fuzuli, Baki who grew up. One of the important master, belonging to this century was Rahimi.

Rahîmî who lived in the sixteenth century was known with Kütahya. Kütahya had a big addition in the development of Divan poetry, it was the important place of the century at the same time

In this work, it was made use of “Kütahyalı Rahimi and Divanı” which was written by Prof. Dr. Ahmet Mermer. This work was formed with two parts and the odes of “Kütahyalı Rahîmî” was examined. In the first part, it was slanded with political and literary improvements of the sixteenth century, and then the life, art and works of Kütahyalı Rahimi were narrated. In the second part, the meanings of unknown words was founded. So, it is supplied to be understood the words easily. At the end, the arts of the odes was examined.

Key Words: Ode, Interpretation, Divan Literature, The Literature of Sixteenth Century, Kütahyalı Rahîmî.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
TEZ METNİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜTAHYALI RAHİMÎ'NİN HAYATI ESERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI.....	8
1.2. ESERİ.....	10
1.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	11
1.4. RAHİMÎ DİVANI'NDAKİ KASİDELERİN DİL, ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	12

İKİNCİ BÖLÜM

KASİDELER

1. KASİDE	19
2. KASİDE	98
3. KASİDE	151
4. KASİDE	178
5. KASİDE	209
6. KASİDE	241
7. KASİDE	263
8. KASİDE	293
9. KASİDE	345
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	373
KAYNAKÇA	376
DİZİN	380

KISALTMALAR LİSTESİ

- a.** : Arapça
a. g. e. : Adı geçen eser
b. : beyit
Bkz. : Bakınız
Bl. : Bölüm
C. : Cilt
DPÜ : Dumlupınar Üniversitesi
f. : Farsça
G. : Gazel
Hzl. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
s. : sayfa
S : Sayı
TDD : Türk Dili Dergisi
TDK : Türk Dil Kurumu
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
TTK : Türk Tarih Kurumu

TEZ METNİ

GİRİŞ

XVI. YÜZYILIN SİYASÎ VE EDEBÎ DURUMU

Yüzyılın Siyasî Durumu

15. yüzyılın sona ermesiyle Özbekler, Timur'u ağır bir yenilgiye uğratarak, Harezm yöresini ele geçirmişlerdir. Öte yandan Özbekler'in, batıda sınırlarını genişletmiş olmaları Safevi Devleti'yle karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur. Özbek hükümdarı olan Şeybanî Han, Timur ile savaş halinde iken diğer taraftan da Şîf Safevilerle sürekli olarak karşı karşıya gelmek zorunda kalmıştır (Mengi, 1999: 137). Bu arada Herat şehrinin Timurlularla Şeybanlılar ve Şeybanlılarla Şîf Safeviler arasındaki çatışmaların merkezinde olması güzel sonuçlar vermedi. Bu kargaşa döneminde kültür ve sanat açısından son derece önemli bir merkez olan Herat, büyük zarara uğramış, eski önemini yitirmiştir. Tüm bu olumsuz olaylar karşısında bile Şeybanlı hanları kültür ve sanatı muhafaza ettiler. Âlim ve sanatkârları korudular. Böylelikle Harezm'de ve Maverâünnehir'de Herat şehrinin kültürünü, gelenek ve göreneklerini devam ettirdiler (Banarlı, 1998: 517).

Aynı zamanda bir şair olan Özbek hükümdarı Şeybanî Han'ın bir divan oluşturacak kadar şiiri bulunmaktadır. Şeybanî Han her ne kadar, yapılan savaşların meydana getirdiği olumsuzlukları yok etmeye çalışmışsa da, onun ölümünden sonra da uzun bir süre Özbeklerin elinde bulunan bu sahalar sürekli savaşlara tanık olmuştur (Mengi, 1999: 137).

16. yüzyılda, Azerbaycan, Safevi Devleti'nin hakimiyeti altındadır. Safevi hükümdarı Şah İsmail çetin mücadeleler sonucunda Horasan, İran ve Irak'ı da egemenliği altına almıştır. Öte yandan Şah İsmail, Şeybanî Han'ı da yenilgiye uğratarak, büyük bir devletin hükümdarı olmuş ve Osmanlı İmparatorluğu için de tehlike arz etmeye başlamıştır (Mengi, 1999: 137).

16. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemi kabul edilir. Bu devirde Osmanlı Devleti devrin adından da anlaşılacağı gibi en ihtişamlı devrini yaşamaktadır. Bu yüzyılda Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde Osmanlı fetihleri doğuda ve batıda büyük hız kazanmıştır. Öyle ki Osmanlı sınırları Tebriz'den Macaristan içlerine, Kırım'dan Arabistan ve Kuzey Afrika'ya kadar ulaşmıştır (Emecen, 2002: 9).

16. yüzyıl, Oğuz Türklerinin Türk tarihinde en saltanatlı çağlarını yaşadıkları yüzyıldır. Türk milletinin belki de tarihinde meydana getirdiği büyük ve devamlı eseri ve en muhteşemi, Osmanlı'nın bu devrinde yükselişinin son seviyesindeydi (Banarlı, 1998: 515).

Asrın başında II. Bayezid döneminde büyük bir sessizliğe gömülen, adeta en sessiz devrini geçiren, hatta Mısır Memluklerine karşı bile bir takım başarısızlıklar yaşayan imparatorluk, Yavuz Sultan Selim'in tahta geçmesiyle yeniden ayağa kalkmıştır (Banarlı, 1998: 516).

Osmanlılar 16. yüzyıla girildiğinde buldukları coğrafyada çok daha farklı sorunlarla karşı karşıya gelmiştir. Doğuda ortaya çıkan ve Osmanlı'ya yönelik tehlikelerin ortadan kaldırılması, öte yandan iç karışıklıkların yatıştırılması ve aynı zamanda bu iki olayın hem ekonomik hem de sosyal yönden verdiği zararları telafi eden Mısır'ın ele geçirilmesi yükselme devrine geçileceğinin en güzel habercisiydi (Emecen, 2002: 9).

16. yüzyılda Osmanlı Devleti güçlü padişahların tahta geçmesiyle beraber büyüme ve gelişmesine devam ederek büyük bir imparatorluk haline gelmiştir. Yavuz Sultan Selim, Çaldıran zaferiyle Şah İsmail tehlikesini ortadan kaldırdığı gibi, onun zamanında Anadolu topraklarının bütünlüğü kesin olarak sağlanmıştır. Suriye, Hicaz ve Mısır imparatorluk sınırları içerisine alınmıştır (Mengi, 1999: 152).

Osmanlı Devleti, Yavuz Sultan Selim'den sonra Kanuni Sultan Süleyman devrini yaşamıştır ki bu dönemde Osmanlı asrın en büyük devleti olmuştur. Avrupalıların "Muhteşem Süleyman" diye adlandırdığı bu hükümdar, doğuda, özellikle de batı devletleri karşısında Osmanlı Devleti'ni en üst seviyeye ulaştırmıştır (Banarlı, 1998: 516).

Kanuni Sultan Süleyman, hükümdarlığı esnasında daha çok Avrupa seferlerine ağırlık vermiş, bununla birlikte Belgrad ve Rodos'u ele geçirmiştir. Avusturya topraklarını da ele geçiren Osmanlı, Avrupa ortalarına kadar yürümüş Viyana kapılarına dayanmıştır (Mengi, 1999: 152).

Sultan İkinci Selim

Kanuni'den sonra Osmanlı tahtına geçen II. Selim, Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan doğan ikinci oğludur. II. Selim iyi bir eğitim aldıktan sonra, 1544'te Manisa sancak beyliğine gönderilmiştir. Babasının vefatı esnasında ise Kütahya sancak beyliği görevinde bulunuyordu (İlgürel, 2002: 41).

Kanuni'nin sağ kalan tek oğlu Sultan İkinci Selim, bu asrın hükümdar şairlerindedir. Kendisi av ve içkiye düşkündü. Bunun yanında şiire karşı bir muhabbeti vardı. Aynı zamanda ilim ve şiir sohbetleri tertipliyor ve şiir söylüyordu. Babası Kanuni Sultan Süleyman'nın ölümünden sonra, devrin en ihtişamlı ve en büyük devletinin siyasi ve askeri idaresi konusunda mesuliyetin kendisinde olduğunu biliyordu. Bu sebeple saltanat tahtına oturmakla beraber, devletin idaresini, Kanuni'nin son sadrazamı olan Sokulu Mehmet Paşa gibi tecrübeli bir vezire bıraktı. Devleti güçlü vezirlere bırakarak, imparatorluğu bir reis-i cumhur tarafsızlığıyla idare eden İkinci Selim'in hakkında tarih, leyhde ve aleyhde çok sözler söylemiştir. Ayrıca içki ve alemlere olan düşkünlüğü sebebiyle birçok tenkide uğramıştır (Banarlı, 2001:570).

Kendinden önceki padişahlara nazaran keyfine düşkün ve zayıf karakterli olarak bilinen Sultan Selim, sınırları üç kıtaya ulaşmış olan Osmanlı imparatorluğunun tek hakimidir. Sakız ve Kıbrıs adalarının fethi, İnebahtı'da yakılarak büyük zarara uğrayan Osmanlı donanmasının beş ay gibi kısa bir sürede yeniden inşa edilerek Don, Süveyş, Karadeniz ve Marmara'da kanal açma girişimleri, Tunus ve Yemen'in ele geçirilmesi gibi önemli gelişmeler onun padişahlığı döneminde yaşanmıştır (Efe, 1990: 175).

II. Selim önce 963/1558'de Karaman Valiliği'ne, daha sonra 969/1561 yılında Kütahya Valiliği'ne atanmıştır. Burada padişah oluncaya kadar kalmıştır. Şairimiz Rahîmî, II. Selim'e kasideler ve şiirler yazmıştır. Yazdığı bu şiirler sayesinde II. Selim'in iltifatını kazanmış ve Alay Beyi olmuştur. II. Selim 974/1566 yılında padişah olup Kütahya'dan ayrıldıktan sonra yine Rahîmî'nin mısralarıyla başlayan murabbaından anlaşılacağı üzere, onun oğlu III. Murad'ın gelişini müjdelemiştir. Dolayısıyla Rahîmî'nin onun mahiyetinde de çalıştığını tahmin etmekteyiz. Tarihi kaynaklara göre III. Murad, Manisa sancak beyliğine vali tayin edilmiştir (Mermer, 2004: 13).

Yüzyılın Edebî Durumu

16. yüzyılda Osmanlı Devleti, doğuda İran'dan, batıda Macaristan'a, kuzeyde Kırım'dan, güneyde Arap Yarımadası'na ve Kuzey Afrika'ya kadar sınırlarını genişletmiştir. Osmanlı kültürü Rumeli'de hemen tamamıyla yerleşmiş; Selanik, Üsküp, Filibe, Sofya, Priştine devletin kültür ve sanat merkezleri olarak önemlerini bu yüzyılda da sürdürmüşlerdir. Bu yüzyılda tüm bu şehirlerde açılmış olan tekke ve medreselerden, çok sayıda âlim, mutasavvıf, şair vb. sanatçılar yetişmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında şunu söyleyebiliriz ki Rumeli yöresinin bu dönem kültür ve edebiyat hareketlerinde ayrı bir yeri vardır. Öte yandan Anadolu'da ise, Konya, Edirne, Bursa, Amasya, Kütahya ve Manisa eski önemlerini sürdürmüşler, fakat bu yüzyılın asıl ve en önemli kültür merkezi İstanbul olmuştur (Mengi, 1999: 153).

16. yüzyılda Osmanlı edebiyatı kendinden önceki asırların birikimleri üzerinde yükselerek, kültür ve sanat yönünden, dönemin ihtişamına yakışır vaziyettedir (Banarlı, 1998:557). Ülkedeki genel değişime ve yükselişe bağlı olarak kültür ve edebiyat da gelişmiş, padişahlar bilim ve sanata önem vermişlerdir. Padişahların ve devlet büyüklerinin şiire, edebiyata önem vermeleri, şairleri ve sanatçıları koruyarak, onların eserlerini hediyelerle ödüllendirmeleri bu yüzyıl edebiyatına önemli katkılarda bulunmuştur (Mengi, 1999: 153).

Klasik şiirin meydana geldiği bu yüzyılda Arapça ve Farsçadan dilimize giren kelimelerle gün geçtikçe daha da süslü ve ağıdalı şiir diline karşı bir tepki olarak sade bir Türkçe ile eser verenler de olmuştur. İslam kültürünün etkisiyle giren bu Arapça ve Farsça kelimeler ve tamlamalarla yazılan gazellerin dili, kasidelerin diline oranla daha sadedir (Dilçin, 1986: 170).

16. yüzyılda Türk edebiyatının eser verdiği Çağatay, Azeri ve Osmanlı sahaları ele alındığında, kültür ve sanat konusunda en hareketli yörenin Osmanlı sahası olduğu görülür. Bu yüzyılda Divan edebiyatı gittikçe daha da gelişmiş daha önceki yüzyıllarda örnek aldığı İran edebiyatıyla boy ölçüşecek konuma gelmiştir ve Osmanlı şair ve sanatçıları artık İranlı şair ve sanatçıların eserleriyle eşdeğer eserler vermektedirler (Mengi, 1999: 152).

16. yüzyılda Osmanlı devletinin sınırları dışında da önemli bir Türk edebiyatından bahsedilebilir. Özellikle 15. yüzyılda gelişen, büyüyen doğu Türklerinin

edebiyatı Çağatay adını almıştır. Çağatay edebiyatı, Ali Şir Nevaî ve Hüseyin Baykara'yla en üst seviyesini yaşamıştır. Yine aynı asırda bu edebiyatı, Şeybanî Han, Ubeydullah Han, Fazullahî, Kâmrân Mirza, Bayram Han, Babür Şah vs. gibi sanatçılar temsil etmiştir. Babür Şah, Ali Şir Nevaî'den sonra Doğu Türkçesinin yetiştirdiği en büyük bilgin ve şairdir. Babür'ün Divânı, Aruz Risalesi ve Babür-nâme isimli seyahat ve hatırat kitabı vardır. Doğu Oğuz Türkçesi etrafında gelişen Azerî sahası Türk edebiyatında Şah İsmail, Ahmed Şah, Narenci Sultan Tufeyli, Emrî gibi isimleri sayabiliriz (Mermer vd., 2006: 485).

Bu yüzyılda, siyasî manada yaşananlar dışarıdan bakıldığında mezhep mücadelesi gibi görünen ve Safevi Şiîliği ile Şeybanî Sünnîliğini karşı karşıya gelmiş gösteren Türkistan çarpışmaları, aslında bir siyasî hakimiyet mücadelesiydi. Fakat bu devirlerde yaşanan çatışmaların doğurduğu maddi hasarlar, halkın maneviyata sarılmasını sağladığından, bu çatışmalar sadece Yesevî tarzı hikmetlerin sayısını artırmakla kalmadı, bunun yanında yeniden dinî-tasavvufî şiirler söylendi (Banarlı, 1998: 517).

16. yüzyılda İslam kültürüyle yetişen yüzlerce şair tarafından işlenen divan şiiri, estetik ve ahenk yönünden en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Divanlarda işlenen konular din, tasavvuf, hikmet, rindlik, aşk, tabiat gibi bilinen konulardır. Bu yüzyılda aynı zamanda İran edebiyatında sıkça görülen aşk hikayeleri yer almaktadır. Bunun yanında 16. yüzyıl, şairlerin birbirlerini çokça hicvettikleri bir yüzyıl olmuştur (Mengi, 1999: 154).

Bu yüzyılda özellikle ince ruhlu ve edebî yönden kuvvetli padişahlar, Türk edebiyatının üst seviyelere ulaşmasında önemli katkılarda bulunmuştur (Mermer vd., 2006: 485).

Bu yüzyıl padişahlarından ve Osmanlının onuncu padişahı olan Kanunî Sultan Süleyman'ın (1495-1566) Türk edebiyatına sunduğu katkılar azımsanamayacak derecededir. Bilindiği üzere Kânûnî, Osmanlı hanedanı içinde en uzun süre tahtta kalan sultandır. Şiirle uğraşan ve Muhibbî mahlasıyla klasik şiirin en hacimli divanını kaleme alan Kanunî, devrinde şairlere özel bir ilgi göstermiştir. Muhibbî Divanı'nda 2799 gazel bulunmaktadır. Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu olan II. Selim de babası gibi şiire ve şaire özel ilgi göstermiştir. Birçok şairin kendisine intisap etmesinin yanında kendisi de

aynı zamanda Selimî mahlasıyla şiirler söylemiştir. Ardından 1574-1595 yılları arasında padişahlık yapan III. Murad da şiire ilgi duyan padişahlar arasındadır. Dinî-tasavvufî şiirler söyleyen Sultan III. Murad hacimli bir divana sahiptir (İsen-Bilkan, 1997: 46-49).

16. yüzyılda divan şiiri, dış ahengi, nazım tekniği ve ses güzelliği bakımından geçen asırlardan üstündür. Aruz vezni ile klasik söyleyiş devam etmekle birlikte, daha yetkin bir duruma geldiği gözlenmektedir. Mısra ve beyitlerin süslülüğü, ince işlenişi adeta göz kamaştırıcıdır. Bu ihtişamlı söyleyişler sayesinde devrin divan şiiri gönül alıcı bir konumdadır. İnce bir nakış gibi sözlerini incilerle süsleyen şairler adeta dönemin ihtişamına uygun bir üslup takınmışlardır (Banarlı, 1998: 562).

Bu asırda Türk edebiyatına ölümsüz eserler kazandırmış veya değerli eserleri ve çalışmalarıyla kendilerinden daha üstün şairlerin yetişmesinde etkisi olmuş; sonunda, bu büyük şairler ve âlimler kervanına katılarak Türk edebiyatına gücü yettiği kadar hizmet etmiş şairlerin sayısı çoktur (Banarlı, 1998: 563).

16. yüzyıla damgasına vuran ünlü divan şairlerimizin başında Fuzûlî, Bâkî, Zâtî sayılır ki asrın geniş tesirli ve yetiştirici üstatlarıdır. Bunların yanı sıra Kanunî Sultan Süleyman döneminde ün yapmış ve padişah iltifatını kazanmış bir diğer şairimiz de Hayalî Bey'dir. Kanunî Sultan Süleyman tarafından bir sancakla birlikte "bey" unvanı verilen Hayâlî'nin ünlü ve en zorlu rakibi Taşlıcalı Yahya Bey'i de döneme büyük tesirleri olan şairlerden sayabiliriz (Banarlı, 1998: 572-574). Yüzyılın diğer önemli şairleri ise Nev'î, Rûhî-i Bağdâdî, Figânî, Gazalî'dir.

Osmanlı Devleti'nin, 16. yüzyılda iktidar, refah ve kültür alanlarında atılım yaptığı bir dönemde sanatta ve edebiyatta da bu denli yükselip, çok sayıda sanatkâr yetiştirmesi çok doğaldır. Denilebilir ki, bir milletin sanatı o milletin medeniyet seviyesiyle doğru orantılıdır. 16. yüzyıl sanatı buna en güzel örnektir. Buna bağlı olarak böylesi bir durumda görülüyor ki Türk Edebiyatının geçen asırlardan faydalanarak gelecek asırlara da etki bırakan en seçkin simaları ve bu simaların asırlara en güzel nişanelerini bırakan 16. yüzyıl edebiyatı, bir dönüm noktasıdır (Banarlı, 1998: 572).

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜTAHYALI RAHİMÎ'NİN HAYATI ESERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI

Divanında, Rahîmî mahlasını kullanan şairin asıl adı Mehmed'dir. Kütahyalı olduğunun dışında hayatı hakkında kesin bilgiler yoktur. Doğum tarihi belli değildir. "Bey" şairlerinden sayılan Rahîmî'nin adına Ahdî'nin "Gülşen-i Şu'ara" adlı eserinde rastlanmaktadır (Mermer, 2004: 13). Rahîmî hakkında edinilebilen bilgiler bu eserle sınırlıdır. Bunun yanında bu bilgilere bir de şairin kendi divanının dibacesinde rastlanmaktadır. Rahîmî bu dibacede kendisi hakkında az da olsa bilgi vermektedir.

Ahdî'nin Gülşen-i Şu'ara'sı, Rahîmî'nin adının geçtiği tek kaynaktır. Ahdî, tezkiresinde Rahîmî'den şöyle bahseder: "Rahîmî Beg: Kütâhiye'dendür. Zât-ı melek-hısâli fûnûn-ı ma'ârife mâlik ve vâdî-i şî're rahş-ı tab'ı sâlik ve aksâm-ı nazm ü nesre kâdir ve her birinde mâhirdür. Şâh-zâde-i âlî-himmetün eyyâm-ı sa'âdetinde ve devâm-ı devletinde bin i'zâz ile alay beyi olup ağır ze'âmete mutasarrıfdur. Gereği gibi âdâb-ı sohbe vâkıf olmağın sa'âdetle hem-nîşîn olan şâh-zâde-i rûy-i zemînün a'nî Sultân Selîm Hân-ı güzînün meclis-i cennet-misâline irişüp ol bâb-ı murâd-bahşdan ber-murâd olup hoş-hâldür ve hadd-ı zâtında hoş sohbet ü meclis-ârâ ve vâdî-i nazmda semend-i himmeti a'lâ ve eş'âr-ı dil-pesendi pür-mesel ve edâ-yı bülendi makbûl ü bî-bedeldür. El-kıssa ma'ârif-i cüz'î ve külliden behremend ve ebyât-ı zîbâsı makbûl-i yârân-ı hûşmenddür. Cümlesinden bir nice matla'-ı mihr-engîz kalem-i müşk-rîzle sebt olundu." (Solmaz, 2005: 314)¹.

Rahîmî hakkında bilgi edindiğimiz bir diğer kaynak, Rahîmî'nin kendi divanıdır. Divanının dibacesinden edinilen bilgiye göre şair, küçük yaşta Kütahya'nın meşhur ve büyük hocalarından aklî ve naklî bilimleri okumuş, Arapça ve Farsçayı öğrenmiş, şiir bilgisi edinmiştir (Mermer, 2004: 13).

Yine Ahdî'nin tezkiresinden edindiğimiz bilgilere göre Rahîmî, Sultan Selim Han'ın meclisinde bulunmuştur. Bu meclis sohbetlerine kabul edilen bir şiir bilgisiyle padişahın iltifatını kazanmıştır. Şair bir beytinde bu sohbetlerden şöyle bahseder:

¹ *Rahîmî Bey Kütahya'dandır, melek huylu; her türlü ilme ve şiir vadisinde gösterişli bir tabiata sahip, nazım ve nesir bölümlerine vakıf, her birinde hünerlidir. Şehzadenin daim olan devletinin mutlu günlerinde, büyük emek ile çalışmış, ikram ve izzetle ağırlandarak Alay beyi olup zeamete mutasarrıftır. Gereği gibi sohbet etme usulünü bilen, şehzade Sultan Selim'in meclisinde bulunup murad kapısından faydalanmış, hoş sohbetiyle meclisleri süsleyen, nazım vadisinden gayretli, gönle hoş gelen, yüksek edası ile kabul edilmiş ve bedelsizdir. Sözün kıyası, bilimlerin bütününde ve bölümlerinden pay sahibi, süslü beyitler, beğenilen, akli başında bir dosttur.*

Sohbete sonra gelen dirler ki gâyet mest olur
Kan ugudundur anuñün böyle mi peymâ-yı gül

(K1/b. 57)

Çalışmaya konu olan Rahîmî'nin kasidelerinin ilk 5 tanesi Sultan Selim için yazılmıştır. Şair, birçok beytinde onun adını zikrederek onu övgüye layık görmüştür.

Bilindiği gibi Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu olan II. Selim önce 1558'de Karaman valiliğine atanmış, padişah oluncaya kadar burada kalmıştır (Güner, 1967: 240).

II. Selim'e yazdığı kasideler ve şiirler ile onun iltifatını kazanan Rahîmî alay beyi olmakla ödüllendirilmiştir (Mermer, 2004: 13).

Rahîmî şiirlerinde sadece II. Selim'in değil onun oğlu olan III. Murad'ın adını da anmış ve ondan da övgüyle bahsetmiştir. Şair bir beytinde III. Murad'dan şöyle bahseder:

Gonca-i nev bâve bâg-ı saltanat Sultan Murâd
Husrev ü Cem-bezm ü Rüstem-rezmdür ârâ-yı gül

(K1/b. 38)

Bu beyitten de anlaşılacağı gibi Rahîmî III. Murad'ın doğduğu tarihe şahitlik etmiştir.

Rahîmî'nin şiirlerinde bir diğer dikkate değer husus da şiirlerde adı geçen yerleşim yerleridir. Şiirlerinde bahsettiği bazı yerleşim yerleri şunlardır: Aydın, Tire, Kütahya, Saruhan, Germiyan, Akşehir, Karaman, Mersin, Gediz, İzmir, Bergama. Bu yerleşim yerlerinden olan Kütahya, Germiyan ve Gediz'in şairin yaşadığı yerler, diğer merkezlerin ise onun görev yaptığı yerler olduğu düşünülebilir.

Rahîmî'nin ailesi hakkında pek bilgi yoktur. Hayatı hakkında edindiğimiz bilgilerin tek kaynağı olan Ahdî, Gülşen-i Şu'ara'sında Harîmî İbrahim Bey'den bahsederken onu Alay Beyi Kütahyalı Rahîmî olarak tanıtmıştır. Harîmî İbrahim Bey de

babası gibi şairdir. O da döneminin padişahı olan III. Murad'a övgü dolu şiirler yazmıştır. Harîmî İbrahim Bey'in III. Murad'a sunduğu eserin adı "Zafername-i Hazret-i Sultan Murad Han"dır (Güner, 1967: 240).

Rahîmî'nin doğum ve ölüm tarihi hakkında kesin bilgiler yoktur. Ancak Rahîmî için, divanındaki önsözünden ve şiirlerinden yola çıkarak, XVI. yüzyılın başlarında yaşamış bir divan şairidir diyebiliriz (Mermer, 2004: 14).

1.2. ESERİ

Kütahyalı Rahîmî'nin bilinen tek eseri divanıdır. Aldığı eğitim ve yaşadığı yüzyıl dolayısıyla olsa gerek divanı, şekil ve içerik bakımından zengin ve hacimlidir. Divanının bilinen üç nüshası vardır. Birinci nüsha; Milli Kütüphane (Vezir Köprü) Yz. 455. Nesihle yazılmış, satır sayısı on üçtür. Ancak divanın orta kısmının birçoğu yoktur. İkinci nüsha; Süleymaniye (Hüsrev Paşa) Ktp. 535. Nesihle yazılmış, satır sayısı on üçtür. Baştan gazellerin ortasına kadar metin mevcut olup, gerisi yoktur. Üçüncü nüsha; British Museum Or. 1149'da kayıtlıdır. 1b'de çerçevesiz tezhip süsleme vardır. Nestalikle yazılmış, satır sayısı onbeştir. İstinsah ve müstensih kaydı yoktur (Mermer, 2004: 15).

XVI. yüzyıl Divan şairi Rahîmî'nin divanındaki en önemli özellik önsöze (dibace) sahip olmasıdır. Çünkü Türkçe divan dibacesi olan şair sayısı oldukça azdır (Mermer, 2004 16).

Rahîmî'nin dibacesi mensur-manzumdur. Şair dibacesinde şu sıralamayı gözetmiştir. Besmele beyti; Allah'a hamd ve onun peygamberine övgü; Kütahya'nın medhi, kendisinin Kütahyalı olduğu, öğrenimi hakkında bilgi; II. Selim hakkında övgü dolu sözler; dünya halinden, nefsdan ve iyi insanlardan bahsetme, insanların ince duygularını, halk ve aydın kişilerin dillerindekileri arif ve kamil insanlara seslenen diğer divanlar gibi, bin kusurla divan tertip ettiği; hatalarının hoş görülmesi ve hayır dualarla anılması gibi konular.

Divanında dibaceden sonra 9 kaside, ardından 41 beyitlik bir mesnevi, 22 murabba, 353 gazel, 6 kıt'a, en sonunda da 54 müfret vardır (Mermer, 2004: 16).

1.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

16. yüzyılda Osmanlı edebiyatı kendinden önceki yüzyılların birikimleri üzerine yükselerek, kültür ve sanat yönünden, dönemin ihtişamına yakışır bir vaziyettedir (Banarlı, 1998: 557). Anadolu'da ise, Konya Edirne, Bursa, Amasya, özellikle İstanbul bu yüzyılın asıl ve en önemli kültür merkezleridir (Mengi, 1999: 153). Bu yüzyılda tüm şehirlerde açılmış olan tekke ve medreselerden çok sayıda âlim, mutasavvıf, şair ve sanatçılar yetişmiştir. Rahîmî'nin yaşadığı Kütahya da, 16. Yüzyıl Anadolusun da kültür merkezi haline gelen şehirlerdendir.

Rahîmî, iyi bir eğitim görmüş ve Alay Beyi görevinde bulunmuş bey şairlerindedir (Mermer, 2004: 13). bilindiği gibi Rahîmî'nin karakterinden ve sanatından bahseden tek eser Ahdi'nin Gülşen-i Şu'ara'sıdır. Bu kaynakta, Rahîmî'den hoş sohbetli, nazım ve nesir konusunda son derece tecrübeli, herkesçe kabul gören ve beğenilen kendine has şiirleri olan eşsiz bir şair olarak bahsedilir.

Rahîmî Ahdi'nin de söylediği gibi kendine has bir üslupla şiirlerinin söylemektedir. Arapça ve Farsçayı çok iyi kullanabilen şairin şiirlerinde Arapça-Farsça terkiplere çok sıkı rastlanmakla birlikte halk dili de ağır basmaktadır. Yani Rahîmî, bu her iki kültürü şiirlerinde ustalıkla barındırabilen bir şairdir.

Rahîmî şiirlerinde halk dilini, kullanmıştır. Doğup büyüdüğü yer olan Kütahya'nın ağız özelliklerini de şiirine dahil ederek şiirine farklı bir ahenk katmıştır.

Alay Beyi olan Rahîmî, şiirlerinde birçok merkez ismi zikretmektedir. Doğduğu yer münasebetiyle Gediz, Kütahya, Germiyan gibi merkezleri saydığı gibi, tahminimizce görev yeri münasebetiyle de Akşehir, Saruhan, Mersin, İzmir, Aydın, Tire gibi merkezlerin adını anmaktadır.

Rahîmî'nin şiirlerindeki dikkati çeken bir diğer husus da özel isimleri çok sık kullanmasıdır. Bu özel isimler kimi zaman mitolojik bir kahraman, kimi zaman bir peygamber veya dönemin şair, sanatkâr ve devlet büyükleri olarak karşımıza çıkıyor.

Rahîmî, şiirlerindeki övgü, öğüt, din, aşk, hasret, ayrılık, ölüm, vuslat ve dini-tasavvufi gibi konular işlenmiştir.

Dini-tasavvufi konulardaki derinlik ve anlam yoğunluğu çok fazla değildir. Halkın anlayabileceği tarzda ve halk diliyle de yazdığı şiirler vardır.

Şiirlerinde kafiye ve redif Türkçe kelimelerle sağlanmıştır. Herkesin anlayabileceği bir dil ve üslupta yazan Rahîmî, birçok atasözü ve deyim de başvurmuştur.

Rahîmî'nin şiirlerinin tümüne bakıldığında, Rahîmî için adeta bir aşk haline gelen, sevgiliyi övmek, onda bir tutku haline dönüştüğünü görüyoruz. O sevgiliyi övdükçe şiiri de anlam kazanmaktadır. Rahîmî şiirlerinde sevgilisiyle, tarihte övgüye layık gördüğü şahsiyetlerin arasında bir benzerlik kurarak sevgiliyi yüceltmektedir.

Rahîmî sevgilisi için bir âşık köledir. Bit türlü sevgilisine kavuşamaz, sevgiliye giden yolda türlü tuzaklar vardır. Rahîmî bu yüzden şiirlerinde rakip ifadesini kullanarak rakibine gönderme yapar.

Bunun yanında şiirleri birçok edebi sanata orijinal örnek olacak niteliktedir. Şair tüm bu edebi sanatları, ele aldığı konuları, herkesin anlayabileceği bir dille, kendine has bir üslup ve ustalıkla yazmıştır.

1.4. RAHÎMÎ DİVANI'NDAKİ KASİDELERİN DİL, ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Rahîmî'nin divanında toplam 9 kaside vardır. Bu kasidelerin en belirgin özelliği başlıksız oluşlarıdır. Bu 9 kasidenin birincisi 68, ikincisi 59, üçüncüsü 36, dördüncüsü 37, beşincisi 36, altıncısı 30, yedincisi 31, sekizincisi 71, dokuzuncusu 33 beyittir.

Rahîmî'nin divanındaki kasidelerden birinci kaside “gül”, ikinci kaside “lâle”, üçüncü kaside ise “hazan” rediflidir. Rahîmî bu üç kasidesini rediflerine uygun bir şekilde inşâ etmiştir.

Divan edebiyatında görülen klasik kaside geleneğine uygun yazılan bu kasidelerin ilk beşi II. Selim'e övgüdür.

Kasidelerde kullanılan aruz kalıpları şu şekildedir.

Remel	Fâilâtün/ Fâilâtün / Fâilâtün /Fâilün	Kaside-1
Remel	Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün	Kaside-3
Remel	Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün	Kaside-6
Muzari'	Mefâilün/ Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün	Kaside-2
Muzari'	Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün	Kaside-5
Muzari'	Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün	Kaside-7
Muzari'	Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün	Kaside-8
Muzari'	Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün	Kaside-9
Hafif	Mefûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün	Kaside-4

Rahîmî, kasidelerinde Arapça-Farsça kelime ve terkiplerin yanı sıra bir çok arkaik kelime de kullanmıştır.

Rahîmî'nin kasidelerinde kullandığı arkaik kelimelerin beyitlere göre dağılımı ise şöyledir:

Yeri	Kelime	Anlamı
K. 1 / b. 43	Muşti	müjde
K. 2 / b. 32	od	ateş
K. 2 / b. 35	göynüklü	acıklı/yanık/etkili
K. 2 / b. 39	özünü	kendini
K. 8 / b. 48	kanda	nerede
K. 5 / b. 8	özge	başka
K. 6 / b. 29	toylodukça	doyurdukça
K. 9 / b. 17	kankı	hangi

Rahîmî, yaşadığı dönemin dil özelliklerini de şiirlerine yansıtarak mahalli unsurlara ve deyimlere sıkça başvurmuştur.

Rahîmî'nin kasidelerinde kullandığı deyimlerin beyitlere göre dağılımı şöyledir:

Yeri	Deyim
K. 3 / b. 7	dil uzatmak
K. 3 / b. 20	yüz sürmek
K. 3 / b. 30	kan ağlamak
K. 4 / b. 10	baş eğmek
K. 4 / b. 10	göz açmak
K. 4 / b. 14	gözüne kara sular inmek
K. 5 / b. 3	baş kaldırmak
K. 5 / b. 29	su koymak
K. 6 / b. 7	göğe çıkmak
K. 6 / b. 9	yele vermek
K. 7/ b. 21	dar etmek
K. 8 / b. 48	kokusu çıkmak
K. 8 / b. 52	can vermek
K. 9 / b. 2	kan ağlamak
K. 9 / b. 4	başına dar olmak
K. 9 / b. 11	başını taşlara çalmak
K. 9 / b. 27	feryad etmek
K. 9 / b. 29	göğüs germek
K. 1 / b. 3	yaka kurtarmak
K. 1 / b. 6	benzi kızarmak
K. 1 / b. 9	yere koymamak
K. 1 / b. 23	gam yemek
K. 1 / b. 49	yer edinmek
K. 1 / b. 63	ah etmek
K. 2 / b. 3	baş açık, yalın ayak dağlara düşmek
K. 2 / b. 31	benzi solmak
K. 2 / b. 53	el açmak
K. 2 / b. 42	can vermek

Rahîmî, kasidelerinde sıkça özel isim kullanmıştır. Bu özel isimler kimi zaman bir şehir kimi zaman dönemin önemli şahsiyetleri, kimi zaman da bir padişah ya da peygamber olarak karşımıza çıkar.

Kasidelerde yerleşim merkezi isimlerinin geçtiği beyitler şunlardır:

Pertev-i mihrünle zer çihrem çerâgım Aydın it
Bulamaz ey meh gubâr-ı Tire'de Enver hazân
K3 / b. 29

Gözüme Tire oldu yüreksiz kişver-i Aydın
Görünmesin gerekmez zerrece mihr-i cihân-ârâ
K7 / b. 24

Sözü uzatmayalım şehr-i Kütahiyye'ye varup
Gülistân u gül-i handâna benden çok selâm eyle
K8 / b. 8

Gider adam bulursan Ankara şehrine lutf eyle
Huzûr-ı hazret-i erkâna benden çok selâm eyle
K8 / b. 11

Kenâr-ı Germiyân'un fârig oldum kıl u kâlinden
Hemân var mülk-i Germiyân'a benden çok selâm eyle
K8 / b. 71

Çürük endîşe ey meh-rû dilde Akşehr'ün elması
Bu câna zehr-i kâtildür lebünsüz Konya helvası
K9 / b. 1

Ruh u hâlûnle her bir lâleye dâg üsti bâg iken
Yatagı vâdî-i Mersin turagı Kırtı yakası
K9 / b. 9

Bu hicrân mâ-cerâsından Gedis suyu döker yaşı
Bilinmez kankı sû oldu revân sen serv-i ra'nâsı
K9 / b. 17

İşitdüm Bergama Beg sancagina Bergama düşmiş
 Agarmış giryeden hem Akhisar'un gözi karası
 K9 / b. 26

Rahîmî, kasidelerinde aşk, ayrılık, ölüm, vuslat ve dinî-tasavvufî konular işlemiştir. Kasidelerde dikkate değer bir diğer husus ise dönemin ileri gelen tanınmış kişilerin, şair ve ediplerin isimlerinin zikredilmesidir. Rahîmî, kasidelerinde peygamberlerin adlarını da anarak, onlardaki mucizeleri ve birçok mitolojik kahramanı telmih ve teşbih konusu yapmıştır.

Rahîmî'nin kasidelerinde mahlasını kullandığı beyitler ise şunlardır: Birinci kasidenin 53. beyti, ikinci kasidenin 49. beyti, üçüncü kasidenin 27. Beyti, dördüncü kasidenin 31. beyti, beşinci kasidenin 32. beyti, altıncı kasidenin 23. beyti, yedinci kasidenin son altı beyti ve dokuzuncu kasidenin son dört beyti.

Rahîmî'nin kasidelerinin ilk beşi II. Selime övgü niteliğindedir. Şair dördüncü kasidesine doğrudan II. Selim'i övmekle başlar.

Rahîmî kasidelerinde, günlük hayatını, işini, yaşadığı dönemi, kendine has bir üslupla dile getirmiştir. Ayrıca memleketine olan hayranlığını ve dostlarına olan sevgisini şiirlerinde onların adını zikrederek ifade etmektedir.

Rahîmî, şiirlerini her kesim tarafından rahatça anlaşılabilir bir dille ve yine her kesimin anlayacağı bir anlam yoğunluğuyla yazmıştır. Rahîmî'nin bu üslupla yazdığı beyitler şunlardır.

Tengri birdür kıble birdür 'ârife bir gül yiter
 Birliğine kıl nazar tekrâr kılma râ-yı gül
 K1/ b.44

Gülşen yolında gözine kara sular inüp
 Nergis izün tozına çeker çokdan intizâr
 K4/ b.14

Yüzüm bin kere sürsem pâyna bir kes elüm almaz
Kime kim yardım idüp arkam ol dirsem olur arkam

K5/ b.23

Arpa salıcıya vardum virmedi sâfi cevâp
Olmadı ben hastaya bir tercümânı arpanun

K6/ b.6

Buğday etmegine toyur ben fakîr ü acunı
Eyleme lutf it beni muhtâc-ı nânı arpanun

K6/ b.22

Sözi uzatmayalum şehr-i Kütahiyeye varup
Gülistân u gül-i handâna benden çok selâm eyle

K8/ b.8

Başın taşlara çalmış döğünüp sen yâr hercinden
Turup aglar imiş su o çerinün taşı kayası

K9/ b.11

Kapundan ayru kapuna muhtâc idüp anı
Gezdürme der-be-der kerem it kılma cevır ü zâr

K4/ b.33

Yüzüm döndürmezem yüz bin cefâ eylerse ger günde
Vefâsızdan n'olur ihsâna benden çok selâm eyle

K8/ b.69

İKİNCİ BÖLÜM

KASİDELER

1. KASİDE

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Şâhdan 'arz itdi ruhsârın çemen-ârâ-yı gül
Mu'cize izhâr ider gûyâ yed-i beyzâ-yı gül

Şâh (f.i): dal, budak.

Ruhsâr (f.i): yanak, yüz, çehre.

Çemen-ârâ (f.b.i): bahçıvan.

İzhâr (a.i): gösterme, meydana çıkarma.

Yed-i Beyzâ: Hz. Mûsâ'nın Firavun'a karşı mucize olarak ışıklı görünen parlak eli.

Gül tıpkı Hz. Mûsâ'nın "yedi-beyzâ" mucizesi göstermesi gibi (kuru bir) daldan yüzünü gösterdi.

Divân şiirinde daha çok Allah ile konuşması, ejderha olabilen asası, Yed-i Beyza'sı, Firavun ile olan münasebeti vs. yönlerden ele alınan ve divân şairlerince, sıkça bahis konusu yapılan Mûsâ Peygamber, tüm bu yönleriyle türlü teşbih ve telmihlere konu olmuştur.

Mısır'ın eski yerlisi olan Kıbt kavmi yıldızlara ve putlara taparlardı ve İsrailoğullarına aşağılık gözüyle bakarlardı. Firavunlar, yeni Mısır hükümdarları da "İsrailoğulları"nı kendilerine tebaa edip, onları esir gibi ağır ve zor işlerde kullanırlardı. Bu ağır yükten kurtulup dedelerinin eski yurtları olan Ken'an iline gitmek İsrailoğullarının en büyük arzularıydı (Pala, 2003: 347). Firavun, Hz. Mûsâ devrinde yaşamış, bütün uyarıları ve ilahi mucizeleri hiçe saymış, zalim ve tanrılık iddiasında bulunmuştur. Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ ile olan mücadelesi, İsrailoğullarına yapmış olduğu zulüm, inkarcılığı ve tanrılık iddiası ile pek çok yerde adı geçer. Kendisine Hz. Mûsâ aracılığıyla yapılmış bütün çağrı ve davetleri hiçe saymış, küfür, şirk ve isyanda ısrar etmiş, kendisine gösterilen mucizelere rağmen inanmamış ve sonuç olarak da Hz. Mûsâ ve kavmini yok etme amacıyla takip ederken Kızıldeniz'de boğularak ölmüştür (Tökel, 2000: 343).

Rivayete göre Firavun tüm bu zulümlerini yaparken bir kâhin, Firavun'a haber vermiş ve "İsrailoğullarından bir çocuk doğacak ve senin devletinin yıkılmasına sebep olacak" demiş. Firavun, bundan ürküp İsrailoğullarından doğan erkek çocukları öldürtmeye başladı. Bu sırada "İmran" adındaki bir şahsın soyundan Hz. Mûsâ dünyaya geldi. Annesi, oğlunun öldürülmesini önlemek gayesiyle onu bir sandık içine koyup Nil Nehri'ne bıraktı. Sandık Nil'de akıp giderken Firavun'un karısı Asiye onu tuttu. Mûsâ'yı görünce onu sevdi ve öldürülmesine mani olmak için sakladı. Ona süt anaları tutarak sarayda büyüttü.

Hz. Mûsâ büyüdüktan sonra bir gün Mısır'da gezerken kaza neticesi bir Kıptîyi öldürdü, Firavun'un gazabından korkup Mısır'dan kaçtı ve Medine'ye gitti. Daha sonra evlenip tekrar Mısır'a dönerken Tûr Dağı'nda Allah, kendisiyle konuştu ve ona peygamberlik verdi. Mısır'a varınca Firavun'u hak dine davet etti. Firavun'un davete icabet etmemesi üzerine bir zaman tayin ederek bütün İsrailoğulları ile haberleşti ve geceleyin onları Mısır'dan çıkardı, Süveyş Denizi kenarına götürdü. Firavun bunu duyunca askerleriyle birlikte peşine düştü. Mûsâ, asasıyla denize vurdu ve deniz yarıldı. On iki yol açıldı. On iki kabilenin her biri bir yoldan gitti. Firavun da askerleriyle onları izledi. İsrailoğulları geçip kırtulduktan sonra, deniz tekrar kapandı ve Firavun ile askerleri boğuldu (Pala, 2003: 348).

Daha önce de belirtildiği gibi Mûsâ Peygamber'le ilgili birçok mucize ve kıssa edebiyatımıza girmiş ve yaygın bir şekilde çeşitli imajlara konu olmuştur. En çok sözü edilen mucizesi "Yed-i Beyzâ" mucizesidir. Kur'an-ı Kerîm'de, İsrâ sûresinin 101. ayetinde Cenâb-ı Hakk şöyle buyuruyor: "*Andolsun biz Mûsâ'ya açık dokuz ayet (mucize) verdik*". İşte bu dokuz mucizeden birisi de Yed-i Beyzâ'dır.

Kelime anlamı olarak "beyaz el" anlamına gelen "Yed-i Beyzâ" Allah tarafından Mûsâ Peygamber'e verilen bir mucizedir. Mûsâ, Allah'ın emri ile elini koynuna sokar ve çıkarır, böylece eli güneş gibi parıl parıl parlar. Firavun'a karşı gösterilen bu mucize, edebiyatta sıkça anılır. Tasavvufta Yed-i Beyzâ ilahi gücün gerçekleşip ortaya çıkmasına bir semboldür (Pala, 2003: 494). Rivayete göre, Hz. Mûsâ'nın rengi esmerdi. Elini insanlara tabii rengiyle gösterir. Elini koynuna sokar, çıkarır ve eli bembeyaz, lekesiz bir şekilde parlardı. Tekrar bir daha sokar çıkarır; bu defa da eli eski rengine dönerdi.

Tasavvufta vahdet, Allah'ın birliğidir. Kesretin zıddıdır. Tasavuffta gerekli olan vahdet, kesret içinde olandır. Yani Hakk ile birlikte en doğal hallerde, hayat işleriyle meşguliyet hallerinde dahi herkesin ve her şeyin Allah'ın kudreti ile meydana geldiğini idraktır. Bundan yola çıkarak vahdet-i vücûd düşüncesi doğmuştur. Bu düşünceye göre bütün mevcudatın “Vücûd-ı Mutlak”ın yani Allah'ın esma ve sıfatlarından ibaret olduğu nazariyesine dayanan vahdet-i vücûd, bir çeşit tasavvuf yoludur. Buna göre “vücut” (varlık) birdir. O da Allah'ın vücûdudur. Bütün varlıklarda çeşitli şekillerde ortaya çıkan da O'dur. Her şey O'nun varlığının alâmetidir. O'nsuz hiçbir şey olamaz. Var olan şeyler bir an için vardılar ve asılları yoktur (Pala, 2003: 482).

Rahîmî de vahdet-i vücûd nazariyesinden yola çıkarak, basit bir kuru dalda açan gülü Allah'ın mucizesi olarak tanımlamıştır. Çünkü Allah en basit şeylerden bile lutfuyla türlü nimetler vermektedir. Rahîmî için, kuru bir daldan güzelliği ve kokusuyla insanları mest eden gülün açması ancak bir mucizedir. Tıpkı Hz. Mûsâ'nın ışıklı parlak eli gibi. Rahîmî, kuru bir daldan bu kadar güzel nesnelere meydana getiren Allah'a inanmayanlar için gülün açmasını Allah'ın varlığına bir kanıt olarak düşünmektedir. Tıpkı Allah'a inanmayıp inkar eden Firavun için Hz. Mûsâ'nın bir mucizesi olan ışıklı eli gibi gül de Allah'ın varlığına bir delil olarak kuru bir daldan yüzünü göstermiştir, yani açmıştır.

Divân şiirinin başlıca mazmunlarından olan gülün rengi kırmızıdır. Rengi, boyu, dikenini ile şairlerce türlü teşbihlere malzeme olmuştur. Bilindiği gibi gül, pembe, kırmızı, sarı, beyaz renklerde açmaktadır. Beyitte geçen “beyzâ” kelimesi beyaz, ak, daha beyaz anlamındadır. Yed-i Beyzâ ise Hz. Mûsâ'nın Firavun'a karşı bir mucize olarak görünen ışıklı parlak elidir. Rahîmî'nin “bir kuru daldan Hz. Mûsâ'nın ışıklı parlak eli gibi bir mucize olarak açtı” dediği gül, beyazdır. Rahîmî, divân şiirinin bir geleneği olan gülün kırmızılık özelliğini, bu beyitte kullanmayarak, nadir olarak bahsedilen, gülün beyazlığına dikkat çekmektedir.

Beyitte Hz. Mûsâ'nın, “Yed-i Beyzâ” mucizesine telmih yapılmıştır. Aynı zamanda ‘şâh, gül’ kelimeleri arasında tenâsüp vardır. “Şâhdan arz itdi ruhsârın” ifadesinde teşhis yapılmıştır.

2 Zulmet-i deyden müberrâ olmaga rûy-ı sipihr Tâli‘ oldı yine ey meh gur-re-i garrâ-yı gül

Zulmet (a.i): karanlık.

Dey (f.i): Güneş yılının onuncu ayı. Güneş yılının onuncu ayında ve her güneş yılının 8, 15 ve 23. günlerinde yapılacak işleri idareye memur sayılan melek. Kış.

Müberrâ (a.s): berî kılınmış, temize çıkmış, aklanmış.

Sipihr (f.i): gök, sema.

Gurre (a.i): aklık, parlaklık.

Garra (a.s): ak, parlak, güzel, gösterişli, şatafatlı.

*Ey ay (yüzlü sevgilli), yeryüzünü kış mevsiminin karanlığından arındırmak
gülün parlak beyazlığına kaldı.*

İslam düşüncesinde ve tasavvuf felsefesinde felek mefhûmunun çok önemli bir yeri vardır. Gök, gök yüzü, semâ; talih, baht, keder; her gezegene mahsus gök tabakası gibi anlamlara gelen “felek” kelimesinin çoğulu “eflâk”tir. Batlamyos sisteminden çıkarılan bir düşünüşe göre dünya kâinatın merkezidir ve dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlara iç içe geçmiş şwkilde soğan zarı gibi dünyayı çevremişlerdir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Birinci felekte Ay olmak üzere sırasıyla Utarid, Zühre, Şems (Güneş) , Mirrih (Merih), Müşteri, Zühâl gezegenleri bulunur. Sekizinci felek sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncusu da cisimden arınmış olan ve bütün felekleri saran en büyük, en yüksek felektir ki, felek-i atlas (atlas feleği), felek-i a’zam (en büyük felek), felekü’l-eflâk (felekler feleği) adıyla anılır. Hükemâ felsefesine göre sekizinci feleğe Kürsî, dokuzuncuya da Arş denir. Atlas feleği yirmi dört saatte bir devrini tamamlar. Bu devr (dönüş) doğudanbatıya olup diğer felekleri de döndürür. Diğer feleklerin iki türlü hareketi vardır. Biri atlas feleğiyle doğudan batıya, diğeri de bunun aksi olarak batıdan doğuyadır. Atlas feleği dönerken diğerlerini de kendi etrafında dönmeye zorlar. Bu dönüş büyük bir özellik taşır. Kendi istikameti dışında dönmeye zorlanan sekiz felek, insanların talihleri, refah ve mutlulukları üzerinde değişken ve aksi dürümlar ortaya koyar. İşte felekler üzerine şikayet etmenin nedeni budur. “Kahpe felek, döneke felek” gibi şikayetlerin aslı da dokuzuncu felek olan Atlas feleğinin ters dönüşü nedeniyledir. Dokuzuncu felekten

sonra Allah ilminin başlaması, insanların kaderlerinden dolayı ettikleri şikayetleri bu feleğe yüklemelerine neden olmuştur (Pala, 1997a: 215; 2003: 181-183).

Klasik edebiyatta sema (gökyüzü) en çok kullanılan unsurlardan biridir. Divan şairlerinin sıkça zikrettiği sema, gerek yıldızlarıyla, ayı, güneşi, gerekse rengi ile şiirlere konu olmuştur. Beyitte geçen “sipih” kelimesi “gök, sema, felek” manalarına gelir.

Klasik edebiyatımızda felek, daha çok şikayet yerine kullanılır. Ancak bu kelimenin muhtelif şekillerde kullanıldığını da görüyoruz. Eflak, çerh, gerdûn, sipih, sema, asûman ve gök gibi eş anlamlısı sayılabilecek kelimelerle söz konusu edilen felek divan şairleri tarafından, daha çok yükseklik, yücelik, genişlik, sonsuzluk, parlaklık gibi özellikleriyle anılmıştır (Pala, 2003: 159). İşte tam da bu sebepten dolayıdır ki, âşığın çektiği acı ve ızdıraplardan dolayı ettiği âh ve fîganlar da felekler kadar sonsuzdur. Hatta onları doldurur ve aşar. Bazen bu ateşli âhlar felekleri ateşe verir. Âşığın çektiği ızdıraplar karşısında bazen felek ağlar. Felekte meydana gelen yıldırım, şimşek, gök gürlemesi gibi olaylar da beşerî olaylarla ilgili gösterilir. Feleğin aldığı renkler dolasıyla bazen piruze, çini, minareng, sürh-ab gibi deyimler kullanıldığı gibi, kızıl ya da tunç rengi ile zikr edilmiştir (Pala, 2003: 160). Dolasıyla şair burada gökyüzünün gün batımında aldığı kızıl rengin, kendi çektiği ızdıraplardan dolayı olduğunu düşünerek doğal bir olay olan bu durumu kendi karamsarlığına bağlayarak hüsn-i ta’lîl sanatına başvurmuştur. Yine doğal olan bir başka olay ise günbatımının ardından gökyüzünün karanlığa bürünmesidir ki şair bu karanlığı aklamak aydınlığa kavuşturmak yine o parlak aya nasib oldu diyerek hüsn-i ta’lîl sanatı yapmıştır.

Ay bir ışık kaynağıdır. Işığı ise güneş gibi değil, nurdur. Gecelerin güzelliği; ay ile mümkündür. O, nuruyla güzeldir. Ve geceye güzellik verir. İşte şairimizin bahsettiği karanlık gecesine aydınlık saçan bu nurlu yüzüyle ay, sevgiliden başkası değildir. Dolayısıyla ay, istiare yoluyla sevgilidir. Beyitte aynı zamanda “Ey meh” denilerek nidâ sanatına başvurulmuş, “zulmet, sipih”; “meh, gurre” kelimeleri arasında iham-ı tenasüp sanatı yapılmıştır.

3 Pâk-dâmendür yaka kurtardı dest-i hârdan N'ola Yûsuf gibi tutsa mülk-i istiğnâyı gül

Pâk-dâmen (f.b. s.): “eteği temiz”, namuslu.

Dest (f.i.c): el.

Hâr (f. i. s): har, hakir, aşağı, bayağı.

İstiğnâ (a.i): aza kanaat etme, tokgözlülük.

Dikenin elinden yakasını kurtaran gülün eteği tertemizdir. Yûsuf gibi tok gözlülük ülkesine hakim olsa ne çıkar?

Yûsuf Peygamber dünya nimetlerine ve nefesine uymayarak, Züleyhâ'nın elinden, kendi namusunu kurtarmıştır. Gül de dikenin elinden namuslu yakasını kurtararak, Yûsuf Peygamber gibi mala ve mülke kanaat getirse ne olur?

Divan şiirinde en çok sözü edilen çiçek, güldür. Sevgilinin yüzü ve yanağı ile sıkı münasebeti vardır. Bazen gül bunlara; bazen de bunlar güle benzerler. Gerek koku, gerekse renk bakımından çok güzel olan gül, daima tazedir. Bu yönüyle bağın, çemenin ve baharın vazgeçilmez bir ögesidir (Pala, 2003: 183).

Dünya'nın en güzel insanı olarak bilinen Yûsuf Peygamber'in kıssasını anlatan “Yûsuf u Züleyhâ” mesnevisi, Kur'an'da 111 ayet halinde anlatılan (Yûsuf suresi; nr. 12) kıssanın aşk ağırlıklı olarak edebiyata yansımış şeklidir (Pala, 2003: 496).

Kur'an'da zikri geçen ve hikayesi uzun bir şekilde anlatılan İsrailoğulları peygamberlerinden, Yakup Peygamber'in oğlu Yûsuf Peygamber'in hayatı ve kıssası Kur'an'da anlatılan en teferruatlı kıssadır. Bu kıssa Kur'an'da “Ahsenü'l-Kasas” olarak adlandırılmaktadır. Bu kıssaya göre Yûsuf, Yakup Peygamber'in 12 oğlundan biri ve en küçüğüdür. Yakup en fazla Yûsuf'u sevmekte ve en çok onunla ilgilenmektedir. Yûsuf bir gece rüyasında gezegenlerin ve güneşin kendisine secde ettiğini görür. Rüyasını babasına anlattığında babası bu rüyanın son derece önemli olduğunu, bunu kardeşlerine anlatmaması gerektiğini söyler. Ancak kardeşleri, Yûsuf ve babasının bu konuşmasını işitir.

Yûsuf'un kardeşleri, babalarının Yûsuf'a olan sevgisini çok kıskanmakta ve ondan kurtulmanın yollarını aramaktadır. Nihayet bir gün onu da beraberlerinde sığır

gütmeye götürürler ve orada Yûsuf'u bir kuyuya atarlar. Gömleğini de kana bulayarak, babalarına gelip Yûsuf'u bir kurdun yediğini söylerler. Yakup buna çok üzülür ve söylenen bu yalana inanmaz ama sabretmeyi tercih eder. Bu esnada yoldan geçen bir kervan Yûsuf'u kuyudan çıkarır. Kardeşleri, Yûsuf'un kendi köleleri olduğunu söyleyerek yok pahasına, çok ucuz bir fiyata Yûsuf'u kervancılara satarlar. Kervancıbaşı da Yûsuf'u Mısır'a götürür ve orada Mısır azizine (Mısır'ın Maliye Bakanı) çok yüksek bir fiyatla satar.

Yûsuf'un eşsiz güzelliği azizin karısı Züleyhâ'yı adeta büyüler ve Züleyhâ ona delicesine âşık olur. Kadının Yûsuf'a duyduğu aşk şehirde bir takım dedikodulara da sebep olur. Mısır'ın ileri gelenlerinin hanımları, azizin karısının bu aşkını yadırgar ve onun bir köleye âşık olmasını ayıplarlar. Bunun üzerine Züleyhâ bir davet vererek kadınları evine çağırır ve onlara çeşitli meyveler ikram ederek yemelerini ister, kadınlar ellerinde bıçaklarla meyvelerini soyarken birden Yûsuf çıka gelir. Yûsuf'un güzelliği karşısında büyük bir hayranlık yaşayan kadınlar, hayretlerinden dalmış bir halde ellerini keserler ve Züleyhâ'ya hak verirler. Züleyhâ, bir gün Yûsuf'tan kâm almak ister. Fakat Yûsuf buna yanaşmaz. Velînimetine olan saygısından dolayı Yûsuf, Züleyhâ'dan kaçmak ister. Kaçarken gömleği arkadan yırtılır. Tam dışarı çıktıklarında azizle karşılaşır. Züleyhâ, Yûsuf'a iftira atarak onun, kendisine saldırdığını iddia eder. Fakat asıl saldırıya uğrayanın Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtılmasıyla anlaşılmasına rağmen karısını kıramayan aziz Yûsuf'u zindana attırır. Yûsuf yıllarca zindanda kalır ve orada yaptığı rüya yorumlarıyla dikkati çeker. Bir gün hiç kimsenin yorumlayamadığı, Mısır hükümdarının rüyasını yorumlar ve zindandan çıkarak maliye bakanlığına getirilir. Bu görevi boyunca, adaletle hükmeder. Hükümdarın rüyasında olduğu gibi, ülkeyi önce yedi yıl bolluk kaplar, ardından yedi yıl kıtlık olur. Yedi yıllık bolluk döneminde Yûsuf'un tedbirleri sonucu ülkenin bütün ambarları yiyeceklerle doldurulduğundan, kıtlık döneminde bu stoklar dikkatli bir şekilde insanlara dağıtılır.

Kıtlık her yanı kaplamıştır. Yûsuf'un babasının bulunduğu yerde de müthiş bir yokluk hüküm sürmektedir. Yakup Peygamber oğullarını Mısır'a buğday almaya gönderir. Yûsuf'un kardeşleri Mısır'a gelerek maliye bakanı olan Yûsuf'tan buğday isterler. Yûsuf kardeşlerini tanır, fakat onlar Yûsuf'u tanımazlar. Onlara bir miktar yiyecek verilir ve bir daha geldiklerinde küçük kardeşlerini de getirirlerse daha çok yiyecek alacakları söylenir. Küçük kardeşleri Yûsuf'un küçüğü olan Bünyamin'dir.

Yakup'un yanına dönen Yûsuf'un kardeşleri bir dahaki sefere Bünyamin'le beraber Mısır'a geldiler. Yûsuf düzmece bir hırsızlık bahanesiyle kardeşi Bünyamin'i alıkoyar. Diğerlerini gönderir. Bu arada Yakup Peygamber, Yûsuf'un hasretine dayanamayıp yıllarca ağlamaktan gözlerini kaybetmiştir. Bir de küçük oğlu Bünyamin'in Mısır'da kaldığını öğrenen Yakup Peygamber daha da üzüdür. Oğullarına Yûsuf'un kokusunu aldığını onun öldüğüne inanmadığını ve Mısır'a giderek Yûsuf'u aramalarını söyler. Oğulları bunu ilk başta reddetseler de bunu kabul ederler ve tekrar Mısır'a giderek tanımadıkları Yûsuf'la görüşerek, babalarının çok yaşlı olduğunu, zaten bir oğlunu kaybettiğini, küçük oğlunun da Mısır'da kalmasıyla tamamen helak olduğunu, Bünyamin'i kendileriyle göndermesini isterler. Yûsuf sonunda kendini tanıtır ve başından geçenleri anlatır. Kardeşleri derin bir utanç içine düşer ve Yûsuf'tan özür dilerler. Yûsuf da onları affeder ve gömleğini kardeşlerine vererek bu gömleği babalarına götürüp yüzüne sürmelerini, gözlerinin bu vesile ile göreceğini söyler ve babalarını da alarak Mısır'a gelmelerini öğütler.

Yûsuf Peygamber'in kardeşleri, babalarının yanına giderek, Yûsuf'un vermiş olduğu gömleği, babalarının yüzüne sürerler ve o an, Yakup peygamberin kör olan gözleri görmeye başlar. Daha sonra hep beraber Mısır'a giderek Yûsuf'un himayesi altında mutlu bir şekilde yaşarlar (Tökel, 2000: 308).

Divan şiirinde adı en çok kullanılan peygamberlerden biri de Yûsuf'tur. Eşsiz güzelliği ile genellikle sevgili ona benzetilir. Hatta sevgili, Yusuf-ı sâni (İkinci Yûsuf) olarak nitelendirilir. Ay ile güneşin ona secde etmeleri, kuyuya atılması, ağırlığınca altın karşılığında satılması, Züleyha'nın ona olan aşkı, zindana atılması, rüya tabir etmesi ve yırtılan gömleği nedeniyle bir çok beytin konusunu oluşturur (Pala, 2003: 497).

Beyitte gül, güzelliğiyle Yûsuf Peygamber'e benzetilmiştir. Gülün açılması, seher vakti saba rüzgârının esmesiyle olur. Gülün dikenini ise, onun en büyük rakibidir. Dolayısıyla gül ile diken, iyilik ile kötülük, kolay ile zor, dost ile düşman gibi zıtlıkların timsalidir.

Şair, gülü "yaka kurtarmak" ve "mülk-i istiğnâyı tutmak" ifadelerini benzetme yönü olarak değerlendirip, Yûsuf'a göz koyan Züleyha'nın onun gömleğini yırtması ve Yûsuf'un Züleyha'nın tüm ısrarlarına rağmen ona yüz vermeyerek namusunu kurtarmasına gönderme yapmıştır. Yine aynı şekilde gülün rakibi olan dikenden

kurtulmasını dilemektedir. Divan şiirinde, şairler çoğu kez gülün yaprağının açılması ile Yûsuf Peygamber'in gömleğinin yırtılmasını bağdaştırmışlardır. Bu sebepten beyitte Yûsuf Peygamber kıssasına telmih yapılmıştır. Beyitte aynı zamanda teşbih-i mufassal (gül: benzeyen; Yûsuf: kendisine benzetilen; tutsa mülk-i istiğnâyı: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı) sanatı vardır. Diğer yandan “hâr” ile “gül” arasında tezat; “dâmen, yaka, dest” arasında da tenâsüp vardır.

4 **Geçdi gülşenden harîm-i dergâhın kıldı penâh** **Şimdi buldı dahi bir emn üzre hurrem-câyı gül**

Gülşen (f.b.i): gül bahçesi.

Harîm (a. i. s): avlu, harem dairesi

Penâh (f.i): sığınma, sığınacak yer.

Emn (a.i): eminlik, korkusuzluk, rahatlık.

Hurrem (f.s): şen, sevinçli, güleryüzlü, gönül açan, taze.

Gül, bahçesinden vazgeçerek, senin kutsal dergâhını bir sığınak bildi bileli, gönlü açıldı. Şimdi, rahatlık ve eminlik buldu.

Gül, gülbahçesinin güzelliğinden vazgeçerek, senin dergahının kapısını sığınak bilip, kapına geldi geleli, şen ve sevinçli taze gülün, gönlü açıldı, kapında eminlik ve rahatlığa kavuştu.

Gülşen, gülzâr, gülistan kelimeleri divan şairleri için vazgeçilmez olup, adeta şifre olarak kullanılmıştır. Gül bahçesi manasında kullanılan bu kelimeler, ilk bakışta bir bağ özelliği taşıyan klasik bahçe olarak anlam kazanır. Divan şairleri için yalnız bir bahçe değildir. Güzelliği, tazeliği ve çekiciliği ile de söz konusu olmuştur.

Gülşen bazen sevgilinin semti, vuslatı, evi, bahçesi, aşkı, hatta sevgilinin ta kendisi gülşene benzetilir.

Dergâh, Farsça tekke, kapı önü, vuslatı, terim anlamı olarak tarikat mensuplarının topluca ibadet ve törenlerini yaptıkları yere denir. Dervişler ve şeyhler burada bulunurlar. Dergâhın büyüğüne âsitâne, küçüğüne de zâviye denir. Âsitâne, daha çok tarikat pirinin defnedildiği yerde; zaviye ise yol uğraklarında bulunurdu. Zaviyeler

yolcu dervişlerin gelip dinlenecekleri şekilde yapılırdı. Divan edebiyatında halka açık yer olarak ele alınan dergâh, derviş ile birlikte çok kullanılır. Dergeh şeklinde de kullanılan kelime her fakirin sığındığı, her yolcunun konakladığı yer olarak görülmüştür. Özellikle de mutasavvıf divan şairleri tarafından daha çok sözü edilen dergâh, bazen “eşik, kapı önü” anlamında kullanılır. Dergâh-ı âlî (padişah katı), dergâh-ı ilahî (Allah katı) vs. tamlamalarda ise dergâh “sığınılacak bir yer” olarak ele alınır (Pala, 2003: 121-122).

Rahîmî, divanında yer alan ilk beş kasidesini II. Selim’e övgü olarak kaleme almıştır. Bu nedenle bu beyitteki “dergeh” kelimesini II. Selim’in padişah katı olarak da düşünebiliriz. Yani şair, “II. Selim’in kapısına sığınan gülün mutluluk ve huzur bulduğunu” söyleyerek II. Selim’in padişahlık yaptığı dönemde devletin huzur ve refah içinde yaşadığını belirtmiştir.

Söz konusu beyti, tasavvufî açıdan düşünecek olursak, beyitte gülün, gül bahçesinin tüm güzelliğinden vazgeçerek, sevgilinin dergahının kapısına sığınması, beşerî olan bütün güzelliklerden -ki bunlar gül bahçesi kadar çekicidir- vazgeçmesi ve ilahî olan güzelliklere yönelmesi üzerine dikkat çekilmiştir. Gül bu yönelişle mutluluk ve huzur bulmuştur. Bu bakışla birlikte muhtemelen gül, mürid; gülbahçesi ise bu dünya hayatıdır. Her müridin ise sığındığı bir dergah vardır. Mürid ancak o dergah kapısına, bütün dünya zevklerinden sıyrılarak sığınır, mutluluk ve huzur bulacaktır.

Beyitte “sevgilinin kapısına sığınma, şen ve sevinçli olma, bu sığındığı dergâhta eminlik ve huzur bulma” gibi insana ait özellikler güle yüklenerek teşhis sanatı yapılmıştır.

5 İşidüp bâd-ı sabâdan bûy-ı lutfun aldı reng Berg-i al içre hemân dem sakladı bûyâyı gül

Bâd-ı sabâ : doğudan esen hafif, hoş rüzgâr.

Bûy (f.i) : koku.

Berg (f.i) : yaprak.

Bûyâ (f.s) : güzel koku.

Gül, senin kokunu sâbâ rüzgârından alınca, o anda yaprakları kırmızıya boyandı. Ve sabâ rüzgârıyla aldığı bu kokuyu, yapraklarında sakladı.

Bâd; rüzgâr, yel. Bâd-ı seher, bâd-ı sâbâ, şimâl gibi tamlamalarla ve yalnız olarak rüzgâr anlamında kullanılır (Pala, 2003: 62). Sâbâ ise doğu yönünden esen hafif ve tatlı rüzgâr. Sabâ yelinin divân şiirinde kullanımı, sevgilinin kokusunu taşıması, dağıtması ve yayması esası üzerine kurulmuştur. O, daima sevgilinin saçlarından bir iz ve koku taşır. Bu taşıdığı kokuyla gül bahçesindeki goncaların gül olup açılmasına yardımcı olur. Kimi zaman da âşığa sevgiliden haber getiren bir postacıdır. Öyle ki bu rüzgâr sevgilinin kokularına sahiptir (Pala, 2003: 396).

Beyite öncelikle bir gül mevsimi karşımıza çıkıyor. Gül mevsimi, mutluluğun, kutluluğun, saadetin mevsimidir. Saadet çağıdır. Tıpkı efendiler efendisinin yaşadığı çağ gibi (Pala, 2004: 25).

Klasik edebiyatımızda gül, Hz. Muhammed’i temsil eder. Gül birçok yönüyle Hz. Muhammed’e benzetilmektedir. Bilhassa onun kokusu, gül kokusuna benzetilmiştir. Peygamberler meclisinin padişahı olarak Hz. Muhammed’i düşünürsek, çiçekler meclisinin de şahı güldür. Bu yönden de Hz. Muhammed’in güle benzetilmesindeki neden anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla gülün kokusunun kaynağı Hz. Muhammed’dir.

Divan şiirinde en çok sözü edilen çiçek güldür. Farklı renklerde olmasına rağmen, çoğunlukla kırmızı rengi ön planda tutulmuştur. Kokusunun da çok güzel olduğu bilinen bir gerçektir. Gül seher vaktinde sabâ yelinin parmaklarıyla açılır. Gülün açılması neşe, mutluluk belirtisidir. Sabâ rüzgârı, seher vakti gülün yapraklarını usulca aralar ve kokusunu her tarafa yayar.

Şair beyitte gerçek ve doğal bir olayı, şairane bir yaklaşımla, bilinçli ve kasıtlı olarak, daha farklı bir sebebe bağlamaktadır. Gerçekte zaten gülün rengi kırmızı, kokusu da güzeldir. İşte şair bu doğal olaydan hareketle, bu doğal olaydan ilham alarak, gül, rengini ve kokusunu, sabâ rüzgârının esmesiyle gelen sevgilinin (Habibullah) kokusu ile almıştır. Böylece doğal bir olay, gerçeğinden farklı olarak şairane bir sebebe bağlanmak suretiyle, hüsn-i falîl sanatına başvurulmuştur. Aynı zamanda beyitte geçen “gül kokusu işitti” “kokunu yapraklarında sakladı” sözleriyle gül kişileştirilerek teşhis sanatı kullanılmıştır.

6 Göricek gül-‘ârizun benzi kızardı şermden
Kan tere gark oldı ey gül-berg-i ter hamrâ-yı gül

Gül-‘ârizun (f.s): gül yanaklı, gül renginde olan yanak, pembe al yanak.

Şerm (f.i): utanma.

Gark (a.i): suya batma, batırma

Hamrâ (a.s): (daha, en, pek, çok) kırmızı, kızıl

Ey taze gül yaprağı! Kırmızı gül, gül yanağını görünce utancından kızarıp kan ter içinde kaldı.

Gül, senin kırmızı (gül rengindeki) yanağının rengini görünce utancından kıpkırmızı oldu. Ve bu utançla birlikte yaprakları kan tere boyandı.

Divan şiirinde, şairin sevgilisini anlatmak için sıkça başvurduğu bir çiçek olan gül, rengi, kokusu, açılması, boyu ve yaprakları üzerindeki çiğ taneleriyle edebiyatımıza ilham kaynağı olmuştur. Divan şiirinde gül, çoğunlukla rengi itibariyle bahse konu olmuştur. Bilindiği üzere gül, çok farklı renklerde açmasına rağmen özellikle kırmızı ve pembe renkleriyle ön plandadır. Divan şairleri için sevgilinin dudağı gonca, yanağı gül rengindedir. Günümüzde bile sevgiliye “gül yanaklı sevgili” tabiri sıkça kullanılmaktadır.

Gülün, klasik edebiyatımızda, rengi, şekli, kokusu, dikenleri ve kısa ömürlü oluşu, bir o kadar da teşbihe, mecaza ve mazmuna konu oluşu, gülün eski edebiyatımızda, ne kadar zengin bir hayal dünyası yarattığını göstermeye yeter (Ayvazoğlu, 1995: 98).

Beyitte şair, sevgilinin yanağının rengini gören gülün, bu güzellik karşısında utanmasını ve bu yüzden kırmızı rengi almasını, yine bu utançla birlikte, sevgilinin güzelliği karşısında yaşanan ezikliği ile gülün terlemesini, aslında gerçek ve doğal bir olayı, bilinçli bir şekilde sevgilinin güzelliğine bağlamaktadır.

Seher vakti saba rüzgârıyla açılan gül üzerinde doğal bir olay olan çiğ tanelerinin oluşum sebebinin, sevgilinin güzelliği karşısında utanan gülün “ter dökmesi” şeklinde değerlendirilmesi, yine aynı doğrultuda ele alınmış bir durumdur.

“Gül-ârız” ifadesinde sevgilinin yanağı güle benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Ayrıca şair, gülün kan tere gark olmasını ve kızarmasını, sevgilinin yanağını görüp utanmasına bağlayarak hüsn-i ta'lîl yapmıştır. “Görmek, benzi kızarmak, kan tere gark olmak” gibi ifadelerin insana ait özellikler olmasına rağmen şair bu özellikleri “gül”e yükleyerek teşhis yapmıştır. İkinci mısradaki “ey” ifadesinde nida sanatı vardır. “Kızarmak, şerm ve kan tere batmak” ifadelerinde tenasüp vardır.

7 İmtizâc itse leb ü haddünle cânâ vechi var
Ben peyem-ber âliyem diyü ider da'vâyı gül

İmtizâc (a.i.) : birbirini tutma, uygunluk.

Hadd (a.i.) : boy

Vech (a.i.) : 1- yüz, surat, çehre

*Gülün, senin boyun ve dudağınla uyuşmaya (benzemeye) gönlü var, yüzü var.
Uyuşsa, ben peygamber sülalesindenim diye dava sürececek.*

Gül, kendi boyunu, senin boyuna benzetmek ister. Sana her yönden benzemeye gönlü var. Öyle ki, neredeyse sana benziyorum diye, ben peygamber soyundanım diyerek, bu sözünün davasını güdecek.

Tasavvufta gül, Hz. Muhammed’i temsil eder. Hatta halk arasında gül koklandıktan sonra peygamber efendimiz anılarak salavat getirilir.

Çiçeklerin doğuşu hakkında “Taberi Tarihi”nde manidar bir efsane vardır. Denilirmiş ki, Âdem ile Havva’nın üzerinde kuruyup yere dökülen cennet yaprakları güzel kokulu bitkiler halinde bir bir uç vermiş. Gül de herhalde bunlardan biridir. Ama daha da ilginç olanı, gülün Hz. Muhammed’in terinden doğduğu rivayetidir. Bu zamana kadar divan şairleri gül ve peygamber sevgisini birleştiren birçok eser vücuda getirmiştir. Bunlardan en etkileyici olanı Fuzulî’nin, “Su Kasidesi”nin bir beytinde; bahçıvan, bin gül sulasa onun yani Hz. Muhammed’in yüzü gibi tek bir gül bile açılmayacağını söylemesidir (Ayvazoğlu, 1995: 92).

Gül aynı zamanda cennet çiçeğidir. Bazen sevgiliye, çoğunlukla da Hz. Muhammed’e gül denir. Ve onun her haliyle bir gül oluşu anlatılır. Onun endamı,

güzelliği, teri, dudağı, kulakları, yanakları, eli, bileği vs. gülde bulunan özelliklerle ilgilidir (Pala, 2003: 183).

Görüldüğü gibi, gül, tasavvufî sembolizmde ilahî güzelliği ifade ettiği gibi, Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed'i (Habibullah) de temsil etmektedir. Peygamber ve gül sevgisi, gül şeklinde Hilye-i Şerif'ler yapılmasını da sağlamıştır. Verd-i Muhammedî yahut Gül-i Muhammedî denen bu ilgi çekici kompozisyonlarda dal ve yapraklar ortasında açılmış tek gülün üzerinde Muhammed yazısı, yapraklarda da Ali, Hasan, Hüseyin, Fatma (âl-i abâ) ve cennetle müjdelenenler (aşere-i mübeşşere) okunurdu.

Prof. Dr. Beyhan Karamağralı, bir makalesinde Berlin Staatsbibliothek'teki bir yazmada yer alan ve "Gül-i Muhammedî" denen hilyelerden söz etmiştir. Bu hilyelerden birinde, gülün ve goncaların taç yaprakları, pembenin kırmızıya varan koyu tonları ve beyaza doğru açılan açık tonlarıyla gölgelendirilmiştir. Dallarla gövde koyu yeşil renktedir. Gülün üzerine altın hatla şunlar yazılmıştır: "Kim peygamber efendimizi vasfetmeye kalkarsa şöyle desin: Ne aşırı uzun, ne de kısa idi, ne toplu ne de zayıf idi. İnsanların en güzeliydi. Siyah, iri gözlü idi." (Ayvazoğlu, 1995: 93-94).

Beyitte de şairin dikkat çekmek istediği şüphesiz gül ile Hz Muhammed arasındaki Türk kültüründen gelen bu ilişkidir. Yukarıda da belirtildiği gibi Hz. Peygamber, gül boyludur ve kokusu güle benzer. Beyitte gül de tüm bunların cesaretiyle kendini ona, yani Hz. Muhammed'e benzetmiş ve hatta bu benzeyişten yola çıkarak "ben peygamber sülalesindenim" diyerek bu düşüncesini kanıtlamaya çalışmıştır.

Beyitte geçen, bir düşüncenin davasını gütmek ve bir şeye gönül olmak insana has bir haldir. Bu haller beyitte güle yüklendiğinden teşhis ve intak sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda Türk kültüründeki Hz. Muhammed-gül ilişkisine de telmih yapılmıştır. Diğer taraftan "cânâ" ifadesinde nida sanatı vardır. "Cân" ifadesiyle sevgili kastedildiği için istiare vardır.

8 **Hande-rû sürdi kapuna ay Sikender'dür yüzün** **Göklere olsa n'ola hem-ser der-i Dârâ-yı gül**

Hande-rû (f.b.s) : güler yüzlü, (gülen)

Hem-ser (f.b.i) : 1-arkadaş, kafadar, 2-erkek ve kadın, eşlerden her biri.

Dârâ (f.i) : 1- Keyâniyân denilen eski Fars hükümdarlarından dokuzuncusu, Keykubat.
2- hükümdar. 3- Cenâb-ı Hakk'ın bir adı.

(Ey sevgili) senin yüzün İskender'in yüzüne benzediği için ay kapına güler yüz sürdü. Gülün Dârâ kapısı (Gülün kapıcısı Dârâ) göklerle arkadaş olsa ne olur?

Gülen yüzün İskender'e benzemektedir. Bunun için ay senin kapına yüz sürdü. Gülün Dârâ kapısı (Gülün kapıcısı Dârâ), göklerle arkadaş olsa, göklere açılrsa (hükmetse) ne çıkar?

İskender, eski kültürümüzün, dinler tarihi, tefsir, edebiyat, tasavvuf gibi hemen hemen bütün alanlarına girmiş tarihî-efsanevî bir şahsiyettir. Kaynaklar incelendiğinde karşımıza üç farklı İskender çıkar. İslam kültürü içerisinde çeşitli imajlara konu olmuş ve Kur'an'da da ismi geçen, peygamber olup olmadığı şüpheli olan İskender-i Zülkarneyn bu İskenderlerin ilkidir. İkinci İskender ise Makedonya hükümdarı Büyük İskender'dir. Bir de bu iki İskender'in karıştırılmasından meydana gelmiş, tamamen mitolojik bir kahraman olarak karşımıza çıkan üçüncü bir İskender vardır ki onun da Hızır'la birlikte âb-ı hayatı aramaya gittiği rivayet edilir (Tökel, 2000: 150). Hayatları, yaşadıkları bölgeler ve başarıları yönünden birbirlerine çok benzeyen bu kişileri eski tarih, tefsir, edebiyat vs. müellifleri çok defa aynı kişi sanmışlardır. Oysa Kur'an-ı Kerîm'de hayatı hakkında bilgi verilen Zülkarneyn ile hakkında Yunan kaynaklarından bilgi edindiğimiz Büyük İskender'in birbirleriyle hiçbir alakaları olamaz. Kur'an-ı Kerîm'de hayatı hakkında bilgi verilen (Kehf / 83-99) İskender hakkındaki rivayetler de değişiktir. Ona Zülkarneyn (iki karn sahibi) denmesine de çeşitli sebepler gösterilir. "Karn" lûgatta, boynuz, asır, bir zamanda yaşamış cemaat, insanın tepesi, başın iki yanı, erkeklerin perçemi, güneş kursunun kenarı, bir kavmin efendisi vs. anlamlarına gelir (Pala, 2003: 249).

İskender-i Zülkarneyn hakkında efsane ve rivayetlerin çok geniş olması, dikkat çekmektedir. Ancak edebiyatta İskendernâmeler başta olmak üzere onun adına çok rastlarız. Müstakil kitaplar halinde yazıldığı gibi divan şiiri mazmunları içinde yer alan ve daha çok tenasüp ile telmih sanatları münasebetleriyle söz konusu edilen İskender, çok zaman Zülkarneyn yerine anılmıştır. Yani bir beyitte İskender söz konusu edilecekse âb-ı hayat araması, Hızır ile olan yakınlığı, zulûmâta girmesi, yolculukları, ordusunun çokluğu, cihangirliği vs. yönlerden ele alınır.

Rivayete göre İskender, ordusu ile zulûmât ülkesine âb-ı hayatı aramaya gitmiş ama veziri olan Hızır, suyu bulup içtiği halde ona nasip olmamıştır. İskender'in Ye'cüc ve Me'cüc kavmi üzerine sed yapması da zaman zaman ele alınır. Söz konusu beyitte de görüldüğü gibi övülen kişileri İskender'e benzetmek gelenektir. Bu durumda Dârâ da söz konusu edilir. Cihangirliği nedeniyle padişah övgülerinde çok kullanılır. İskender'le ilgili efsanelerde bir Âyîne-i İskender'den bahsedilir. Divan şiirinde dünyanın pek çok yerini fethetmesi yönüyle de ele alınan İskender bir çok sanatlara da konu edilmiştir. Şairin, her vesile ile ondan bahsetme imkanı vardır ve çok zaman bu genişliği kullanır (Pala, 2003: 249).

Edebiyatımızda sık sık anılan bir diğer isim de Dârâ'dır. Dârâ, İran'ın Keyâniyân sülalesinin dokuzuncu hükümdarı olan Keykubad'ın adıdır. Ayrıca "hükümdar" anlamı da olan Dârâ, Avrupa'da Pers kralı "Darius" (ölm. M. Ö. 330) olarak bilinir. Dârâ, Büyük İskender'le yaptığı savaşta ölmüştür. Dârâ-yı Kebîr (Büyük Dârâ) olarak anılır ve çok zaman İskender'le birlikte savaş sahnelerinde yer alır. Ayrıca "dâr" kelimesiyle de bazı kelime oyunları yapılır. İhtişam ve ululuk sembolü olarak ele alınan Dârâ, İskender'in bir hilesi sonucu mabeyncisi tarafından zehirlenerek öldürülmüştür. Şehname'de onun, İskender'in baba bir kardeşi olduğu kayıtlıdır. Hatta ölümlerinde İskender'e kızı Ruşeng (Roxane) ile evlenmesini ve ailesini koruyup gözetmesini vasiyet etmiştir. Dârâ, Keyâniyân sülalesinin son padişahı olup Pers İmparatorluğu'nun son hükümdarı olarak kabul edilir. İsfendiyar oğlu Behmen'in oğlu olarak da gösterilen Dârâ, bir rivayete göre savaştan kaçarken ölmüştür. Her ne olursa olsun Şehname'nin başlıca kahramanlarından biri olarak karşımıza çıkan Dârâ, bir çok beyte konu olmuştur (Pala, 2003: 96; Tökel, 2000: 150).

Beyitte geçen “Sikender’dür yüzün” ifadesinde “yüz”, “Sikender”e benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. “Bir yere yüz sürmek” insanlara özgü bir durumdur. Ancak beyitte bu özellik “ay”a yüklenerek teşhis yapılmıştır. Dârâ’nın “gül”ün kapıcısı olduğu söylenerek mübalağa yapılmıştır. Aynı zamanda mitolojide yer alan İskender ve Dârâ imajlarına da telmih yapılmıştır.

9 Yire komaz birbirinden kapışur halk-ı cihan

Kasruna ferş olalı şâhâ ruh-ı kâlâ-yı gül

Kasr (a.i) : köşk, kâşâne, saray.

Ferş (a.i) : 1- döşeme yayma, 2- halı, taş vs. döşetme 3- yayılan şey, yaygı, şilte, halı, seccâde, hasır. 4- yer yüzü, kır, sahra.

Kâlâ (f.i) : kumaş

Ey şâh, gülün kumaşının yüzü senin sarayına döşendiğinden beri bütün cihan (seni) yere koymaz, birbirinden kapışır.

Gül senin sarayına kumaş olup yerlere serildiğinde bu cihan halkı seni el üstünde tuttu. Bu konuda birbirleriyle yarıştılar. Seni bir an bile yere koymazlar.

Klasik edebiyatımızda şah, sultan, hakan, hüsrevân, şehriyâr, shehensah ve benzeri adlarla anılan padişah, özellikle methiyelerde gerçek kişiliği ile ele alınır. Dolayısıyla söz konusu padişah ile ilgili konular sıkça zikredilir. Padişahın ordusu, ülkesi, halkı, tacı, tahtı ve devri övülür. Şairimiz bu beyitte padişahın devrini övmektedir. Bu öyle bir devirdir ki halk onu el üstünde tutmaktadır. Bir an bile onu övmekten, el üstünde tutmaktan vazgeçmezler.

Padişah sarayları padişahların ikamet ettiği yani hayatını sürdürdüğü yer olması dolayısıyla önemlidir. Beyitte anlatılan padişahın devrinde, halk padişahı memnundur. Mutluluk, huzur ve refah içinde yaşam sürmektedir. Padişahın sarayını süsleyen, yine çiçeklerin padişahı olan güldür. Gül, halkın padişaha olan sevgisinin karşısında onun sarayını güzel rengi ve kokusuyla doldurmuştur. Buradan anlaşılıyor ki mevsim gül mevsimidir. Şair beyitte padişahı övmekle kalmıyor, sarayının da güllerle dolduğunu belirtiyor. Hatta bu güller sarayın sergisi olup yerlere serilmiştir.

Şair şiirinde halkın padişahı el üstünde tutması ve gülün padişah köşküne sergi gibi serilmesi ifadelerini kullanarak mübalağa yapmıştır. Ayrıca “şâhâ” derken nida sanatı yapılmıştır. “Şâh, kasr, halk-ı cihan” ifadelerinde de tenasüp vardır.

10 Râ kaşun çînin görüp terk itmedi bûy-ı ruhun Âferin bu râsına hûb eyledi burayı gül

Bûy (f.i) : koku

Râs/Râh (f.i) : 1- yol 2- tutulan yol, meslek, usul

Hûb (f. s. c.) : güzel, hoş, iyi

Gül, senin râ (ج) harfini andıran kaşını gördü ve o güzel misk kokan nefesinin kokusunu terk etmedi. Aferin! Gül bu tuttuğu yolda (tuttuğu bu yolla) çok güzel bir iş yaptı.

Divan şiirinde kaş, sevgilinin ikinci derecede güzellik unsurlarından sayılır. Âşığa yaptığı cefa hususunda göz ile suç ortağı gibidir. Kaş adeta fitne dükkanıdır. Bu dükkanın içindekiler ise göz, kirpik ve gamzedir. Aynı zamanda kaş, sevgilinin saçı ile yakınlık kurup onu da fitneye ortak etmek ister. Kaşın en büyük özelliği eğri oluşudur. Bu eğrilik onun hareketlerinde de vardır. Asla dosdoğru olamaz. Kaş çatmak bazen öfkeyi, bazen sitemi gösterir. Hilale benzer ve bu haliyle bayram hilalini gösterir. Çünkü sevgilinin hilâl ebrûsu görününce âşıklar arasında ıyd (bayram) başlar. Bu bayram ay başındaki fitne ve kargaşayı da beraberinde getirir. Ramazan ayının ve bayramın hilalinin görünmesi ve başlaması ile kaş arasında da münasebet vardır. Kaş aynı zamanda gur-re-i mâhdır. Kurban bayramında hilalin görünmesiyle başladığı için kaş ile kurban ve kurbiyet (yakınlık) arasında ilgi kurulur. Kaş bazen bir yâ, râ veya nûn harfi olarak karşımıza çıkar. Bu durumda şair harfler ile beyitte bir kelime yazar. Kaşın bu harflere benzemesi yine kavisli oluşu sebebiyledir. Kaş keman (yay) ve hançer olarak da kendini gösterir. Bu durumda âşık kurban veya av olmaya hazırdır. Kaş hançer iken altındaki göz de İsmail’i andırır. Kaş bazen bir mihrab, kible veya secde-gâh, yani mesciddir. Âşık böylece sevgilinin cemaline yönelir. İmam mihraba geçince Kur’an’ı yanlış okuyabilir. Zâhid mihraba yönelir, âşık ise ebrûya yönelir. Âşığın gönlü

sevgilinin kaşının köşesine asılmak ister. Ebrûnun köşesindeki ben ise canlar yakar (Pala, 2003: 140-141).

Kaş, anber kokar. Elif harfine benzeyen burun üzerinde bir med işareti gibi durur. Kısacası şairler, sevgilinin kaşı üzerinde birçok yönden teşbihler, istiareler yapmıştır. İşte sevgilinin yüzünden âşığı mahveden bir unsur olan kaş şair tarafından râ harfine benzetilmiştir. Bilindiği üzere râ harfi eğiktir, şekil itibarıyla kaşa benzer.

Beyitte gül, sevgilinin râ harfine benzeyen kaşını görüp hayran kalır. Ve sevgilinin güzel kokulu nefesini terk etmez. Ve şair gülün yaptığı bu davranışla gülü övgüye layık görür.

Beyitte sevgilinin kaşı “râ” harfine benzetildiğinden teşbih-i beliğ sanatına başvurulmuştur. Ayrıca beyitte, güle “terk etmemek, yol tutmak” gibi insana ait özellikler yüklendiği için teşhis sanatı yapılmıştır.

11 Lutf-ı tab'un hüsn-i pâkündür beni şeydâ kılan Bülbüli bu hüsn-i vechiyle ider şeydâ-yı gül

Tab' (a.i) : 1- tabiat, huy, yaradılış. 2- mühür, damga, basma.

Şeydâ (f.s) : aşktan akılını kaybetmiş, divane, düşkün, şaşkın.

Vech (a.i) : 1- yüz, surat, çehre 2- üst, satı, yüz, düz.

Gülün, güzel yüzüyle deli divane edip, şaşkına çevirdiği bülbül gibi, beni de senin iyiliğinin yüceliği ve güzelliğinin arılığı böyle şaşkın ve deli divane etti.

Divan edebiyatı bülbülden ayrı düşünülemez. Bülbül, şakıyılarıyla ağlayıp, inleyen, durmadan sevgilisinin güzelliklerini anlatan ve ona aşk sözleri söyleyen bir âşığı timsal eder. Bazen âşığın ta kendisi, bazen canı, bazen de gönlü olur. Divan şiirinde bülbül güle âşık kabul edilir. İşte bu sebepten şairler sevgililerine olan aşkı bülbülün ağzından dile getirir. Âşık devamlı sevgilisinin adını anarak dolaşır, dilinden düşürmez. Bülbül de bu durumuyla âşığa çok benzer. Üstelik güzel sesi de âşığın güzel sözleri, şiirleridir. Bülbül nasıl gül olmadan olmazsa, âşık da ma'şûksuz olmaz. Gülün dikenleri nasıl bülbülün ciğerini delerse sevgilinin eziyeti de âşığın bağırmı deler.

Kısacası bülbül ile âşık her yönüyle uyuştğu için divan şiirinin vazgeçilmez teşbih unsurudur.

Klasik edebiyatımızda bülbülün geçtiği her şiirde gül aranır. Gül, nâz, bülbül, niyaz için yaratılmıştır adeta. Bülbül gülün elinden çektiği bu ızdıraplarla dillere destan olmuştur. Bülbül gülün cefasından, nazından, cilvesinden göz yaşı döker, ciğerinden kan damlar. Bülbül her seher vaktinde gülü karşısına alarak öter. Gül onun için yaprakları yeni açılmış bir kitap gibidir. Seher vakti bülbülün sesini duyanlar bilsinler ki bülbül o kitabı okumaktadır denilir. Bülbülün çektiği sadece cefa değildir. Aynı zamanda onun sevinci, mutluluğu da güle bağlıdır. Gülden ayrı kalınca inleyişler içinde bulur kendini (Pala, 2003: 87).

Bülbül gülü görünce şen ve sevinçli, gülden ayrı kaldığında ise deli divanedir. Bülbül gülden ayrıldığında biçare düşer. Divan şiirinde bu yüzden bülbül adının yanında onun bir çok sıfatı da göze çarpar: şeyda bülbül, mecnun bülbül, biçare bülbül vs. Bu, bülbülün devamlı gezmesinden yola çıkarak ona deli divane gibi, derviş gibi, berduş gibi sıfatların takılmasına neden olmuştur.

Beyitte şair, bülbülün aşkından ve düştüğü durumdan faydalanarak kendi halini arz etmiştir. Bülbül gülün güzel yüzüyle deliye dönmüş, şaşkın şaşkın gezmektedir. Şair de tıpkı bülbül gibi sevgilinin iyiliği ve güzelliği karşısında mest olmuş, deli divane olmuştur.

Beyitte, “bülbül” kelimesinden kasıt “âşık”; “gül” kelimesinden kasıt da “sevgili”dir. Dolayısıyla bu ifadelerde istiare yapılmıştır. Ayrıca “deli divane etmek” insana özgü bir özellik olduğu için teşhis yapılmıştır. “Hüsn” ve “şeydâ” kelimelerinde tekrar vardır. Bülbül ve gül kelimeleri Doğu mitolojisindeki “Gül ü Bülbül” efsanesini hatırlattığı için bu kelimelerde telmih vardır.

**12 Hak Te‘âlâ devha-i devlet yaratmışdur seni
Gonca bu körpe budağundur özün ra‘nâ-yı gül**

Devha-i devlet: büyük devlet, ulu ağaç.

Ra‘nâ-yı gül: güzel gül, hoş gül, latif gül

Allah, seni böyle devletli ulu bir ağaç gibi yaratmıştır. Gonca senin körpe budağın, özün ise güzel güldür.

Senin özün, mayan bu güzel gonca gülden gelir. Ve Allah senin özünü (fideni) devletli ulu bir ağaç gibi yaratmıştır.

Beyitte şair, sevgilisindeki o cevheri, Allah’ın ona olan bahşı olarak görmektedir. Onu bu denli ulu bir ağaç gibi görkemli ve ihtişamlı yapan Allah’tır. Yani sevgilideki bu özellikler Allah vergisidir. Fakat şair bunun yanında sevgilisinin bu denli ulu bir ağaç gibi gösterişli olmasını onun mayasında olan öze bağlamaktadır. Şairin bahsettiği devletli ulu kişi muhtemelen devrin padişahıdır. Şair padişahı överken onun ululuğuna şaşırılmamaktadır. Çünkü şaire göre, devletli ve saltanatlı olma onun özündendir zaten.

Osmanlı devletinde saltanat yönetimi hakimdir. Bir padişah öldüğünde yerine oğlu geçer. Bunun en büyük sebebi kandır. Padişahlık kanı (mayası) önemlidir. Tahta geçip tacı giyecek olanın bu kandan olması şartı vardır. Beyitte padişahın geldiği soya da bir övgü yapılmaktadır. Beyitte “budak”, “gonca”ya; “öz”, “ra‘nâ-yı gül”e benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. “Gonca” ve “gül” kelimelerinde tenasüp vardır.

**13 Hazret-i Sultân Selîm Hân tâcdâra tâc-bahş
Saltanat bâğında sensin ey ruh-ı gül-sâ-yı gül**

Tâcdâr (a. f.b. s. ve i. c) : taçlı, taç giyen padişah, şehenşah, hükümdar.

Tâc-bahş (f.b.s) : taç veren, hükümdar yapan.

Gül-sâ : gül gibi.

*Hazreti Sultan Selim Han'ın tacı, iyilik ve bağış tacıdır. Ey gül yanaklı gül!
Sen, saltanat bağının en güzel gülüsün.*

Ey gül yüzlü! Senin yüzün güle benzer. Sen ki, saltanat bağının en güzel gülüsün. Hz. Sultan Selim Han'ın tacı iyilik ve ihsan tacıdır.

Medhiye, divan şiirinin vazgeçilmez bir unsurudur. Şair, bu gelenekten faydalandığı şiirinde yaşadığı yüzyılın padişahı olan Sultan Selim Han'ı övmektedir.

II. Selim, Kânûnî Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan doğan ikinci oğlu olup, Mayıs 1524'te dünyaya geldi. Selim, sarayda iyi bir eğitim aldıktan sonra 1542'de Konya sancak beyliğine, 1544'te Manisa sancak beyliğine gönderildi. II. Selim, kardeşi Bâyezid'le girdiği taht mücadelesinden galip çıkmıştır. Selim, Zigetvar muhasarası sırasında babasının vefat ettiği haberini Sadrazam Sokullu Memed Paşa'dan aldığı zaman Kütahya'da sancak beyliğinde buluyordu (İlgüler, 2000: 41).

Sultan II. Selim'in 1566-1574 tarihleri arasındaki padişahlığı zamanında Osmanlı Devleti çok geniş sınırlara sahipti. Buna rağmen, bu geniş sınırları koruma ve devlet idaresi konusunda sıkıntı yaşamaması onun ne kadar güçlü bir devlet adamı olduğunu gösteriyor (Uzunçarşılı, 1951: 40).

Şair şiirinde, saltanatı bir bağa, içindeki gülleri Osmanlı padişahlarına benzetmiştir. Bu saltanat bağının en ihtişamlı ve gösterişli gülü ile, Osmanlı'nın en ihtişamlı döneminde padişahlık yapmış olan Sultan Selim arasında bir bağlantı kurmuştur. Saltanat bağının en güzel gülü, Sultan Selim'dir. Şair, Sultan Selim'i övdüğü gibi onun tacını da övgüye layık görmüştür.

Beyitte “Hazret-i Sultân Selîm Hân” ile “ruh-ı gül-sâ-yı gül”; “tâc-bahş” ile “saltanat bağı” eşleştirmesiyle leff ü neşr-i müşevveş sanatı yapılmıştır. “Ey” ifadesinde

nida; “tâc-dâr, tâc-bahş, saltanat” ifadelerinde tenasüp vardır. “Tâc” ve “gül” kelimelerinde tekrar yapılmıştır.

**14 Bir eserdür bûy-ı lutfundan nesîm-i nev-bahâr
Bir varakdur gülsitânundan cüdâ eczâ-yı gül**

Bûy (f.i) : koku.

Nesîm a. i : hafif rüzgâr.

Nev-bahâr (f.b.i) : ilkbahar.

Varak (a.i) : 1- yaprak 2- kağıt veya kitap yaprağı 3- yazılmış kağıt 4- altın, gümüş vs. madenlerden dövülerek yapılan ince yaprak.

Gülsitân : gül yeri, gül bahçesi, güllük.

Cüdâ (f.s) : ayrı, ayrı düşmüş, ayrılmış.

Eczâ (a.i) : parçalar, kısımlar.

İlkbaharda esen hafif rüzgâr senin güzel kokundan bir eserdir. Senin gül bahçenden ayrı açan gül parçası, ancak yapraktır.

Bahar mevsiminde esen rüzgâr, senin kokundan bir eserdir. Senin bahçenden ayrı bir yerde açan gül ise ancak (parçalanmış) bir gül yaprağı olabilir.

Divan şiirinde nesim, sevgilinin kokusunu taşımaktadır. Sevgilinin mahallesine gider ve sevgilinin kokusunu âşığa getirir. Bu bakımdan bir haberci kabul edilir ve âşık, nesimi ile sevgilisinden haber alır. Seher ve sabah vakti eser. Sadece, esinti ve yel anlamında da kullanılır (Pala, 2003: 370).

Şair, ilkbaharda esen hafif ve tatlı rüzgârın güzel bir koku ile esmesini, beyitte övdüğü padişahın, Sultan Selim Han'ın gül bahçesinden esmesine bağlamaktadır. Padişahın saltanat bağı misk kokan güllerle doludur. Şair, onun bahçesinden ayrı açan gülün bir kitaptan kopmuş tek sayfa gibi yalnız ve anlamsız kalacağını ifade etmeye çalışmıştır. Bir parça, bütün içinde anlam kazandığı için, bütünden ayrılan parça da anlamsız kalacaktır. Şairin, burada II. Selim'in hakimiyetinden ayrı olanların kitaptan kopmuş bir yaprak gibi anlamsız kalacaklarını kastettiği düşünülebilir.

Beyitte ilkbaharda esen rüzgârın esiş sebebi sevgilinin kokusunu âşığa getirmesine bağlandığı için, hüsn-i ta'lil sanatı yapılmıştır. “Nesim” ve “nev-bahar” kelimeleri arasında görülen tenasüp sanatı ise “gül” ile “gülistan”; “cüdâ” ve “eczâ” kelimeleri arasında da görülür. Ayrıca “varak” kelimesi aslında kitap sayfası anlamındayken beyitte tevriyeli olarak gül yaprağı anlamında kullanılmıştır.

15 İşigünde hande-rû hurrem kulundur gülsitân

Tâcver oldı anunçün fâ'ik-ı fermâ-yı gül

Hande-rû (f.b.s): güler yüzlü.

Hurrem (f.s): 1- şen, sevinçli, güler yüzlü, gönül açan, taze 2- bir yazı siteli.

Gülsitan: gül yeri, gül bahçesi, güllük

Tâcver (f.b.i): padişah, hükümdar.

Fâ'ik (a.s): fevkinde bulunan, manevi olarak üstünde olan.

Fermâ (f.s): 1- emreden, buyuran, amir. 2- süren.

Gül, gülistana benzeyen eşiğinde mutlu bir kuldur. Bu mutluluğundan dolayı padişahların en yücesi olmuştur.

Gül bahçesi, gülşen, gülzar gibi kelimelerle de karşılanan gülistan bir bahçe olarak bağa ait özellikler taşır. Kokusu ve rengi nedeniyle ele alınan gülistan sevgilinin birer gülü andıran yanakları, yüzü, kulakları ve bir gonca olan ağzı ile bir araya getirilir. Bunun dışında rüzgâr, bulut, yağmur, su, çiçekler, ağaçlar, kuşlar, kuşların nağmeleri, bahar, bezm, cennet, bahçevan vs. unsurlarla da birlikte bulundurulur. Güzelliği, tazeliği ve geçiciliği de dile getirilen özellikleri arasındadır. Bazen sevgilinin semti, vuslatı, aşkı ve kendisi de gülistana benzetilir. Bazen de şairin şiirleri ve divanı, sabah, felek, saadet vs. birer gül bahçesi olur. Şair can gülşeninden bahsediyorsa sevgilisinin yüzünü anlatıyor demektir. Ayrıca İbrahim Peygamber'in ateşe atıldığı zaman kendisini bir gül bahçesinde bulması, gülgeşt eğlenceleri, güllerin toplanması vs. gülistandan bahsedilmeye neden olur. Gülzar kelimesindeki “gül” ve “zâr” kelimeleri cinas yoluyla kullanılabilir (Pala, 2003: 163-164).

Gülistan, divan şiirinde canlılığın, mutluluğun sembolü olarak işlene gelmiştir. Bu haliyle gülistan, hep olumlu imajların çağrıştırıldığı “güzel”liklerin bir bütün halinde bulunduğu bir mekan olma özelliği taşır. Kasidelerde daha çok mumduhun bulunduğu mekan olarak karşımıza çıkar gülistan. Zaten övülen kişinin bulunduğu yer, ne olursa olsun bir gülistana dönüşür.

Bu beyitte, divan şiirinin genel anlayışına uygun bir anlam bulunmaktadır. Beyitte, memduhun eşiğinde bir kul olmanın o kişiyi sultanlardan daha üstün bir konuma getirdiği ifade edilmektedir. Şair bir anlamda “sana kul olan, bütün sultanların üstünde bir sultan olur.” demektedir. Bu ifade övülen kişinin ne kadar büyük bir sultan olduğunu ifadede mübalağalı bir anlatım olarak dikkat çekmektedir.

16 Seyr-i hattun haddünün al olduğın ifşâ ider Nitekim ey gonca-leb bu berg-i sebz-ârâ-yı gül

Seyr (a.i) : 1- yürüme, yürüyüş, gitme, hareket 2- yolculuk 3- gezme, gezinme 4- eğlenmek üzere bakma 5- uzaktan bakıp karışmama 6- gezilerek, görülerek şey.

Hatt (a.i) : 1- çizgi 2- satır 3- yol 4- yazı 5- padişah yazısı, ferman, buyruk 6- sıra, saf 7- gemiler için hareket istikameti 8- gençlerde yeni terleyen bıyık veya sakal.

Hadd (a.i) : yanak, yüz.

İfşâ (a.i) : gizli bir şeyi yayma, ortaya dökme, açığa vurma.

Berg (f.i) : yaprak.

Gonca-leb (f.b.s) : dudakları gonca gibi olan, gonca dudaklı.

Sebz (f.s) : yeşil, yeşil renkli.

Berg-i sebz : yeşil yaprak.

Ey gonca dudaklı! Yeşilliği süsleyen gülün, yaprakları arasından (kıpkırmızı) bir şekilde görünmesi gibi senin ayva tüylerini seyretmek yanaklarının kırmızılığını ortaya çıkarır.

Divan şiirinde gonca, sevgilinin ağzı yerine kullanılır ve açılmamışlık özelliğiyle ilişki kurulur. Goncanın açılması gülmesi olarak kabul edilir. Bu yüzden sevgili güldüğü zaman ağzı açılır, tıpkı gül gibi. Oysa kapalı hali hiç konuşmayan sır

saklayan bir kişiyi andırır. Goncanın açılması, sevgilinin dudaklarının açılmasıyla (konuşmasıyla) sırrın açığa çıkmasıdır. İşte tüm bu sebeplerden, divan şiirinde şairler sevgiliye gonca dudaklı ifadesi ile seslenirler (Pala, 2003: 179).

Divan şiirinde yanak, dudak, ben, saç ve çene ile birlikte kendi gösteren hat, genelde hûb olarak düşünülür. Kelimenin yazı anlamına gelmesi dolayısıyla bir yazıya benzetilen tüyler, yanak sayfası üzerine yazılmış olarak ele alınır. Hat, anber kokar. Latiftir ve gönül alıcı bir özellik taşır. Sakal olarak düşünüldüğünde, güzelliği gideren bir unsur olur ve istenmez. Hattın güzel olanı yeni bitmiş olanıdır ki 14-15 yaş ifade eder.

Hattın sebz, sebze-zâr, çemen, ter ve giyah gibi unsurları içine alması yeşillik durumunu ortaya koyar. Bazen yeşillikle çevrelenmiş bir kuyuyu andıran çene çukuru, bazen de yeşil otlarla sarmalanmış bir gülü andıran yanak hayali de bu yüzden kullanılır. Âşık ayva tüyelerine karşı içten bir sevgi duyar. Hızır ve zulmet unsurlarıyla birlikte kullanıldığında ise âb-ı hayat olan dudağı beraberinde getirir. Böylece âb-ı hayatın zulumat içinde oluşu ve Hızır'ın da onu buluşu ele alınır. Hızır kelimesinin yeşillik anlamı da bu arada sanatlara neden olur. Hat'ın “hazan” ve “har” olması durumunda menfi yönleri ön plana çıkar ki sevgilide hat belirmesi, ondaki güzelliğin sonbahara dönüşmesini temsil eder. Sanki bu hatlar yanak gülüne bir diken olur. Söylentiler dışında hat kelimesinin yazı ile olan anlam ilişkisi de önemli yer tutar. Yanak bir mushaf, hat ise onun ayetleri veya sureleridir. Bazen hat mushafın tefsiri durumuna geçer. Bazen bu hat bir hüccet-name, mektup, muska, takvim vs. olur. Padişahın hatt-ı hümayunu için zikredildiği durumlar da vardır. Yüz ve yanak suya benzetilince hatlar su üzerine yazılmış yazı olur (Pala, 2003: 186-187).

Bilindiği gibi gül bir çok farklı renkte açmaktadır. Fakat ilk akla gelen gül rengi kırmızıdır. Divan şiirinde de en sık gülün kırmızı hali konu olmuştur. Gülün kırmızı oluşu ve yeşil yapraklar arasında görülmesi daima insanda güzel bir his uyandırır. Beyitte sevgilinin yanağıyla gül arasında ilişki kurulmuştur. Sevgili, ayva tüyelerinin seyredilmesi karşısında utancından kızarak yeşil yapraklar arasında kendini gösteren gül gibi kıpkırmızı kızarmaktadır.

Beyitte, “gonce-leb” ifadesiyle kastedilen sevgilinin kendisidir. Yani sevgilinin bir parçası söylenmiş, bütün kastedilmiştir. Bu yüzden burada mecaz-ı mürsel

yapılmıştır. Aynı zamanda “leb” gonce”ye benzetilerek teşbih-i beliğ yapılmıştır. “Ey”de nida; “gonce, sebz, berg, gül” ifadelerinde tenasüp vardır.

**17 Hilm ü ‘adl ü ‘ilm ile sen ey şeh-i kân-ı kerem
Âl-i ‘âlişânısın mânend-i bî-hemtâ-yı gül**

Hilm (a.i): insanın tabiatında olan yavaşlık, yumuşaklık.

‘Adl (a.i): doğruluk, addalet.

Kân-ı kerem: kerem ve bağış, kaynağı.

Âlî-şân (a. b. s): 1-şan ve şerefi büyük olan 2- meşhur bir çeşit lale.

Mânend (f.i): benzer, eş.

Bî-hemtâ (f.b.s): benzersiz.

*Ey kerem kaynağı padişahım! Sen tabiatındaki yumuşaklık, adalet ve iliminle,
şan ve şerefte benzersiz olan gül gibisin.*

Divan şiirinde kaside geleneğinin bir parçası olan medhiyelerde övülen kişinin makamının yanında tabiatı ve ahlakî güzellikleri de medhedilir. Gelenekte, ideal bir padişahın sahip olması gereken özellikler vardır. Bu özelliklerin ilk başta gelenleri “hilm (tabiat yumuşaklığı), adalet ve ilim”dir.

Şair, medhiyesinde iyiliğin, cömertliğin, güzel ahlakın kaynağı olarak memduhunu gösterir. Şaire göre bir padişahta bulunması gereken tüm özellikler onda vardır. O, kerem sahibidir, cömertlik ve güzel ahlakta onunla kimse boy ölçüşemez. O, ahlak güzelliğinde, şan ve şerefte eşsizdir. Gül, nasıl güzellikte, gül bahçesinin eşsiz aktörüyse, şaire göre, padişah da kerem sahibi olmakta o derece eşsizdir.

Beyitte, “mânend” ve “bî-hemtâ” ifadelerinde tezat sanatı vardır. “Ey şeh” ifadesinde nidâ vardır. Ayrıca beyitte geçen “hilm” ve “ilm” kelimeleri arasında cinas kullanılmıştır.

**18 Tarf-ı destârunda gûşun al gül yaprağıdır
Bir bakımda sînene benzer hemân sîmâ-yı gül**

Tarf (a.i): 1- bakış 2- göz ucu 3- taraf, yan 4- kenar, uç.

Destâr (f.i): sarık, tûlbent.

Gûş (f.i): 1- kulak 2- işitme, dinleme.

Sîmâ (f.i): 1- yüz, çehre, beniz 2- kimse.

Sarığının köşesindeki kulağın, kırmızı gül yaprağıdır. Bir bakıma gülün siması sinene benzer.

Padişahların ve yüksek rütbeli şahsiyetlerin rütbe ve derecelerine göre çeşitli şekillerde kıyafetleriyle uyumlu, başlarına taktıkları sarık, onların mertebelerinin bir göstergesidir. Şair bu beyitte padişahını överken onun başına taktığı sarığı bir malzeme olarak kullanılmıştır.

Bilindiği gibi divan şiirinde sevgilinin yüzü güle benzetilir. Eğer şekil itibariyle gül, yüz ise sevgilinin kulakları da gülün yaprağıdır. Şairimiz bu gelenekselleşmiş benzetmeden yola çıkarak, padişahın yüzünü güle, sarığın köşesinden görünen kulağını ise gül yapraklarına benzetmektedir. Şair padişahın yüzünü güle benzetmekle kalmıyor. Aynı zamanda padişahın kalbini de güle benzetiyor.

Gül kırmızı renktedir. En önemli organımız olan kalp de kırmızı renktedir. Kalbin gül ile bu renk benzerliği, divan şiirinde şairlerimize sıkça malzeme olmaktadır. Dolayısıyla övülecek kişinin kalbini güle benzeterek, onun kalbinin gül kadar güzel, hassas ve yumuşak olduğu ima edilir.

Beyitte, “gûş” “al gül yaprağı”na benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Aynı zamanda bu benzetmenin, günümüzde de bilinen, kulağın arkasına gül ilâştirme geleneğiyle de ilgili olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla şekil yönünden birbirleriyle benzerlik arz eden bu iki öge arasındaki ilgi, bu gelenekle pekiştirilmiştir.

Aynı zamanda ikinci mısradaki teşbih-i mücmel (sîmâ-yı gül: benzetilen; sîne: kendisine benzetilen; benzer: benzetme edatı) sanatı vardır. Şair, bu benzetmeyi yaparken ilham kaynağı olan gülün yumuşak ve hassas oluşunu kullanarak, sevgilinin kalbinin yumuşaklığını ifade etmiştir.

19 Âb-ı ‘ayn-ı câna benzer didi la’lünde ‘arak
Ter düşürmişdür gül-âbıyla bu dem ortayı gül

Ayn (a.i): 1- göz, 2- aslı, kendisi 3- bir şeyin eşi, tıpkısı.

Arağ (a.i): rakı.

Gülün yapraklarına gülsuyunun düşmesi sonucu oluşan damlalar gibi, rakı da senin la’l renkli dudaklarında cânın gözsuyuna benzer dedi.

La’l, kırmızı ve değerli bir süs taşıdır. Rivayete göre yakuta benzeyen bu taşın, esasında beyaz olan rengi, ciğer kanı ile boyanıp güneşe bırakılınca güneşin etkisi ile kırmızıya bürünürmüş. Bu taşın en değerlisi Bedehşan dağlarında olurmuş. Bunun yanında Lâ’l-i rummâni denilen narçiçeği rengindeki la’l de çok ünlüdür. Bu taş kemer, gerdanlık, yüzük, kadeh, küpe, hatta cilt kapağı gibi eşyaların süslenmesinde kullanılır. Divan şairleri de sevgilinin dudağını en çok, renginden dolayı bu taşla benzetirler. Bunun yanında bazen âşık yani şair gözünü ve gözyaşlarını da la’le benzetir. Bu taşla atfedilen değerden dolayı şairler şiirlerini la’l ile eşdeğer kıymette görürler (Pala, 2003: 295-296).

Divan şiirinde sevgilinin sahip olduğu veya sevgiliden kaynaklanan herşey değerlidir. Sevgili ister âşiğe zulmetsin, ister ta’n okları göndersin âşık bütün bunları seve seve kabul eder. Beyitte şair, sevgilinin la’l renkli dudağı üzerindeki rakı damlasını canına can katacak bir “can suyu” olarak algılamaktadır. Gerçekte, rakının, insan beynini uyuşturmasına ve sağlığa zararlı olmasına karşın sevgilinin dudağında oluşu rakının tüm zararlı ve kötü etkilerini âşık nezdinde iyiye ve güzele çevirmektedir.

Beyitte teşbih-i mücmel (la’lünde arak: benzetilen; âb-ı ‘ayn-ı cân: kendisine benzetilen; benzer: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır.

**20 H^vâb-ı nâz itmiş ruh-ı ferhunden üzre gözlerün
Sanki bir mestâne yasdanmış yatur gülhâ-yı gül**

H^vâb (f.i) : uyku, rüya.

Ferhunde (f.s) : mübarek, mes'ut, meymenetli, kutlu, mutlu, uğurlu.

Mestâne (f.zf. s) : sarhoşa yakışacak surette, sarhoşçasına, sarhoşça.

Gülhâ: güller.

O mübarek yüzün üzerindeki gözlerin, sanki bir sarhoşun güle yaslanması gibi naz uykusuna dalmış.

Sevgilinin yüzü mübarektir ve sevgili eğer uykuda ise bu ancak naz uykusudur. Uykudan uyanan sevgilinin salınışı ise gül bahçesinde salınan güle benzer.

Divan şiirinde uyku, rüya, gaflet ve habersizlik durumunu anlatır. Sevgili naz uykusundadır. Sevgili bu naz uykusuyla âşığına aldırış etmez onu görmezden gelir. Bunun yanında ise âşık çektiği acılardan dolayı devamlı uykusuzdur. Bir bakıma sevgilisine olan hayranlığı ile güzelliği karşısında büyülenmiştir. Âşığın bahtı, sevgilidir. Tıpkı sevgilisi gibi bahtı da uyku halindedir. Sevgilinin uykudan yeni uyanmış hali ise şairin çok hoşuna giden bir durumdur.

Gül, divan şiirine birçok yönüyle malzeme olan bir çiçektir. Rengi, kokusu, boyu, yaprakları ile daima sevgili ile ilişkilendirilir. Bunun yanında gülün gül bahçesindeki duruşu da şairler tarafından kullanılmıştır. Bu beyitte olduğu gibi sevgilinin yüzüyle gül arasında her zaman sıkı bir ilişki kurulmuştur. Şair, beyitte, sevgilinin uykulu gözlerini güle yaslanmış bir sarhoşa benzetmiştir.

Beyitte “gözlerün” kelimesiyle “mestâne” kelimesi; “ruh” kelimesiyle de “gülhâ-yı gül” ifadesi eşleştirilerek leff ü neşr-i müşevveş yapılmıştır.

21 Gonca la'lün cebhe-i cânâ mahabbet bâğıdır
Atlarun izi nişân-ı mühr-i mihr-efzâ-yı gül

Cebhe (a.i): 1- alın 2- yüz.

Mühr (f.i): mühür, imza 2- sevgilinin agazı.

Mihr (f.i): güneş.

-Efzâ (f.s): arttıran, çoğaltan.

(Ey sevgili) senin gonca dudakların canım için muhabbet bağıdır (sevgi kaynağıdır). Atlarının izi de gülün güneşi artıran mührünün nişanıdır.

Divan şiirinde hatem; mühür anlamına gelmektedir. Şairler tarafından sıkça kullanılan hatem, üstü mühürlü yüzük manasına da gelir. Divan şairlerini mühür kelimesini genellikle sevgilinin dudağını anlatırken kullanırlar.

Osmanlı padişahlarının tahtı, tacı, onlara yapılan medhiyelerde sıkça dile geldiği gibi padişahlık mühürleri de sıklıkla zikredilir. Bilindiği gibi her padişahın kendine özgü mührü (imza) vardır. Şair, sevgilinin atlarının toprak üzerinde bıraktığı izlerin onun mührü olduğunu, güneş yükseldikçe, ortalık aydınlandıkça bu mührün herkes tarafından görünür hale geldiğini söylemektedir. Dolayısıyla mühür farklı açılardan bakıldığında iki manaya gelmektedir. Birincisi padişah mührü, ikincisi ise sevgilinin ayak izi.

Şair beytinde sevgilisinin dudaklarını goncaya benzetmiştir. Gonca, sevgilinin dudağına benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Aynı zamanda “gonca la'l”, “mahabbet bâğı”na; “atlarun izi”, nişân-ı mühr-i mihr-efzâ-yı gül’e benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. “Mühr, mihr” kelimeleri arasında cinas; “gonca, bâğ, gül” kelimelerinde tenasüp vardır.

22 Gülşen-i kûyundan ayru soldı nâzük-çehresi
Oldı benzi çalınup mânend-i berg nây-ı gül

Gülşen (f.b.i): gül bahçesi.

Kûy (f.i): 1- köy 2- mahalle ve işlek yol; sokak 3- sevgilinin bulunduğu yer.

Nâzik (f.s): 1- ince 2- terbiyeli saygılı 3- güzel, zarif.

Mânend (f.i): benzer, eş.

Nây (f.i): 1- kamış 2- ney, kamıştan yapılan düdük.

Gülün nazik çehresi, senin sokağındaki gül bahçesinden ayrı düşeli soldu. Gül neyi çalınarak benzi yaprak gibi oldu.

Divan şiirinde, âşık kendini ifade edebilmek için bir çok öge ile kendisi arasında ilişki kurarak benzetmelerde bulunur. Bu ögelerden biriside “ney”dir. Kelimenin aslı beyitte de geçtiği gibi “nây”dır. Kamıştan yapılmış, bir arşın uzunluğunda nefesli bir çalgıdır. Ney çalana neyzen veya nâyî denir. Özellikle Mevlevîler arasında çok itibar gören bir sazdır. Sesi yanık ve lâhûtîdir. Rivayete göre peygamberimiz ilahî aşk sırrını Hz. Ali’ye söylemiş. Bu sırrın yükü altında ezilen Hz. Ali gidip Medine dışında bir kuyuya bu sırrı anlatmıştır. Kör kuyu bu sır ile coşup köpürmüş ve taşmıştır. Su her yanı kaplayınca kenarlarında kamışlar yetişmiş. Oralardaki bir çoban bu kamışlardan birini kesip çeşitli yerlerinden delmiş ve üflemeğe başlamıştır. Çıkan ses kalplere coşku ve heyecan verip ilahî sırrı anlatır olmuş. Peygamberimiz tesadüfen bu çalan ney sesini işitince durumu anlamış. O günden sonra ney, şairlere bir ilham kaynağı olmuştur. Mevlanâ, Mesnevî’sine neyi anlatarak başlar. Divan şiirinde özellikle Mevlevî şairlerce ney’in adı çok anılır (Pala, 2003: 371).

Klasik edebiyatımızda âşık, sevgilinin cefasıyla acı çeker ve türlü ıstıraplar içine girer. Bağrı yanık âşık bu durumunu anlatabilmek için türlü türlü benzetmeler yapar. Şüphesiz bunlardan en manidar ve isabetli olanı ney’dir. Çünkü ney’in görünüşü itibariyle üzerinde deliklerinin bulunması ve bu deliklerin kızgın şişlerle meydana getirilmesi, sevgilinin eziyetine maruz kalan âşığı hatırlatır. Âşık ta tıpkı ney gibi bağrı deliktir.

Şair, beyitte sevgilinin sokağındaki gül bahçesinden ayrı düşen gülün, sevgilisinden ayrı düşen âşık gibi ıstırap içinde olduğunu, benzinin sararıp solduğunu, yapraklarının ise ney misali delik deşik olduğunu ifade etmektedir. Gül bu ayrılıktan dolayı hüznüldür. Ney sesinin de hüznü bir havası vardır.

Dalından kopan gülün solması tabii bir hadisedir. Oysa şair bu beyitte dalından kopan gülün solmasını sevgilinin “gülşen-i kûy”undan ayrı kalmasına bağlayarak hüsn-i ta’lil sanatı yapmıştır. Ayrıca “benzin sararması” insana ait bir özelliktir. Bu özelliğin güle yüklenmesiyle teşhis sanatı gerçekleştirilmiştir.

23 Devlet için gam yime çek saht-diller cevri Hârda gül hârede cevher virür bennâ-yı gül

Saht-dil (f.b.s): katı yürekli.

Hâr (f.i): diken.

Hâre (f.i): 1- sert, taş, kaya 2- meneviş; menevişli kumaş.

Bennâ (a.i): yapı yapan, mimar, kalfa, dülger.

Zenginlik, şan ve şöhret için gam yeme, katı yürekliğin eziyetini çek. Gül mimarı, dikenden gül, taştan cevher verir (çıkartır).

Kötü kalpli, (dilli) insanların eziyetini çek, zenginlik, şan ve şöhret için gam yeme. Zaten en yüce mimar da gülü dikenden mücevheri de taştan çıkarır.

Divan şiirinde bu dünya hayatı âşğın aklını çelen bir unsurdur. Bu dünya hayatı gelip geçicidir, içerisinde nefsi türlü sınavlara maruz bırakacak güzellikler vardır. Fakat âşık, bunlarla sınındığını bilir ve asla tüm bu gelip geçici heveslere kapılarak kendini heba etmez. Şair de burada âşğa seslenmektedir. Bu dünyanın gösterişi için gam yeme zevke ve eğlenceye; şana ve şöhrete kanma, bu dünyada çektiğin sıkıntılardan dolayı da hayıflanma. Çünkü sonun güzelliğidir diyerek telkinde bulunuyor. Öyle ki yaratılmışların mimarı olan Allah, güzelliğiyle ün salmış gülü, dikenden; yüzyıllar boyunca insanların uğruna birbirlerini öldürdüğü mücevheri de taştan yaratmıştır. Dolayısıyla her eziyetli işin sonu güzeldir.

Şairin burada mimar dediği yüce Allah'tır. Çünkü o en yüce sanatkârdır. Beyit tasavvufî yönden ele alınacak olursa, bu dünya hayatının gelip geçiciliğinden bahsederek sabrı öğütlemektedir. Bu dünyadaki güzellik ve zenginliğin timsali olan gül ve mücevher de diken ve taştan yaratılmıştır. Türlü aşamalardan geçerek bu duruma gelmişlerdir. Aynı şekilde şair için insan bu dünyada, hayatını çeşitli zorluklarına göğüs gererek bu aşamalardan geçmeli ve sonunda mükafatını almalı.

Beyitte geçen “gül ve hâr” kelimeleri arasındaki zıtlıklar ifade edilerek tezat sanatına başvurulmuştur. Bu zıtlık aynı şekilde “hâre ve cevher” kelimeleri için de söz konusudur. Ayrıca “gam, cevri”, “hâr, gül” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

24 Hurrem olmaz ‘âlemün câm-ı gamın nûş itmeyen Yutmayınca kanı bulmaz gonca-i vâlâ-yı gül

Hurrem (f.s): 1- şen, sevinçli, güleryüzlü, gönül açan, taze 2- bir yazı sitili.

Gonca (f.i): konca, tomurcuk, açılmamış çiçek.

Vâlâ (f.s): yüksek, yüce.

Bu âlemin gam kadehinden içmeyen, mutlu (sevinçli) olamaz. Kan yutmayınca, gonca açılıp gül olamaz.

Bu dünyanın sıkıntısını ve kederini bilmeyen, gam meclisinde kan renkli şaraptan içmeyen kişi gerçek mutluluğu bulamaz. Gonca ise kan yutmayınca büyüyüp, serpilip gül olamaz.

Divan şiirinde cam, şarap kadehi manasına gelmektedir. Rivayete göre kadehi bulan Cem (Cemşid)'dir. Bu yüzden Câm-ı Cem şeklinde de beyitlerde sıkça geçmektedir.

Cân sevgilinin dudağıdır, ağzıdır. Çünkü içi dolu olan bir sırça kadeh tıpkı dudak renginde görünür. Ayrıca bûse, en az bir kadeh şarap kadar insanı kendinden geçirir, sarhoş eder. Böylece âşık dertlerini unuttur. Üstelik sevgilinin ağzı acı sözlerle doludur. Nitekim şarap da acıdır. Câm aynı zamanda bir gonca veya güldür. Kırmızılığı yönünden ve çekiciliği nedeniyle böyle bir ilişki kurulur. Divan edebiyatında şarap ve dolayısıyla cân, önemli bir yer tutar. Şair mutlaka kadehten bahseder. Bunun için elinde

türlü imkanlar vardır. Şair mutlaka bir sebep bulur ve câm kelimesi veya eş anlamlılarını kullanarak çeşitli sanatlar yapar (Pala, 2003: 93).

Tasavvufta bu dünya hayatı türlü sıkıntılar ve sınavlarla doludur. Bu sıkıntıları çekmeyen kişi ermiş kabul edilmez. Tasavvufî açıdan içki içmek, Allah yolunda kendinden geçme noktasına varmak için kullanılan bir yoldur. Şarap kan rengindedir. Kan yutmak deyiminden yola çıkarak şair, kan renkli şaraptan içmeden, yani sıkıntı çekmeden, aşk sarhoşu olmadan asıl olan güzelliğe erişilemeyeceğini ifade etmektedir. Çekilen bütün sıkıntılar ve nefis ile yapılan bütün başarılı mücadelelerin sonunda mükafat vardır. İşte şair, beyitte bu mücadelelerin bitmeden mutluluğa erişilemeyeceğinden bahsetmektedir.

Rivayete göre, eskiden gül sadece beyaz renkli olurmuş. Güle âşık olan bülbül, gelmiş yine gülün dalına konarak şakımaya başlamış. Gül de dikenlerini bülbülün ayağına batırarak onun kanını içmiş. Böylece, gülün beyaz olan rengi kırmızıya dönüşmüş. Beyitte mitolojide geçen bu hadiseye telmih yapılmıştır. “Câm” kelimesiyle kastedilen içindeki şaraptır. Yani “nûş edilen” “câm” değil içindedir. Bu yüzden parça-bütün ilişkisi bağlamında mecaz-ı mürsel vardır. Ayrıca “hurrem ve gam” kelimelerinde tezat vardır.

25 Cem‘-i ceyşün nef‘ine bir başda devlet olmasa Adı elde hem-dem-i her hârdur hod-râ-yı gül

Cem‘ (a.i) : toplama, yığma.

Ceyş (a.i) : asker, ordu 2- ses sedâ.

Hem-dem (f.b.i) : sıkı fıkı, canciğer arkadaşı.

Hâr (f.i) : diken.

Cümle askerin (ordun), devletinin menfaati ve faydası için devletin başında bulunmasaydı diken ile canciğer arkadaşı olan gülün adı bu alemde (kibirli) kendini beğenmiş olarak bilinirdi.

Senin devletinin başında olman ve bu ülkenin menfaati, huzuru için tüm askerleriyle çalışman olmasaydı, hiç gül ile diken canciğer arkadaş olurlar mıydı? Gülün adı kendini beğenmişe çıkardı.

Divan şiirinde kasideler, genelde bir kimse veya şeyi övme amacına yönelik yazılır. Bu nedenle kaside ile medhiye özdeşleşmiş ve kaside deyince akla çok zaman medhiye gelir olmuştur. Medhedilen kişi, ya din büyükleri ya da şairin devrinde yaşamakta olan padişaktır (Pala, 1997b: 112). Nitekim şair, yaşadığı yüzyılın padişahını övmektedir. Bunu yaparken övülen padişahın adaletinden, doğruluğundan, cömertliğinden bahsedildiği gibi, devlet yönetiminden de bahsederek ona övgülerde bulunmaktadır. Beyitte öyle bir devlet yönetiminden bahsedilmiştir ki; padişah ordusu ile bu ülkedeki refah ve huzuru sağlamak için çok çalışmaktadır. Şair bunu yaparken padişahın dönemindeki halk içerisindeki zıtlıklardan yola çıkarak huzurlu bir yaşamın varlığını bize bildirmektedir.

Şair, padişahının halkın huzuru için canla başla çalışmasını övmektedir. Eğer padişah bu şekilde çalışmasaydı, zengin fakir ile güzel çirkin ile birlikte yaşayamazdı. Şair, padişahın halk arasında sağladığı eşitliği anlatabilmek için gül ve diken kullanmıştır. Eğer bu huzur ortamı olmasaydı gül diken ile bir gezer miydi ve gül kendini üstün görerek dikenin aşağılamaz mıydı?

Bilindiği gibi divan şiirinde gül ile diken hem zıtlığı temsil eder, hem de birbirine rakip olan iki unsuru. İşte zıtlıkların birlikte barındığı ortamdaki huzuru sağlamak şair tarafından övgüye layık görülmüştür. Bu huzur onun sayesinde olmuştur. Şair bunu ifade ederken gül ile dikenin bir arada bulunmasına sebep olarak padişahın adaletini göstermesiyle hüsn-i ta'lil sanatına başvurmuştur. Beyitte ayrıca “hâr ve gül” kelimeleri bir arada kullanılarak tezat sanatı yapılmıştır.

26 Dil getürmekdür ele şâhum dil-âver anılan Zûr u zâr ile mi buldı devlet-i dünyâyı gül

Dil-âver (f.b. s. c.) : yiğit, yürekli, gönül getiren.

Zâr (f.s) : [sesle] ağlayan, inleyen.

Zûr (f.i) : kuvvet, güç.

Şahım! Yiğit olanın, ele gönül getirmesi gerekir. (Yoksa) gül, dünya devletini zorlamayla veya inlemeyle mi buldu (sanıyorsun?)

Şair sevgilisine “şâhum” diye seslenmektedir. Ona bu dünya hayatı hakkında bir takım öğütlerde bulunmaktadır. Beyitte geçen “el” kelimesi “yabancı kimseler” manasına gelmektedir. Yiğit ve yürekli, kuvvetli olan el için, onları nasıl dize getireceği hakkında bilgi vermektedir. Beyitte geçen “dil getirmek” gönül getirmek (geçirmek) anlamına geldiği gibi “sözünü geçirmek” anlamında da kullanılabilir.

Rahîmî'nin padişahına, şahına seslendiğini düşünürsek “Ey padişahım, kuvvetli, yürekli diye bilinen bu ele kendini kabul ettirir, sözünü dinlet, onları sözüne getir. Sanma ki gül de bu dünya devletini zorlamayla elde etti.” diyerek ona öğütte bulunmaktadır.

“Şâhum” ifadesiyle kastedilen “sevgili” olduğu için istiare yapılmıştır. İkinci mısran başındaki “zûr” ve “zâr” kelimeleri de, aralarında sadece bir harf farklı olduğundan, cinas-ı mütekârib (cinas-ı lâhik) örneği sayılabilir. Diğer yandan ikinci mısradaki, aynı zamanda bir istifham vardır.

27 Cân virenlerden yolunda hayr-ı himmet kıl taleb Çok eser zâhir ider her subh-dem gûyâ-yı gül

Hayr (a.i): iyilik, iyi, faydalı, iş, fayda.

Himmet (a.i): gayret, emek, çalışma, çabalama.

Taleb (a.i): isteme, istenme, dileme 2- istek

Zâhir (a.s): 1- görünen, görünücü, açık meydana, belli 2- elbette şüphesiz öyledir ya 3- galiba, zannederim, umulur ki 3- görünüşe göre, anlaşılan meğer 5- dış yüz, görünüş.

Subh-dem (a. f. z. f) : sabah vakti.

Gûyâ (f.s) : söyleyen, söyleyici 2- sanki, diyelim ki.

Senin yolunda can verenlerden iyilik ve gayret isteğinde bulun. Gül bu yolda her sabah pek çok eser ortaya çıkarır.

Rahîmî, sevgilisine (şahına) gülün ağzıyla, kendi yolunda can verenlerden iyilik talebinde bulunmasını söylüyor. Çünkü onlar mübarektir ve onların vesilesiyle sevgili iyilik ve güç bulacaktır.

Divan şiirinde gül, seher vakti saba rüzgârıyla açılır. Bu olay yüce yaradanın bir lutfudur. Halk arasındaki bir düşünce var ki o da seher vaktinde yapılan dualar kabul olunur. Şairimiz bu düşünceyle olsa gerek sevgilisini seher vaktinde yüce yaradanın, lutfunu dağıttığı sırada sen de senin yolunda can verenler vesilesiyle yüce yaradandan iyilik, güç ve kuvvet talep et der.

**28 Vâlideynün gözle sultânım rızâ-yı hâtırın
Aydan her dem tarâvet-bahş olur hüsnâ-yı gül**

Vâlideyn (a.i) : ana ile baba.

Rızâ (a.i) : hoşnutluk, memnunluk.

Dem (f.i) : 1- soluk, nefes 2- içki 3- an, vakit, saat, zaman.

Tarâvet (a.i) : tâzelik, taze olma

Hüsnâ (a.s) : en, (daha, pek, çok) güzel.

Sultanım! ana babanın hoşnutluğunu, gönül rızasını gözet. Gülün güzelliği ay ışığında daha da tazelenir.

İslam dininde anne-baba hakkı çok kutsaldır. Kur'an-ı Kerim'in İsrâ suresi 23. ve 24. ayetlerinde şöyle der: *“Rabbin sadece kendisine kulluk etmenizi; ana babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine “of” bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçak gönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!”* diyerek dua et.

Kur'an-ı Kerim'de de apaçık emredildiği gibi anne ve babanın rızası, gönül hoşnutluğu çok önemlidir. Rahîmî buna dayanarak sultanına öğütte bulunmaktadır. *“Şüphesiz Allah yapılanları karşılıksız bırakmayacaktır. Anne ve babanı hoşnut et ki Allah da sana sınırsız ihsanlarda bulunsun”* der.

Beyitte “sultanum” diyerek seslenilmesi nida sanatına başvurulduğunu göstermektedir.

**29 Gûş kıl gûş-ı kabûl ile figânın bülbülün
Bu gülistâna hezârân sâl geldi eyi gül**

Gûş (f.i): 1- kulak 2- işitme, dinleme.

Figân (f.i): ızdırıp ile bağırıp, çağırma, inleme.

Gülistân (f.b.i): 1- gül bahçesi, gül tarlası 2- Şîrazlı Şeyh Sâdi'nin ünlü eseri.

Hezârân (f.i): 1- bülbüller 2- binler

Sâl (f.i): yıl.

Bülbülün feryatlarını can kulağıyla dinle. Gül, bu gül bahçesine binlerce yıl güzellikler getirdi.

Gül hayranı olan bülbülün inlemelerine artık kulak verdi. Gül, bülbülün aşkını duydu ve bu aşktan dolayı inleyen bülbülün aşkını kabul etti. Gülün bu tavrıyla gül bahçesinde güzel bir yıl ortaya çıktı.

Divan edebiyatında vazgeçilmez ana unsurlardan olan gül ile bülbül, divan şairlerinin, şiirlerinde sıkça kullandıkları öğelerdendir. Divan edebiyatı bülbülden ayrı düşünülemez, dolayısıyla bülbül de gülden.

Bülbül, şakıyılarıyla ağlayıp inleyen, durmadan sevgilisinin güzelliklerini anlatan ve ona aşk sözleri söyleyen bir âşığın timsalidir. Bazen âşığın kendisi, bazen canı, bazen de gönlü olur. Bülbül güle âşık kabul edilir. Bu durumuyla âşığa çok benzer. Âşığın sözleri ve şiirleri, bülbülün güzel sesidir. Nasıl bülbül gülsüz olmazsa, âşık da ma'suksuz olmaz. Bülbül seher vaktinde gülü karşısına alarak öter. Gül, onun için yaprakları yeni açılmış bir kitaptır. Bülbül bu kitabı adeta okur. Bülbülün bütün neşesi gül ile kaimdir. Gülden ayrı olunca inleyişler içinde kalır. Gülü görünce mest olur (Pala, 2003: 87).

Klasik edebiyatımızdaki bir rivayete göre; gül, bir gün hoşça vakit geçirirken sudaki aksini görür ve kendi güzelliğine âşık olur; öylesine gururlanır ki, Meltem rüzgârını yeryüzünde kendisinden daha güzel bir şeyin, bulunup bulunmadığını

araştırmakla görevlidir. Meltem hemen yola koyulup o ülke senin, bu ülke benim, koşturmaya başlar. Günlerden bir gün yanık sesle şarkılar söyleyen Bülbül'le karşılaşır. Aslında bir şehzade olan Bülbül, padişahlıkta gözü olmadığı için ülkesini terk etmiş, kararsız bir halde dolaşmaktadır. Meltem ona Gül'ü anlatır. O kadar güzel anlatır ki Bülbül, Gül'e görmeden âşık olur Meltem her ne kadar boşuna ümitlenmemesini, Gül'e ulaşmasının mümkün olmadığını söylerse de, dinlemez. Bülbül, Gülşen'e gitmek üzere havalanır. Yolda karşılaştığı Irmak'a derdini açar. Bülbül'ün haline acıyan Irmak, onu teselli ederek Gül'ün korucusu Servi'yle tanıştır. Servi, meğerse bir zamanlar Bülbül'ün padişah babasının yanında bulunmuş; bunun için ona kolaylık gösterir. Ve bir gece Bülbül, en yanık nağmeleriyle Gül'e derdini anlatmaya çalışır:

Beni aşkın zaif ü zâr etdi
 Akl ü fehmimi târ ü mâr etdi
 Aldı sabr ü karâr ü ârâmı
 Âlemin kıldı mest ü bed-nâmı
 Oldı gönlüm kemend-i zülfine bend

 Merhamet kıl ki câne erdi elem
 Merhamet kıl ki yakdı cânımı gam

Sesini hiç kimseye duyuramayan Bülbül, derdini önce karanlık geceye, sonra Ay'a, derken Sabah'a ve Güneş'e açar. Hiç birinden yardım göremeyince yüzünü Tanrı'ya çeviren Bülbül içli içli yalvarmaya başlar. Gül ancak o zaman Bülbül'ün feryadını duyar ve sesin sahibini merak ederek Nergis'i gönderir. Nergis durumu öğrenip anlatınca, mağrur Gül, rahatsız edilmek istemediğini söyleyerek Bülbül'ün Gülşen'den hemen uzaklaştırılmasını emreder. Zavallı âşığın sabretmekten başka çaresi yoktur. Bir gün Meltem'le yeniden karşılaşınca, çektiği acılardan söz ederek Gül'ü bundan haberdar etmesini ister. Gül biraz yumuşamıştır, "Âşıklar acı çeker, sabretsin!" diye haber gönderir.

Bülbülün nazdan ve cefadan usanmaya hiç niyeti yoktur. Hatta bir gece Gül, Gülşen'de eğlenirken onu uzaktan seyreden Bülbül artık dayanamaz ve bir mektup

yazarak Nergis'le gönderir. Mektup Gül tarafından kabul edilince mutluluktan yere göğe sığmayan Bülbül en güzel şarkılarını şakımaya başlar. Ne var ki fitneci Susen, bu beklenmedik gelişmeden hiç memnun değildir. Bülbül'e gidip Gül'ün onu hiç sevmediğini en doğrusunun bu sevdadan vazgeçmek olduğunu söylese de inandıramaz. Bunun üzerine Diken'e gider, diken zaten Bülbül'ü kıskanmaktadır. Zavallı âşığı tehdit ederek yaralar ve Gülşen'den kovar. Gül, olup bitenleri duyunca çok öfkelenir ve Diken'i azarlayarak bundan böyle Bülbül'e iyi davranmasını emreder. Diken'in kıskançlık damarları iyiden iyiye kabarmıştır. Bu sefer Bahar Şah'a gidip Gül'le Bülbül'ün aşkını gammazlar. Küplere binen Bahar Şah, iki zalim avcıyı Bülbül'ü yakalamakla görevlendirir. Çaresiz kalan Bülbül, Gülşen'den uzaklaşıp dağlara sığınır. Dağda Gül'ün bir âşığı daha vardır: Menekşe. Tanışır ve dertleşirler. Birbirlerine içlerini dökerken avcılarının yaklaştığını fark etmezler. Bülbül tuzağa düşürülüp Bahar Şah'a götürülür ve kafese kapatılır.

İşte tam o sırada Şah Temmuz, Gülşen'e saldırmış, yani yaz gelmiştir. Şah Temmuz'un başkumandanı Güneş, Gülşen'i yakıp yıkar. Bahar Şah, Gül'ü alıp meçhul bir ülkeye kaçmak zorunda kalır. Şah Temmuz bir süre sonra ülkesine dönünce Gülşen'e Hazan Şah yerleşir. Ortalığı hüznün kaplar. Daha sonra ardından akrabası Nevruz'la birleşen Bahar Şah, Gülşen'i geri alır. Gül de eski görevine döner. Bülbül'ü de unutmamıştır. Önce Meltem vasıtasıyla hatırını sordurur, daha sonra da ziyaretine gider. Gül bununla yetinmeyerek, bir yolunu bulup Bülbül'ü serbest bıraktıracak Gülşen'e dönmesini sağlayacaktır. İşte Gül ü Bülbül'ün en güzel sahnelerinden biri, iki sevgilinin bulunduğu sahnedir. Gülşen'de ihtişamlı bir musiki meclisi kurulur. Yıldızlar gökte ayla sohbet etmek için mumlarını birer birer yakarlar. Herkes yerini aldıktan sonra Gül de şevk içinde meclise gelir. Bülbül, meclisin hânendesidir. Nergis bütün çerağlarını yakarak Gülşen'i ışığa boğar. Görülmemiş bir donanmadır bu. Gül def çalar, gonca ney. Benefşe'nin elinde çeng vardır. Lale kopuzuyla meclise revnak verir. Rüzgâr ahenk tutmakta, Servi ise coşkuyla raksetmektedir. Sonunda meclistikiler Gül ile Bülbül'ü baş başa bırakıp çekilirler. Sevgililer kavuşunca meclisin en güzel anı yaşanır (Ayvazoğlu, 1995: 87-91).

Rahîmî Gül ile Bülbül'ün aşkıdan yola çıkarak hikayede olduğu gibi Bülbül'ün ağlayıp inlemelerine cevap veren ve onun aşkını kabul eden Gül'ün, Bülbül

ile birleşmesiyle, gül bahçesinin sevinçle dolduğunu ve bu sevinçle çok güzel bir yıl geçirildiğini söylüyor.

Rahîmî, beyitte bülbülün ağlayıp inlemesinden söz ederek teşhis sanatına başvurmuştur. Ayrıca bülbülün feryadından bahsederek Gül ile Bülbül hikayesine telmihte bulunulmuştur. Beyitte geçen hezârân kelimesi hem “bülbüller”, hem de “binler” manasına geldiğinden tevriyeli kullanılmıştır. Bunun yanında birinci mısradaki “gûş” kelimesi tekrarlandığı için tekrar sanatı söz konusudur.

30 Jâle sanma bî-vefâ olduğunu bu gülşenün Hâliyâ hâlet virüp eş'âr ider a'lâ-yı gül

Jale (f.i): kırağı, çiğ.

Hâliyâ (a. zf): şimdiki zamanda, şimdi halde.

Hâlet (a.i): hâl, suret, keyfiyet, nitelik.

A'lâ (a.s): (daha, en, pek) yüksek

(Ey) jâle, bu gülşenin vefasız olduğunu sanma. Gülün yüceliği şimdi (burayı) bambaşka bir hale büründürüp şiirler söyletir.

Jale veya şeb-nem, seher vaktinde, özellikle de bahar aylarında bazı çiçekler üzerine düşen su tanecikleridir. Bu, üzerine düştüğü çiçeğe ayrı bir güzellik veren bir süs unsurudur.

Divan şairleri, çiçeklerin üzerine düşüp onların güzelliklerine güzellik katan çiy tanesini şiirlerinde sıkça kullanılmışlardır. Şairler için bir ilham kaynağı olan çiy birçok hayale de konu olmuştur. Gül üzerinde bülbülün gözyaşına, lale üzerinde inciye, gonca üzerinde ise sevgilinin dişine, daima göze benzeyişle bilinen nergis üzerinde ise göz üzerindeki yaşı andırır (Pala, 2003: 413).

Şair, “bu dünyada Allah tarafından yaratılan hiçbir şey gereksiz değildir” düşüncesiyle olsa gerek, küçücük bir çiy tanesini gereksiz ve vefasız görmemesi konusunda sevgilisini uyarıyor. Öyle ki o küçük çiy tanesinin bile güle ayrı bir nitelik ve özellik kattığını belirtiyor.

Beyitte geçen “gül, gülşen ve jâle” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

**31 Bir’ki günlük hüsnine mağrûr olup handân olur
Yüze gülüceydüğün bilmez meger dünyâ-yı gül**

Mağrûr (a.s): 1- grurlu 2- bir şeye güvenen 3- güvenilmeyecek şeye güvenip aldanan, kendini beğenmiş kimse.

Handân (f.s): gülen, gülücü, güler, sevinçli.

Gül, bir iki günlük güzelliğine güvenip sevinir. Halbuki bilmez ki bu dünya yüzüne gülmeyecek!

Gül öyle kibirlidir ki, gelip geçici olan güzelliğine güvenmiş, onunla övünür. Fakat bilmez ki bu dünya fanidir, sonunda gülen o olmayacaktır.

Rahîmî’nin beytinde gül diye seslendiği, aslında güzelliğine, bu dünyanın bir iki günlük zevkine aldanan sevgiliden başkası değildir.

Divan şiirinde, tasavvufi unsurları sıkça kullanan şairler bu dünyanın gelip geçiciliğinden bahsederler. Âşığa göre sevgili, güzelliğinin bu dünya gibi geçici ve fani olduğunu unuttur. Ve âşığını görmezden gelir. Halbuki bilmez ki son gülen o olmayacaktır.

Beyitte gül istiare yoluyla sevgilidir. Aynı zamanda “mağrur olmak, bilmek” gibi kavramlar insana ait özelliklerdir. Fakat beyitte bu özellikler güle yüklendiği için teşhis sanatı yapılmıştır.

**32 Gün bu gündür dem bu demdür hem-dem ol ‘uşşak ile
Devri devrâsâ serî’dür câm-ı bezm-ârâ-yı gül**

Serî’ (a.s) : çabuk hızlı.

Bezm-ârâ (f.b.s) : meclisi süsleyen.

Gün, bu gündür; zaman, bu zamandır. Âşıklarla sıkı fıkı (cancığer) dost ol. Gülün meclisleri süsleyen kadehinin devri, zaman gibi hızlıdır.

Şair şiirinde sevgilisini uyarmaktadır. Bu dünya hızla dönmekte ve zaman daralmaktadır. Sevgilinin elini çabuk tutmasını, âşığı ile dost olma zamanının çabuk geçeceğini belirtmektedir.

Divan şiirinde görünüşü itibariyle kadehe benzetilir. Aynı zamanda gül mevsimi kısa sürer. Zamanın su gibi akıp gitmesi, gül mevsiminin de hızla geçmesi ile ilişkilendirilmiştir.

Devr; dönme, dolaşma, zaman, çağ, insanın dünyaya gelip gitmesi, müzikte bir terim gibi anlamlara gelir. Divan edebiyatında çeşitli vesilelerle bu anlamlarda kullanılan kelime en yaygın anlamını tasavvufta bulmuştur. Tasavvufta yaratılış nazariyesi bir devirden ibarettir. Çünkü bir varlık, önce cansız, sonra bitki, saha sonra hayvan ve en sonunda da insan olarak vücut bulabilir. Eğer insan olarak dünyaya gelirse insan olana dek katettiği mertebeler fenafillah sayesinde geri yürür ve tekrar Allah’a ulaşır. Her şeyin aslı olan nûr-ı Muhammedî’den kopan varlık sonunda oraya dönmüş olur. Bu da karşılıklı iki yay (kavs) aracılığıyla olur. İniş yayına kavs-i nüzûl veya mebde; çıkış yayına da kavs-i urûc veya meâd denir. Âlemlerden geçiş de çıkış yayını oluşturur. Bu devrin tamamlanmasının elli bin yıllık bir zaman diliminde gerçekleştiğine inanılır. İnsan bu devri tamamlayabilirse ölünce “Hakk ile Hak” olur. Tamalayamadığı takdirde hangi âlemde kaldıysa o âlemin maneviyatına döner. Tenasuh inancı gibi görünüyorsa da devrde maddeye dönüş yoktur. Şairlerin devr nazariyesini anlattıkları şiirlere devriye denir.

Devr, bir şeyin varlığının başka bir şeyin varlığına bağlı olmasıdır. Mesela, yumurtanın varlığı tavukla, tavuğunki de yumurtayla kaimdir. Şeriata göre bu iki şeyin arasında bir öncelik sonralık olursa devr batıl olur.

Astronomide gezegenlerin bir dolanım müddetine de devr denir. Bunlardan da burçlar ve gece-gündüz ortaya çıkar. Musikide devr usûl anlamına gelir ki musikinin usullerinden bahseden ilme “ilm-i edvâr” denir.

Divan edebiyatında devr, en çok bezmde içki kadehinin ortada dönüşünü anlatır. Saki, ilk kadehi meclisin ulusuna sunar ve kadeh, artık elden ele devretmeye başlar. Herkes bir yudum alıp yanındakine uzatır. Bazen kadehi saki kendisi de ortada

devrettirirdi. Bu durumda sol eline içki testisini alıp sağ elindeki kadehi doldurarak tek tek herkese sunar. Buna “devr-i meclis” denir (Pala, 2003: 104).

Divan şiirinde, âşık sabırsızdır. Şiirlerinde fani dünya günlerinin çok hızlı geçmesini, çarkın hızla dönmesini sıkça kullanan şairler, sevgiliyle zaman geçirme anının tükendiğinden hayıflanarak âşığı uyarmaktadır. Rahîmî âşığın ma’şukla konuşma zamanının geldiğini, ömrün bittiğini belirterek sevgiliden ayrı geçen zamanlara bir son vermesini dilemektedir.

Beyitte gül, şekli itibariyle kadehe benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır. Dikkati çeken bir diğer sanat, “gün”, “bu”, “dem” ve “devr” kelimeleri ile yapılan tekrîrdir.

33 Gel gülüm ‘îş idelüm bâkî degüldür nev-bahâr Her zemân ta‘cîl ider ‘ömrüm gibi ârâ-yı gül

Bâkî (a.i): daimi kalıcı.

Nev-bahâr (f.b.i): ilkbahar.

Ta‘cîl (a.i): acele ettirme, cabuklaştırma.

Ârâ (a.i): oylar, fikirler, düşünceler.

Gel gülüm, zevk ve sefa edelim. Bu ilkbahar kalıcı, daimi değildir. Gül düşüncesi de tıpkı benim ömrüm gibi (geçip gitmekte) acele eder.

Sen ilkbaharın etrafı böyle süslediğine bakma; o kalıcı değildir. Tıpkı ömrüm gibi hızla geçer. Biz seninle zevk ve sefa edelim. Gel gülüm! Zamanımız daralıyor.

Divan edebiyatında en çok üzerinde durulan mevsim bahardır. Başta gül, lale, sümbül, menekşe olmak üzere çiçeklerin en gözde oldukları zamanın bahar oluşu ve bu çiçeklerin sevgilideki güzellikten birer iz bulundurmaları, bağ ve bahçenin bahar mevsiminde güzelleşmesi, akar suların baharda daha coşkun akması vs. yönlerden şair baharı diğer mevsimlerden üstün tutar. Bahar mevsimi, bütün kış evlerinde bunlamış insanların kırlara koşup bezm ve eğlenceler düzenlediği mevsimdir. Bu mevsimde gezinti yapılır, mesirelere koşulur. Bu mevsimde herşey taptazedir. Çünkü hayat ve tabiat diriliş içindedir. Geçip gidici olduğu için kıymetnin bilinmesi gerekir. Bahar güzeldir, güzel de bahardır. Bahar insanın gençliğidir; hızla geçip giderir. Onun için

herkes bu mevsimde mest olmuştur. Baharda bulutlar dopdoludur; inci-mercan yağdırırlar. Baharda yılan kış uykusundan uyanır; istiridye deniz kenarına çıkar. Akarsular bu mevsimde çılgına döner, boz bulanık akar. Rüzgar etrafa kokular saçar. Bahar herkesin içip eğlendiği mevsimdir; hatta bu uğurda tevbeler bozular (Pala, 2003: 44-45).

Gül mevsimi, ilkbahardır. Bilindiği gibi gül mevsimi hızla geçer. Şair bu durumdan hayıflanarak sevgiliye seslenmekte, sevgili kendi gibi hızla geçen bir mevsimde yetişen çiçeğe, güle benzetilmektedir. Ve şair sevgilisine ilkbahar mevsiminin etrafı böyle güzel süslediğine aldanmamasını, bu zamanın çabuk gelip geçtiğini ve zamanın daraldığını belirterek sevgilisine zevk ve sefa içinde bir zaman geçirme teklifinde bulunuyor.

Beyitte teşbih-i mufassal (nev-bahâr: benzetilen; ömrüm: kendisine benzetilen; gibi: benzetme edatı; ta'cîl ider: benzetme yönü) vardır. Ayrıca “gül” ifadesiyle sevgili kastedildiği için istiare yapılmıştır.

34 Tâcdâr olmak sana lâyıkdur ey sultân-ı dîn Lutf-ı tab‘ -ı müstenîrün içre rûşen-râ-yı gül

Tâc-dâr: taçlı, taç giyen, padişah, şehensah hükümdar.

Lutf (a.i): 1- hoşluk güzellik 2- iyi, muamele, iyilik.

Tab‘ (a.i): 1- tabiat, huy, yaratılış 2- mühür, damga, basma.

Müstenîr (a.s): istinâre eden, nûr, ışık alan, parlak.

Rûşen (f.s): 1- aydın, parlak 2- belli, meydanda.

Ey dinin sultanı! Hükümdar olmak (hükümdarlık tacını giymek) sana layıktır (yakıştır). Senin nurlu yaratılışının lutfu, gülü aydınlatır.

Şair burada padişaha seslenmektedir. Şair, padişahı için “dinin sultanı” ifadesiyle Sultan Selim Han’ı kastetmektedir. Bunun sebebi şüphesiz yüzyılda yaşanan siyasî gelişmelerdir.

Yavuz Sultan Selim Han zamanında Osmanlı Devleti din merkezli devlet yönetiminde bir hayli ağırlık kazanmıştır. Yine bu yüzyılın en önemli gelişmesi

halifeliğin Osmanlılara geçmesi ve ilk kez bir Osmanlı padişahının halife unvanını kullanmasıdır. İşte şairimizin, padişahına “dinin sultanı” ifadesini kullanması bu olay kaynaklıdır.

Rahîmî, padişahını gösterdiği tüm bu başarılarından dolayı hükümdarlığa ve taç giymeye layık görür. Ve Sultan Selim halifeliğin Osmanlıya geçmesi konusundaki başarıyla nurlanmıştır. Bu öyle bir nurdur ki, nurlar içinde bile fark edilecek kadar parlaktır. Bu nur onun özündedir. İyiliğinin kuvveti onu böyle nurlandırmıştır.

Beyitte şair, “ey sultân-ı dîn” diye padişahına seslenerek nida sanatına başvurmuştur. Ayrıca “sultan” “hükümdar”, “taç” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Şair, padişahına “Ey sultan-ı dîn” diyerek Sultan Selim’in halifelik unvanını almasını telmih yoluyla hatırlatmıştır.

35 Tab‘-ı sâfun su gibi akıtdı halk-ı ‘âlemi Rûy-ı pür-handen ile tut ser-be-ser sahrâ-yı gül

Tab‘ (a.i): 1- tabiat, huy, yaratılış 2- mühür, damga, basma.

Sâf (a.s): temiz, halis, katıksız, karışık olmayan.

Rû(y) (f.i): yüz, çehre.

Ser-be-ser (f.zf): baş başa; baştan başa, büsbütün.

Sahrâ (a.i): kır, ova, çöl.

(Ey sevgili, senin) temiz tabiatın, bütün halkı su gibi akıttı. Senin gülücüklerle dolu yüzün baştan başa gül sahrasını doldursun.

Rahîmî yine gül mevsiminden bahsetmektedir. Gül mevsimi gelmiştir. Gül mevsimi, neşe ve sevinç getirir. Gülün mevsimi ilkbahardır. İlkbaharda gönüller coşar, etraf neşe ve mutlulukla dolar. Gül mevsimiyle gelen mutluluk insanlara güç ve kuvvet gibidir. Gül, kokusuyla insanlara ferahlık verir, mevsimi ile de mutluluk ve neşe getirir.

Divan şiirinde sevgili, her zaman idealize edilmiş özelliklere sahiptir. Sevgili her zaman herşeyin en güzeline, en iyisine sahiptir. Onun cevri, cefası, zulmü bile cevrin, defanın ve zulmün en iyisi, en şiddetlisidir. Allah, sevgiliyi en mükemmel özelliklerle donatmıştır. Beyitte de görüldüğü gibi şair, sevgilisinin tabiatının bütün

halkı etkileyebildiğini ifade etmektedir. Hatta sevgilinin, gülücüklerle dolu yüzünü çöle göstermesiyle oranın şenlenip güllerle dolması mümkündür.

Beyitte teşbih-i mufassal (halk-ı âlem: benzetilen; su: kendisine benzetilen; gibi: benzetme edatı; akıtdı: benzetme yönü) sanatı yapılmıştır.

**36 Sen Selîmü’ş-şâna virdi Hak sa’âdet tâcını
Gül gibi nâmun meşâm-ı dehrde bûyâ-yı gül**

Meşâmm (a.i) : burun, koku alacak yer.

Dehr (a.i) : 1- dünya 2- zaman, devir.

Bûyâ (f.s) : güzel kokulu.

Allah mutluluk tacını, sen şan ve şöhreti büyük olan Selim’e verdi. Adın (şöhretin), güzel kokun olan gül kokusu gibi bütün dünyaya yayıldı.

Senin adın, ünün, gülün kokusunun etrafa yayıldığı gibi dünyaya yayılır. Çünkü sana bu şan ve şöhreti Allah verdi. Mutluluk tacını sana layık gördü.

Rahîmî şiirinde padişahına seslenmektedir. Padişahının şanını ününü yüceltmek amacıyla bu ün ve şerefın ona Allah tarafından bahşedildiğini ifade etmektedir. Şair yaşadığı dönemin padişahı olan Yavuz Sultan Selim’den bahsetmektedir. Bilindiği üzere halifelik ünvanını alan padişah, Osmanlıda İslam dininin en üst seviyede yaşanmasına vesile olan ve bu uğurda büyük başarılarla imza atan padişah, ancak Allah tarafından şereflendirilebilir. Şair tüm bu başarıları düşünmüş olsa gerek ki, bu makam sana nasib olmuştur diyerek onu övmektedir.

Yavuz Sultan Selim Han, hükümdarlığı döneminde yaptığı seferler ve siyasî başarılarla tüm dünyaya adını duyurmuştur. Şair seher yeliyle gülün kokusunun etrafa yayıldığı gibi, padişahının da şan ve şöhretinin tüm dünyaya yayıldığını ifade ederek bu iki olay arasında ilgi kurulmuştur.

Beyitte geçen “Selîmü’ş-şân” ifadesi övülen kişinin Yavuz Sultan Selim olduğunun apaçık göstergesidir. Beyitte padişahın kokusunun güle benzetilmesiyle

teşbih sanatına başvurulmuştur. Aynı zamanda beyitte tam anlamıyla olmasa da Yavuz Sultan Selim'in hükümdarlığı döneminde telmih vardır.

**37 Ben demek lâzım degül ey bahr-i lutf 'ilmün muhît
Habbeye almaz murâdunsuz düri vâlâ-yı gül**

Bahr (a.i): 1- deniz 2- büyük göl veyâ nehir.

Muhît (a.s.i): 1- ihata eden, etrafını çeviren, kuşatan 2- Allah adlarından.

Habbe (a.i): buğday, arpa ve saire gibi ufak ve yuvarlak olan şeyler taneler.

Dürr (a.i): inci.

Vâlâ (f.s): yüksek, yüce.

*Ey iyilik denizi! Etrafını kuşatan ilmini, irfanını benim söylememe gerek yok.
Yüce gül, senin muradın olmadan inci tanesine bile bir arpa değeri vermez.*

Divan edebiyatında sıkça kullanılan “dürr” kelimesi inci demektir. Divan şiirinde sevgilinin dişleri, teri, vuslatı; âşığın gözyaşı; şairin şiiri ve güzel söz yerine kullanılır. Denizde “sadeF” içinde oluşması, iriliği, parlaklığı en çok kullanılan özelliklerdir. İnci, sadeF denilen deniz hayvanının karnında oluşur. Nisan ayında kıyıya çıkan sadeF, midye gibi yapısıyla kapağını açarmış. O sırada karnına düşen nisan yağmurunun damlasını yutup denize dönermiş. Denizdeki tuzlu su ortamında bu saf yağmur tanesi hayvana bir ızdırıp verince sadeF bu açıdan kurtulmak için bir sıvı salgılamış. Bir müddet sonra bu sıvının etkisi geçince, sadeF sıvı salgılama işini yinelermiş. İşte ard arda salgılanan bu sıvılar katılaşıp birbirinin üzerine yapışır ve böylece inciyi oluşturmuş (Pala, 2003: 136).

Tasavvufta inci, Hz. Muhammed'i simgeler. Bunun sebebi onun, nisan ayında dünyaya gelmesidir. Dünyanın yegane incisi deyimi Hz. Peygamber için kullanılır.

Şairin, sevgilisini överken denizi kullanması onun alçak gönüllülükte denizler kadar engin olduğunu belirtmek amacıyla. Denize kıyıda bakıldığında sonu uçsuz bucaksız olarak görülür.

Beyitte şair, sevgilisine “ey bahr-ı lutf” diye seslenerek nida sanatına başvurmuştur. Bunun yanında “dürr ve bahr” kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

Beyitte şekil olarak birbirine benzeyen iki unsur ele alınmıştır: “Habbe ve dürr”. Her ikisi de yuvarlak olan bu nesnelerin aralarındaki ilişki kullanılarak sevgili inci kadar değerli, şairin sözleri habbe kadar değersiz denilerek bu kelimeler arasındaki tezatlık vurgulanmıştır. Ayrıca “bahr-ı lutf” ifadesiyle sevgili kastedildiği için istiare yapılmıştır.

38 Gonca-i nev-bâve bâğ-ı saltanat Sultân Murâd Husrev ü Cem-bezm ü Rüstem-rezmdür ârâ-yı gül

Nev-bâve (f.b. s. i): 1- turfanda yemiş 2- yeni yeşillik 3- hediye.

Bezm (f.i): içkili, eğlenceli, Meclis, dernek.

Rezm (f.i): kavga, savaş, cenk.

Sultan Murat yemyeşil saltanat bağının yeni goncasıdır. Etrafı süsleyen gül olan Sultan Murad, Cem bezmi gibi bezme, Hüsrev ve Rüstem gibi yiğitliğe sahiptir.

Rahîmî, yine yaşadığı, yüzyılın hükümdarlarından olan Sultan Murat Han'ı (III. Murat) övmektedir. Sultan Murat, II. Selim'in oğludur. Osmanlı saltanatını yemyeşil bir bağa benzeten şairimiz genç padişahını bu bağın goncası olarak göstermektedir. Şair şiirinde Sultan Murat'ın, genç bir padişah oluşundan kaynaklı olsa gerek, onu gonca güle benzetmektedir. Şair bu övgüyü yaparken Cem, Hüsrev ve Rüstem gibi İran mitolojisindeki kahramanlarla memduhunu karşılaştırmaktadır.

Divan şiirinde Cem'in asıl kullanımı bilindiği gibi şarap, zevk ve eğlence ile ilgilidir. Bununla ilgili sayısız mazmun, mecaz, teşbih, telmih ve tenasüplere rastlamak mümkündür. Bu kullanımda câm, câm-ı Cem en çok kullanılan kelime ve terkiplerdendir. Divan şiirinin kabul ettiği bir rivayete göre:

Şarabın mucidi olarak bilinen Cem, bir gün bir kuşun boğazına bir yılanın sarılmış olduğunu görmüş, bir okla yılanı öldürmüş, kuş uçup gitmiş, fakat bir müddet sonra aynı kuş ayağında bir tohum tanesi ile Cem'in yanına gelmiş ve tohumu bırakarak gitmiş. Tohumu ekmişler, bir müddet sonra büyümüş ve üzüm asması oluşmuş. Bu üzümleri toplamışlar ve suyunu sıkıp bir köşeye bırakmışlar. Bir müddet sonra Cem “getirin şu üzüm suyunu da bir bakalım” demiş; getirmişler, tadı Cem'e acı gelince

bırakmış. Tabii üzüm suları orada bekleye bekleye şarap haline dönüşmüş. Sarayda sürekli baş ağrısından şikayet eden bir cariye varmış. Çektiği şiddetli ağrılardan dolayı cariye bu zehirli suyu içerek ölmeye karar vermiş ve içmiş. Tabii içer içmez de uykuya dalmış. Uyandığında ne başı ağrıyormuş ne de üzerinde bir ağırlık görmüş. Aksine şen mutlu ve huzurluymuş. Durumu Cem'e iletmişler ve böylece şarap bulunmuş olmuş (Tökel, 2000: 133-137).

Hüsrev, Divan şiirinde pek çok beytin mazmun veya telmihlerinden birini oluşturur. Hüsrev ü Şirin veya Ferhad ü Şirin mesnevilerinin sevgilisine kavuşan âşık timsalidir. Hüsrev kelimesi daha çok padişah anlamıyla kullanılır ve çeşitli sanatlarla anlatılır. Sevgiliden Hüsrevâ diye bahsedilerek, sevgili Hüsrev'e benzetilir. Kelimenin padişah anlamından yararlanılarak değişik sanatlarla beyitler ortaya konulurken, birçok beyitte Hüsrev'in efsanevî hazinelerine atıflarda bulunulur (Tökel, 2000: 180).

Gerek, Şirin için yaptığı saray, gerekse de hazinesi divan şairlerine ilham kaynağı olan Hüsrev sıkça kullanılan mazmunlardandır.

Rüstem, bütün dünya mitolojik anlatılanlarında örneği olan, olağanüstü bir doğumla doğan, olağanüstü güçlere sahip, et ve kemikten mürekkep canlılarla savaştığı kadar, görünmeyen, büyülü nitelikleriyle, bırakın savaşmayı varlığı bile bir giz perdesi arkasında kalan, adını kimsenin ağzına bile almaya cesaret edemediği esrarengiz varlıklarla savaştığı, kimseye nasip olmayan sihirli teçhizatla olağanüstü işler başaran efsanevî şahsiyetlerden biridir. Dolayısıyla Rüstem, divan şiirinde kahramanlık sembollerinden biridir (Tökel, 2000: 254-256).

Rahîmî, şiirinde bahsini geçirdiği bu üç şahsiyetin özellikleriyle, övgüye layık gördüğü Sultan Murat Han arasında bir ilişki kurmak istemiştir.

Şaire göre Sultan Murat'ın saltanat bağı yemyeşildir. Ve o, bu bağı en nadide goncasıdır. Bu bağda bulunan, yani Sultan Murat Han'da bulunan özellikler, Rüstem'in kahramanlığı, Hüsrev'in zenginliği ve Cem'in eğlence meclisidir.

Beyitte "Sultan Murat Han" "gonca"ya benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Ayrıca "Cem-bezm" ve "Rüstem-rezm" kelimeleri arasında tenasüp bulunduğu gibi şiirde, Hüsrev'in hazinesine, Cem'in içki meclisine ve Rüstem'in kahramanlığına, savaşçı özelliğine telmihte bulunulmuştur.

**39 Sen kerem glzârısın ol gonca-i bâğ-ı murâd
Hamdlillâh lutf-ı Mevlâdan olur peydâ-yı gl**

Kerem (a.i): asalet, asilik, soyluluk 2- cömertlik, elaçıklığı, luluf, bağış, bahşiş.

Gülzâr (f.b.i): gül bahçesi, gl tarlası.

Gonca (f.i): konca, tomurcuk, açılmamış çiçek.

Peydâ (f.i): meydana açıkta.

Sen soylu bir gl bahçesinde arzu ve istek bağıının goncasısın. Çok şükür ki Mevla'nın (Allah'ın) iyiliğinden (ihsanından) bu gl ortaya çıkar.

Şair, beytin ilk mısrasında Osmanlı saltanatının soyluluğundan bahsederek, Osmanlı soyunu bir gl bahçesine benzetmiştir. Şair için soylu gl bahçesinin, bu ümit arzu ve istek bahçesinin goncası, padişahıdır. Şair, padişahını överken padişahın atalarını da övmekte ve onun kutlu bir soydan geldiğini ifade etmektedir. Ve şair yüce yaradanına dua ederek şkretmektedir. Şair için bu gl yani, padişah Allah'ın izni ve ihsanıyla yaratılmıştır. İşte şair için dua sebebi, şükür sebebi bundandır.

Beyitte sevgili goncaya benzetilerek teşbih sanatına başvurulmuştur. Ayrıca beyitte geçen "murâd" kelimesi tevriyeli olarak kullanılmıştır. Beyitte kelimeyi arzu ve istek manasıyla kullanan şair üstü kapalı olarak övdüğü padişah olan Sultan Murad'ın adını da zikretmiş oluyor.

**40 Taze terdür taze ter olsun murâdun gülşeni
Gl şen ol gülşende oldukça bahâr-ârâ-yı gl**

Ter (f.s): yaş, ıslak, rütbeli 2- taze.

Gülşen (f.b.i): gül bahçesi.

Murâdın gülbahçesi taptazedir, hep taptaze kalsın. Baharı süsleyen gl, gülbahçesinde oldukça orada herşey güzel olur.

Şair sevgilisinin gl bahçesinin daima taze olmasını dilemektedir. Aynı zamanda bu gl bahçesi sevgilinin arzu ve isteklerinin sembolüdür. Rahîmî sevgilisinin

daima arzu ve istekte bulunmasını böylelikle arzu ve istek bağı daima taze tutmasını öğütler.

İnsanı, istek ve beklentileri hayata bağlar. Bu istek ve beklentilerden ümit kesilmemeli ki mutlu olunabilsin. İşte şair ikinci mısradaki “gül” diye ifade ettiği sevgilisine mutlu olmasını ve bu mutlulukla bahçedeki güllerin, güzellikleriyle, tazelikleriyle bahçeyi süsleyeceğini ifade etmektedir.

Beyitte geçen “gül şen ol” ve “gülşen” kelimeleri arasında cinas sanatı yapılmıştır. Ayrıca şairin birinci mısradaki “t”, ikinci mısradaki “g” sesini tekrarlayarak yaptığı aliterasyon dikkati çekmektedir. Bunun yanında her iki mısradaki da aliterasyona sebep olan “taze ter” ve “gül şen” kelimeleri yinelenerek tekrar sanatına başvurulmuştur. Beyitte geçen “taze, ter, gül, gülşen” kelimeleri tenasüp sanatına örnek gösterilebilir. “Gül” kelimesi beyitte iki anlama da gelebilecek şekilde kullanılarak îham sanatı yapılmıştır. Kelime hem “gül” çiçeği, hem de “gülmek” eyleminin emir kipi anlaşılacak şekilde kullanılmıştır. Aynı şekilde “murâd” kelimesinde de benzer bir kullanım dikkati çekmektedir. Kelime hem “padişah III. Murâd”ı çağrıştıracak şekilde, hem de “amaç, istek” anlamını çağrıştıracak şekilde kullanılarak îham sanatı yapılmıştır.

41 Zâhir oldu lutf-ı Hakdan yine bir âsâr-ı lutf Mûcib-i sûr-ı sa‘âdet oldu bu ilkâ-yı gül

Âsâr (a.i) : 1- izler, nişaneler, alametler 2- abideler.

Mûcib (a.s) : icap eden, lazımgelen, gereken, gerektiren 2- vesile, sebep.

Sûr (f.i) : düğün 2- ziyafet 3- şenlik.

Sûr (a.i) : boynuzdan yapılmış büyük boru 2- Kıyametle Hz. İsrâfil’in üfleyeceği boru.

İlkâ (a.i): Bırakma, bırakılma, terk, atma 2- telkin etme, ilham etme 3- bir kusuru başkasına yükleme.

Yine Hak’tan bir lütuf alâmeti belirdi. Gülün verdiği ilham, saadet eğlencesinin vesilesi oldu.

Şair, Allah’ın bu dünyada zuhur eden iyilik ve güzellik nişanelerinden bahsetmektedir. Şaire göre bu dünya hayatı eğlencelidir. Zevk ve sefa yeridir. Fakat

Allah'ın varlığını, onun verdiği nimetlerin varlığını, kıyâmetin, geleceğini, bu dünyanın gelip geçiciliğini unutmamak gerekir. Şair bunun farkındadır. Allah ona bunun farkında olması için çeşitli alâmetler meydana çıkarmıştır. Rahîmî için artık bu zevk ve sefa alemini terk etme zamanı gelmiştir.

İslam dininde “sûr” kıyamet gününde Hz. İsrâfil'in üfleyeceği boynuzdan yapılmış büyük borudur. Bilindiği üzere kıyamet alâmetlerinin en başında bu hadise gelir. Şair, beyitte “bu dünyadan ayrılma zamanı geldi” derken kıyametin alâmetlerinin ortaya çıktığını, artık gidilmesinin icap ettiğini belirtiyor. Fakat beyitte “sûr” kelimesi tevriyeli kullanılmıştır. Sûr aynı zamanda “düğün, şenlik” anlamına da gelmektedir. Şairin, bu dünyayı, şenlik yerini artık terk etmenin gerekliliğinden bahsettiği de düşünülebilir.

Beyitte geçen “sûr” kelimesi tevriyeli kullanılmıştır. Ayrıca birinci mısradaki geçen “lutf” kelimesinin yinelenmesiyle tekrîr sanatı görülmektedir.

42 Tâcdârâ sûruna mesdûd-ı hatır gelmegin Eglenür şimdi gül-i sûrî ile esmâ-yı gül

Tâcdâr: taçlı, taç giyen, padişah, şehenşah, hükümdar.

Sûr (a.i) : şehrin etrafına çekilen yüksek, duvar, kale, hisar.

Sûr (f.i) : 1- düğün 2- ziyafet 3- şenlik.

Mesdûd (a.s): seddolunmuş, kapanmış, kapalı, tıkanmış, tıkalı.

Sûrî (f.s) : düğüne ait, düğünle ilgili.

Sûrî (a.s) : görünürde olan, hakiki ve içten olmayan 2- gösterişten ibaret olan, gösterişlik.

Esmâ (a.i) : adlar.

Esmâ (a.i) : kulaklar, kulak işitmeleri.

Taç giyen hükümdarın kalesinin kapıları ve senin adın güllerin hatırına geldikçe güller şimdi gül şenliğinde eğlenir.

Padişah sarayının kapılarını ve padişahın adını hatırlayan güllerin gönlü şen olur. Zevk ve eğlence haline dalarlar.

Şair, bu beyitte kelimelerin anlamlarıyla çeşitli söz oyunlarına girişmiştir. İlk olarak “sûr” kelimesi dikkatimizi çekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi “sûr” kelimesinin iki anlamı bulunmaktadır. Şair, beyitte kelimenin hem “düğün, eğlence” anlamını, hem de “kale duvarı” anlamını çağrıştıracak şekilde tevriyeli kullanmıştır. Kelimenin uzak anlamı “düğün, eğlence” anlamıdır. Yakın anlamı ise “mesdûd” kelimesinden dolayı “kale duvarı” anlamıdır. Bu bağlamda düşünüldüğünde beytin bir de şöyle bir anlamı düşünülebilir: “Ey padişah, düğününe buğz gelmesin diye düğün gülü ile gül isimliler şimdi eğlenir.”

Beyitte, insana ait bir özellik olan “eğlenmek” “gül”e yüklendiği için teşhis yapılmıştır. Aynı zamanda “sûr” ve “gül” kelimelerinde tekrar vardır. “Tâcdârâ” ifadesinde nida yapılmıştır.

43 Cem‘ idüp a‘yân-ı bâğı subh-dem gülzârda Muştılar ezhâra bu sûr-ı sürûr-efzâyı gül

Cem‘ (a.i) : toplama, yığma.

Â’yân (a.i) : 1- gözler 2- bir memleketin ileri gelenleri 3- senato üyesi.

Subh-dem (a. f.zf) : sabah vakti.

Ezhâr (a.i) : çiçekler.

Sûr (f.i) : 1- düğün 2- ziyafet 3- şenlik.

Efza’ (f.s) : arttıran, çoğaltan.

Gül, bağıın bütün ulularını sabah vakti gülbahçesinde toplayıp neşe arttıran düğünü çiçeklere müjdeler.

Divan şiirinde, sevgiliye ait güzelliklerin bir çoğu bağlarda, bahçelerde olan özelliklerdir. Çiçeklerden, meyvelerden, ağaçlardan söz edilirken bağdan da elbette bahsetmek gerekir. Şair de bunu yapar ve sevgilinin güzelliğini, özellikle yüzünü ve yanağını bahçeye benzetir. Ravza, riyaz, bostan gibi müteradifleriyle de kullanılan bağ, çok zaman cennet ile birlikte anılır ve cennet bahçeleri hatırlatılır. Gülistandan ayrı telakki edilen bağ ile birlikte bağ-ı İrem’den de bahsedilir.

Şairin bahsettiği bağ ve bahçede bir akarsu (şairin gözyaşı), çiçek (sevgilinin gül yanağı, gonca dudağı vs.), kuşlar (âşık denen bülbül) bulunur. Bu haliyle o, tam bir güzellik manzumesidir. Ancak bu bahçeden bahar hiç eksik olmaz. Bahar gelince bağ bezenir, süslenir, güzelleşir; servisi, gülü, sümbülü, yasemeni, menekşesi, nergisi, lalesi, çınarı, narı; bülbülü, kumrusu, papağanı, tavusu ve bulutu ile bu bahçe bir seyran yeridir. Şair bu bahçede kendini mutlu hisseder. Bağ olunca bahçevan da olur. Çünkü oranın daima taze ve suya kanmış olması gerekir. Böyle yerlerde bezm ve eğlence düzenlenir. O zaman da mutrib, saki, sevgili ve âşık burayı süsler. Bu bahçe şiir denen meyveler verir. Bütün bu dekorlar ile değişik şekiller arz eden bağ, bazen dünya olur, söz, ömür ve can olur. Dünya gibi bu bağ da geçicidir. Öyleyse ondan azami ölçüde istifade etmek gerekir (Pala, 2003: 43).

Bağın en kudretli üyesi şüphesiz güldür. Bağ dünyasında kudret ve iktidar, orada bulunan unsurların güzellikleriyle ölçülmektedir. Yani en güzel olan, aynı zamanda oranın da iktidarına sahip olandır. Beyitte, bağın en güzel üyesi olan gül, padişahın sünnet şölenini bütün çiçeklere müjdelemektedir.

Beyitte, insana ait özellikler “ezhar”, “gül” ve “a’yân-ı bâğ” gibi unsurlara yüklenerek teşhis yapılmıştır. Aynı zamanda “bâğ, gülzar, ezhâr, gül” gibi ifadelerde tenasüp vardır.

44 **Tengri birdür kible birdür ‘ârife bir gül yiter Birliğine kıl nazar tekrâr kılma râ-yı gül**

‘Ârif (a.s) : bilen bilgili, irfan sahibi.

Râ (a. ha) : Rebûlevvel ayına işarettir, r sesini verir.

Râ’ (a. ha) : “r” harfinin bir adı.

Allah birdir, kible de birdir. Bunu anlamak için, irfan sahibine bir gül ver yeter. Allah’ın birliğine itibar et, tekrar bildiğinden şaşma.

İlim irfan sahibi olana, Allah’ın ve kiblenin birliğini anlaması için bir gül vermen yeter. Allah’ın birliğine itibar et ve bu bildiğinden bir daha şaşma.

Birlik manasına gelen “vahdet” kelimesi tasavvufta Allah’ın birliğini ifade eder. Kesret ise vahdetin zıddıdır. Tasavvufta gerekli olan vahdet, kesret içinde olandır. Yani halk ile birlikte, iş gücüyle meşgul iken dahi herkesin ve her şeyin Allah’ın kudreti ile meydana geldiği idrakidir. Bundan yola çıkarak vahdet-i vücûd nazariyesi doğmuştur. Bütün mevcudatın Vücûd-ı Mutlak’ın, yani Allah’ın esma ve sıfatlarından ibaret olduğu nazariyesine dayanan vahdet-i vücûd, bir çeşit tasavvuf yoludur. Buna göre vücûd (varlık) birdir. O da Allah’ın vücûdudur. Bütün varlıklarda çeşitli şekillerde ortaya çıkan da O’dur. Her şey O’nun varlığına ve birliğine şahitlik eder. Bu dünya O’nun varlığının bir işaretidir (Pala, 2003: 36).

Şair, işte bu vahdet-i vücûd düşüncesiyle arif olana bir tek gül Allah’ın varlığını birliğini anlaması için yeterli olacağını düşünüyor. Arif kişi irfan sahibidir. Allah’ı tanıyan, nefsinin bilen kişidir. Arif olanın gönül gözü açıktır. Baktığı her varlıkta yaradanını görür. Yani ârif, Allah’ın varlığını idrak ederek gerçek olmayan varlıklara geçip Allah’ın varlığı ile var olan kişidir. Dolayısıyla şairimizin şiirinde ifade ettiği gibi, ârife Allah’ın birliğini bilmesi için, onun emrettiklerini yerine getirmesi için bir gül yeterlidir. Şair bunları söylerken bu birlik inancından şaşmamayı öğütlemektedir.

Rahîmî’nin, “ârife bir gül yeter” ifadesiyle Allah’ın birliğini, İslam dinini bu dünyaya yaymakla görevli olanların en şerefli olan Hz. Muhammed’i kastettiği düşünülebilir. Çünkü bilindiği üzere gül peygamber efendimizi temsil etmektedir.

Beytin birinci mısrasındaki “bir” kelimesinin yinelenmesiyle tekrar sanatına başvurulmuştur. Ayrıca “ârife bir gül yeter” ifadesindeki “gül” kelimesinin “gülmek” fiilinden emir çekimi olduğu göz önüne alınırsa ifadede îham sanatı düşünülebilir.

45 Çoğ olan har mühredür şehvâra lü’lü’ az olur

Lâlenün bin destesinden hûb bir yektâ-yı gül

Har (f.i) : diken.

Mühre (f.i) : bir çeşit yuvarlak şey 2- cam, boncuk 3- deniz böceği kabuğu.

Şeh-vâr/şâh-vâr (f.b.s) : 1- şâha, hükümdara yakışacak surette 2- iri ve iyi cins inci.

Lü’lü’ (a.i) : 1- inci 2- bakire el değmemiş.

Hûb (f.s.c) : güzel, hoş, iyi.

Yek-tâ (f.b.s) : tek, eşsiz, benzersiz.

Basit, bayağı olan boncuk çoktur fakat padişaha yakışacak surette olan iri inci, nadir olur . Öyle ki tek bir gül, bin lale destesinden daha güzeldir.

Divan şiirinde şairler, şiirlerinde hep meclis ile gül bahçesinin ilişkisi üzerinde çok durmuşlardır. Çünkü gül divan şiirinin belki de en vazgeçilmez unsurudur. Gül çiçeklerin başı, yani padişahıdır, başkanıdır. Öyle ki meclis onun meclisidir. Diğer çiçekler ondan sonra gelir, lale, menekşe, sümbül...

Gül güzelliğiyle, kokusuyla eşsizdir. Biricik sevgilidir. Divan şiirinde gül her haliyle sevgiliye benzetilir. Aynı zamanda gül Hz. Muhammed'in temsilidir.

Lü'lü; yuvarlak inci. Divan şiirinde bir çok şaire ilham kaynağı olan inci, mücevherler arasında en asilidir. Yine gülün temsil ettiği gibi, inci de peygamber efendimizi temsil eder.

Divân şiirinde sıkça karşılaştığımız bir tamlama olan “dürr-i yektâ” (eşsiz inci) ile Hz. Muhammed işaret edilmektedir. Rahîmî de, birinci mısradaki “lülü” kelimesi ile ikinci mısradaki “yektâ” kelimesini kullanarak Hz. Muhammed'e işaret etmektedir.

Bu bağlamda, Rahîmî'nin, hem çiçekler içinde en güzeli sayılan gülden, hem de boncuklar arasındaki en değerli yuvarlak boncuk olan inciden kastettiğinin Hz. Muhammed olduğu düşünülebilir.

Şaire göre çok çiçek vardır. Fakat bin lale destesinden bile güzel olan gül en güzeldir. Yine şaire göre, rengarenk, değersiz boncuklar bulmak zor değildir. Fakat bir padişaha yakışacak surette güzel ve nadide olan inci nadir bulunur.

Beyitte geçen “lale ve gül” kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

46 Doğışından bellüdür ey meh eyü gün nitekim Gonca-i etfâl-i sırrı kudret-i ebnâ-yı gül

Meh/mâh (f.i): Ay.

Etfâl (a.i): çocuklar.

Kudret (a.i): kuvvet, tokat, güç 2- Allahın ezeli gücü 3- varlık zenginlik 4- Allah yapısı 5- ehliyet, kabiliyet.

Ebnâ (a.i): oğullar.

Ey ay yüzlü! Günün güzel olacağı (güneşin) daha doğuşundan kendini belli eder. Nitekim gül, kudretini gonca iken belli eder.

Ey yüzü aya benzeyen sevgili, günün güzel olacağı daha tan vaktinde belli olur. Nitekim gül, güzellik kudretini daha goncayken belli eder.

Divan şiirinde ay; ışık kaynağıdır. Ay bu ışığı, yani nuru ile güzeldir. Gecenin karanlığında ışık saçan, tek parlayan odur. Bu nurlu yüzüyle ay, şairlerce aslında sevgiliden başkası değildir. İşte bu yüzden şairler ay ile ilgili birçok teşbih ve mecazlı kelimeler kullanır.

Rahîmî şiirinde körpe goncalar ifadesiyle yeni yetişen Osmanlı şehzadelerinden bahsetmiş olsa gerek. Bu goncaların tohumu yani şehzadelerin kudretini de Osmanlı sultanlarının soyundan gelmelerine bağlamıştır.

Beyitte “ey meh” ifadesinde nida vardır. Diğer taraftan “meh” ifadesiyle sevgili kastedildiği için istiare yapılmıştır. Aynı zamanda “gül-gonca”; “etfâl-ebnâ”; “meh-gün” kelimeleri arasındaki ilgiden kaynaklı tenasüp sanatına başvurulmuştur.

47 **Görmedi goncan gibi bir goncayı gülzâr-ı hüsn Geldi handân sûruna mesrûr anı arayı gül**

Gonca (f.i) : konca, tomurcuk, açılmamış çiçek.

Gülezâr (f.b.i) : gül bahçesi, gül tarlası.

Hüsn (a.s) : 1- güzel, iyi 2- güzellik, iyilik.

handân (f.s) : gülen, gülücü, güler, sevinçli.

Sûr (f.i) : 1- düğün 2- ziyafet 3- şenlik.

Sûr (a.i) : şehrin etrafına çekilen yüksek, duvar, kale, hisar.

Mesrûr (a.s) : sürurlu, memnun, sevinmiş, muradına ermiş.

Gül bahçesi, senin ağzın gibi güzel bir gonca görmedi. Gül, senin gonca gibi ağzını arayarak mutlu bir şekilde düğününe geldi.

Divan şiirinde gonca, sıkça kullanılan mazmunlardandır. Gonca açılmamış tomurcuk çiçektir. Şairin şiirinde bahsettiği gonca dudaklı sevgiliden başkası değildir.

Divan şairlerince gonca; sevgilinin ağzı yerine kullanılır ve açılmamışlık özelliğiyle kendini gösterir. Goncanın gülmesi, açılmasıdır. Tıpkı insanın güldüğü zaman ağzının açılması gibi. Oysa kapalı hali içinde sırlar saklayan bir gülü andırır, onun açılması sırrın açığa çıkmasıdır. Gonca olan ağız, açılmadığı zaman remz ile konuşur. İçinin kırmızılığı ve tazeliği nedeniyle de ele alınan gonca içinde mücevher saklama (la'l dudaklar ve inci dişler) özelliği gösterir (Pala, 2003: 179).

Rahîmî, gonca ile ağız arasındaki ilişkiden yararlanarak sevgilisine gonca dudaklı ifadesini kullanmaktadır. Gül, o gonca dudaklı sevgilinin yüzünü görünce sevinç ve mutluluk yaşar.

Beyitte “gonca” ifadesi sevgilinin ağzı yerine kullanıldığı için istiare yapılmıştır. Bunun yanında gonca dudaklı sevgiliyi gören gülün sevinmesi ve mutlu olması teşhis sanatına örnektir. Diğer taraftan “gülzar-ı hüsn”e “görmek” eylemi yüklendiği için burada da teşhis yapılmıştır. “Gonca” ifadesinde tekrar vardır.

48 **Bunca demdür cem‘ idüp koynunda saklar jâleyi** **Uşbu demde dürlerin tâ ide der-gil-pây-ı gül**

Dem (f.i) : 1- soluk, nefes 2- içki 3- an, vakit, saat, zaman.

Cem‘ (a.i) : toplama, yığma.

Jâle (f.i) : kırağı, çiğ.

Dür (a.i) : inci.

Gil (f.i) : balçık, su ile ıslanmış toprak, lülecî çamuru, kil.

Pây (f.i): ayak

Gül bunca zamandan beri toplayıp bir araya getirdiği çiğ tanelerini koynunda saklar. Senin bu incilerin kat kat olsun bu zamanda gül dibi balçık içinde.

Divân edebiyatında inci; sıkça kullanılan mazmunlardandır. Divan şairlerince inci; sevgilinin dişleri, teri, vuslatı; âşığın gözyaşı; şairin şiiri ve güzel söz yerine kullanılır. Denizde, sadef içinde oluşması, iriliği, parlaklığı en çok kullanılan

özellikleridir. İnci, sadef denilen deniz hayvanının karnında oluşur. Nisan mevsiminde sahile çıkan sadef, midye gibi yapısıyla kapakçığını açarmış. O sırada karnına düşen nisan yağmurunun damlasını yutup denize dönermiş. Denizdeki tuzlu su ortamında bu saf yağmur tanesi hayvana bir acı verince sadef bu acıdan kurtulmak için bir sıvı salgılamış. Bir müddet sonra sıvının hükmü geçince sadef, tekrar sıvı salgılamış. Bu sıvılar katılarak birbirini üzerine yapıştır ve böylece inciyi oluşturmuş (Pala, 20031: 136).

İşte Rahîmî, beyitte geçen gülün koynunda sakladığı çiy tanelerini, sadef içinde sakladığı inci taneleriyle ilişkilendirmiştir. İnci nisan ayında meydana gelir. Gül mevsimi de bu aya denk gelir. Nisan ayında yağın yağmurlardan gül ağaçlarının dibi balçık (çamur) olur. Ve yağmur taneleri gülün üzerinde tıpkı bir inci gibi durur. Şairin bu zaman bahsettiği nisan ayıdır. Nisan ayında yağın yağmurlardan dolayı gül de, gülün üzerindeki çiy taneleri de çoktur. Gül, sevgili için çiy tanelerini koynunda saklamaktadır. Şair bundan yola çıkarak senin de incilerin kat kat olsun demektedir.

Şiirde geçen kat kat olsun ifadesi bolluğa işaret etmektedir. Nitekim gül yaprakları da kat kattır. Şair kat kat olan gül yaprakları arasında bolca bulunan çiy tanelerini gülün koynunda saklanması şeklinde yorumlar.

Beyitte “cem etmek”, “koynunda saklanmak” gibi insana ait özellikler güle yüklenerek teşhis yapılmıştır. Bunun yanında “gil” ve “gül” kelimeleri yazılışları itibarıyla cinas sanatına örnektir.

49 Mevsiminde gelmeğin sūr-ı sa‘âdet-bahşuna Başlar üzre yer idindi oldu sadr-ârâ-yı gül

Sūr (a.i): şehrin etrafına çekilen yüksek, duvar, kale, hisar.

Sūr (f.i): düğün 2- ziyafet 3- şenlik.

Saâdet (a.i): mutluluk.

Sadr (a.i): 2- göğüs 2- yürek 3- her şeyin önü, başı, ilerisi, en yukarı, en baş 4- oturulacak en iyi yer 5- baş başkan.

-Ârâ (f.s): süsleyen, bezeyen.

Mevsiminde gelmeyen mutluluk ve şenlik, senin iyiliğinle ve ihsanıyla gelir. Güzelliğiyle etrafı süsleyen gül, başlar üstünde en güzel yeri edindi.

Divan şiirinde bahar mevsimi mutluluk ve sevinç mevsimidir. Eğer bu zaman dışında bir mutluluk ve sevinç yaşıyorsa bu ancak sevgili sayesinde olur. Nitekim sevgilinin olduğu yer şenlik yeri, geldiği zaman ise mutluluk zevk ve sefa zamanıdır.

Rahîmî şiirinde sevgilisine, gelmesi gereken mutluluk ve sevincin, zamanında gelmediğinden, gelen mutluluk ve sevincin de onun iyiliği ve güzelliği sayesinde geldiğinden bahsetmektedir. Âşık için sevgili mutluluk kaynağıdır. Eğer sevgili yoksa cennet gibi olan gül bahçeleri, solmuş viran olmuş bağlara benzer.

Sevgilinin gelmesiyle gül bahçeleri şenlik yerine döner ve gül baş tacı edilir. Sevgilinin iyiliği ve güzelliğiyle gül değer ve itibar kazanır.

Beyitte geçen “sûr ve sa’âdet” kelimeleri ile tenasüp sanatına başvurulmuştur. Ayrıca “başlar üzre yer edindi” ifadesinde tevriye yapılmıştır. İfadenin yakın anlamı, bahar mevsiminde insanların başlarına gül takmaları; uzak anlamı ise, gülün itibar görmesidir.

50 Sen şehün sûrına ta‘zîmen letâfet virmege Yine gülgûn câmeler geymiş ser-â-tâ-pây-ı gül

Ta‘zîmen (a. zf): hürmet ve ikram ederek.

Letâfet (a.i): 1- latiflik, hoşluk 2- güzellik 3- nezaket 4- yumuşaklık.

Gülgûn (f.b.s): 1-gül renkli, pembe.

Câme (f.i): elbise, çamaşır.

Gül, sen şahın şenliğine, hürmet ve ikramda bulunarak, güzellik ve hoşnutluk vermek için yine baştan aşağıya gül renginde elbiseler giymiş.

Gül, padişahın zevk ve sefa meclisine, güzellik, hoşnutluk verebilmek için gül renginde elbiseler giyip hürmet ve ikramda bulunmaktadır.

Şiirde geçen “sûr” kelimesi düğün anlamında kullanılmıştır. Klasik Türk edebiyatında şehzadelerin sünnet düğünleri ile hanım sultanların doğum ve evlilik

törenleri için de kullanılan sûr kelimesi, söz konusu beytimizde de bu anlamında kullanılmıştır.

Rahîmî, padişahın düzenlediği şenlikte, düğünde gülün güzelliğiyle, etrafa hoşnutluk ve ikramda bulunduğu bahsetmiştir. Gül bunu yaparken gül renginde (kızıl) elbise giymiştir. Bu ifadelerle şair, düzenlenen şenlikte baş aktörün gül olduğunu vurgulamıştır.

Beyitte, “gül” istiare yoluyla sevgiliyi karşılamaktadır. Gülün bahar geldiğinde açması ve etrafa neşe saçması aslında tabii bir olaydır. Fakat şair bu tabii olayı “gül”ün şenliğe letafet katmak amacıyla yapması şeklinde ifade ederek hüsn-i ta’lil yapmıştır.

51 Anda mesken sâyebân idi bu sûra rûzgâr
Kurdu bir nûrânî rengîn-çetr-i mihrâsâ-yı gül

Mesken (a.i) : sakin olacak, oturulacak yer, oturulan ev.

Sâye-bân (f.b.i) : 1- sayvan, gölgelik 2- büyük, çadır 3- koruyan.

Sûr (a.i) : şehrin etrafına çekilen yüksek, duvar, kale, hisar.

Sûr (f.i) : düğün 2- ziyafet 3- şenlik.

Rengin (f.s) : 1- renkli, parlak renkli, boyalı 2- güzel latif, hoş 3- süslü.

Çetr (f.i) : çadır, gölgelik 2- gece.

Mihr (f.i) : güneş.

Zaman, bu şenlik için orada bir gölgelikti. (Oraya) gülün güneş gibi renkli çadırını kurdu.

Zaman, devir, dehr, vakit gibi anlamlara gelen rûzgâr divan şiirinde sık karşımıza çıkan unsurlardandır. Eski şiirimizde zaman düşüncesi bir olaylar zinciri olarak çok zaman başlı başına bir kuvvettir. Rûzgâr, dünyanın içinde bulunulan devridir. Felek içinde bu devir, dünyanın başlangıcına uzanırsa ibnû'l-vakt ve ebû'l-vakt düşüncesi daima bir dönem için geçerlidir. Divan şairinin zaman karşısındaki tutumu olumsuzdur. Rûzgâr elinden daima şikayettedir. Rûzgâr onun ümidini kırmış, değerini bilmemiş, ona eziyet etmiştir. Felek onun muradı doğrultusunda dönmemiştir. Zamanın bu tutumu yalnızca şair için değil her insan için geçerlidir. Belki sevgilisinin veya

adaletli ve lütuf sahibi bir padişahın devrinde yaşamak, zamanı çekici yapabilir. Yapılacak şey, zamana karşı rind tavrı takınmaktır. Ondan zevk almaya bakmak gerekmektedir. Bunlara ilaveten şair, rûzgârın kendi şiiriyle şeref bulduğunu söyleyerek övünür.

Zamanı oluşturan parçalar içinde yıl, mevsimler, aylar, günler vs. sayılabilir. Şair, zaman için yerine göre nigâr, pîr, hâr, bâğ, gülşen, taze cüvan, kinedar vs. teşbih ve mecazlar kullanır. Ancak, rûzgâr, dehr ve dünya kelimeleri içindeki gizli olan zaman ve kendini güzel gösteren bir kocakarıdır. Rûzgâr kelimesinin “yel, rüzgar, esinti” anlamıyla da çok zaman tevriye yapılıdır (Pala, 2003: 371).

Şair, beyitte, rûzgârın padişahın şenliğine hâmilik yaptığını ifade etmiştir. Beyte göre, rûzgâr, padişahın düğününü sahiplenerek oraya büyük bir çadır kurmuştur.

Şair beytinde “gülün çadır kurması” ifadesiyle insan dışı bir varlığa insanî özellik katmasından dolayı teşhis sanatını kullanmıştır. Ayrıca “çetr” ve “sâye-bân” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

52 Perver itmiş ey gül-i ter dâmenin ebr-i bahar Sûruna îsâr ide bî-hadd didi beyzâ-yı gül

Perver (f.s.c) : 1- besleyen, besleyici, büyüten, yetiştiren, yetiştirici, koruyan, terbiye eden.

Gül-i ter : taze gül

Dâmen (f.i) : etek.

Ebr-i bahar (f.i) bahar bulutu.

Sûr (f.i) : düğün 2- ziyafet 3- şenlik.

Sûr (a.i) : şehrin etrafına çekilen yüksek, duvar, kale, hisar.

Îsâr : (a.i) : ikram, bahşış 2- cömertlikle verme 3- dökme, saçma, serpmeye 4- kendi muhtaç olduğu halde bahşış verme 5- seçme.

Bî-hadd (f. a. b. s) : hadsiz, sınırsız, pek çok.

Beyzâ-yı gül : beyaz gül.

Ey taze gül! Bahar bulutu, senin şenliğine katkıda bulunmak için eteğine sayısız beyaz gül saçmış.

Divan şiirinde bulut, sevgilinin ve övülen kişinin cömertliği lutfu, sefkati ve kahrını gösterir. Bahar mevsiminde vermiş olduğu yağmurlarla tabiatın yeniden canlanmasını sağlayan da buluttur. Bunun sonucunda her yer güzelleşir (Pala, 2003: 140).

Rahîmî bahar bulutunun yağmurlarıyla sevgilinin eteğinde beyaz güllerin yetiştiğini ifade ederek, bu beyaz güllerden nasibini almak istercesine eteğindeki gülleri etrafa saçmasını dilemiştir. Saçsın ki çoğalsın ve etraf onun ikramıyla dolsun.

Şair şiirinde gülü alışılmışın dışında bir renkte ifade etmiştir. Bilindiği üzere divan şiirinde gül kırmızı rengiyle anılır. Beyaz gül ise saflığı, berraklığı güzelliği temsil eder.

Rahîmî'nin gözünde sevgili, duru taze bir güzelliğe sahiptir. Nitekim bulut da şiiri de beyazlığı simgelemektedir.

Beyitte, “gül-i ter” ifadesiyle kastedilen sevgilidir. Bu yüzden bu ifadede istiare vardır. “Saçmak” fiili insana ait bir özellik olmasına rağmen burada bu özellik “ebr-i bahâr”a yüklenerek teşhis yapılmıştır. “Ey” ifadesinde nida; “gül” ifadesinde ise tekrar vardır.

53 **Cebhe-i câna Rahîmî urdı mührün dâğını** **Dikdi gülzâr-ı vefâda yine bir zîbâ-yı gül**

Cebhe (a.i): 1- alın 2- yüz.

Gülzâr (f.b.i): gül bahçesi, gül tarlası.

Vefâ (a.i): sözünde durma, sözünü yerine getirme 2- dostluğu devam ettirme 3- yetişme, yetme, kafî gelme 4- ödeme.

Zîbâ (f.s): 1- süslü 2- yakışıklı, güzel

Rahîmî, gönlünün yüzüne (göğsü üzerine), senin mührünün damgasını vurdu. Rahimi bunu yapmakla yine vefâ bağına güzel bir gül dikti (dikmiş oldu).

Divan şiirinde “mühür ve dâğ” mazmunlarına sıkça yer verilmiştir. Şairlerce birer ilham kaynağı olan bu iki kelime birlikte kullanılarak şairlerin duygularını anlatmada birer anahtar kelime özelliği taşır.

Divan şiirinde âşık daima yaralıdır, dağlıdır. Bu yara onun herşeyini kaplamış gibidir. Gönül, cân, sine, kalp ve bahtı bunlar arasındadır. Sevgilinin gamzesi, kirpikleri, ayrılığı, rakipler vs. birçok nedenle yaralanan âşık bunları bazen ok ve temren bazen de kılıç ve hançer olarak hisseder. Bütün bunlara rağmen yaralanmak, dağlanmak âşığın istediği bir durumdur. O, yaralı olduğu ölçüde sevgilisinden kopmamaktadır. Âşığı yaralayıcı unsurlar, adeta sevgilinin ona bağışdır. Dolayısıyla yaralı olmaktan memnundur. Çünkü sevgiliden ilaç umar, sevgi ve şefkat bekler (Pala, 2003: 469). Divan şairlerince birçok farklı terkipte kullanılan dâğ, şiirlerde dâğ-ı derûn, dâğ-ı dil, dâğ-ı elem şeklinde karşımıza çıkar.

Divan şiirinde sevgilinin ağzı ve dudakları bir mühür olarak kabul edilir. Daha çok mühr-i Süleyman terkipleriyle kendini gösterir (Pala, 2003: 352).

Rahîmî sevgilisinin mührünü göğsüne vurmuştur. Yani kalbinde ve gönlünde onun izi vardır. Bu bir bakış, olabilir. Sevgilisinin bir bakışıyla bu bakışı gönlünde bir damga misali saklayan Rahîmî sevgilisiyle olan muhabbetine bir adım daha yaklaştı ve muhabbet bağına bir güzel gül daha dikmiş oldu.

Şair beytinde ilk mısraında kullandığı “cephe” ve “dâğ” kelimelerine, karşılık gelmek üzere ikinci mısra da “gülzâr” ve “zîbâ” kelimelerini kullanmıştır. Bu eşleştirmeye leff ü neşr-i müretteb sanatı yapılmıştır.

54 Câm-ı ‘aşkudur anı ey gonca-leb kandîl iden Pest ider bir teşne ile bülbül-i şeydâyı gül

Câm (f.i) : sırça cam, bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsincen şarap kadehi.

Bülbül-i şeydâ : çılgın bülbül.

Ey gonca dudaklı (sevgili)! Senin aşkıdır onu (âşığı) kandil gibi yakan. Gül, çılgın bülbülü susuzlukla perişan eder.

Sevgili âşığa çektirdiği eziyet ve ıstıraplarla divan şiirlerine sıkça konu olmuştur. Âşığı deliye çeviren, onu biçare yapan sevgilinin âşkındır.

Divan şiirinde kandil, âşığın sembolüdür. Sevgilinin aşkıyla yanıp tutuşan âşık tıpkı bir kandil gibi yanmaktadır. Divan şiirinde âşıkların en meşhuru bilindiği üzere bülbüldür. O güle âşıktır. Onu diyar diyar gezdiren, acı acı söyleten gülden başkası değildir.

Rahîmî sevgilisine olan aşkını anlatmak için bülbülün şaşkın, kendini bilmez güle olan aşkından yola çıkmıştır.

Sevgilinin uğruna kandil gibi yanıp tutuşan âşık, tıpkı gülün bülbülü aşkıyla deli divane, rezil ettiği gibi rezil ve deli divanedir.

Beyitte “gonca-leb” ifadesiyle sevgili kastedildiği için istiare yapılmıştır. “Anı” ifadesi (âşık) “kandil”e benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Ayrıca “ey gonca-leb” ifadesiyle sevgiliye seslenilmesi nida sanatına örnektir.

55 Tuhfe-i cânı fakîrâne getürdüm kapuna Suna gelmişdür gedâ sultâna bî-pervâ-yı gül

Tuhfe (a.i): 1- hediye, armağan 2- yeni çıkma, hoş gider, güzel şey.

Fakîrâne (a. z. zf): fakire yakışacak suretle 2- fakircesine.

Gedâ (f.s): dilenci, yoksul.

Bî-pervâ (f.b.s): çekinmeksizin, sakınmadan.

Bir dilencinin, bir sultana utanmadan gül armağan etmesi gibi cânımı senin kapına hediye getirdim.

Divan şiirinde âşık sevgili karşısında acizdir. Zavallı olan âşık kendini basit ve aşağı görerek sevgilisini göklere çıkarır.

Rahîmî de şiirinde sevgilisini överken kendini, kendi canını hiçe sayıp değersiz görmektedir. Sevgilinin aşkından başka varlığı olmayan âşık yoksuldur. Sevgilinin kapısına, kaybedecek bir şeyi olmadığı için korkusuzca aşkını sunmaya gitmiştir.

Âşığın sevgiliye aciz ve zavallı canından başka bir hediyesi yoktur.

Şiirde geçen “bî-pervâ” kelimesi şiirin manasını tevriyeli hale getiriyor. Şöyle ki; acaba yoksul ve dilenci olan âşık korkusuzca, sultanına (sevgilisine) bir gül mü sunmuştur. Yoksa yoksul ve dilenci olan âşık, korkusuz olan gülü, sultanına (sevgiliye) mi sunmuştur?

Beyitte geçen “geda” ve “sultan” ifadelerinde tezat sanatı vardır. “Gedâ” kelimesiyle “âşık”; “sultân” kelimesiyle “sevgili” kastedildiği için istiare yapılmıştır.

**56 Hâr gibi kec degül geç geldügin ma‘zûr tut
Dîn-i mü‘minveş dürüstdür ‘ahd ü peymân-râ-yı gül**

Hâr (f.i) : diken.

Kec (f.s) : eğri, çarpık.

Ma‘zûr (a.s) : özürlü, özürü olan.

Mü‘min (a.s. i) : 1- iman etmiş, İslam dinine inanmış, İslam, Müslüman.

Ahd, peymân : yemin, and.

*Verdiği söze ve ettiği yemine riayet eden gülün geç gelmesini mazur gör.
Çünkü o, diken gibi eğri değildir; dinine bağlı olan bir mü‘min gibi dürüsttür.*

Bezm-i elest terkibi, Farsça meclis, sohbet meclisi anlamındaki bezm kelimesiyle; Arapça *ben değil miyim* manasında çekimli bir fiil olan “elestü”den meydana gelmiş olup “*Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Elestü bi-Rabbiküm)*” hitabının yapıldığı ve ruhların da, “*Evet, (Rabbimizsin) dediler (Kâlû belâ)*” diye cevap verdikleri meclis anlamını ihtiva eder. Bu tamlamadaki “elest” kelimesi Kur’an-ı Kerim’in A’raf suresinin 172. ayetinden alınmıştır. Bu surenin 172 ve 173. ayetlerinde, Allah’ın Âdemoğullarının bellerinden zürriyetlerini çıkardığı, kendilerini nefislerine şahit tuttuğu ve onlara “*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*” diye hitap ettiği, onların da “*Evet Rabbimizsin*” dedikleri, bunu da kıyamet gününde “*Atalarımız bizden önce Allah’a ortak koşmuşlardı; biz onlardan sonra geldik, bizim bundan haberimiz yoktu.*” dememeleri için yaptığı bildirilmektedir. Böylece Allah ile kulları arasında yaratılışın başlangıcında bir sözleşme yapılmış, kullar yaratıcıya söz vermişlerdir. (...)

Söz verme, taahhüt, antlaşma demek olan ahd/mîsâk/peymân; tassavvufta, elest meclisinde insanların Allah'ı Rab tanıyacıkları ve kendilerini onun kulu bileceklerine dair verdikleri söz anlamında kullanılır. Mutasavvıflar ahde büyük önem vermişlerdir. Divan şiirinde elest meclisinde Allah'a verilen ahde/söze, karşılaşılan tüm sıkıntı ve zorluklara rağmen ebede kadar bağlı kalınacağı dile getirilir (Üstüner, 2007: 75-77).

Divan şiirinde “ahd, peyman” gibi ifadeler okuyucuyu, genel itibariyle, elest bezmi algısına götürmektedir. Çünkü insanoğlunun verdiği en büyük söz, elest bezminde verdiği sözdür.

Beyitte, dinine bağlı bir mü'min ahbine nasıl sıkı sıkıya bağlıysa gülün de sözün de o derece sadık olduğu ifade edilmiştir.

Beyitte, “ahd ü peymân-râ-yı gül” ifadesiyle iki farklı teşbih-i mufassal yapılmıştır. İlk teşbih-i mufassal “ahd ü peymân-râ-yı gül: benzetilen; hâr: kendisine benzetilen; kec: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı” şeklinde oluşmuştur. İkinci teşbih-i mufassal ise “ahd ü peymân-râ-yı gül: benzetilen; dîn-i mü'min: kendisine benzetilen; dürüstdür: benzetme yönü; veş: benzetme edatı” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda “geç gelmek”, “mü'min gibi dürüst olmak” gibi özellikler insana ait özelliklerdir. Bu özelliklerin güle yüklenmesiyle teşhis yapılmıştır. “Ahd ü peymân” ifadeleriyle insanoğlunun elest bezminde Allah'a verdiği söze telmihte bulunulmuştur.

57 Sohbeta sonra gelen dirler ki gâyet mest olur

Kan ugudundur anuñün böyle mi peymâ-yı gül

Mest (f.s.c) : sarhoş.

Peymâ: Ölçen, ölçücü.

Derler ki! Sohbeta sonra gelen kan yuttuğu için gayet sarhoş olur. (Acaba) onun için mi gülün başı boş ve serseridir?

Şairin geç aldığı için kan yutmak deyimini kullandığı sohbet, dost sohbetidir. Divan şiirinde sohbetler evlerde, meyhanelerde, tekkelerde yapılırdı. Bu sohbetlerde herkes yere bir daire oluşturacak şekilde yan yana otururdu. Sâki elindeki büyük kadehi

ile ortada döner ve herkese aynı içki kasesinden şarap ikram ederdi (Pala, 2003: 81). İşte bu sohbet meclisinde içilen şaraptan olsa gerek, Rahîmî'nin “kan yutmak” diye ifade ettiği deyim aslında şarap içmektir. Çünkü şarap ve kan aynı renktir. Zaten kan yutan insan değil, şarap içen insan mest olur.

Rahîmî tüm bunlardan yola çıkarak gülün de bu sebepten dolayı sarhoş olduğunu soru sorarak dile getirir.

Beyitte “böyle mi” soru kalıbı kullanılarak istifham sanatına başvurulmuştur. Ayrıca “kan yutmak” deyimini, şarap içmek manasında kullanılmasından dolayı tevriyeli bir anlatım söz konusudur. Bunun yanında “mest” ve “peyma” kelimeleri, aralarındaki anlam yakınlığından dolayı tenasüp sanatına örnek gösterilebilir. Beyitte sarhoş olma sebebi olarak, sohbele sonra gelme gösterildiğinden, hüsn-i tal’il sanatına başvurulmuştur.

**58 Âhirin gör evveline her işün kılma nazar
Pîşvânun serveridür pîr ü müvellâ-yı gül**

Âhir (a.s.c) : son, sonraki, en son.

Pîşvâ (f.i.c) : reis, başkan.

Müvellâ (a.i) : bir iş takibi için şeriatçe vazifelendirilen memur/ (hakim, yargıç).

Yaşlı ve yargıç olan bakanların en ulusu (çiçeklerin başı) olan gül, her işin sonunu gör! Öncesine pek itibar etme.

Divan şiirinde bir çok meclisten bahsedildiği gibi, çiçeklerin meclisinden de oldukça sık bahsedilmektedir. Çiçeklerin meclisinde, bu meclisin başkanı olan çiçek şüphesiz güldür.

Gül, divan şairlerinin vazgeçilmez ilham kaynağıdır. Çiçeklerin şahı olan gülün bütün çiçekler içinde bir üstünlüğü vardır.

Rahîmî, burada öğüt vermek amacıyla her işin sonunu düşünüp öncesini pek kurcalamamak gerektiğinden bahsetmiştir. Rahîmî’ye göre ilim ve irfan sahibi olan

insan yaptığı her işin sonunu düşünüp yapar. Bu düşüncelerini ifade etmek için, şair çiçeklerden gülü seçmiştir.

Beyitte geçen “âhir” ve “evvel” kelimeleri arasında tezat söz konusudur. Ayrıca “pîşivâ”, “server”, “pîr”, “müvellâ” kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

**59 Görme bir ben hâksârı hâr-ı yâbis tab‘ ile
Gil ile gül bir degül birdür velî imlâ-yı gül**

Hâk-sâr (f.b.s) : toz toprak içinde kalmış hali perişan.

Hâr (f.i) : diken.

Yâbis (a.s) : kuru.

Tab‘ (a.i) : tabiat, huy, yaratılış 2- mühür damga, basma.

Velî (f.e) : velakin, ama, fakat.

Kuru diken tabiatlılarla benim gibi bir perişanı bir tutma. “Gil” ve “gül” kelimelerinin imlası (yazılışları) aynı olsa da onlar aynı değildir.

Ben perişanım ama, beni kötü tabiatlılarla bir görme. Nitekim “gil” ve “gül”ün yazılışı aynıdır, lakin bir değıllerdir.

Divan şiirinde hâr, gülün rakibidir ve kötü huyludur. Şairlerimize sıkça ilham kaynağı olan hâr kelimesi bu şiirde kötü tabiatlı kimse için kullanılmıştır. Rahîmî sevgilisine, kendisini kötü huylu insanlarla bir tutmamasını söylerken, görünüşte (yazılıştta) aynı olan ama çok farklı manalar taşıyan gil ve gül kelimelerinden faydalanmıştır.

Bilindiğı gibi gül, güzelliğı, hoşluğu, latifliğı temsile eder. Gil ise; balçıktır. İyi huylular da kötü huylular da insandır, ama özlerinde farklıdırlar. Tıpkı “gil” ile “gül” kelimesi gibi.

Rahîmî şiirinin ikinci mısramı tamamiyle “gil” ve “gül” kelimeleri arasındaki ilgi üzerinde kurmuştur. Aynı zamanda bir tezata da işaret eden bu ilgi, öncelikle bir cinâs-ı mütekârib örneğı oluşturmaktadır. Ayrıca “gül” kelimesi ile “degül” kelimesindeki “gül” ifadesi de cinâs-ı mükerrer sanatını oluşturmaktadır. Bunun yanında ilk mısradaki “hâr” kelimesi de “rakip” ya da “kötü huylu kimse” için kendisine

benzetilen öge olarak dikkat çekmektedir. Beyitte “benzeyen” ögesi yer olmadığı için istiarenden söz edilebilir.

**60 Gam banadur gam bana bir kes degül sen gül gibi
Bir dem isterse bulur bin murg-i hoş-âvâ-yı gül**

Kes (f.i.): kimse, kişi.

Murg (f.i.): kuş.

Gam, güle benzeyen senin gibi bir kişi için değil; benim gibileredir. Gül, eğer isterse bir anda bin tane hoş sesli kuş bulabilir.

Divan edebiyatında şair daima âşıktır. Bu yüzden herşey sonuçta aşk ile ilgili görünür. Salt âşıktan bahsedilen beyitlerde dahi şair kendini kastetmekte ve övünmektedir. Onun aşkı ise mücerret güzelliğe karşı duyulan bir aşktır. Aşk samimidir. Maddiyat ile ilişkisi yoktur. Âşığın gıdası üzüntüdür. Sevgiliden daima lütuf bekler. Sevgilisi ile asla bir araya gelmez. Onunla olan beraberliği ise daima hayalîdir. Âşık bu sevgisi için de ağıyar ile uğraşmak zorundadır. Rakipleri onun aşkına daima engel olmak isterler.

Sevgiliye ait bir özellik, bir bakış, bir söz vs. âşık için sarhoşluk nedenidir. Âşık bunları düşündükçe kendinden geçer. Canını sevgilisine verecek kadar cömerttir. Sözünde durur ve sadıktır. Sevgiliden gelen her türlü eziyete katlanır. Buna rağmen sevgili en son onu hatırlar. Herkese iyi davrandığı halde âşığı daima ihmal eder. Bu iki taraflı bir tutkudur. Sevgili yüz vermedikçe âşığın aşkı artar. Bundan kurtuluş, ya tahammül, ya da seferdir. Âşık birinci yolu seçer. Aşk yolu ne kadar tehlikeli olursa olsun âşık buna sabretmesini bilir ve o yolda yalın ayak, başı açık yürür. Sevgiliden ayrı kalmak âşık için ölümdür. Bu nedenle hayatla ölüm arasında bir bocalayış içindedir. Ma’şukun başkasıyla ilgilenmesi âşığın en büyük belasıdır. Sevgili onu rezil de eder, vezir de. Ayrılıklar içinde geçen ömründe içli âhlar eder. Âşık yalvarmaktan bıkmaz. İrade ve takdir sevgilininindir. Âşığa düşen ise canla başla ona boyun eğmektir. Onun için hiç bir gücü, kuvveti yoktur. Tek varlığı aşkında ısrar ve sebatır (Pala, 2003: 27).

Divan şiirinde gül sevgilidir. Özlenen, sevilen, âşık olunan güldür. Gülün ıstırap çektiği, aşkıyla çılgına çevirip deli divane ettiği ise perişan bülbüldür. Bülbülün

bütün ötüşleri inlemeleri, figanları gül içindir. Gül için bir an bile gam, tasa yoktur. Gül için gam tasa çeken hoş nağmeli kuşlar vardır.

Rahîmî kendini bülbül gibi gam çekmeye layık görür. Gam çekmek, ancak onun gibi âşık olanların harcıdır. Sevgili ise nazlı güldür. Gülün (sevgilinin) harcı da onun aşkından gam ve acı ile öten binlerce kuşun (âşığın) inlemeleridir.

Birinci mısradaki “gam banadur” ifadesinde tekrar vardır. Ayrıca, beyitte teşbih-i mücmel (sen: benzetilen; gül: kendisine benzetilen; gibi: benzetme edatı) sanatı vardır.

**61 Cevrüne mu’tâd olan bûy-ı vefâ kılmaz recâ
Hârdan havf iden olmaz tâlib-i sevdâ-yı gül**

Mu’tâd (a.s.i): îtiyad edilmiş, adet olunmuş, alışılmış.

Recâ (a. i): ümit, umma.

Hâr (f.i): diken.

Havf (a.i): korku, korkma.

Senin eziyetine alışmış olan, senin vefa kokundan ümitlenmez. Nitekim dikenden korkusu olan da gülün sevdasına talip olmaz.

Âşık için sevgilinin tüm eziyetleri, cefası verdiği ıstıraplar alışılmıştır. Artık âşık bunlardan dolayı acı çekmez. Sevgilinin aşkına istekli olan tüm bu acılardan çekinmez, korkmaz. Çünkü âşık sevgilinin vefasını ummaz, ümitlenmez, sevgili için acı çekmek ona zevk verir.

Divan şiirinde aşk karşılıksızdır. Âşık sevgiliden bir karşılık beklemeden, böyle bir umuda kapılmadan sever sevgilisini. Onun için sevgili yolunda acı çekmek bile bir ümittir zaten.

Rahîmî beytinde sevgilinin verdiği ıstıraplara alışık olan âşık, sevgilisinden vefa beklemez, bundan ümitlenmez diyor. sevgilinin aşkına talip olan da zaten bu uğurda çekilen sıkıntılardan korkmaz, hiçbir acıdan çekinmez. Zaten acı çekmek âşıklığın şanıdır. Tıpkı halk arasında da sıkça kullanılan “gülü seven dikenine

katlanır” atasözünde olduğu gibi, Rahîmî de sevgili için onun aşkı uğruna tüm sıkıntılara göğüs germekte korkusuzdur.

“Hâr” ve “gül” tezatı üzerine kurulu beyitte “hâr”, “sıkıntı, eziyet, güçlük” gibi olumsuz kavramları; “gül” ise “sevgili ve güzellik” gibi olumlu kavramları temsil etmektedir. Dolayısıyla bu iki öge de istiare örneği olarak kabul edilebilir. Ayrıca “hâr” ve “cevr”, “gül” ile de “bûy” birbiriyle uyumlu kelimelerdir. Bu kelimeler arasında tenasüp sanatına başvurulmuştur.

**62 Hûrd ü h'âba hâverün bağlanmaz ey kût-ı revân
Nâz u ni'metdür ana endîşe-i gam-hâ-yı gül**

Hûrd ü hâb : yiyecek ve uyku.

Hâver (f.i) : şark, doğu yönü, gün doğusu.

Kût (a.i) : yaşamak için yenilen şey 2- yiyecek.

Revân (f.i) : yürüyen, giden, akan, su gibi akıp giden [söz]. 2- ruh, can; nefis-i nâtika. 3- bir Türk müziği makamı. 4- hemen, derhal.

Ni'met (a.i) : 1- iyilik, lütuf, ihsan, bağış 2- azık, yiyeceğe, içeceğe dair şeyler, ekmek 3- saadet, mutluluk.

Endîşe (f.i) : düşünce, vesvese, merak, kaygı; gam, keder, şüphe, korku

Ġam (a.i) : keder, tasa, kaygı, dert.

-Hâ (y) (f.s) : çiğneyen, yiyen.

Ey kût-ı revân, (senin) hâverin uyku ve yeme-içme derdine düşmez. Gül için gam yeme düşüncesi ona bir nimettir.

Divan şiirinde âşık bütün eziyetlere ve sıkıntılara maruz kalandır. Âşık sevgilinin aşkına tutulmasıyla tüm nimetlerden mahrum kalır. Artık onun mutluluğu, yiyeceği, suyu, sevgilinin eziyetinden başka bir şey değildir. Âşık bunun aksi bir durumdan ümitlenmez. Sevgilinin aşkından gözüne uyku girmeyen âşık gün doğacak ümidini taşımaz. Ancak sevgili bolluk içindedir. Tatlı bir uykudadır. Bütün nimetler, bolca sevgilide vardır. Sevgili bunları etrafa pervasızca saçar, ama âşık bunlardan nasiplenmeyi beklemez. Onun uykusu da nimeti de sevgiliden gelen gam ve tasadır.

Beyitte Rahîmî, sevgiliye “ey kût-ı revân” diye seslenerek nida sanatına başvurmuştur. Ayrıca “hûrd” ve “ni’met” kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır. Bunun yanında birinci mısradaki “hûrd ü h^vâba” ve ikinci mısradaki “endîşe-i gam” kelimeleri anlam bakımından beyitte zıtlığı temsil eder; tezat sanatı vardır.

**63 Âh idüp kan ağlasam ol gonca-leb handân olur
Bülbüle eksük degüldür her dem istiğnâ-yı gül**

Gonca-leb (f.b.s): dudakları gonca gibi olan, gonca dudaklı.

Hândân (f.s): gülen, gülücü, güleç, sevinçli.

İstiğnâ (a.i): 1- aza kanaat etme, tokgözlülük 2- ihtiyaçsızlık 3- nazlanma ağır davranma 4- çekinme.

Ah edip kan ağlasam, o gonca dudaklı sevgili gülümser. Bülbül de her zaman böyle ah etse o nazlı güle az değildir.

Divan şiirinde gül ile bülbül sıkça zikredilen mazmunlardandır. Divan şairlerince sevgiliye olan aşkın tarifi yapılırken baş kahraman olan bülbül âşığı, gül ise nazlı sevgiliyi temsil eder.

Bülbül, gül için ağlayıp inlemektedir. Fakat gül bütün bu inlemelere feryad ve figanlara naz edip bülbülün aşkına bir türlü cevap vermez. Zaten özünde, kendini beğenmiş ve nazlı olan gül bu durumdan gayet hoşnuttur.

Sevgili, âşığa eziyet çektirmek için yaratılmıştır sanki. Rahîmî, bülbülün güle olan aşkıdan yola çıkarak, ah edip inlemelerine cevap vermeyen, aksine bu durumdan hoşnut olan sevgilisine sitemde bulunuyor.

Acı çeken âşık, karşılık bulamayınca sevdiğine ah eder. Onun da bir gün kendisi gibi acı çekeceğini hatırlatır. Ama sevgili halinden memnundur. Rahîmî kendisi gibi sevgili uğruna kan ağlayan bülbülün de güle ah etmesini çok görmemektedir.

Beyitte geçen “gonca-leb” ifadesi kullanılarak istiare yoluyla sevgili kastedilmiştir. Ayrıca “kan ağlamak” deyiminin kullanılmasıyla mübalağa yapılmıştır. “Ağlamak” ve “handân” kelimelerinde tezat vardır.

**64 Hârdandur bana sen gülden degüldür bülbülün
İtmedi ıslâh gitdi âh bu arayı gül**

Hâr (f.i): diken.

İslâh (a.i): İyi bir hale koyma, iyileştirme, düzeltme

Bülbül gibi benim çektiğim sen gülden değil, diken yüzündendir. Âh ki gül, diken ve bülbülün arasını bir türlü düzeltmedi gitti.

Divan Edebiyatında meşhur gül ile bülbül hikayesinde bülbülün en büyük rakibi dikendir. Bülbüle asıl eziyeti diken verir. Tıpkı gülü seven insanın güle dokunduğunda dikeninin eline batıp acıtması gibi.

Bilindiği gibi bülbül gül için çok ağlamış, çok yalvarmıştır. Fakat gül bu inlemelerin hiç birine cevap vermemiştir. Rahîmî gül ile bülbülün bu durumundan ilham alarak, sevgiliden değil rakipten şikayetçi olduğunu ifade etmiş, aynı şekilde bülbülün âhı ile uslanmayan, dize gelmeyen güle de sitemde bulunmuştur.

Beyitte gül ile bülbül hikayesine telmih vardır. Aynı zamanda “gül ve hâr” kelimeleriyle tezat sanatına başvurulmuştur. Ayrıca “degül” ve “gül” kelimeleri cinas sanatına örnek teşkil eder.

**65 Hüsn ile gül gerçi kim mümtâz-ı ‘âlemdür velî
Bülbülâsâ bulmadı ‘aşkında bir şeydâyı gü**

Hüsn (a.s): 1- güzel, iyi 2- güzellik, iyilik.

Mümtâz (a.s): imtiyazlı, ayrı tutulmuş, üstün tutulmuş 2- seçkin

Bülbül-âsâ: Bülbül gibi.

Şeydâ (f.s): aşktan aklını kaybetmiş divane, düşkün, şaşkın

Gül, her ne kadar güzellikte dünyanın en seçkini olsa da kendisine bülbül gibi çılgın bir âşık bulamamıştır.

Divan şiirinde gül tüm çiçekler içerisinde en gözde olanıdır. Daima sevgili ile gül arasında bir ilişki kurulur. Gül aynı zamanda güzelliği temsil etmektedir.

Rahîmî gülün güzelliğinden ve bu güzelliğin seçkinliğinden haberdardır. Bu âlemde gül, güzellik bakımından eşsizdir, itibar görür. Ama aynı güzel gül bu âlemde ona bülbül gibi çılgın bir şekilde âşık olanı bulamamıştır.

Gül ile bülbül hikayesinde olduğu gibi güle sadece bülbül âşık değildir. Fakat hiç biri bülbül gibi gül için kendinden geçip deli divane olmamıştır.

Rahîmî ilk mısrada “hüsn ile gül” arasında tenasüp sanatına başvurmuştur. Aynı ilgi “şeydâ ve bülbül” kelimeleri arasında da vardır.

66 Hakk mübârek eyleye sûr-ı sūrûr encâmını Nite oldukça gül-i sūrîyle nâm-ifşâ-yı gül

Mübârek (a.s) : bereketli, feyzli.

Sûr (a.i) : şehrin etrafına çekilen yüksek, duvar, kale, hisar.

Sûr (f.i) : 1- düğün 2- ziyafet 3- şenlik.

Sūrûr (a.i) : sevinç

Encâm (a.i) : nihayet, son.

Sūrî (f.s) : düğüne ait, düğünle ilgili.

Sūrî (a.s) : 1- görünürde olan, hakiki ve içten olmayan 2- gösterişten ibaret olan, gösterişlik.

Nâm (f.i.c) : 1- isim ad 2- ün, lakab 3- adres 4- yerine, vekillik.

İfşâ (a.i) : gizli şeyi yayma, ortaya dökme, açığa vurma.

Allah bu şenlik sevincinin sonunu bereketli eylesin. Nitekim böyle oldukça, şenlik gülleriyle gülün nâmı duyulmaktadır.

Kasidenin son üç beyti dua bölümüdür. Şair bu beyitte memduhunun şenliğinin mübarek olması için duada bulunmaktadır. Beyitte “şenlik gülleri vasıtasıyla gülün namı nasıl yayılıyorsa, senin de (padişahın) namın bu şenlikle daha da yayılsın” denmektedir.

Divan şiirinde daima sevgiliyi temsil eden gül bahar mevsiminde Allah'ın bereketi ile çoğaldıkça, sevgilinin adı da meydana çıkmaktadır.

Beyitte geçen “sûr” ve “sürûr” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

**67 Saklasun bâd-ı hazândan Hakk murâdun gülşenin
Olduğunca nev-bahârıyla cihân-ârâ-yı gül**

Bâd-ı hazân: sonbahar rüzgârı.

Gülşen (f.b.i): gül bahçesi.

Nev-bahâr (f.b.i): ilkbahar.

Cihân-ârâ (f.b.s): cihanı, dünyayı süsleyen, bezeyen

Cihanı süsleyen gül, ilkbaharda açıldıkça Allah, muradının gül bahçesini son bahar rüzgârlarından saklasın.

Divan şiirinde hazan (sonbahar); ilkbaharın zıddıdır. Divan edebiyatında âşık için ilkbahar vardır. Çünkü sonbahar ölümlük ihtiyarlık, bitkinlik ve yaşlılık timsalidir. O yaşlanmış, saçına kır düşmüş insan gibidir. Sonbahar gül bahçesi için tehlike arz eder. Gül bahçesini harâb eder. Bu mevsimde taze goncanın içi karla dolar. Rüzgâr tatlı tatlı esmeyi bırakıp ortalığı yakıp yıkar. Ağaçlar yapraklarını döker. Yapraklar sararır, bu renk aynı zamanda âşığın hasta yüzünün rengidir. Âşık için sonbahar hüznün mevsimidir (Pala, 2003: 211).

Rahîmî sonbaharın gazabından korkmaktadır ve bu korkudan dolayı Allah'a sığınmaktadır. Memduhunun dilek ve istek bahçesini sonbaharın o sert yakıcı rüzgârından koruması için Allah'a dua eder. Sevgilinin bahçesindeki güller baharla birlikte çoğalıp güzel kokularıyla etrafı süsleyecekler. Sevgiliyi sonbaharın hüznünden koruması için dua eden şair, gül bahçesine ilkbaharın gelmesini dileyerek güllerin bu dünyayı güzellikleriyle süslemesini ister.

Beyitte geçen “bâd-ı hazân” ile “nev-bahâr” kelimeleri ile tezat sanatına başvurulmuştur.

68 Âfet-i deyden Hudâ bâğ-ı murâdun hıfz ide
Suna nev nev destüne fasl-ı bahâr u bûy-ı gül

Dey (f.i) : Güneş yılının onuncu ayı 2- kış.

Hıfz (a.i) : saklama, ezberleme.

Nev (f.s) : 1- yeni 2- yeni, son zamanlarda çıkmış 3- taze, körpe.

Allah, muradının baharını kışın afetinden saklasın (korusun). Bahar mevsimi, taze taze gül kokusu versin eline.

Divan şiirinde bir tek mevsim mutluluğu simgeler, o da bahar mevsimidir. Sonbahar ise âşığın korkusudur. Çünkü hüznün ve felaket bu mevsimlerin simgeleridir. Özellikle kış mevsimi âşığın acı ve ayrılık; gül bahçesinin de afet yaşadığı mevsimdir.

Rahîmî kış mevsimiyle gelen türlü afetlerden sevgilinin bahçesini koruması için Allah'a dua etmektedir. Sevgili, bahardan başka mevsim görmemeli, kışın felaketi ona uğramamalı. Çünkü bilir ki bahar mevsiminde bahçeler yeşerir ve etrafı gül kokusu sarar.

Beyitte “fasl-ı bahar” ve “afet-i dey” kelime grupları arasında tezat vardır.

2. KASİDE

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

**1 Kudûm-i şâhdan gül gibi hurremdür meger lâle
Gelüp gülşende anunçün bulupdur zîb ü fer lâle**

Kudûm (a.i): uzak bir yoldan, uzak bir yerden gelme; ayak basma

Hurrem (f.s): şen, sevinçli, güleryüzlü, gönül açan, taze.

Gülşen (f.b.i): gül bahçesi.

Zîb (a.i): süs, bezek.

Fer (f.i): 1- parlaklık, aydınlık 2- zinet, süs, bezek 3- kuvvet, nüfuz, iktidar.

Meğer lale çok uzak yoldan (şah yolundan) gelip gül bahçesinde süs ve parlaklık bulduğu için gül gibi o da şen ve sevinçliymiş.

Divan şiirinde şairlere ilham kaynağı olan gülden başka bir de lale vardır. İran mitolojisine göre, bir yaprağın üzerindeki çiy tanesine yıldırım düşmüş ve alev alan yaprak o haliyle donup kalarak laleye dönüşmüş. Göbeğindeki siyahlık da yıldırımdan kalan yanık iziymiş. O günden sonra lale, rengi ve şekli dolayısıyla şairlerin büyük ilgisini çekerek sevgilinin yanağına, şarap dolu kadehe, muma, yaraya vb. benzetilip durmuştur. Ortasındaki siyahlık yüzünden divan şairlerinin bir yığın söz oyununa konu olan lâle, XVI. yüzyılda gül ile rekabete girişmiş ve onun saltanatını epeyce tehlikeye sokmuştur (Ayvazoğlu, 1995: 107-111).

Divan şairlerinin konu ettiği yalnızca lalenin rengi, şekli değildir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi şairler lalenin gül ile olan rekabetini ilham kaynağı olarak kullanmışlardır.

Bu ilhamdan Rahîmî de faydalanmak istemiş olacak ki, şiirinde lale ile gülü kıyaslamaktadır. Rahîmî'ye göre lale de tıpkı gül gibi asidir ve gül bahçesindeki (şahın meclisindeki) yerini aldığı için, layık olduğu mekana kavuşup süs ve parlaklık kazandığı için gül gibi şen ve sevinçlidir.

Divan şiirinde lalenin geçmişi gül kadar eski değildir. Divan şairlerince lale, meclise gülden sonra gelmiştir. İşte Rahîmî'nin şiirinde bahsettiği durum şüphesiz lalenin de şahın bahçesine dahil olup bu sebepten gül gibi güzelliğiyle bu bahçeyi süsleyerek şen ve sevinçli oluşudur.

Beyit, gül ve lalenin karşılaştırması üzerine kurulmuş olup, gül ve lale arasında tenasüp ilgisine dikkat çeker. Aynı zamanda “gül” ve “lâle” arasında teşbih-i mufassal (lâle: benzetilen; gül: kendisine benzetilen; hürrem: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı) vardır. “Kudûm-ı şâhdan gelmek” insana ait bir özelliktir. Bu özellik “lâle”ye yüklenerek teşhis yapılmıştır.

2 Cihân deştinde Cem destûr otâğ-ı la'l-gûn kurmuş Zümürred Key-kubâdı taht idinmişdür makar lâle

Deşt (f.i) : bozkır, çöl, kır, ova.

La'l-gûn : kırmızı renk.

Zümürred (a.i) : 1- zümrüt 2- pek yeşil renk.

Keykûbâd (f.i) : İran'ın Pişdâdiyân sülalesinden sonra gelen şah sülalesi Keyâniyân'ın ilk hükümdarıdır. “Key” lakabını ilk defa kullanan odur. Adaletiyle ün salmıştır. Büyük Selçuklu Sultanı Keykubâd ile bunun hiçbir alakası yoktur.

Makarr (a.i) : karar edilen, durulan yer, karargâh 2- oturlan yer 3- ocak, merkez.

Cem, bu dünyanın ovasına müsaade ile la'l renkli bir çadır kurmuş. Zümürred Keykubad'ı ise lâlenin ortasını taht edinmiş.

Divan şiirinde kadeh, şarap, cam, sakî, kelimeleriyle terkipler kurularak telmih konusu olan Cem, özellikle şarabı bulmasıyla hatırlanır.

Rahîmî bu klasikleşmiş durumun dışına çıkarak onu çok farklı bir yönüyle ele almıştır. Şöyle ki;

Cem, İran mitolojisine göre Pişdâdiyân sülalesinden olup dördüncü padişaktır. Tahmurs'un oğludur. Şehnameye göre ise;

Babasının ölümüyle tahta çıkan Cem, evvela savaş aletleri yapmaya başlıyor. Zekâsı sayesinde demiri yumuşatıp ondan kalkanlar, zırhlar, silahlar imal ettikten sonra, keteni, ibrişimi ve kıl ipliği eğirerek değerli kumaşlar, ardından da develere su ile toprağı kardırıp kerpiçler, tuğlalar saraylar yaptırıyor. Daha sonra kıymetli taşları işlemeyi öğreniyor. Güzel kokuları icad ediyor. Sağlığın ve hastalığın sebeplerini keşfediyor. Gemi ile dünyayı dolaşiyor, öyle yüceliyor ki aklın alabileceğı tüm sırlara erişiyor. Artık kendinden daha büyük kimseyi görmez oluyor. Saltanatına uygun bir taht yaptırarak onu mücevherlerle süslüyor, tahtın üzerinde havadaki güneş gibi oturuyor, halk ona mücevherler sunuyor. Gök yüzüne kurduğı mücevherlerle süslü parlak tahtı tüm cihana duyuluyor (Tökel, 2000: 125-126).

Keykubad, Şehnâme’de adaleti çokça övülen bir hükümdardır. Divan şiirinde de daha çok bu yönüyle anılır. Efsanevî Acem hükümdarlarından biri olan Keykubad divan şiirinde aynı zamanda, ululuk, azâmet ve şa’şa’a sembolü olan şahsiyetlerden birisidir (Tökel, 2000: 227-228).

Rahîmî beyitte bu iki şahsiyetin adını zikrederek aslında gerçek niyetini onların bilinen özelliklerinde saklar.

Divan şairleri övmek istedikleri şahsiyetleri Keykubad ile kıyaslarlar ve bu kıyası yaparken o kadar debdebe ve şa’şa’aya sahip olan Keykubad, övülen kişi yanında sıradan bir insan olarak gösterilir. Övdükleri kişilerin Keykubad’dan çok çok üstün oldukları dile getirilir. Anlaşılacağı üzere Rahîmî, övmek istediğı kişiyi Keykubad ile kıyaslamaktadır.

Divan, şiirinde Cem kelimesi bir çok manaya gelir. Beyitte Cem ile anılan kelimelere göre anlamı ve işaret ettikleri farklılaşır.

Cem kelimesi, eğer hâtem veya bad (rüzgâr) ile anılırsa Süleyman Peygamberi; “mey (içki) veya cam (kadeh)” ile zikredilirse Cemşîd’i; “taht, bâd, Belkıs, Âsaf-ı Hüdhüd ve div” zikredilirse Kanunî Sultan Süleyman’ı kasetmektedir (Tökel, 2000: 132).

Rahîmî beytinde, “taht” anlamına gelen “otağ” kelimesini Cem ile birlikte kullanmıştır. Yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında aslında Rahîmî Kanunî Sultan Süleyman’ı kastetmektedir.

O halde beyt Kanunî Sultan Süleyman ile Keykubad'ın kıyası üzerine kurulmuştur.

Daha önce de belirttiğimiz gibi övülmek istenen şahsiyetler özellikle de padişahlar Keykubad ile kıyaslanırdı. Dolayısıyla; Beyitte geçen dünya ovasına kurulu lale renginde ışıklı olan Cem'in tahtı, Kanunî'nin tahtıdır. Bu taht öyle bir tahttır ki Keykubad'ın şa'sa'alı tahtı onun yanında tıpkı bir kara çadırdır.

Rahîmî, mitolojik kahramanlardan ilham alarak dönemin padişahı olan Kanunî Sultan Süleyman'ı övmektedir. Ayrıca Keykubad adaleti ile ün salmıştır ve Kanunî Sultan Süleyman'ın adaletinin yanında onun adaleti bir hiçtir.

Rahîmî Cem'in, insanların bakıp da hayretler içinde kaldığı adeta gökten güneşin indiğini zannettikleri, ışık saçan mücevher dolu tahtı ile Kanunî'nin tahtı arasında ilişki kurulmuştur.

Beyitte Cem'in tahtına, Keykubad'ın hükümdarlığına telmih vardır. Beyitte geçen "Otag", "makar" ve "taht" kelimeleri arasında tenasüp vardır.

3 **Degüldür lâle Cem-bezminden ayru tâcverlerdür** **Baş açık yalın ayak tağlara düşmüş gezer lâle**

Bezm (f.i): içkili, eğlenceli, meclis, dernek.

Tâcver (f.b.i): padişah, hükümdar.

Lale, Cem meclisinden ayrı değildir. O, bir hükümdar olduğu halde baş açık, yalın ayak dağlara düşmüş gezer.

Lale kelimesi XVI. yüzyıla kadar, sadece bildiğimiz laleyi ifade etmiyor, yabani lale türleriyle birlikte, Manisa Lalesi ve Lâle-i Nûman gibi, laleye benzeyen yabani çiçeklerin genel adı olarak kullanılıyordu. Lale-i Nûman dağ eteklerini ve kırları kan kırmızısı rengiyle süsleyen gelincikten başkası değildir (Ayvazoğlu, 1995: 109).

Rahîmî'nin başı açık, yalın ayak dağlarda gezen laleden kastı gelinciktir. Rahîmî'nin dağda gördüğü gelincik şehirde gördüğü bahçede yetişen lale ile birdir.

Divan şiirinde lale kadehe benzer, kadeh içki meclislerinde elden ele dolaşır. Şekil ve renk itibariyle içi şarap dolu kadehler laleye benzemektedir.

Bilindiği üzere Cem içki meclisiyle ünlüdür. Şarabın ve kadehin mucididir. Rahîmî'ye göre Cem'in meclisinde elden ele gezip, itibar kazanan, taç giyen lale ile, dağda dağın eteklerini süsleyen gelincik aynıdır. İkisinin farkı yoktur.

Rahîmî için lale Cem'in meclisinden ayrı düşmüş padişaktır. Bu yüzden başında tacı yok, başı açık, ayağı yalın dağlarda gezmektedir.

Cem'e ve onun meclisine telmihle başlayan beyitte lâle, Cem'in meclisinden ayrı kalmış padişaha (tacver) benzetildiğinden, teşbih sanatına başvurulmuştur.

Özellikleriyle uyumlu olarak, daha çok dağlarda ve kırlarda yetişmesi ise, lalenin başı açık yalın ayak dağlara düşmüş bir "divane" gibi algılanmasına sebep olmuştur. Bu, doğal bir sebebi farklı bir yorumla açıkladığı için bir hüsn-i ta'lîl örneğidir.

4 Ya bir sâhib-küleh şehdür yatup bu taht-ı gabrâda Ferâgat h^vâbgâhında idüp hoş hûş-ber lâle

Küle**h/külah (f.i)** : küllah, eskiden giyilen, ucu sivri veya yüksek başlık, başa giyilen şey.

Gabrâ (a.i): yeryüzü, yer, arz.

Ferâgat (a.i): vazgeçme, el çekme 2- istirahat dinlenme 3- vazgeçecek kadar zengin olma.

Hâb-gâh (f.b.i): uyunacak yer, yatak odası.

Hûş-ber (f.b.i): akli mahveden, bozan ilaç.

Lale, bu yeryüzünün tahtına oturmuş, külah sahibi bir şeyhtir. Yeryüzünü yatak odası yapıp istirahate çekilen lale, akılları baştan alan tatlı bir uykudadır.

Külah, dervişlerin giydiği başlıktır. Çeşitli şekilleri olan külahın, beyaz keçeden ucu sivri olanı en çok tanınanıdır. Üzerine sarık sarılarak veya sarılmadan da kullanılabilir. Mevlevîlern giydiği sikkeye, Mevlevî külahı adı verilir. Kemer ve tac ile

tenasüp halinde ele alınan külâhın kepenekten yapıldığı anlatılır. Hakikate erişen ârifler külâh ve kemer gibi dış görünüşe ait şeylerle meşgul olmazlar (Üstüner, 2007: 354).

Rahîmî, lalenin açmasıyla itibar kazandığını, süslediği, saray ve bahçelerde, külâh sahibi bir şeyh edasıyla tahtına kurulduğunu ifade etmektedir. Yalnız aynı zamanda lalenin derin ve tatlı uykuya daldığını ifade ederken aslında lalenin açma zamanının geçtiğini kastetmiştir. Rahîmî’ye göre lale istirahata çekilmiştir. Tatlı uykuya daldığı yatak odası da yeryüzüdür.

Beyitte geçen “taht-ı gâbrâ” ifadesiyle “hâb-gâh” kelimesi arasındaki ilişkiye dayanan bir teşbih söz konusudur. Ayrıca “külâh” ve “şeh” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

5 Bu tâc u tahta mağrûr olana ey şâh-ı Cem-zînet Gelüp gül gibi servâsâ başı turmaz salar lâle

Mağrûr (a.s): gururlu 2- bir şeye güvenen 3- güvenilmeyecek şeye güvenip aldanan, kendini beğenmiş kimse.

Zînet (a.i): süs, bezek.

Serv-âsâ: selvi gibi.

Ey süs ve bezek meclisinin şahı Cem! Bu tahta ve taca güvenme. Lale, servi gibi başını dimdik tutamaz; zamanı geldiğinde tıpkı gül gibi başını yere salar (eğer).

Babasının ölümüyle tahta çıkan Cem, hükümdarlığı sırasında bir çok bilgiye mazhar olan kuvvetli bir padişah haline gelir. Gemi ile dünyayı dolaşan Cem, öyle yücelir ki, kendinden büyük kimseyi göremez olur. Cem saltanatına uygun bir taht yaptırıp onu mücevherlerle süsler. Öyle ki tahtın başına adeta bir güneş gibi oturur. Rivayete göre bu durum 300 yıl sürüyor, böylelikle Cem ve halkı ölüm yüzü görmüyor. Geçen yılların sonunda Cem’e bir gurur gelir ve yaptığı icadları sayarak onların kendinin yarattığını iddia etmeye başlar. Büyük bir kibir içerisinde hastalığı ortadan kaldırdığını, insanların artık ölmediğini, kendinden başka hiç kimsenin ölümü yenemediğini söyleyerek tanrılık taslamaya başlar. Bunun üzerine Cem’den artık Tanrı’nın inayeti kesilir ve 21 yıl içinde tahtı, tacı, saltanatı ve ordusu dağılır. Halkın

artık nefret ettiği Cem büyük bir pişmanlıkla kanlı gözyaşı döker (Tökel, 2000: 125-126).

Rahîmî, Cem'e o süslü tahtına güvenip kibirlenme, Tanrılık taslama, nitekim lale de, gül misali başını dik tutmaz söz dinler, büyüklük taslamaz diyerek Cem'i uyarıyor.

Cem'in akıbetinden ilham alan Rahîmî aynı zamanda lale ile gül arasında da bir kıyaslama yapıyor. Şekil itibariyle güle göre daha eğik başlı olan laleyi Tanrı'ya karşı baş eğiş olarak algılıyor. Ve bu konuda Cem'in laleyi örnek almasını öğütüyor.

Cem ve onun tahtına, bu tahta güvenip sonunda mahvına telmihle başlayan beyitte, lalenin şekil olarak başının eğik oluşunu Tanrı karşısında eğilme şeklinde algılanmasına sebep olmuştur. Şairin doğal bir sebebi farklı bir yorumla açıklaması hüsn-i ta'lil sanatına örnek olur. Başın eğik oluşu insana has bir özellik olmasına rağmen laleye atfedilmesi teşhis sanatına başvurulduğunun göstergesidir.

6 Bahâr-ı dehre bakup lâlezâr-ı 'ömre aldanma Zebân-ı hâlle sor gör sana cânâna ne der lâle

Dehr (a.i) : 1- dünya 2- zaman, devir.

Lâlezâr (f.b.i) : lalelik, lale yetişen yer, lale bahçesi.

Zebân (f.i) : 1- dil, lisan.

Bu dünyanın baharına bakıp ömür laleliğine aldanma, lale, hal diliyle sana ve sevgiliye neler söylüyor iyi dinle.

Rahîmî beytinde sevgiliyi uyarmaktadır. Baharın gelmesiyle etrafın lale ile kaplanmasına aldanma, lale neler çekti, bir bilsen sorsan sana ne anlatacak demektedir.

Divan şiirinde lalenin ortasındaki siyahlık sevgilinin yanaklarına özenme ve onu kıskanma dolayısıyla bağrında meydana gelmiş bir yara, dağlama olarak algılanır. Dili yanma, bağı yanmak ifadesi bu nedenle kullanılır (Pala, 2003: 296).

İran mitolojisine göre bir yaprağın üzerindeki çiy tanesine bir gün yıldırım düşmüş, çiy tanesi ve yaprak alev alarak öylece donmuş, lale de böylece olmuş (Ayvazoğlu, 1995: 107).

Rahîmî'nin, lalenin, lale olana kadar neler çektiğini ifade etmesi, lalenin bilinen rivayetlere göre oluş hikayesidir. Lale bu güzelliği kolay elde etmemiştir. Onun bağı yanıktır.

Beyitte lalenin bağrının yanık oluşuna (lalenin oluş hikayesine) telmihte bulunulmuştur. Ayrıca "ömr" "lâlezâr"a benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır.

7 Bu fânî deşte kondı göçdi çok sâhib-küleğ geldi İşit ahvâl-i mâzîden bekâya 'arz ider lâle

Deşt (f.i): bozkır, çöl, kır, ova.

Küleğ/küleğ (f.i): küllah, eskiden giyilen, ucu sivri veya yüksek başlık, başa giyilen şey.

Ahvâl (a.i): oluşlar, buluşlar, durumlar.

Mâzî (a.i): geçmiş zaman.

Bekâ (a.i): devam, sebat, evvelki hal üzere kalmak, bakilik.

Bu fanilik ovasına çok külah sahibi kondı göçtü (gelip geçti). Lale, mazideki hallerden sonsuzluğa neler anlatır, dinle, gör.

Fena, geçici olmak, yok olmak, ölmek; beka ise var olmak, sürekli olmak anlamındadır. Tasavvuf yolunu seçen mürid, bir mürşidin gözetim ve denetimi altında kabiliyetine göre değişen süreler içinde riyazet ve mücahedelerle nefsinin terbiye eder. Bu terbiye ve tezkiye sonucunda ulaşılan noktaya fena ve beka adı verilir. İnsandaki kötü huy ve davranışların yok olması fena; bunların yerini güzel huy ve davranışların alması bekadır. Kulun nefsanî sıfatlarından arınması fena; Allah'ın sıfatlarıyla süslenmesi ise bekadır. Kulun kulluğunu görmekten fani olması fena, İlahi tecellileri temaşa etmekle baki olması ise bekadır.

Fena, kulun kendi fiil ve davranışlarını görmekten fani olup gerçek kul olma noktasına ulaşmasıdır. Varlığı, Hakk'ın varlığında yok etmektir. Hakk'ın varlığının,

kulun varlığına üstün gelmesidir. Allah'ın mutlak irade ve kudretinin tam olarak tanınmasıdır. Eşyanın nazardan silinmesidir. Tasavvufî tevhidin en yüksek derecesidir.

Beka, kulun Hakk'ın bütün eşyadaki tecellisini görmesidir. Kulun, her şeyini Allah'la kaim görmesi ve bilmesidir. Kul, Allah'la kaim olduğu için kendi fiilini görmez. Beka mertebesine eren kul, Allah'ın sıfatlarıyla sıfatlanır, gönül aynasından pasları temizler ve onu müşahede eder.

Fena, Allah'a nispetle salikin, kendi varlık ve fiillerini görme duyusunun yok olmasıdır. Vücudun Hakk'ın varlığında fani olmasının gerçekleştirildiği bu son aşama *fenâ fi'l-vücûd* aşamasıdır. Bu mertebede *lâ mevcûde ilallâh* denir. Bu durum salikin kendi varlığından fani olarak Hakk'ın celâlini temaşa ve azametini keşfetmesi ile olur. O dereceye gelinir ki, bu halde dünya ve ahiret unutulur. Ancak beşeri varlığın fenası demek, insanda maddî varlığın yok olması anlamında değil; büyük bir zevk içinde gaib olunması, Allah'ın dışında hiçbir varlığın tanınmaması anlamındadır. Varlık sadece görünüşte olup sıfatlar Allah'ın sıfatında yok olmuştur. Hakk'ı isteyen ilk önce varlığını onun yolunda yok etmesi lazımdır. Ancak bu şekilde beka gerçekleşebilir (Üstüner, 2007: 172-173).

Rahîmî için bu dünya âlemi gelip geçicidir. Nice taht ve makam sahibi gelip geçmiştir bu ölümlü dünyadan. Buna şahit olarak da laleyi göstermiştir.

Bu dünyada zamanında taht ve makam sahiplerinin bir bir göçtüğünü yerine yenilerinin geldiğini, eski durumlardan ne izler kaldığını laleye sorup ondan dinlenmesini istediği sevgili Rahîmî'nin beyitte öğüt verdiği kişidir.

Beyitte ilk mısrada geçen “kondî” “göçti” kelimeleri arasında tezat vardır. Ayrıca mazideki durumlardan lalenin haberdar olduğunu, ifade eden şair laleye insanî vasıflar katmıştır; teşhis sanatı vardır.

8 Görünen fark-ı Key-kâvûs yahud tâc-ı Kayserdür

Fenâ mülkinde hâk olmuş yatur zîr ü zeber lâle

Keykâvûs (f. h. i) : Keyâniyan'ın ikinci padişahı olup Keykubad'ın torunu ve halefidir. 2- semânın kuzey yarım küresinde bulunan ve Küçükayı ile Kuğu burçları arasında Tanin burcunun dirseği hizasında üç parlak yıldızdan müteşekkil bir burç.

Kılayser (a.i) : Eski Roman ve Bizans İmparatorlarının lâkabı.

Hâk (f.i) toprak.

Zîr ü zeber : altüst 2- tiz perde.

Görünen fark ya Keykavus ya da Kayser'in tacıdır. Lale, fanilik mülkünde yerle bir olup toprak olmuş yatıyor.

Rahîmî beytinde bu dünya aleminin faniliğinden bahsetmektedir. Padişah da olsan taht ve taç sahibi de olsan Rahîmî için bu dünya ölümlüdür. Padişahın da taht ve taç sahibinin de sonunda toprak olmak vardır.

Rahîmî bu dünyanın faniliğini anlatmak için, hükümdarlıkları zamanında gayet kudretli ve güçlü şahsiyetlerin saltanatlarından bahsetmiştir, onların da sonunda tüm kudretlerine rağmen toprak olup yerde yattıklarından dem vurmıştır.

Kayser; Eski Roma ve Bizans İmparatorlarının lakabıdır. Kayser-i Rum sözü Anadolu'ya hakim olan Bizans İmparatorlarını anlatmada kullanılır (Pala, 2003: 276).

Beyitte geçen bir diğer hükümdar ise Key-kâvûs'tur. Key-kâvûs, yine kendi gibi güçlü bir hükümdar olan Keykubad'ın oğludur. Göklere çıkıp Tanrı ile savaşmak isteyen korkusuz ve kibirli bir hükümdar olan Key-kâvûs da taç ve taht sahibidir (Tökel, 2000: 221-222).

Rahîmî'ye göre bu iki kudretli hükümdar'dan arta kalan taçlarıdır. Kendileri toprak olup bu dünyadan göçmüşlerdir. Rahîmî için her ikisi de farklı hükümdar olsa da farklı zaman ve mekanlarda hüküm sürseler de sonları aynıdır. Çünkü bu dünya fanidir.

Beytin ilk mısraı Kayser'in ve Key-kâvûs'un hükümdarlıklarına telmih yapılarak kurulmuştur. "Lale" ifadesinde, geçmişte yaşayan insanlar kastedildiği için istiare; kelimeye insanî özellikler yüklendiği için teşhis vardır.

9 **‘İzârında görinen ey gül-i ter sanma şeb-nemdür
Anup Cem-bezmini gözden döker hûn-ı ciger lâle**

İzâr (a.i): yanak.

Şebnem (f.b.i): çiy.

Bezm (f.i): içkili, eğlenceli, meclis, dernek.

Hûn-ı ciger (f.b.s): içi kan ağlayan, çok üzgün.

Ey taze gül! (Lalenin) yanağında görüneni çiğ tanesi zannetme. Lale, Cem meclisini anarak gözlerinden ciğer kanı dökmektedir.

Divan şiirinde lale bağıryanık âşığa benzetilir. Aynı zamanda âşığın gözyaşını ya da sevgilinin yanağını temsil eder. Lalenin ortasındaki siyahlık nedeniyle, âşığın bağıryında meydana gelen yarayı anımsatır (Pala, 2003: 296).

Rahîmî, bu benzetmelerden yola çıkmış olacak ki, Cem meclisinde elden ele gezen kadehe benzetilen lale Cem’in meclisini andıkça kanlı gözyaşı dökmektedir.

Rahîmî, şiirinde lalenin üzerindeki çiy tanesini onun Cem’in meclisinden ayrılığı sebebiyle akıttığı gözyaşı olarak ele alıyor. Aynı zamanda, lale rengi itibariyle sevgilinin yanağına benzetilir. Dolayısıyla Rahîmî’nin lale üzerindeki çiy tanesi diye ifade ettiği şey aslında lalenin gözyaşlarıdır.

Telmih barındıran bir beyit olan bu örnekte lâle, Cem’in meclislerini hatırlayarak gözyaşı döktüğü ifade edilip kişileştirilmiştir. Dolayısıyla teşhis sanatı vardır. Bu arada lalenin üzerindeki çiy taneleri de (şebnem) ciğer kanı (hûn-ı ciger) olarak düşünülmüştür. Bu bir teşbih örneği olup aynı zamanda bir hüs-n-i ta’lil sanatıdır. Beyitte “ey gül-i ter!” ifadesi ile nida sanatına başvurulmuştur.

**10 Safâ bezminde yâ bir kec-külele sâkî-i gül-ruhdur
Mey-i la'lin fidâyıla tutup sâgar sunar lâle**

Bezm (f.i) : içkili, eğlenceli, meclis, dernek.

Kec-külâh (f.b.s) : külâhını eğri giyen eğri külâhlı 2- külhanbeyli serseri.

Fidâ (a.i) : bir esiri kurtarmak için verilen şey, fidye.

Sâgar (f.i) : 1- kadeh, içki bardağı 2- Allah nuru ile dolan insan gönlü.

Ey keyif meclisinde kadeh sunan gül yanaklı serseri güzel! Lale kırmızı renkli şarabı gümüş kadehte sunar .

Rahîmî şiirinde, tüm divan şairlerinin sıkça başvurduğu “lale-kadeh” benzetmesine başvurmuştur. Lale görünüşü itibariyle içi kırmızı şarap dolu bir kadehi andırır. Rahîmî için gül rengine de yanağı olan sevgili, o keyifli mecliste içki dağıtmaktadır. Rahîmî, keyif veren bu mecliste kırmızı renkli şarabı lalenin elinden gümüş kadehte içer.

Beyitte “gül-ruh” ifadesiyle “yanak” “gül”e benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Aynı zamanda “yâ” ifadesi de bir seslenişin işareti olduğundan nida sanatına örnektir. Beyitte lalenin içki dağıtması ise kişileştirme yani teşhis sanatına başvurulduğunu gösterir.

Beyitte geçen meclis-kadeh-şarap (bezm-sâkî-mey) kelimeleriyle tenasüp sanatı yapılmıştır.

**11 Çerâğın ben uyardım ehl-i derdün tekye-i gamdan
Güle karşı tutuşup âteş ile ceng ider lâle**

Çerâğ (f.i): fitil, mum 2- otlama; otlak.

Tekye (a.i): 1- dayanma 2- güvenme 3- tekke.

Ceng (f.i): savaş- vuruşma.

Dert ehlinin çerağını gam tekkesinden ben uyardım. Lale, güle karşı, tutuşup ateş ile ceng eder.

“Çerağ uyarmak” Alevilik-Bektaşilikte çok önemli bir ritüeldir. Bu inançlarda “çerağ (delil) uyarılmadan” ne muhabbete başlanır, ne de ibadete başlanır. Çerağ uyarmak, bir anlamda iç dünyanın aydınlatılmasını simgeler.

Rahîmî, derd ehli olanı, bu gam meclisinden uzak durması konusunda uyarmaktadır. Öyle ki bu gam tekkesi derd ehli için bir tehlikedir. Rahîmî bunu yaparken, bir mum gibi ona yol gösterip aydınlattığından bahseder. Çünkü bu gam tekkesinde ateş ile lale, güle karşı savaş açmışlardır.

Divan şiirde lale ve ateş arasında lalenin oluşum hikayesi münasebetiyle bir ilişki söz konusudur. Gül çiçek meclisinin şahı konumunda iken, yıldırımın yaprak üzerine düşüp çıkan ateşin donması ile oluşan lale, gülün bu tahtını tehlikeye sokmuştur. Ateş ile lale bir olup güle karşı savaş açmışlardır.

Beyitte lale ile gülün savaşı teşhis sanatının göstergesidir. Aynı zamanda “derd” ve “gam” kelimeleri arasında bir tenasüp söz konusudur. Diğer taraftan, Alevî-Bektaşî inancındaki “çerağ (delil) uyarmak” ritüeline telmihte bulunulmuştur.

12 Bahâr-ı gülsitân-ı ‘aşka evvel ol kadem basdı N’ola güller gibi bulursa başlar üzre yer lâle

Gülsitân : gül yeri, gül bahçesi, güllük.

Kadem (a.i) : ayak, adım 2- yarım arşın uzunluğunda bir ölçü 3- ugur

Aşkın gül bahçesine ilk önce ayak basan lale, burada güller gibi başlar üstünde yer bulsa ne olur?

Rahîmî şiirinde lale ile gülü açık bir şekilde kıyaslamaktadır. Lalenin hak ettiği itibarı görmemesinden yakınan Rahîmî aslında lalenin gül bahçesine, gülden çok daha önce ayak bastığını ifade etmekte ve lalenin de gül gibi itibar görmesi gerektiğini belirtmektedir.

Rahîmî’nin lalenin, gül bahçesine gülden çok önce ayak bastığını ifade etmesinin asıl nedeni, bu çiçeklerin açma zamanlarıyla ilgilidir. Lale mart-nisan aylarında açarken, gül mayıs ayında açmaya başlar. Dolayısıyla lale bahar başında

açtığından bahara, gülden önce merhaba der. Rahîmî bu iki çiçeğin açma sırasını göz önünde bulundurarak lalenin haksızlığa uğradığını ifade etmektedir. Rahîmî'ye göre lale de gül gibi baş üstünde yer almalıdır.

Beyitte geçen lale ve gül kelimeleri arasında tenasüp vardır.

**13 Niçe dem besledüm hûn-ı ciğerle taraf-ı sînemde
Çıkup bağrum başından şimdi başka baş çeker lâle**

Dem (f.i): 1- soluk nefes 2- içki 3- an vakit, saat, zaman.

Hûn-ı ciğer (f.b.s) : içi kan ağlayan, çok üzgün.

Tarf (a.i) : 1- bakış 2- göz ucu 3- taraf 4- kenar, uç.

Niçe zamandan beri laleyi, ciğerimin kanıyla sinemde besledim. Şimdi lale benim bağrımdan çıkup başkalarının bağrında baş çekiyor (baş tacı oluyor).

Rahîmî, lalenin ortasındaki yanık yarası gibi yanmış olan bağrında, uzun zamandır beslediği lalenin, şimdi başka gönülleri mekan tuttuğundan yakınıyor.

Rahîmî, bağrının yanıklığını, şekli itibariyle bağı yanık bir âşığa benzetilen laleyi, göğsünde beslediğini ifade ederek anlatmıştır. Ama şimdi o lale başka gönüllerde baş tacı olmuştur. Oysa şair, laleyi ciğerinin kanıyla beslemiştir.

Divan şiirinde lale, bağı yanık bir âşığın timsalidir. Kimi zaman da âşığın bağı, laleye benzetilir. Kan dolu ve yanık yarası olan bağı rengi ve ortasındaki karalık sebebiyle laleye benzetilir.

Şair için lale onun bağrında yetişmiş, onun kanıyla beslenmiştir. Bu yüzden lale kırmızı renktedir ve ortası karadır.

Beyitte lalenin, âşığın ciğer kanıyla beslendiğinin ifadesi mübalağa sanatına örnektir. Aynı zamanda “baş” ifadesinde tekrar vardır.

**14 Benüm gibi yanupdur dâr-ı gamda nâr-ı fûrkatle
Visâlün gülsitânın gin yakadan seyr ider lâle**

Dâr (a.i): 1- ev 2- yer 3- yurt.

Nâr (a.i): 1- ateş, ad 2- cehennem.

Fûrkat (a.i): ayrılık, ayrılış.

Visâl (a.i): 1- ulaşma bitişme 2- sevgiliye kavuşma.

Gin (f.e): geniş.

Seyr (a.i): 1- yürüme, yürüyüş, gitme, hareket 2- yolculuk 3- gezme, gezinme.

(Ey sevgili) lale, gam evinde ayrılık ateşiyle benim gibi yanmaktadır; sana kavuşmanın gül bahçesini geniş yakadan seyrederek.

Divan edebiyatında ateş, âşğın içinde bulunduğu aşkın ızdırabıdır. Ayrıca sevgilisine duyduğu özlem ve hasret de ateş şeklinde kendini gösterir ve daima âşğı yakar. Ateş, gözde tutuşur, gönülde alevlenir. Âşık, gönlündeki ateşi söndürebilmek için daima gözünden su akıtır. Ama o ateş asla sönmez. Ateşin yanında sudan başka bir de hava vardır. O da âh şeklinde ateşi artırır. Hatta bu âh ateşli olarak ağızdan çıkar. Ateş bazen mum ile birlikte kullanılır ve şairin aşk ateşiyle içinin yanması halî, tıpkı için için yanan muma benzetilir.

Sevgilinin yanağı ve dudağı renk dolayısıyla bir ateştir. Yakıcı özelliği buradan gelir. Şarap da renk itibariyle bir ateş-i seylaledir (akıcı ateş). Büyü yapmak için yazılan tılsımlarda ateş yakılırmış. Ateş, lale ile birlikte kullanılınca dağlama özelliği kendini gösterir. Lalenin bağrındaki dağ, sevgilinin yanağından dolayı ortaya çıkmıştır. Ateş cehennemdeki nâr'dır. Ancak onda nûr özelliği de vardır. Yani ateş, yakma özelliği yanında aydınlatma özelliğine de sahiptir. Nitekim güneş, bir ateştir (Pala, 2003: 31).

Beyitte şair, laleyi, kendisi gibi gam evinde gam çekerek hasret ateşiyle yanan bir âşğa benzetmektedir. Lale, aynı zamanda sevgiliye kavuşma umudunu da taşımaktadır.

Beyitte teşbih-i mufassal (lâle: benzetilen; ben: kendisine benzetilen; nâr-ı fûrkatle dâr-ı gamda yanupdur: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı) sanatı vardır. Aynı zamanda beyitte, “gam” “dâr”a; “fûrkat” “nâr”a; “visâl” “gülsitân”a benzetilerek

teşbih-i belîğ sanatı da dikkati çekmektedir. Diğer taraftan, “yanmak”, seyretmek” gibi insana ait özelliklerin laleye yüklenmesiyle de teşhis sanatı yapılmıştır. “Gam, fûrkat, nâr” ifadelerinde tenasüp; “visâl ve fûrkat” kelimelerinde tezat vardır.

**15 Yiri yok bâğ-ı ‘âlemde anunçün dâğa düşmişdür
Kızılbaş olmagın ezhârdan derhem çeker lâle**

Ezhâr (a.i) : çiçekler.

Derhem (f.s) : karışık, karmakarışık 2- muztarip 3- incinme.

Lale, Kızılbaş olduğu için çiçekler onu incitir. Bundan dolayı lale, gül bahçesinde kendine yer bulamayıp dağlara düşmüştür.

Alevî-Bektaşî inanca sahip Türkmenler, Kızılbaş olarak tanımlanmıştır. Bu ifade, Yavuz’un Şah İsmail’le yaptığı Çaldıran savaşında Kızılbaş Türkmenlerin Şah İsmail’i desteklemesi sonucu halk arasında olumsuz çağrışımlara konu olmuştur. Yavuz ve Şah İsmail arasındaki siyasî mücadelenin ortasında kalan Kızılbaş Türkmenler asırlar boyu inançlarını gizli yaşamak zorunda kalmışlar, bundan dolayı da Kızılbaş köyleri daha çok dağların arasında ulaşılması zor bölgelerde kurulmuştur. Şair, beyitte, bu tarihî olguya işaret etmeye çalışmıştır.

“Kızılbaş” ifadesi beyitte tevriyeli olarak kullanılmıştır. İfadenin yakın anlamı, lalenin kırmızı renkte olması; uzak anlamı ise lalenin dağlarda yetişmesinin Kızılbaş Türkmenlere benzetilmesidir. Ayrıca Kızılbaş Türkmenlerin dağlarda yerleşmelerine telmih yapılmıştır. Beyitte, “lale” ve “ezhar”a insanî özellikler yüklenerek teşhis yapılmıştır.

**16 Silâha nice haml itsün görüp anı müselmânlar
Rifâzî kiske şeh destûrı hil‘atler giyer lâle**

Haml (a.i) : 1- yük 2- yükleme 3- ana karnındaki çocuk 2- gebe olma.

Kiske (a.i) : 1- elbise 2 hususi kıyafet 3- kısbet, yağlı güreş yapan pehlivanların giydikleri dar paçalı meşin pantolon 4- bir kimsenin veya bir kimsenin dış görünüşü.

Destûr (f.i) : 1- izin, müsaade, ruhsat 2- izin verin geçelim, müsaade edin kimse olmasın, açılın, savunun 3- kanun, töre.

Hil'at (a.i) : eskiden padişah veya vezir tarafından takdir edilen beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise kaftan.

Lale, padişahın izni ile kaftan (Râfîzî tarikatının elbisesi) giyer. Müslümanlar onu görüp, neden silaha el atsın?

Kisve; elbise veya hususî kıyafet manalarına gelen kelime beyitte tarikat erbablarının giydiği kaftanı anlatmak için kullanılmıştır.

Rahîmî'ye göre lale, padişahın izni ile kaftan giymiştir. Müslümanlar onu görüp İslam dinine uygun, Müslüman'a yakışır hal ve hareketlerde bulunmalıdır. Zira lale bile bu hal ve davranışlar içerisinde. Kaftan insan vücudunu her iki tarafıyla da saran yani kapatan bir kıyafettir. Lalenin yaprakları da birbiri içine girip birbirlerini örtmek suretiyle sıralanmıştır. Rahîmî bu ilişkiden yola çıkarak laleyi kaftan giymiş bir kişiye benzetir.

Beyitte lalenin kaftan giymesi ile lale kişileştirilmiştir; teşhis sanatı vardır. Bunun yanında yapraklarının şekli itibariyle lalenin kaftan giymiş birine benzetilmesi de teşbih sanatına örnektir.

17 Nihâl-i kaddün ile gül-‘izarun andum âh itdüm Kıyâmet kopdı tâ ki sûr urıldı sandı her lâle

Nihâl (f.i.c): 1- taze, düzgün fidan, sürgün.

Kadd (a.i): boy.

Îzâr (a.i): yanak.

Dûr (f.i): 1- düğün 2- ziyafet 3- şenlik.

Boyunun fidanı ile gül yanağını anıp (öyle bir) ah ettim (ki) her lale, sur üfürülüp kıyamet koptu zannetti.

Divan şiirinde sevgilinin boyu fidana benzer. Ve bu fidan boylu güzel, âşîğın aklını başından alır.

Divan şairlerince, âşîğın ahı türlü teşbihlere ve mübalağalara ilham kaynağı olarak kullanılmıştır. Âşîğın ahı yakıp yıkıcıdır, öyle ki tâ göklere kadar yükselmektedir. Bağrı yanık âşîğın ahından gökyüzü ateş, kan rengini alması da bu sebeptendir.

Âh; bir acı ünlemidir. Divan şiirinde âşîğın aşk ateşiyle gönülden çıkan bir duman olarak düşülür. Yani âşık ah ettikçe, ah ateşi göklere yükselir ve Allah katına ulaşır. Âşık bazen öyle ateşli âh eder ki onun ateşinden gökte yıldızlar, ay ve güneş tutuşur, yanar.

Rahîmî'nin sevgiliye olan aşkı öyle büyüktür ki bu aşk ve hayranlıkla sevgilinin fidan boyu ve gül yanağı hiç aklından çıkmaz. Rahîmî sevgilinin boyu ve yanağını andıkça âh eder. Öyle bir ahtır ki bu Rahîmî âhının şiddetini anlatabilmek için lalenin bu âhı İsrâfil'in sûru sandığını ifade eder. Çünkü sûrun sesi tüm insanlar tarafından duyulacaktır. Rahîmî'nin âhı da o kadar şiddetli ve yankılıdır.

Beyitte “kadd” “nihâl”e; “ızâr”, “gül”e benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Kıyamet kopacağı zaman İsrâfil'in “sûr”a üflemesine telmih vardır. Aynı zamanda “sanmak” eylemi insana ait bir özellik olduğu halde bu özelliğin “lale”ye yüklenmesiyle teşhis sanatı yapılmıştır.

18 Şeh-i haddün hayâliyle dile bir tâze dâğ urdum

Vefâ bâğında dikdüm gül gibi bir hûbter lâle

Hadd (a.i) : yanak.

Dâğ (f.i) : yanık yarası 2- insan ve hayvan vücuduna kızgın demirle vurulan damga işaret, iz.

Hûbter (f.b.s) : pek güzel, en güzel.

Yanaklarının hayali ile, gönlüme bir taze yara (iz, işaret) vurdum. Bunu yapmakla dostluk bağına gül kadar pek güzel bir lale dikmiş oldum.

Divan şiirinde âşık, sevgiliye bağlıdır. Ondan başkasını gözü görmez, baktığı her fidanda boyunu her gülde yanağının hayalini görür. Baktığı her şeyde sevgiliyi hatırlayan âşık her yeni gün bağına yeni bir yara açar. Aslında bu yara sevgilinin bir nişanıdır.

Rahîmî sevgilinin yanağının hayali ile gönlüne bir yara daha açmıştır. Ve bunu yapmakla sevgiliyle olan muhabbetinin bağına bu bağı süsleyen gül kadar güzel bir lale dikmiş olmaktadır. Rahîmî bu yarayla sevgilisine olan aşkını kanıtlamak istemiştir. Bilindiği gibi, divan şiirinde, âşığın vücudundaki yaralar şekil itibariyle güle benzetilmektedir. Şair bu beyitte, bu benzerliği de göz önünde bulundurmaktadır.

Rahîmî'nin gönlü, sevgili ile olan muhabbetinin bağıdır. Bu bağda yetişen her çiçek, Rahîmî'nin gönlündeki yarayı temsil eder.

Beyitte, teşbih-i mufassal (lâle: benzetilen; gül: kendisine benzetilen; hûbter: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda “hadd-gül; tâze-hûbter; dâğ-lâle” eşleştirmesinde leff ü neşr-i müretteb sanatı vardır.

19 Çemen cân-perver oldu nev-bahâr-ı ‘adl-i şâh ile Safâ sahnında tâvûs-ı cinânveş cilve-ger lâle

Sahn (a.i) : 1- avlu 2- evin ortasındaki açıklık 3- oyuk, boşluk boş yer, 4- orta, meydan, aralık; cami ve medreselerde umûmun toplanmasına mahsus üstü kubbeli örtülü yer 5- büyük kose 6- sahan 7- sahne 8- zil.

Cinânveş (a.i) : cennet gibi.

Cilve-ger (a. f.b. s) : cilve eden, cilve yapan, cilveli.

Padişahın adaletinin ilkbaharıyla çemen, can bağışlayıcı bir hal aldı. Lale ise safa meydanında cennet tavusu gibi nazlı nazlı salınmaya başladı.

Bir toplum için en gerekli kurumlardan birisi adalet kurumudur. Adaletin olmadığı bir toplumda huzur ve güven ortamının olması mümkün değildir. Böyle bir ortamda da dünyayla ilgili herşey anlamını yitirir. Bunun için devlet yöneticilerinde aranan ilk özelliklerden birisi adalettir. Hak ve adalet kavramlarını yönetiminde

barındıran bir padişahın yönettiği halk, tıpkı beyitte ifade edildiği gibi cennette yaşıyormuş gibi mutlu bir hayat sürer.

Beyitte geçen bir diğer önemli kavram “tavus”tur. Divan şiirinde tavus, bir anlamda tezatları bünyesinde barındıran bir kuştur. Tavus, çok güzel bir görünüme sahip olmasına rağmen dertli bir kuş olarak algılanmaktadır. O güzel endamıyla yürürken gözleri ayaklarına takılınca ayaklarının çirkinliğine üzülerək âh edermiş. Tavusun sesi de çirkin olup ötüşü “âh” kelimesidir. Bunun nedeni, tavusun güzelliğiyle çok gururlanması imiş. Allah, onun gururunu kırmak için ayağını ve sesini çirkin yaratmış. Bir efsaneye göre de tavus, cennette bir kuş iken şeytanın cennete girmesine alet olmuş ve Âdem ile Havva'nın yasak meyveyi yemelerinden sonra cennetten çıkarılmıştır. Cennette ayakları da güzelken Allah ona, “her yanın süslü olsun, ancak ayakların çıplak kalsın; ayaklarını görünce cenneti ve eski halini hatırlayıp âh et!” buyurmuş ve Babil’e indirip ayaklarını çıplak eylemiştir.

Bilindiği gibi tavusun tüyleri göz göz desenlidir. Bu bakımdan göz ile tavus çok zaman birlikte bulunur. Cebrail için Tavus-ı Sidre sıfatı kullanılır. Edebiyatta açılması, rengarenk oluşu, gezip tozması, salınışı vs. yönlerden sevgiliyle tavus arasında münasebet kurulur (Pala, 2003: 433).

Şair beyitte, adalet duygusunun bir yönetici için ne kadar önemli bir haslet olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır. Şair, konuyla ilgili hayalini de “lâle” ve “cennet tavusu” imajıyla süslemiştir.

“Tâvûs-ı cinânveş cilveger lâle” ifadesinde teşbih-i mufassal (lale: benzetilen; tâvûs-ı cinân: kendisine benzetilen; cilveger: benzetme yönü; veş: benzetme edatı) vardır.

20 Sehergeh bâğa vardum gönlümi güllerle açmağa Dil uzatmış çemenler yâsemen sûsen ü ger lâle

Seher-geh (a. f.b.i) : seher vakti, sabahın erken saati.

Sûsen (f.i) : susam.

Gönlümü güllerle açmak için, sabah vakti bağa gittim. Meğer bağda otlar, yasemine, susama ve laleye dil uzatmış.

İlkbaharda, güllerle dolu gül bahçesi ferahlık duygusunu hissettirir. Şair, seher vakti açan güllerle ferahlık bulmak için bağa gitmiştir. Bağa girdiğinde otlar ve bağdaki diğer çiçeklerin dil uzatmış olduğundan bahseder.

İlkbaharda otlar diğer aylara göre daha uzundur. Rahîmî'nin "dil uzatmış" ifadesinden otların ve diğer çiçeklerin büyüdüğü düşüncesi çıkarılabilir.

Çemen, yasemen, sûsen, lâle ve bâğ kelimeleriyle tenasüp yapıldığı dikkat çeker. Beyitte geçen "dil uzatmak" eyleminin çemen, yasemin, sûsen ve lâleye izâfe edilmesiyle yapılmış olan teşhis sanatı dikkati çeker. Burada aynı zamanda başta "çemen ve sûsen" olmak üzere, bu bitkilerin şekil açısından dil ile benzerlikleri de söz konusudur.

21 Menâr-ı şâh-ı serv üzre bülend-âvâz ile bülbül Okurdu medh-i şâhı râst idüp nağmeler lâle

Menâr (a.i) :1- nur, ışık yeri 2- fener kulesi 3- yol işaretleri 4- minare.

Bülbül, servinin minaresinin zirvesinde yüksek sesle padişahı metheden lale nağmeleri okurdu.

Rahîmî, padişahını övmektedir. Onun mekanı nurlu ve ışıktır. Divan şiirinde birçok şaire ilham kaynağı olan bülbül, aşkıyla, sevgilisine (güle) okuduğu aşk dolu nağmelerle bilinir. Bülbülün bu nağmeleri, divan şiirinde sıkça bir teşbih unsuru olarak işlenmiştir. Bülbül, güle âşıktır. Onun bütün ötüşü yani feryadı âşığı olduğu sevgilisi gül içindir.

Şair, beyitte yine bülbülün bir servi üzerine konup aşk dolu, övgü dolu nağmeler okuduğunu ifade eder. Fakat alışılmışın dışında olan bir durum var ki; o da, bu sefer bülbülün nağmelerinin gül için değil de padişah için olmasıdır. Bülbül için gül hayat demektir, mutluluk demektir. Öyle ki bülbülün feryadı, ıstırapı gülün onu sevmesiyle, duymasıyla son bulacaktır. İşte gül böylesine güzel bir sevgilidir. Rahîmî,

bülbülün, nağmelerini padişaha söylediğini ifade etmekle padişahın gülden de güzel olup, övgüye ve aşka layık olduğunu ifade etmektedir. Şair için bülbül, artık gülü övmeyi bırakıp, padişahı övmektedir.

Beyitte “nağmeler okumak” ifadesinin bülbüle izafe edilmesiyle teşhis sanatı yapılmıştır. Ayrıca padişahın nurlu yeri ile servinin yüksekliği arasında bir ilişki vardır. Servi uzun yani yüksek bir bitkidir. Padişahın mekanı da yüksektir.

22 **Ağız bir eyleyüp medh ü senâ-yı şâh-ı devrâna** **Girîbân çâk baş açmış döküp dilden dürer lâle**

Medh (a.i) : övme, birinin iy şeylerini söyleme.

Senâ (a.i) : övme, övüş

Girîbân (f.i) : elbise yakası.

Çâk (f.i) : yarık- yırtık 2- yırtmaç.

Dürer (a.i) : büyük inci taneleri.

*Yakası yırtık başı açık lale, ağız birliği edip, zamana hakim olan padişahı
överek dilinden inci taneleri döker.*

Rahîmî, padişahının zamanını, devrini övmektedir. Bunun için laleyi kullanmıştır.

Divan şiirinde lale, dağ kelimesiyle birlikte sıkça kullanılır. Çünkü lale dağ ile ilişkilidir. Lale dağda yetişir. Bu yüzden lale için “başı açık”, “yalın ayak”, “bağrı yanık”, “yakası yırtık” ifadeleri kullanılarak, dağda yaşayan insanın özellikleri lalede görülür.

Rahîmî; başı açık, yakası yırtık, perişan lalenin padişahı övdüğünü ifade etmektedir. Lale, padişahı öyle övmektedir ki ağzından çıkan övgüler, inci kadar değerli ve kıymetlidir. “Yakası yırtık”, “bağrı açık” ifadeleri fakirlik hissettirirken inci zenginlik ifade eder. Fakirliğe has özellikleri bulunan bir varlığın, ağzından inci tanelerinin dökülmesi de ayrıca dikkati çeken bir durumdur.

Beyitte geçen “yakası yırtık olmak”, “başı açık olmak” ve “ağız birliği etmek” ifadelerinin laleye izafe edilmesi teşhis sanatının bir göstergesidir. İnci zenginliği ifade ederken; lalenin, başının açıklığı, yakasının yırtıklığı ise fakirliği ifade etmekte. Dolayısıyla bu ifadelerde bir tezat söz konusudur. Bunun yanında lalenin ağzından dökülen övgülerin inci tanesine benzetilmesi de ayrıca bir teşbihtir.

23 Medâyih söyler iken tâcdârân-ı selefden gül Didi rengîn-edâyıla hemân dem bir semer lâle

Medâyih (a.i) : övülmeye layık olan işler ve hareketler.

Tâc-dâr (a. f.b. s ve i. c) : taçlı, taç giyen, padişah, şehenşah, hükümdar.

Selef (a.i) : bir yerde, bir işte, bir vazifede başka birinden önce bulunmuş olan kimse 2- eski adam.

Hemân (f. z. f) : hemen, derhal, o anda, çarçabuk 2- öylece, böylece.

Semer (a.i) : meyve, yemiş 2- mahsul verim 3- netice.

Gül, eski hükümdarlara övgü düzerken, lale, şimdiki zamanda toplantı meclisinde hoş bir tavırla, övülmeye layık sözler söyler.

Beşir Ayvazoğlu'nun “Güller Kitabı” adlı eserinde gülün alımlı rakibi diye bahsettiği lale, XVI. yüzyılda gülle sıkı bir rekabete girişmiş ve onun makamını epeyce bir tehlikeye sokmuştur.

Rahîmî ile çağdaş olan ünlü şair Bâkî de, lâle redifli gazelinde bu çiçeği çemene hükümdar yapar. Bâkî aynı zamanda, tacını jalelerden (çiy) mücevherlerden takınan lalenin çemen ülkesinin şahına benzediğini söyler. Onu İskender'in tacına benzeter, sahn-ı çemenin yollarını aydınlattığını, gül bahçesinin ateşe verdiği, gül gibi onun da elinde kadeh tuttuğunu, gonca gibi altınlarını gizlemediğini, aksine çiy tanelerinden kadehine doldurduğunu ifade eder (Ayvazoğlu, 1995: 111).

Rahîmî çiçekler meclisinin şahının eskiden gül olduğunu, lalenin gelmesiyle şahın yani taç sahibinin artık lale olduğunu ifade eder. Çünkü lale çiçeklerin meclisinde bu zamanda övülmeye değer sözler sarfedip dikkat çeker.

Beyitte lalenin övülmeye layık sözler söylediğinin ifade edilmesi teşhis ve intak sanatına başvurulduğunun göstergesidir.

**24 Ögersen bir şeh-i vâlâ-güher ög bahr-i tab'ından
Ma'ârif ehline lü'lü' durur mânend-i ter lâle**

Vâlâ (f.s) : yüksek, yüce.

Güher (f.i) : 1- elmas, cevher 2- inci 3- değerli taş 4- bir şeyin aslı esası.

Tab' (a.i) : tabiat, huy, yaradılış 2- mühür, damga.

Ma'ârif (a.i) : 1- marifetler, bilimler 2- bilgi, kültür.

Lü'lü' (a.i) : 1- inci 2- bakire, el değmemiş.

Mânend (f.i) : benzer, eş.

Öveceksen yüce mücevher padişahını öv. Marifet ehline, bahar tazeliğinde lalenin üzerindeki terler inciye benzer gibi durur. (görünür)

Şair için padişah övülmeye layıktır. Eğer bu cihanda övülecek birisi varsa o da mücevher sahibi yüce padişahıdır. O, mücevherlerin en yücresi, en değerlisidir.

İlim ve irfan sahibi olan insanın gönül gözü açıktır. Herkesin bakıp da göremediklerini görür, baktıkları şeyin en derin manasını algılar. Rahîmî de bu maarrifet ehli insanlara lale üzerindeki çiy tanelerinin basit su taneleri olmayıp, onların aslında lalenin üzerinde duran birer inci tanesi gibi göründüğünü ifade eder. “Övülmeye layık olanı ancak marifet ehli olan insan anlar” diyerek padişahın bir inci gibi değerli olduğunu ifade eder.

Beyitte geçen “güher” ve “lü'lü'” kelimelerinin her ikisi de değerli taş sınıfına dahil olduğundan, bu kelimler arasında tenasüp vardır. Ayrıca lalenin üzerindeki çiy taneleri inciye benzetilerek teşbih sanatına başvurulmuştur.

**25 Şehen-şâh-ı cihân Sultân Selîm Hân şâh-ı fazl u dâd
Rebî'-i lutfi ile mevsim-i deyd e biter lâle**

Şehen, şâh (f.b.i) : en büyük padişah, şah padişahlar padişahı, şahlar şahı.

Fazl (a.s.c): 1- fazla, ziyade, artık, baki 2- fazlalık üstünlük 3- iyilik fazilet, erdem, lutf.

Dâd (f.i) : 1- adalet, doğruluk 2- ihsan, vergi.

Rebî' (a.i) : bahar.

Dey (f.i) : Güneş yılının onuncu ayı 2- kış.

*Ey iyilik ve adaletin sembolü, padişahlar padişahı, cihan sultanı Selim Han!
Lale, senin iyiliğinin baharı ile kış mevsiminde bile açar.*

Rahîmî Sultan Selim Han'ı övmektedir. Onun iyilik ve adaletinin ne kadar büyük olduğunu anlatabilmek için aslında baharda açan lalenin, kış mevsiminde bile Selim Han'ın iyiliğinin baharıyla açtığını dile getirir. Rahîmî için onun iyilik ve adaleti sebebiyle kış ayları bahar ayları gibidir. Çünkü o padişahlar padişahı, cihan sultanı, Selim Han'dır.

Divan şiirinde övülen şahsiyetlerin en belirgin özellikleri göz önüne çıkarılır. Öyle ki iyilik ve adaleti ile ün salmış Sultan Selim Han, Rahîmî'ye göre hiçbir suretle çiçek yetişmeyen en çetin kış ayları bile onun ihsanıyla bahar ayı gibi sıcak ve yumuşak geçer.

Beyitte, rebî (bahar), dey (kış) kelimeleri zıtlığı temsil ettiğinden tezat sanatına örnektir. Bunun yanında "şah", "sultan", "han" kelimeleri arasında tenasüp söz konusudur.

**26 Dem-i lutf-ı bahâr-ı dehre fermân itse ânide
Biterdi hârdan güller virürdi her hacir lâle**

Dem (f.i) : 1- soluk, nefes 2- içki 3- an, vakit, saat, zaman.

Hâr (f.i) : diken.

Hacer (a.i) : taş.

İyilik vakti, bahar devrine emir verse, o anda dikenler gül verip taşlardan laleler biterdi.

Bir önceki beyitte başlayan padişah övgüsü bu beyitte de devam etmektedir. Şair, her ne kadar “padişah, şah, şeh” kelimelerini kullanmasa da, “dem-i lutf” ifadesiyle aslında padişahının devrinden yani iyilik devrinden bahsetmektedir. Bu zaman (devir) öyle bir devirdir ki, eğer bahar mevsimine emir verirse, dikenden gül, taştan lale biter.

Ferman, padişahlar tarafından verilen emirlerdir. Rahîmî padişahın bir emri ile dikenden gül, taştan lale çıktığını ifade ederek, dönemin padişahının ne kadar kudretli ve sözü geçer bir padişah olduğunu, mevsimlerin ve tabiatın bile onun emrine amade olduğunu belirtir. Rahîmî bu övgülerde bulunurken mantık dışı ifadelerle dikkat çekmek ister.

Beyitte geçen (hâr) diken ve gül kelimeleri arasında tezat ile birlikte aynı zamanda tenasüp de söz konusudur. Aynı zamanda “gül ” ile “lale” kelimeleri de tenasüp sanatına örnek gösterilebilir. Bunun yanında “dikenden gül bitmesi” “taştan lale çıkması” abartılı bir ifadeyle mübalağa sanatına örnektir.

**27 Bulunmaz bir perişân sünbül-i sîr-âbdan gayrı
 Ciğer kanın içer yok devr-i ‘adlinde meger lâle**

Sîr-âb (f.b.s) : 1- suya kanmış 2- taze, körpe.

‘Adl (a.i) : adalet, doğruluk.

Onun adalet devrinde, taze sünbülden başka perişan bulunmaz; laleden başka da ciğer kanı içen yoktur.

Divan şiirinde çiçeklerin yeri oldukça önemlidir. Her çiçek şairlerce övdükleri sevgilinin bir özelliğidir. Şöyle ki;

Sevgilinin yüzü gül, sinesi yasemen, sürmeli gözleri nergis, ayva tüyleri çemen, ağzı gonca ve anber kokulu kıvrıcık saçları ise sünbüldür. Sünbül ile dağılmış saç arasında bir ilişki vardır.

Kimi divan şairlerince sümbül bir gün sarhoş olup çiçek bahçesindeki diğer çiçeklerle kavga ettiği için saçları dağılmıştır (Ayvazoğlu, 1995: 154-155).

Divan şiirinde rengi ve şekli itibariyle teşbih konusu olan bir diğer çiçek ise laledir. Lale rengi dolayısıyla ciğer kanını içmiş bir âşığa benzetilir.

Rahîmî doğruluk devri diye bahsettiği bu devirde lale gibi ciğer kanını içen ve sümbül gibi perişan bulunmaz diyerek, devri övmektedir. Rahîmîye göre sümbül öyle dağınık, lale öyle gamlıdır ki bu devirde onlar gibi kimse yoktur. Tabi onların perişanlığı ve üzüntülü olma durumları da yaratılıştan gelen bir özelliktir. Aynı zamanda onların bu durumları sümbülü ve laleyi güzel kılan özellikleridir. Kısacası şair, “Sultan Selim devrinde kötü olan bir şey yok” demektedir.

Beyitte “perişan olmak” ve “ciğer kanı içmek” ifadeleri “lale” ve “sümbüle” izafe edildiğinden teşhis sanatı söz konusudur. Ayrıca “lale” ve “sümbül” aralarındaki ilişki bakımından tenasüp sanatına örnek teşkil eder. Diğer taraftan sümbülün perişanlığı, lalenin kırmızılığı onların tabii özellikleriyken bu durum, Sultan Selim devrinin saadetinden kaynaklanmasına bağlanarak hüsn-i ta’lil yapılmıştır.

**28 Eyâ ey şehriyâr-ı ‘âdil ü sultân-ı kişver-gîr
Cihan bâğında gül lutfunla bû buldı vü fer lâle**

Şehriyâr (f.b.i. c) : padişah, hükümdar.

Kişver-gîr (f.b. s. i) : ülke, memleket tutan padişah.

Bû (f.i) : koku.

Bû (a.i) : baba.

Fer (f.i) : 1- parlaklık, aydınlık 2- zinet, süs, bezek 3- kuvvet nüfuz iktidar.

Ey adaletin şahı, ey ülkemin sultanı, bu dünyanın bağında, gül, kokusunu ve lale parlaklığını (süs ve bezeğini), senin iyiliğinle (lutfunla) buldu.

Divan şiirinde gül, kokusuyla sıkça bahsi geçen bir çiçektir. Onun kokusu sevgilin kokusudur. Divan şairleri şiirlerinde övgüye layık gördüğü şahsiyetleri gül, sümbül, lale vb. gibi çiçeklerle benzerlik kurarak överler.

Rahîmî de övgüye layık gördüğü padişahına seslenmektedir. O adaletlidir. Cihan sultanıdır. Rahîmî'ye göre bu cihan onun ihsanıyla güzelleşir. Öyle ki gül kokusunu ve lale güzelliğini, süsünü o cihan padişahının lutfuyla bulur. Rahîmî, bu dünya güzelliklerinin kaynağı olarak padişahını göstermektedir.

“Ey Padişahım” ifadesinde nida sanatı vardır. Bunun yanında gülün kokusunun güzelliğinin ve lalenin süslü oluşunun sebebini şiirde övülen padişahın lutfu olarak gösterilmesi hüsn-i ta'lil sanatının göstergesidir. “gül” ve “bû”, “fer” ve “lale” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

29 Ebû Bekr ü ‘Ali’den sonra şâhum mülk-i İslâma Sen itdün Âl-i ‘Osmân içre bir ‘adl-i ‘Ömer lâle

Şâh (f.i.c) : padişah.

Mülk (a.i) : bir devletin ülkesi.

*Şahım! Ebu Bekir ve Ali' den sonra İslam ülkesine Osman'ın soyundan bir
Ömer adaletini kurdun.*

İslam dininin müjdecisi olan peygamberimiz Hz. Muhammed'den sonra dört büyük halife Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali gelmiştir. Halifelik unvanı daha sonra devlet büyüklerine de verilmiştir. Halifelik makamı kurulunca padişahlar halifeliği de üstlenmiştir.

Halife, şerî hükümlerin uygulanması hususunda peygamberimizin vekili olan padişahlara aile olmuştur. Nitekim Yavuz Sultan Selim zamanında halifelik Osmanlılara geçmiştir (Pala, 2003: 196).

Halife olarak kişide, ilim, kıyamet, selamet ve özellikle de adalet şartları aranır. Dört büyük halifeden biri olan Hz. Ömer, adaletiyle ün salmıştır.

Rahîmî dört büyük halifeden bahsederek onların halifeliklerinden sonra İslam ülkesine halifelik olarak gördüğü ve övdüğü padişahına seslenir. O öyle bir padişaktır ki bir halifede bulunması gereken bütün özelliklere sahiptir. O padişah Osmanlıya

halifeliği getiren Yavuz Sultan Selim'den başkası değildir. Onun adaletini Hz. Ebubekir'in adaletine benzetmektedir.

Beyitteki “Ebu Bekr, Ali, Osman ve Ömer” kelimeleri ile telmih yapılmıştır. Bu kelimeler aynı zamanda bir tenasüp örneği de oluşturmaktadır.

**30 Gözine sürme gibi çekdi hâk-i makdemün nergis
Nişân-ı na'lçen şeklin idindi tâc-ı ser lâle**

Hâk (f.i) : toprak.

Makdem (a.i) : gelme, dönüp gelme 2- Osmanlılar zamanında kalyoncuların kullandığı ve üzerinde ucu saçaklı bir sargı sarılı olan başlık.

Nişân (f.i) : 1- nişan, iz, belirti 2- işaret 3- yara izi 4- tuğra 5- ferman.

Na'lçe (a. f.b.i) : nalça.

Tâc-ı ser : baş tacı, en çok sevilen, çok itibar edilen.

(Ey sultanım) senin gelmen ile nergis, bastığın toprağı gözüne sürme yaptı. Lale ise atının izini kendisine baş tacı kıldı.

Şair, memduhuna ettiği senayı bu beyitte de sürdürmektedir. Şair, sultanın çemenzara gelmesiyle nergisin ayak tozunu gözüne sürme edeceğini; lalenin ise atının izini başına tac edeceğini ifade etmektedir. Şair beyitte, “lale” ve “nergis”in şekil özelliklerini benzetmesine malzeme yapmaya çalışmıştır. Nergisin ortasındaki siyahlığı sürme olarak algılayan şair, şekil itibarıyla nalı andıran laleyi de padişahın atının iziyle ilişkilendirmiştir.

Lale ve nergisin tabiatlarında var olan özellikler padişahın ayak izinden sürme çekilmesine ve atının izini başına taç etmek olarak algılandığı için hüsn-i ta'lil sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda nergis ve lale ifadelerinde teşhis yapılmıştır. “Hâk-i makdem” “sürme”ye benzetilerek teşbih-i belîği yapılmıştır.

**31 Güneş ey kâş zer-sâgar olaydum diyü bezmünde
Sarardı benzi soldı yutdı kanlar şol kadar lâle**

Kâş (f.e): keşke, dilek anlatan cümlelerin başına getirilerek “ne olurdu” gibi özleme veya pişmanlık anlatır.

Zer (f.i) : altın 2- akçe, para.

Sâgar (f.i) : 1- kadeh, içki bardağı.

Bezm (f.i) : içkili, eğlenceli meclis, dernek.

(Ey sevgili) güneş, keşke senin bezminde altın kadeh olsaydım diye benzi sarardı, soldu. Lale de bir çok kan yuttu.

Divan edebiyatında tüm eşyanın cazibe merkezi sevgilidir. Cihanda bulunan, bulunmayan herşey sevgiliyi görebilmek veya onun izinin tozu olabilmek için can atmaktadır. Çünkü herşey ona meftundur; hatta herşey onun için yaratılmıştır. Bütün eşya sevgiliye hayranken o, hiç kimseye veya hiçbir şeye iltifat göstermez.

Güneş, dünyanın hayat kaynağıdır. Güneşin olmadığı bir dünyada hayatın olması mümkün değildir. Ancak beyitte, güneşin sevgilinin meclisinde altın kadeh olmak için can attığı ifade edilmiştir. Bu durum sevgilinin divan edebiyatındaki klasik algısına uygun düşmektedir.

Beyitte “güneşin benzinin sararması”nın sebebi olarak lalenin meclisinde altın kadeh olma isteğine bağlı gösterilmesi hüsn-i ta’lil sanatına örnektir. Ayrıca beyitte “kâş” (keşke) diyerek hayıflanma insana mahsusken güneşe izafe edilmesi teşhis sanatının varlığına kanıttır.

**32 Cemâlünsüz bahâr eyyâmı fasl-ı deyden âfetdür
Gözüme geldügin bir tabla oddur ey püser lâle**

Eyyâm (a.i) : günler, gündüzler.

Fasl (a.i) : ayrıntı, ayırma, ayrılma; kesme, kesinti bölüm 2- halletme neticelendirme 3- aleyhte bulunma, adam çekiştirme.

Deyden (a.i) : usul, ader, gelenek.

Püser (f.i.c) : oğul, erkek çocuk.

Ey baharın evladı (oğlu) lale! Sensiz (sen olmadan) bahar günleri kış günlerinden daha kötüdür. Sensiz bahar günleri, gözüme ateşten bir tabla gibi gelir (görünür).

Rahîmî, bahar geldiğinde açan bütün çiçeklerin içinde laleyi de görmek ister. Rahîmî'ye göre lale açmadan bahar gelmiş sayılmaz. Lâlesiz bahar günleri, şaire felaket gibi gelir. Rahîmî için lale yok ise bahar günleri ateşle kaplanır.

Rahîmî aynı zamanda lale için baharın oğlu ifadesi kullanılarak, lalenin, bahar mevsiminin ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmek istemiştir.

Beyitte “ey püser” ifadesinde nidâ sanatı vardır. Şairin bahar günlerini ateşten bir tabla olarak görmesi abartılı bir anlatım olup mübalâğa yapılmıştır.

33 **Hırâmân kâmetünle mahşer-i gülşende seyr itsen** **Kıyâmet kopdı sanur bir yerin basup geçer lâle**

Hırâmân (f.s) : salına, salına, naz ve edâ ile yürüyen 2- salına salına salınarak.

Kâmet (a.i) : boy, boybos.

Mahşer (a.i) : haşrolunacak, toplanılacak yer, kıyamette ölülerin dirilip toplanacakları yer 2- çok kalabalık.

Salınan boyunla, mahşeri andıran gül bahçesinde bir dolaşsan, lale, kıyamet koptu sanıp kaçar.

Divan şiirinde sevgilinin boyu selvidir ve sevgili tıpkı selvi gibi salınır. O salınıp yürüdükçe ortalık yanıp kavrulur.

Divan şiirinde, boy, kâmet sevgilinin en önemli güzellik unsurları arasında yer alır. Boy, anlamdaşları olan kad, kamet kelimeleriyle daha çok kullanılır. Boy, sevgiliye ait olunca başka; âşığa ait olunca başka ele alınır. Sevgilinin boyu daima uzun ve düzgündür. Bunun için bülend, bâlâ, rast, doğru, mevzun, serkeş, dilkeş gibi sıfatlar kullanılır. Bunlardan bir kısmı mecazî, bir kısmı itibarî anlamlar taşır.

Sevgili servi gibi salınır. Âşık bu durumda kendinden geçer. Çünkü onun endamlı yürüyüşü servinin salınışını hatırlatır. Hatta sevgilinin boyu serviden çok daha güzeldir.

Divan edebiyatında sevgilinin boyu için söylenecek söz bitmez. Onun hakkında daima söylenecek bir özellik, benzetilecek bir nesne vardır (Pala, 2003: 65).

Şair, sevgilinin boyunun ortaya çıkmasından dolayı ortalığın mahşer yerine döndüğünü ifade etmiştir. Bahçedeki lale ise kıyamet koptu sanıp nereye kaçacağını şaşırır.

Beyitte lalenin kıyametin koptuğunu zannetmesi teşhis örneğidir. Aynı zamanda sevgilinin salınarak yürüyüşü o kadar etkilidir ki etrafı mahşer yerine çevirir, şair bu ifadesiyle mübalağa sanatına başvurmuştur.

34 **Kadem bas bâğa ey serv-i revân la'lîn-tabaklarla Gubâr-ı râhuna çeşmüm gibi gevher döker lâle**

Kadem (a.i) : 1- ayak 2- adım 3- yarım arşın uzunluğunda bir ölçü 4- uğur.

Serv-i revân : yürüyen selvi, uzun boylu sevgili.

La'lîn (a.s) : kırmızı renkli.

Gubâr (a.i) : toz.

Gevher (f.i) : elmas, cevher 2- inci 3- değerli taş 4- bir şeyin aslı esası.

Ey yürüyen servi (boylum)! Sen, bağa ayak bas. Lale, yolunun tozuna gözlerim gibi, la'l rengi tabaklarla inci döker.

Rahîmî, boynunu serviye benzettiği sevgilisine seslenmektedir. Eğer o sevgili bahçeye ayak basarsa, tıpkı lale de kendi gibi yolunun tozuna inciler saçır.

Rahîmî'nin sevgilisinin bağa ayak basması onun gönlüne girmesidir. Aslında Rahîmî sevgilisini gönül bağına davet etmektedir. Rahîmî sevgilisinin gönül bağına ayak basmasıyla sevinçten gözlerinden inci tanesi döküleceğini ifade eder.

Beyitte geçen, “ey serv-i revân” terkibi, hem bir nidâyı hem de istiareyi ifade etmektedir. Bunun yanında lalenin yaprakları, kırmızı renkli tabaklara benzetilmiştir.

Dolayısıyla bir teşbih söz konusudur. Aynı zamanda istiare yoluyla gevher kelimesi ile gözyaşı kastedilmiştir.

Beyitte teşbih-i mufassal (lâle: benzetilen; çeşm: kendisine benzetilen; gevher döker: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı) sanatı vardır. Ayrıca, “bâğ, serv, gubâr ve lale” kelimeleri ile tenasüp sanatı yapılmıştır. Lalenin, Rahîmî'nin gözü gibi gözyaşı dökmesi, doğal bir olay olan lale yaprakları üzerindeki çiy, tabaklarla sevgilinin yoluna inciler saçması şeklinde yorumlanmıştır. Dolayısıyla hüsn-i ta'lil sanatı vardır.

35 Hayâl-i kâmetün fikriyle bir göynüklü âh itsem Duhân-ı âh-ı serv olur bitürür her şerer lâle

Kâmet (a.i) : boy, boybos.

Duhân (a.i) : tütün 2- duman.

Serv (f.i) : servi, selvi 2- sevgilinin boyu bosu.

Şerer (a.i) : kıvılcımlar

Senin boyunun hayali ile acıklı (ateşli) bir ah etsem serviye benzeyen âhımın dumanından çıkan her kıvılcım bir lale bitirir.

Âh, bir acı ünlemidir. Divan şiirinde âşığın aşk ateşiyle gönlünden çıkan bir duman olarak düşünülür. “Âh” denildiği zaman ağızdan çıkan buğu münasebetiyle hüsn-i ta'lil sanatı kullanılır. Ağızdan çıkan buğunun göğe doğru yükselmesi nedeniyle *mazlumun âhı yerde kalmaz / çıkar âheste âheste* atalar sözüne konu olmuştur. Böylece âh ateşi göklere yükselir ve Allah katına ulaşır. Âşık bazen öyle ateşli âh eder ki onun ateşinden gökte yıldızlar, ay ve güneş tutuşur, yanar. Âh bazen oka benzetilir ve bedduanın kısa zamanda yerini bulacağına işaret edilir. Bazen de bu okla sevgili denen keklik avlanmış olur. Yerine göre âh, namludan fırlayan bir top gibidir, her yeri yerle bir eder. Bazen bayrak olup göklere çekilir, bazen rüzgarın önüne katılıp sevgiliye âşığın durumunu anlatan bir tercüman olur. Ateşli âhların tesiri sevgilinin demir ve taş gibi olan gönlünü yumuşatır. Yine bu ateşler ile sevgilinin mahallesi tutuşacak ve âşığın göz yaşı seliyle söndürülecektir. Âh sabahlara kadar sürer ve hatta bazen sabah ezanı zannedilip halkı uyandırır. Bütün bunlar karşısında sevgili yine kayıtsız kalır ve âşığa

yüz vermez. Âhın en önemli sebebi sevgiliye kavuşamamak ve onun özlemini duymaktır (Pala, 2003: 10).

Divan şiirinde sevgilinin boyu serviye benzetilir. Âşık sevgilinin hayali ile ah çeker. Sevgiliyi andıkça, hatırladıkça, bağı yanan âşık bu ateşle öyle bir âh çeker ki içindeki ateş felekleri aşar.

36 Göz açup muntazırdur nergisâsâ reh-güzârunda Ayağın toprağın sürme gibi gözden kapar lâle

Muntazır (a.s.c.) : intizar eden, gözleyen, bekleyen.

Reh-güzâr (f.b.i) : geçit, geçecek yol

Lale, nergis gibi gözünü yollara dikip seni bekler; (seni görünce de) ayağının bastığı yerdeki toprağı sürme gibi gözlerine sürer.

Divan şiirinde nergis; sürekli bekleyiş içerisinde olan âşığın sembolüdür. Aynı zamanda sarhoşluğun ve mahmur gözün ifadesidir (Ayvazoğlu, 1995: 147).

Şarkta bir efsaneye göre de Gül ile Nergis arasında bir aşk yaşanmış. Bu iki sevgiliden Nergis göz şeklinde bir çiçek haline sokulmuş ve kıyamete kadar hicrân çekerek bekleyişe mahkum edilmiştir. Şekil itibariyle de göze benzeyen nergis ile göz arasındaki ilişki bundandır. Sevgilinin gözü nergistir. Baygın ve şehlâ bakar, intizâr çeker (Pala, 2003: 369).

Rahîmî beytinde sevgilisinin geçeceği yolu göz açıp bekleyen insana benzettiği nergis ile, yine ortasındaki siyahlık nedeniyle sürme çekilmiş göze benzettiği laleden ilham alarak yüceltmektedir. Onun yolu gözlemeye layıktır. Öyle ki lale sevgilinin ayağının tozunu gözlerine sürme diye çekip içinde saklamıştır.

Beyitte teşbih-i mufassal (lale: benzetilen; nergis: kendisine benzetilen; göz açıp muntazırdur: benzetme yönü; âsâ: benzetme edatı) vardır. Ayrıca “yol gözlemek” insana mahsus olmasına rağmen nergise izafe edilmesi bir teşhis örneğidir. Aynı teşhis örneği “lalenin göz kapaması” ifadesiyle de karşımıza çıkar.

**37 Cihân sultânların su gibi akıtmağa kapunda
Çemen sahnında şâhâne kızıl sancak diker lâle**

Sahn (a.i) : 1- avlu 2- evin ortasındaki açıklık 3- oyuk, boşluk boş yer, 4-büyük kose 5- sahan 6- sahne.

Şâhâne (f-zf) : hükümdara ait, hükümdarlarla ilgili 2- hükümdarlara yakışacak suretle olan, çok mükemmel.

Lale, senin kapından hükümdarların su gibi akması için çemen meydanında hükümdarlara özgü bir kızıl sancak diker.

Baharın gelmesiyle çimenlik çiçeklerle dolar. Öyle ki çimenlik, açan çiçeklerin renginde bir denize benzer.

Rahîmî övgüye layık gördüğü padişahlarını lale aracılığıyla medh eder. Rahîmî'ye göre lalenin çimenlikte açmasıyla, çimenliği kızıla boyamıştır. Bu kızzlık cihan sultanlarının kapısına dikilen sancağı andırır.

**38 Hevâna sarf kıldı berg ü bârın tayyib-i hâtır
Çeküp gam itmedi yolunda fikr-i nef ü zar lâle**

Sarf (a.i) : 1- harcama, masraf etme, gider 2- para bozma 3- çevirme döndürme 4- değişme

Berg (f.i) : yaprak.

Bâr (f.i) : Tanrı, Allah 2- yük 3- defa, kere 4- meyve, yemiş 5- izin.

Tayyib (a.s) : iyi güzel hoş.

Nef (a.i) : menfaat, kar, fayda, çıkar.

Zar (a.i) : 1- meme 2- süt veren hayvan memesi.

Lale senin hoş hatırın için, varını yoğunu harcadı; senin yolunda gam çekti ama bunu yaparken kâr, fayda düşünmedi.

Rahîmî, sevgilinin hatrını hoş tutmak istemektedir. Bunu yaparken sevgilisini, kainattaki bütün doğal olayların sebebi olarak göstermiş, yüceltmıştır.

Lalenin yaprakları narindir. Ufak bir darbe ya da rüzgârda çok çabuk dağılır. Lale yapraklarının bu şekilde dağılışı sevgili uğruna harcanması şeklinde yorumlanmıştır. Rahîmî için lale, sevgilinin yolunda ağlamış, bunu yaparken de herhangi bir beklenti içerisine girmemiştir.

Beyitte doğal bir olay olan lale yapraklarının dağılması, sevgilinin yolu uğruna harcanması şeklinde yorumlanarak hüsn-i ta'lil sanatı yapılmıştır. Ayrıca “ağlamak”, “inlemek”, “gam çekmek”, “fayda düşünmemek” ifadeleri insani eylemler olmasına rağmen laleye atfedilmesi teşhis sanatının göstergesidir.

39 Özüni efser-i şehbâzuna şâhum şebîh idüp Ferahdan yire basmaz ayağı gökde uçar lâle

Efser (f.i): tac.

Şâh-bâz (f.b.i): bir cins iri ve beyaz doğan 2- yiğit şanlı, gösterişli.

Şebîh (f.s): benzeyen, benzeyici.

Ey şahım, lale, kendini senin, doğanı andıran tacına benzetir. Bu benzerliğin hoşnutluğuyla (ferahlıktan) göklerde uçar, ayakları yere basmaz.

Doğadaki kimi varlıklar özellikleri bakımından kimi zaman yergide kimi zaman övgüde kullanılır. Halk arasında da “tilki gibi kurnaz”, “aslan gibi güçlü” ifadeler bu duruma örnek gösterilebilir.

Rahîmî övgüde kusur ve eksiklik göstermediği padişahlarını göklerde uçan bir doğana benzetir. Lale ise padişaha benzemek ister.

Rahîmî’ye göre lale kendini padişahla bir tutar gururlanıp kibirlenir. Öyle ki doğana benzeyen padişah gibi olduğunu zanneder. Bu sebepten mutludur. Bu mutluluk ve sevinçle lalenin ayakları yerden kesilir.

Beyitte “efser”, “şehbâz”a benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Aynı zamanda “lâle” ve “efser-i şehbâz” ifadelerinde de yine teşbih-i belîğ vardır. Beyitte geçen “kendini şebîh itmek” ifadesi insana ait bir özelliktir. Ancak burada bu özellik “lale”ye atfedildiği için teşhis yapılmıştır. Diğer taraftan “şahbâz”ın “ayağının yere

basmayıp gökte uçması” olağan bir durumdur. fakat beyitte, bu durum farklı bir sebebe bağlanarak hüsn-i ta’lil yapılmıştır.

**40 Yazarken vâsf-ı haddün çihreme sîm-âb-ı eşkümler
Devât-ı la’l-gûnında yanumca sürh ezer lâle**

Vâsf (a.ic) : nitelik bir kimsenin veya şeyin taşıdığı hal, sıfat 2- tarif etme.

Hadd (a.ic) : yanak.

Çihre (f.i) : çehre.

Sim-âb (f.i) : gümüş suyu, civa.

Eşk (f.i) : gözyaşı.

Devât (a.i) : divit kalem koymak için uzun madeni ve ucunda bir de hokkası bulunan alet.

La’l-gûn : kırmızı renk

Sürh (f.s) : kırmızı, kızıl 2- kırmızı mürekkebi 3- bab veya fasıl başlıkları kırmızı mürekkeble yazılmış olan yazma kitap.

Gümüş suyuna benzeyen gözyaşımla çehreme senin yanaklarının vâsfını yazarken lale, divitin kırmızı mürekkebi için yanımnda kırmızı boyalar ezer.

Rahîmî, sevgilinin yanağını hayal etmektedir. Öyle ki onu hatırına getirdikçe ağlamaktadır. Akan her damla âşığın yüzünde çizgiler oluşturarak, sevgilinin yanağının özelliklerini âşığın yüzüne çizer.

Ağlayan insanın yüzü, gözünden dökülen yaşlarla ıslanır ve yanaklar bu ıslaklığın verdiği parlaklıkla ışıldar. Tıpkı gümüşün parlaması gibi. Rahîmî bu ilişkiden yola çıkarak sevgilinin yanağını hatırladıkça ağlamakta ve gözlerinden çehresine dökülen yaşları gümüş suyuna benzetmektedir. Aynı zamanda bu benzetmeyi, lale de rengi itibariyle kattığı anlamla zenginleştirir. Lalenin rengi kırmızıdır. Adeta kanı hatırlatır. Şairin, divit kalemine lale; kırmızılığıyla mürekkebi olur. Çünkü şair, sevgilinin yanağını vasfederken kaleminden kan damlar.

Beyitte geçen “sîm-âb-ı eşküm” ifadesinde “eşk”, “sîm-âb”a benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Ayrıca “lalenin mürekkebi ezmesi”, lileyi kişileştirmiştir.

Dolayısıyla bu bir teşhise işarettir. Bunun yanında divit kalem için kızıl renkte mürekkebe ezen lalenin rengi ile bir ilişki kurulmuştur. Aslında divit kalemdeki mürekkebe âşığın kanlı gözyaşındır.

**41 Görünen Kara dâğ sanma dilinde lâle miskînün
Mu'anber kâkülün vâlâ-yı al içre sarar lâle**

Mu'anber (a.s) : anberleşmiş, güzel kokan, güzel kokulu.

Vâlâyî (f.i) : yükseklik, yücelik.

Lalenin gönlünde görüneni dağlanmış bir yara sanma. Lale, senin misk kokulu kâküllerini kırmızılar içine sarmıştır.

Sevgili, lalenin içinde görüneni kara bir yanık yarası zannetme. Senin orada gördüğün, lalenin kırmızılar içine sarıp sarmaladığı saçlarındır.

Divan şiirinde en çok kullanılan güzellik unsurlarından birisi saçtır. Mû, gîsû, zülf gibi adlar altında ve bir çok yönden ele alınan saç, sayısız teşbih ve mecazlara konu olmuştur. Şekli, kokusu, rengi vs. yönlerden bir çok beyte anlam verir.

Öncelikle saç, perişan, düzensiz, dağınık, uzun vs. durumlarıyla âşığın aklını başından alır. Ondaki koku bazen kendinde mevcuttur, bazen de dışarıdan gelir. Misk ve anber bile sevgilinin saçı kadar güzel kokmaz. Bu kokuyu rüzgâr alıp âşığa götürür. Saçın rengi daima siyahtır; asla başka bir renkte olmaz. Geleneğe göre saç her ne kadar örüklü, fes veya ferace altında gizli; sarışın, kızıl vs. renkli ise de divan şiiri onu daima kara ve dağınık görür, gösterir (Pala, 2003: 374).

Divan şairleri anberden, kokusu ve rengi münasebetiyle bahsederler. Sevgilinin saçı misk veya anber kokar. Anberin rengi itibariyle siyah renkte olan diğer nesnelere ilişki kurulur. Sevgilinin saçı siyahtır, anber kokar. Lalenin de ortası siyah renktedir. Sevgilinin saçlarını (kokusunu) bağrında saklayan bir âşığa benzetilir.

Rahîmî sevgilinin kakülünün kokusunu içinde saklar. Onun kakülü âşığın gönlündedir. Gönülde saklanan siyah saçın yaraya, yanık yarasına benzetilmesi bundandır. Rahîmî sevgilisini bu konuda uyarır. Gönülündeki siyahlığı yanık yarası

sanmamasını, onun sevgilinin saçları olduğunu belirterek. Lale ile gönlü arasında ilişki kurar. Tıpkı lalenin ki gibi Rahîmî'nin de gönlünde bir karalık vardır.

Beyitte, doğal bir olay olan lalenin şekli farklı bir sebebe bağlanmaktadır. Şöyle ki; lalenin ortası siyahtır, Rahîmî bunu sevgilinin kakülü olarak görür. Aynı zamanda lalenin misk kokusu vardır. Fakat şaire göre bu, lalenin içinde sevgilinin kâkülünü sakladığı sebebi yatar. Çünkü kokan sevgilinin kakülüdür. Bu bağlamda beyitte hüsn-i ta'lil sanatı vardır. Ayrıca kara yanık yarısından kasıt istiare yoluyla sevgilinin saçıdır. Bunun yanında sevgilinin saçının kokusu, anber kokusuna benzetilerek teşbih sanatı yapılmıştır.

**42 Hayâl-i hâl ü haddün fürkatinden cân virürsem ger
Yaza derd ehli kabrüm taşı üzre ikişer lâle**

Hâl (f.a.i) : vücutta husule gelen ben, nokta.

Hadd (a.i) : yanak.

Eğer senin yanağının ve beninin hayaliyle ayrılık acısından (kavuşmadan) ölürsem. Dert ehli olan (benim gibi dert çeken), mezar taşımın üzerine ikişer lale yazsın.

Şair, sevgilisinin yanağına ve benine özlem duymaktadır. Sevgiliye kavuşmadan ölmenin korkusu içerisinde vasiyetini bildirir.

Şair, eğer ben sevgilinin yüzündeki o benlere kavuşma hasreti içinde ölürsem, benim bu halimden anlayan, bu derdi bilen biri, mezar taşımın üzerine ikişer lale yazsın demektedir.

Divan şiirinde lale sevgilinin yüzüdür. Lalenin ortasındaki siyahlık da sevgilinin yönündeki benleri temsil eder. Âşığın aklını başından alan bu benler rengi itibariyle âşığın bahtına benzer. Ben karadır, âşık bu benleri görme arzusunda yanıp tutuşmaktadır.

Mezar taşları üzerine türlü süs ve mesajlar yazma adeti eskiden beri süre gelen bir durumdur. Mezar taşlarının genelinde görülen bir özellik var ki o da, mezar taşının üzerinde biri sağ baş tarafta, diğeri de sol baş tarafta birbirine dönük olmak suretiyle iki

lale motifidir. Günümüz de bile kullanılan bu mezar taşı süsü Rahîmî'ye ilham kaynağı olmuştur.

Beyitte, mezar taşlarına lale motiflerinin işlenmesi geleneğine telmihte bulunulmuştur. “Hâl”, “had” kelimelerinde tenasüp vardır.

**43 Fenâ deşinde hâk-âlûde gark-ı hûn olup yatmış
Meger benden gibi itdi yolunda terk-i ser lâle**

Fenâ (a.i) : yok olma, yokluk, geçip gitme.

Hâk (f.i) : toprak.

Âlûde (f.s.c) : bulaşmış, bulâşık.

Gark (a.i) : suya batma, batma, batırma 2- boğulma, boğma.

Terk (a.i) : bırakma, bırakılma, koyverme, salıverme, vazgeçme, vazgeçilme.

Ser (f.i) : baş, kafa, kelle 23- tepe, doruk 4- uç, kenar 5- nihayet, son

Yokluk çölünde, toprağı kana bulayıp yatan lale, sanki senin kölen gibi yolunda başından vazgeçmiş.

Yok olma, yokluk, geçip gitme anlamlarına gelen fena kelimesi, ölümlülüğü ifade eder ve beka kelimesinin zıddıdır. Divan şiirinde daha çok maddî varlık ve hayat çerçevesinde kullanılır. Şairler fena kelimesiyle varlığın geçici olduğunu ifade ederler. Tasavvufta “fena” “fena-fillah”tır. Bu âlem yoktur, yok olacaktır (Pala, 2003: 160).

Rahîmî'nin “fena deşt” (yokluk çölü) ifadesiyle kastettiği bu dünya hayatıdır. Rahîmî'ye göre bu yokluk çölü ebedî değildir. Bundan dolayı, asıl olan hayat için kişinin bu dünyadaki herşeyini, hatta kendi başını bile terk etmesi gerekir.

Lale açtığı yeri kırmızı rengiyle kaplar. Rahîmî'nin toprağın kana battığını ifade etmesi bu sebeptendir. Lale bu dünya toprağını, adeta kana bulanmışçasına kaplamıştır.

Beyitte geçen “fena deşt” ifadesi istiare yoluyla bu dünya hayatını temsil eder. Aynı zamanda “kana bulanmak”, “başından vazgeçmek” deyimleri laleye izafe

edildiğinden teşhise örnektir. Bunun yanında “kana bulamak” deyimiyile mübalağa yapılmıştır.

44 Rakîb-i saht-hâtırdan vefâ rengin recâ itme
Bitürmez ey gül-i bâğ-ı letâfet şûre yer lâle

Râkîb (a.s) : gözeten, bekleyen.

Saht (f. d) : katı, sert, çetin, pek 2- kuvvetli, güçlü, sağlam 3- güç, zor.

Hâtır (a.i) : 1- zihin, fikir 2- keyif kal 3- gönül.

Recâ (a.i) : ümit, umma.

Letâfet (a.i) : latiflik hoşluk 2- güzellik 3- nezaket 4- yumuşaklık.

Şûre (f. i ve s) : çorak verimsiz toprak 2- tuzlu (nesne) 3- güherçile

Ey güzellik bağının gülü, katı gönüllü rakipten vefa umma. Çünkü çorak ve verimsiz yerde lale bitmez.

Divan edebiyatının bir diğer vaz geçilmez unsuru rakiptir. Ağyar daima âşığa yanlış haber verdiği için eğrilikle itham edilir ve bu yüzden kaşa benzer. Rakip, âşık için kötü, çirkin ve zalimdir. Âşığın nazarında, rakip, sevgili ile sıkı münasebet içindedir. Âşığı üzen de bu durumdur. Bu nedenle âşık sürekli sevgiliye tenbihlerde bulunur ve ağyar hakkında onu uyarır. Buna rağmen sevgili, âşıktan çok rakibe imkan tanır, onunla beraber olur ve ona yüz verir. O, âşığa adeta içten içe güler ve onunla alay eder gibidir. Sevgilinin çevresinden asla uzaklaşmadığı için âşığı da ona yaklaştırmaz. Kıskanç ve dedikoducudur. Sevgilinin bir âşığı da odur. Bunun için âşık ile aralarında daimî bir mücadele sürer. Âşığın mücadele etmesi gereken rakip, birden fazladır. Bu bakımdan ağyar, sevgilinin mahallesinin bekçileri veya köpekleridir. Âşığı asla içeri bırakmazlar. Âşık onları bazen domuz, tilki, akrep, zâğ diye nitelerken bazen şeytan ve dev, bazen de kâfir, gammaz, iftiracı, eğri, yavuz olarak niteler (Pala, 2003: 10).

Şair bu beyitte sevgilisini uyarmaktadır. Katı yürekli insanlara inanıp, onların sözünde duracağı ümidine kapılmaması gerektiğini sevgilisine öğütler. Buna örnek olarak da çorak ve verimsiz tarlada lalenin bitmeyeceğini ifade eder.

Beyitte geçen “ey gül-i bâğ-ı letafet” ifadesiyle istiare yoluyla sevgili kastedilmektedir. Aynı zamanda “ey” ifadesinde nida vardır.

**45 Nice ey gonca-leb sâgar gibi kan tolmasun bağrum
Şarâb-ı la'lüni geh mey sorar gâhi öper lâle**

Gonca-leb (f.b.s) : dudakları gonca gibi olan, gonca dudaklı.

Sâgar (f.i) : kadeh, içki bardağı 2- Allah nuru ile dolan insan gönlü.

Şarâb-ı la'l : kırmızı şarap.

Mey (f.i) : şarab.

Geh (f.zf) : bazı, arasıra. .

Ey gonca dudaklı (sevgili), benim bağrum tıpkı şarap kadehi gibi nasıl kıpkırmızı kan dolmasın? Çünkü lale, senin la'l renkli dudağının şarabını bazen sorar, bazen de öper.

Sâgar; kadeh, içki bardağı manasına gelen kelime divan şiirinde sevgilinin dudağıdır, ağızıdır. Çünkü içi dolu olan bir sırça kadeh tıpkı dudak renginde görünür. Ayrıca bûse, en az bir şarap kadar insanı kendinden geçirir, sarhoş eder.

Sâgar, aynı zamanda bir goncadır. Kırmızılığı yönünden ve çekiciliği nedeni ile bu ilişki kurulur. Bazen de bu kelime ile lale kastedilir. Çünkü lale renk ve şekil itibariyle içi şarap dolu bir kadehi andırır (Pala, 2003: 92).

Divan şiirinde, şairlerce sıkça güle benzetilen sevgilinin dudağı gonca güldür. Çünkü gonca açılmamıştır, kapalıdır. Küçük oluşunun da bu benzetmede payı büyüktür. Şair, beyitte, rakip algısına farklı bir boyut daha kazandırmaktadır. Beyitte, lale, bir rakip olarak görülmekte ve sevgilinin, laleyi dudaklarına götürmesi kıskanılacak bir durum olarak algılanmaktadır. Böyle bir durum karşısında da âşığın bağı kıskançlıktan ve hasetten kan dolmaktadır.

Beyitte, “gonca-leb” ifadesiyle parça söylenip bütün kastedildiği için mecaz-ı mürsel sanatı vardır. Aynı zamanda “leb” “gonca”ya benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Diğer taraftan beyitte, teşbih-i mufassal (bağrum: benzetilen; sâgar: kendisine benzetilen; kan tolmasun: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı) sanatı da

dikkat çekmektedir. “Sormak” ve “öpmek” kavramları insana ait özelliklerdir. Burada bu özellikler laleye yüklendiği için teşhis yapılmıştır. Ayrıca beyitte geçen “sâgar, mey, şarap, la’l” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

**46 Husûsâ pâdişâhum iltifâtuna düşüp mazhar
Gülün defterlerin tan mı dürerse her seher lâle**

İltifat (a) : yüzünü çevirip bakma 2- dikkat 3- hatır sorma, gönül alma 4- sözünü başka bir şahsa çevirme.

Mazhar (a.i) : bir şeyin görüldüğü, çıktığı yer 2- nail olmaşereflenme 3- bazı tekkelerde oturarak uyunurken dayanılan kısa deyneke 4- bir çeşit def.

Ey padişahım, lâle, senin iltifatlarına mazhar olup gülün defterini dürerse bu tuhaf karşılanmaz.

Klasik şiir geleneğimizde gül, gülistanın padişahıdır. Gülün, gerek gülbahçesinde, gerekse sevgilinin yerindeki iktidarı tartışılmazdır. Ancak bu beyitte şair, lalenin, gülün iktidarını yerle bir edebileceğini, gerekli olan tek şeyin sultanın iltifatı olduğunu ifade etmektedir. Bu bir anlamda, şairin, sevgiliden başka bir otorite tanımadığının ifadesidir.

Beyitte lalenin padişah iltifatlarıyla şereflenmesi teşhis sanatına örnektir. “Padişahım” ifadesiyle istiare yoluyla sevgili kastedilmektedir. Ayrıca “gül” ve “lale”, aralarındaki ilişki bakımından tenasüp sanatına işaret etmektedir.

**47 Gam-ı gül-fâm haddünle ölen ‘uşşâka ey gonca
Şehîd olmuş diyü bir kanlu pîrâhen sarar lâle**

Gül-fâm (f.b.s) : gül renkli, gül gibi rengi kızıl olan.

Hadd (a.i) : yanak.

‘Uşşâk (a.i) : 1- âşıklar.

Pîrâhen (f.i) : gömlek.

Ey gonca! Lale, senin gül gibi kızıl olan yanağının gamıyla, sana âşık olanları, şehit olmuş zannederek, üzerlerini kanlı gömlekle sarar (kapatır).

Divan şiirinde sevgilinin yanağı, yüzün en geniş kısmını kaplaması dolayısıyla en fazla üzerinde durulan güzellik unsurlarından biridir. Divan şairleri için yanağın, en çok bahsedilen özellikleri arasında parlaklığı, şeffaflığı ve rengi gelir. Yanak, âşık için seyrine doyum olmaz bir yerdir. Renk bakımından gül, gül yaprağı, lale, şaraba benzer (Pala, 2003: 192).

Divan şiirinde âşık, sevgilinin yanağını görme arzusundadır. Onun hasretiyle yanıp tutuşan âşık için sevgilisinin gül renkli yanağından ayrılmak ölümdür. Bu ölüm öyle bir ölümdür ki ölümlerin en şerefliisidir. Çünkü uğruna öldüğün şey kutsaldır.

Rahîmî de sevgilinin gül renkli yanağını kutsal bilmiş olacak ki, şiirinde lalenin, sevgilinin gül yanağının gamıyla ölenleri şehit zannetmesi bundandır.

Şehitlik mertebesi kutsaldır, günümüzde de şehitlerin kanı yıkanmaz, çünkü akıttığı kan kutsaldır. Şehitlerin al bayrağa sarılı bir şekilde gömülme hadisesi de bu kutsallıktan gelir.

Lalenin, sevgilinin yanağının gamıyla ölenleri şehit zannedip üzerlerini kanlı gömlekle kapatması, hem şehitlerin al bayrağa sarılması hadisesiyle, hem de şehitlerin akıttığı kanın kutsallığıyla alakalıdır.

Beyitte “gonca” ifadesi istiare yoluyla sevgilidir. Aynı zamanda “ey”de nida vardır. Ayrıca beyitte laleye izafe edilen “zannetmek” ve “üzerlerini kapatmak” eylemleri ile lale kişileştirilmiş, dolayısıyla teşhis sanatı kullanılmıştır. Ayrıca ölen insanların toprağa gömülmesi göz önünde bulundurulursa, lalenin açılmasıyla toprağın kırmızı rengine boyanması, şehitlerin üzerine kanlı gömlekle kapatmasına bağlandığından bir hüsn-i ta’lil örneğidir.

**48 Dilümde kara dağlar denlü nâr-ı gamla dâğum var
Derûnum derdini bilmene sana hod yeter lâle**

Derûn (f.i) : iç, içeri, dahil 2- gönül, kalp, yürek.

Hod (f.zm) : 1- kendi 2- baş, zırhı, migfer.

*Gönlümde, kara dağlar kadar, gam ateşiyle oluşan yanık yaram var.
Gönlümün derdini bilebilmen için lalenin kendisi yeter.*

Şair, sevgilisine seslenmektedir. Sevgilinin aşkıyla gönlünde yanık yaraları oluşan şairin bu yaraları o kadar çoktur, o kadar büyütür ki dağlar kadardır. Bu yaralara sebep ise sevgilinin kendisidir.

Sevgili, âşığı olan şairin derdini bilmek ister. Rahîmî'nin gönül derdi ise sevgilidir. Şair, sevgilisine, derdini bilebilmesi için lalenin yeterli olduğunu dile getirir.

Beytin ilk mısraında “dağ” kelimesinin cinaslı kullanılışı dikkat çeker. Birinci “dağ” derdin büyüklüğünü anlatabilmek için kullanılan yeryüzü şeklindedir. İkinci “dağ” ise yanık yarası anlamındadır. Ayrıca “dert, gam, dâğ” ifadelerinde tenasüp vardır.

**49 Rahîmî dâğ-ı mührün urdı ey meh cebhe-i câna
Vefâ bâğında dikdi yine bir zîbâ vü ter lâle**

Cebhe (a.i) : sözünde durma, sözünü yerine getirme 2- dostluğu devam ettirme 3- yetişme, yetme, kafî gelme, ödeme.

Zîbâ (f.s) : 1- süslü, yakışıklı güzel.

Ter (f.s) : yaş, ıslak, rütbeli 2- taze.

Ey ay yüzlü (sevgili), Rahîmî, senin mührünün dağını gönlüne vurdu. (Bunu yapmakla) yine vefa bağına taze ve süslü bir lale dikti (dikmiş oldu).

Divan şiirinde, âşık, sevgiliyi büyük bir muhabbetle sevmektedir. Âşığın, sevgiliye olan aşkı o kadar büyüktür ki âşık, onun aşkını bir dağ gibi gönlüne vurmuştur. Âşığın gönlündeki bu dağ, onu insanlar içinde mümtaz bir pozisyona

taşımaktadır. Bu yüzden âşık, gönlündeki bu dağı ortaya koymaktan asla çekinmez. Aksine bunu bir övünç vesilesi olarak görür.

Bu beyitte de benzer bir durum söz konusudur. Şair, sevgiliye duyduğu hisleri bir dağ gibi gönlüne işlemiştir. Bu dağ da vefa bağına dikilmiş bir lale gibi taze ve güzeldir.

Beyitte, “meh” ifadesiyle istiare yoluyla sevgili kastedilmiştir. “Ey”de nida vardır. Aynı zamanda “dâğ-ı mührün-lâle” ve “cebhe-i cân-vefâ bâği” eşleştirmesiyle leff ü neşr-i müşevveş sanatı yapılmıştır.

**50 Nazar kıl rûy-ı hûn-âlûdene ey gül-bün-i devlet
Olur hod manzar-ı şâhîde her dem mu‘teber lâle**

Rû(y) (f.i) : yüz, çehre.

Hûn-âlûde (f.b.s) : kana bulaşmış.

Gül-bün (f.b.i) : gül kökü, gül biten yer.

Manzar (a. i) : nazar edilen, bakılan, görülen yer 2- görünüş

Mu‘teber (a.s.c) : itibarlı, hatırı sayılır, saygın 2- inanılır, güvenilir.

Ey talihin gülü, kana bulanmış bakışlarına bir bak. Şahların nazarında lale her zaman muteberdir.

Divan şiirinde kasideler bir şahsı övmek amacıyla yazılan şiirlerdir. Şairler kasidelerinde övdükleri kişinin birçok özelliklerini sıralar ve nice telmih ve teşbihlerde bulunur.

Övülen kişinin bulunduğu yer gül bahçesi gibidir. Adeta cennete benzer. Rahîmî şiirinde padişahını övmekte ve onun bulunduğu yeri “gül-bün” ifadesiyle nitelendirmektedir.

Divan şiirinde, sevgilinin bakışı kan dökücü bir özelliktedir. Sevgili bir bakışıyla binlerce âşığın canına kastedebilir. Bunun için sevgilinin bakışı her zaman kanlı bir bakıştır. Şair, beyitte, sevgilinin kanlı bakışıyla lale arasında renk açısından bir ilişki kurmaktadır. Sevgilinin bakışları da tıpkı lale gibi kıpkırmızıdır. Lale, nasıl

padişahların huzurunda makbul bir çiçekse, aşk devletinin sultanı olan âşıklar nezdinde de sevgilinin kanlı yüzü o derece makbuldür.

“Ey gül-bün-i devlet” ifadesiyle sevgili kastedildiği için istiare vardır. Bu ifade aynı zamanda bir nidâyâ da örnek teşkil eder. Aynı zamanda “rûy-ı hûn-âlûde-lâle” ve gül-bün-i devlet-manzar-ı şâhî” eşleştirmesiyle leff ü neşr-i müşevveş sanatı yapılmıştır.

51 Ayağın toprağına tab‘ıdır yâriyle çeşminden Dökülen lü’lü’-i lâle sanur her bî-nazar lâle

Tab‘ (f.i) : güç, kuvvet, tokat.

Tab‘ (a.i) : tabiat, huy, yaratılış 2- mühür, damga, basma.

Lü’lü’-i lâle : parlak inci.

Lale, senin gözünden dökülen yaşları parlak inci sanur. Her bir bakış, ayağının toprağına mühürdür (damgadır).

Divan şiirinde sevgilinin gözünden akan yaşlar inci tanesine benzetilir. Çünkü onun gözlerinden akan yaş âşık için değerlidir. Gözyaşı şekil itibarıyla de inciye benzer.

Rahîmî bu benzetmeden yola çıkarak sevgilisinin gözünden akan her damlayı inci olarak nitelendirir. Öyle ki lale toprağına düşen bu damlacıkları inci zanneder ve lale kuvvet bulur.

Divan şiirinde sevgilinin bakışı âşığı yaralar, gönlüne bir ok gibi saplanır ve âşığın gönlünde derin yaralar açar. Rahîmî yine bu ilgiden yola çıkarak sevgilisinin her bir bakışı toprağına, gönlünde bıraktığı yara izleri gibi izler bırakır. Bu, toprağına mühür gibi, damga gibidir.

Beyitte sevgilinin gözyaşları inciye benzetilerek teşbih yapılmıştır.

**52 Anı sen dahi bir rûşen-çerâğ-ı ‘âlem-efrûz it
Olursa tan degüldür tâcdârâ tâcver lâle**

Rûşen (f.s) : 1- aydın, parlak 2- belli meydanda.

Çerâğ (f.i) : fitil, mum 2- otlama, otlak.

Rûşen-çerâğ (f.b.s) : 1- kandili parlak yanan 2- mutlu.

Âlem-efrûz : dünyayı aydınlatan.

Tâc-dâr (a. f.b. s ve i. c) : taçlı, taç giyen, padişah, şehenşah hükümdar.

Tac-ver (f.b.i) : padişah, hükümdar

Tıpkı bir hükümdarın bir laleyi hükümdar yapmasının tuhaf olmaması gibi, senin, onu (Rahîmî'yi) dünyayı aydınlatan bir çerağ yapman tuhaf olmaz.

Hükümdarlık, hükümdarın kendisine tabi olanlara ihsanlarda bulunmasıyla olur. Bir hükümdarın gerçek anlamda hükümdarlığını gösterebilmesi için kendisine bağlı olan tebasına lütuflarda bulunması gerekir. Ancak bu yolla iktidar sahibi olunur. Zaten klasik Türk şiirindeki kaside yazma geleneğinin temel dayanak noktası da budur. Şair, beyitte, padişahın kendisine lütuflarda bulunmasını arzu etmektedir. Bu isteğine gerekçe olarak da hükümdarların istediklerini iktidar sahibi yapabileceklerini göstermektedir.

**53 Dırâz itme dilün sûsen gibi el aç çenâr âyîn
Du‘âya cümle-i ezhâr idüpdür mâ-hazar lâle**

Dırâz (f.s) : uzun.

Sûsen (f.i) : susam.

Çenâr (f.i) : çınar, çınar ağacı.

Ezhâr (a.i) : çiçekler.

Mâ-hazar (a.i) : daha önceden hazır olan, hazır bulunan şey, hazır olarak her ne varsa.

Sûsen gibi dilini uzatma, çınar gibi duaya el aç. Lale başta olmak üzere tüm çiçekler dua için hazır beklemektedir.

Bu beyitte kasidenin dua bölümü başlamaktadır. Şair, kendi kendine, sözü fazla uzatma dua için elini aç diye seslenmektedir. Padişah için bahçedeki tüm çiçekler dua için hazır beklemektedir. Çünkü onun adaleti ve ihsanları karşısında herkes zaten ona duacıdır.

Beyitteki ilk mısra, divan şairlerince sıkça kullanılan iki benzetmeye işaret eder. Bunların ilki “dil” ile “sûsen” arasındaki benzerliktir (teşbih). İkinci teşbih ise “el” ile “çenâr” arasında; aslında el ile çınar yaprağı arasındaki benzerlik şekil benzerliğine dayanır. Aynı şekil benzerliği “dil” ile “sûsen” arasında da söz konusudur. Yani her iki teşbih de şekil benzerliğine dayanır. Bunun yanında bütün çiçeklerin dua eden insana benzetilmesi hem istiareye hem de teşhise işaret etmektedir.

**54 Murâdun nev-bahârın hıfz ide Hakk âfet-i deyden
Şükûfe tûline oldukça şâhum râh-ber lâle**

Nev-bahar (f.b.i) : ilkbahar.

Hıfz (a.i) : saklama, ezberleme.

Şükûfe (f.i) : 1- çiçek 2- süslemede sırf çiçek motiflerine dayanan bir tarzın adı.

Tûl (a.i): 1- uzunluk, boy 2- zaman çokluğu, uzun müddet 3- boylam

Râh-ber (f.b. s. i) : yol gösterici, kılavuz.

Padişahım, yolun üzerinde, çiçek zamanının bolluğu oldukça, Allah, dileğinin ilkbaharını, kışın getireceği âfetin, adet haline getirdiği zarar, ziyandan, felaketinden saklasın

Rahîmî padişahına dua etmektedir. Padişahın yolu çiçeklerle dolu bir yoldur. Onun üzeri böyle çiçeklerle doldukça Allah padişahın muradının ilkbaharını kışın vereceği zarar ve ziyanından korusun, saklasın.

Rahîmî, padişahının istek ve dileklerinin, ilbahardaki çiçekler gibi bol olmasını dilemektedir. Böyle oldukça Allah onu koruyup esirgeyecektir.

Beyitte, lale, rehber olarak algılandığı için teşhis sanatı vardır. Aynı zamanda “âfet-i dey” ile “nev-bahar” kelimeleri arasında tezat vardır.

55 Bu habs-i çerh-i gâlî gibi günden güne dergâhun
Kevâkibvâr seyr itdükçe burc-ı hâki her lâle

Habs (a.i) : hapis, alıkoyma, bie yere kapama, salıverme, tutma zabdetme.

Çerh (f.i) : 1- çark, terk etme 2- felek, gök 3- yaka (elbise) 4- ok yay 5- çakır doğan 6- tef 7- devreden dönen.

Gâli (a.s.c) : değerinden çok pahalı olan şey.

Kevâkib-vâr : yıldızlar gibi.

Bu hapsoldüğüm (alıkoyma) dünyanın, yeryüzünden, yıldızları seyrettikçe, senin dergahın, günden güne daha da değer kazanıyor (paha biçilmez oluyor).

Rahîmî bu dünyayı değersiz görmekte ve burada hapsoldüğünü düşünmektedir. Onun için, sevgilinin dergahı göklerin de üstündedir. O bu dünyanın değersiz kalesinden gökyüzündeki yıldızlara baktıkça onların parlaklığına hayran kalıp ötesinin daha da parlak olacağını düşünerek sevgilinin dergahı, gözünde kat kat değer kazanmaktadır.

56 Benefşe gibi şol sen tâcdâra eğmeyen başın
Diline hançer-i sûsen başına şeş-per lâle

Benefşe (f.i) : menekşe, mor.

Tâc-dâr (a. f.b. s ve i. c) : taçlı, taç giyen padişah, şehenşah, hükümdar.

Şeş-per (f.b.i) : 1- altın kanat 2- eski harb aletlerinden, dilimli topuz

(Ey padişahım) sana, menekşe gibi başını eğmeyenin, diline sûsen hançer gibi, başına da lale topuz (gibi)dir.

Padişaha itaatsizliğin cezası ağırdır. İtaatsizlik eden türlü işkencelere maruz kalarak ölüm cezasına çarptırılır. Ya başı ya da dili kesilir.

Âşığın itaat ettiği padişahı ise sevgilidir. Öyle ki ona itaat etmemenin sonu felakettir. Sevgili önünde baş eğmeyen için diline, sûsen hançer gibi; lale ise başına topuz gibi gelir. Zira sevgili karşısında başını eğmeyen menekşe için de böyle olmuştur.

Divan şiirinde menekşe, sevgilisine boyun eğen bir âşığa benzetilir. O sevgilinin bütün eziyetini boynunu eğerek kabul etmiştir.

Beyitte teşbih-i mücmel (eğmeyen başın: benzetilen; benefşe: kendisine benzetilen; gibi: benzetme edatı) sanatı vardır. “Baş eğmek” insana ait bir özelliktir. Fakat beyitte bu özellik benefşeye atfedildiği için teşhis yapılmıştır. İkinci mısradan da “sûsen” “hançer”e, “lale” de “şeş-per”e benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır.

**57 Kurulsun deşt-i devlet üstine çetr-i hümâyûnun
Bahâr iklimine şâhâne kıldukça sefer lâle**

Deşt (f.i) : bozkır, çöl, kır, ova.

Çetr (f.i) : çadır, gölgelik 2- gece

Hümâyûn (f.s) : mübarek, kutlu 2- padişaha ait.

Şâhâne (f.zf) : hükümdara ait hükümdarlarla ilgili 2- hükümdara yakışacak sürette olan çok mükemmel.

Lale, bahar iklimine, padişaha yakışacak şekilde mükemmel seferler yaptıkça, talihin ovası üzerine, senin kutlu, mübarek çadırın kurulsun.

Bahar mevsiminin bir çiçeği olan lale, tıpkı bir padişah gibi bahar mevsimine seferler düzenlesin ki bozkır olan çayırlarda, lalenin kıpkırmızı çadırı kurulsun.

Lale, bozkırın padişahıdır. İlkbahar mevsimine düzenlediği seferlerle bozkır lalenin çadırıyla mübarek olsun.

Beyitte lalenin sefer düzenlemesi ve padişah olarak düşünülmesi teşhis sanatının göstergesidir.

**58 Sovukluk görme dehr-i siflenün berd-i ‘acûzinden
Şitâ şâhına nev-rûziyla buldukça zafer lâle**

Dehr (a.ic) : dünya 2- zaman, devir.

Sifle (a.s) : alçak, adi, terbiyesiz.

Berd-i acûz : kocakarı soğuğu.

Şitâ (a.i) : kış.

Nev-rûz (f.b.i) : yeni gün.

Lale, kış padişahına karşı ilk baharıyla zafer kazandıkça, sen, bu alçak, adi dünyanın, kocakarı soğuşundan zarar görme.

Lale, Rahîmî tarafından ilkbahar padişahı olarak düşünölmüştür. Zira baharın en güzel ve gösterişli çiçeklerden biri olan lale, açışıyla adeta kışa meydan okur.

Lale, yani ilkbahar padişahı kış padişahına karşı zafer kazansın ki, Rahîmî'nin sevgilisi bu dünyanın kocakarı soğuşundan zarar görmesin. Lale adeta Rahîmî'nin sevgilisini kış soğuklarına karşı korumak için kış padişahıyla savaşıır.

Kışın, insanlar mutsuz olduğu gibi, birçok çiçek de bu mevsimde açmaz, açsa da soğuktan etkilenir. Rahîmî için ilkbahar daha güzeldir.

Beyitte geçen “şita” ve “nev-ruz” kelimeleri arasında tezat vardır. Aynı zamanda “sovukluk” ve “şita” kelimeleri arasında tenasüp söz konusudur. Lalenin savaş açması ise bir teşhis örneğidir.

**59 Cüdâ olmaya sultânım sa‘âdet tâcı başundan
Zeberced taht üzre olduğunca tâcver lâle**

Cüdâ (f. z) : ayrı, ayrı düşmüş ayrılmış.

Sa‘âdet (a.i) : mutluluk.

Zeberced (a.i) : zümrütten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değeri olmayan bir süs taşı.

Tâcver (f.b.i) : padişah, hükümdar.

Sultanım, taç giyen lale, zümrüt renkli tahtın üzerinde oldukça, mutluluk tacı, senin başından eksik olmasın.

Lale; divan şiirinde taç giyen sevgiliye benzetilir. Rahîmî de bu ilgiye dayanarak zümrüt rengindeki tahtına oturan lalenin bu tahtın başında olduğu sürece padişahının mutluluk tacı da başından eksik olmasın demektedir.

İlkbahar, mutluluğun simgesidir. İlkbaharda açan çiçekler mutluluk olup insanların başına taç olur. Başa taç olan lale de, ilkbahar çiçeklerindedir.

Beyitte “tâcver lale” ifadesiyle lale padişaha benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Aynı zamanda bu durum bir teşhis örneğidir. Bunun yanında “zeberced taht”tan kasıt istiare yoluyla çimenliktir. Çimenliğin, yeşil bir taht olarak düşünülmesi ayrıca bir teşbihtir.

3. KASİDE

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Çekdi şâh-ı nev-bahârün üstine 'asker hazân Dutdı sahn-ı gülşeni misli beni asfer hazân

Nev-bahâr (f.b.i) : ilkbahar.

Hazân (f.i) : sonbahar, güz.

Sahn (a.i) : 1- Evin ortasındaki açıklık, avlu, oyuk. 2- boşluk, boş yer, orta, meydan, aralık. 3- Sahne. 4- cami ve medreselerdeki umumun toplanmasına âit üstü kubbeli ve örtülü yer. 5- büyük kâse, sahan. 6- zil.

Asfer (a.s) : sarı.

Sonbaharın askerleri, ilkbaharın yeşilliğinin üzerine, sararmış gül bahçesinin ortasına düşmüş hazana benzeyen, gazeller çekti, (gazellerle kapladı).

Hazan, divan şiirinde, ilk baharın zıddı olarak ele alınmış olmasına rağmen ilk bahar kadar kullanım genişliğine kavuşamamıştır. Divan şiirinde hazan, saçına kır düşmüş bir ihtiyar gibidir. Gül bahçesini haraba verir. bu mevsimde goncanın içi karla dolar. Rüzgâr o tatlı esişini terkeder, ağaçlar da yapraklarını döker. Ancak bu mevsimde yine de bir bolluk (meyvelerin ve ekinlerin toplanması) söz konusudur. Yapraklar altın rengine bürünür. Bu renk aynı zamanda âşîğın hasta yüzünün rengidir. Sonbaharda bezm dağılmış, bir sessizlik ve uyku hali gelmiştir. Âşîğın ayva tüyleri de hazanı andırır (Pala, 2003: 211).

Divan şiirinde ilkbahar, huzur ve refahı; sonbahar ise hüznün ve ayrılığı temsil eder. Şairler hüznelerini ve acılarını anlatırken sonbaharla ilgili çeşitli benzetmelere başvururlar.

Rahîmî ilkbaharın gidip yerine sonbaharın geldiğinden bahsetmektedir ve her şair gibi o da bu sebepten hüznüldür. Sonbaharın gelmesiyle gül bahçesi yeşilliğini, kaybeder. Gül bahçesi, sararmış yapraklarla dolar.

Beyitte “asker” ifadesiyle istiare yoluyla sonbahar yaprakları kastedilmiştir. Bu ifade aynı zamanda teşhise de örnek sayılabilir. Bunun yanında “nev-bahar” ile “hazan”

kelimeleri arasında tezat vardır. Beyitte geçen “asker” ve “asfer” kelimeleri arasında cinâs-ı mütekârib sanatı vardır.

**2 Rûy-ı hâke gün gibi bast itdi bir zerrîn-bisât
Sâha-i hadrâda kurdı lâle-gûn çâder hazân**

Rû(y) (f.i) : yüz, çehre.

Bast (a.i) : yayma, açma, uzun uzadıya anlatma.

Zerrîn (f.s) : 1- altından yapılmış, altın 2- altın gibi sarı 3- parlak.

Bisât (a.i) : kilim, minder, döşeme, keçe, yaygı.

Sâha (a.s) : meydan, avlu alan.

Hadrâ (a.s) : (daha, pek çok, en) yeşil 2- sebze, yeşillik.

Lâle-gûn (f.b.s) : lale renkli, lale renginde olan.

Çâder (f.i) : çadır 2- kadınların başlarına bürüdükleri örtü

Sonbahar, toprağın yüzünü sarı kilim gibi kapladı. Gün, yemyeşil bahçeye kızıl renkte bir çadır kurdu.

Divan edebiyatında sonbahar, ölümlük ihtiyarlık, bitkinlik ve yaşlılık timsalidir. Gül bahçesi haraba verir. Rüzgâr o tatlı esişini terk eder, ağaçlar da yapraklarını dökerler. Yapraklar altın rengine bürünürler (Pala, 2003: 211).

Şairlerin hüznü ayıdır sonbahar. Gökyüzü kızıldır. Toprak sararmış yapraklarla kaplıdır. Yapraklar toprağı tıpkı, yere serilen bir kilim gibi kaplar. Gökyüzü ise gül bahçesine tunç renginde bir çadırdır artık.

Beyitte, “gökyüzünün çadır kurması” ifadesinde teşhis vardır. Ayrıca “sonbaharla gelen gökyüzündeki kızılığın” hazanın kurduğu “lâle-gûn çâder” şeklinde algılanması hüsn-i ta’lil örneğidir..

**3 Egnine nûrânî hil'at geydi fevka'l-had şecer
Tahtına vaz' itdi zer-gûna anun pister hazân**

Hil'at (a.i) : eskiden padişah veyâ vezir tarafından takdir edilen beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise kaftan.

Fevka'l-had (a. b. zf) : hadden aşkın, haddinden fazla, pek, çok.

Vaz' (a.i) : koyma, koyulma 2- tayin etme 3- kurma, icad etme.

Zer-gûn (f.b.s): altın renkli, altın gibi sarı olan.

Pister (f.i) : yatak, döşek.

Ağaç, nur ile kaplanmış ve süslenmiş elbise giydi. Bunu gören sonbahar onun tahtına altın renkli döşek koydu.

Şair, doğadaki varlıklara insanî özellikler yükleyerek sonbaharın geldiğini anlatmaktadır. Kışın yağan kar ağaç dallarında birikir ve tıpkı beyaz bir elbise giymiş gibi görünürler. Şairin, ağaçların giydiği nurlu ve süslü elbiseden kastı aslında kardır.

Sonbaharın gelmesiyle ağaçlar yapraklarını döker. Etraf sarı ve kırmızı renklere bürünür. Sararıp dökülen ağaç yaprakları toprağın yüzeyini kaplar. Şairin benzettiği, altın renkli döşek, sonbaharın gelmesiyle toprağa dökülen sarı yapraklardır.

Beyitte, “nûrânî hil'at” ifadesiyle kastedilen istiare yoluyla kardır. Aynı zamanda “şecerin egnine nûrânî hil'at giymesini” insana ait bir özelliğin “şecer”e yüklenmesinden dolayı teşhise örnektir. “Zer-gûna pister” ifadesiyle istiare yoluyla sararıp dökülen yapraklar kastedilmektedir. Diğer taraftan, “sonbaharın döşek sermesi”nde de teşhis vardır.

**4 Cism-i bâğa sarılık düşmüş meger her çın seher
Hall idüp tâs-ı zebercedde neler içir hazân**

Hall (a.i) : 1- çözme, çözülme, karışık bir meselenin içinden çıkma; karar veriş neticeye varma.

Zeberced (a.ic) : zümrütten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değeri olmayan bir süs taşı.

Sonbaharda, bağ, sarılık hastalığına tutulmuş gibidir. (Bunun şifası için), sonbahar, her seher vakti zebercet renkli tasla neler içirir?

Şair, sonbaharın gelmesiyle, etrafın sarardığını, bağ ve bahçelerin yapraklarla dolduğunu ifade etmektedir. Bütün kainatın sonbaharda sarı renge bulanmasını şair, bağın sarılık olması şeklinde algılamıştır. Artık ilkbahar gitmiştir. O hüznün mevsimi olan sonbahar gelmiştir. Sonbahar bağa tahtını kurmuş ve gönül rahatlığıyla içkisini yudumlamaktadır.

Beyitte geçen “sarılık düşmüş” ifadesi hem sarı rengini hem de hastalığı ifade ettiğinden tevriyeli kullanılmıştır. Rahîmî’ye göre bağa sarı renk hakimdir. Aynı zamanda sarılık bir hastalıktır. Beyitte, “sarılık”a tutulmak insana ait bir özellikken “bâğ”a yüklenmiştir; teşhis vardır. Aynı zamanda “neler içer” ifadesinde tecahül-i ârif sanatı yapılmıştır.

5 Sâz gibi benzi çalınmaz idi sevmişdür meger Dil-ber-i zer-çihre bir zîbâ-yı sîmîn-ber hazân

Dilber (f.b.s.c) : gönül alıp götüren, güzel.

Zer (f.s) : sarı.

Zer (f.i) : altın, akçe, para.

Zîbâ (f.s) : 1- süslü 2- yakışıklı, güzel.

Sîmîn (f.b.s) : gümüştten, gümüş gibi, gümüşe benzer.

Sonbaharın benzi hiç değişmezdi. Fakat herhalde sonbahar gümüş vücutlu ve altın yüzlü bir dilber sevmiştir.

Divan şairleri, her zaman, hazanı ayrılık mevsimi olarak görmemişlerdir. Çok nadir de olsa sonbahar, güzel çağrışımlara da konu olmuştur. Sonbahar, divan şairleri için kimi zaman sarı saçlı bir dilberdir.

Rahîmî, sonbaharın etrafı sarı ve kıvırl renklere bürümesinin sebebi olarak, onun, bu mevsime uygun bir görünüşe sahip olan bir dilberi sevdiğini belirtmiştir. O dilber ki gümüş vücutlu ve altın yüzlüdür.

Beyitte geçen “zer” ve “simin” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Ayrıca sonbaharın bir dilberi sevmesi teşhise işarettir. Bunun yanında sonbaharın getirdiği sarı rengin sebebi, sevdiği dilberin özelliklerine bağlanması da hüsn-i ta’lil sanatına örnektir.

6 Bâğa geldi nev-‘arûsın behre dün bin nâz ile Üstine dâmenle îsâr itdi bî-hadd zer hazân

Nev-‘arus (f. a. b. s. c): yeni gelin.

Behre (f.i) : hisse, pay, kısmet, nasip.

Dâmen (f.i) : etek.

Îsâr (a.i) : 1- ikram bahşış 2- cömertlikle verme 3- dökme, saçma serpmeye 4- kendi muhtaç olduğu halde bahşış verme.

Bî-hadd (f. a. b. s) : hadsiz, sınırsız, pek, çok.

Yeni gelinler, onlarca mesafeden bin türlü naz ile bâğa kısmet bulmaya geldiler, bunu gören sonbaharsa, eteklerinden onlara sınırsız ikramda bulundu, altın saçtı.

“Gelin” anlamına gelen arûs, aynı zamanda Hüsrev Perviz’in sekiz hazinesinden birinin adı olarak da geçmektedir. Kelime, edebiyatta daha çok ilk anlamıyla kullanım alanı bulmuştur. Çok zaman süs, ziynet, güzellik, güzelleşme, ayna gibi gelin ile ilgili kelimelerle birlikte kullanılır. Sevgilinin güzelliği geline benzetilir. Çünkü gelin bir güzellik timsalidir.

Gelin, boynunda bir gerdanlık, kulağında inci bir küpe, alnında bir serbend bulunan, güzel kokular sürünmüş, yüzü benli, al yanaklı, gözü sürmeli, kaşları rastıklı, yüzü duvaklı bir güzeldir. Bu kadar süsün ortaya çıkışıyla ilgili olarak beyitlerde yer yer meşşata, şane, ayna, misk ve gülsuyu da tenasüp olarak kendini gösterir. O, nazlı, işveli, bakire bir güzeldir. Bütün bu güzellik unsurlarıyla birlikte şair gelini, kendi şiirine benzetir. Zaman zaman felek, güneş, ilkbahar, dünya, çemen, gül, gonca, zafer, devlet,

ikbal de gelin kılığında kendini gösterir. Gelin güzellik için gerekli olan herşeyi kendinde toplamıştır. Kendi güzelliğini ise âşığın gözünde seyreder. Şair, sevgilisini bir “nev-arûs” olarak düşünür, ya da öyle görür (Pala, 2003: 18).

Günümüzde gelin, naz ve kısmetin timsalidir. Gelin naz eder ve gittiği yere kısmetiyle gider. Genç kızlar için gelin olmak kısmet, nasip işidir. Rahîmî bu ilgiden yola çıkarak, sevgilisini yeni gelin olarak göstermektedir. Sevgilisi bağa çok uzak yollardan naz ve işve ile kısmeti için gelmiştir. Sonbahar ise bu durum karşısında ona türlü ikramlarda bulunmuştur. Şair, sonbaharın, bağa giren geline altın saçtığını söylemektedir. Bilindiği gibi günümüzde gelin olan kızlara altın takılır. Sonbaharın getirdiği sarı yapraklar ise, bağa giren geline takılan altınlardır.

Beyitte sonbaharın türlü ikramlarda bulunması, altın saçması teşhis sanatına örnektir. Beyitte aynı zamanda gelinlere altın takma geleneğine telmih vardır. Şairin sonbahar yapraklarının sarı olmasını, altın saçma ile ilintilemesi ise teşbihtir.

7 Dil uzadup dir zebân-ı hâl ile her bir giyâh Rüzgâr ‘ömrün bahârın ‘âkıbet eyler hazân

Zebân (f.i) : dil, lisan.

Giyâh (f.i) : nebat, bitki, taze ot.

‘Akıbet (a.i) : nihayet, son

Her bir ot, dilini uzatıp hal diliyle, rüzgâr, baharın ömrünü bitirerek sonunu hazan eyler der.

Şair, beyitte ilkbaharın, sonbahar rüzgârıyla son bulduğunu ifade etmektedir. Sonbaharın gelmesi, baharın sona ermesi ve tüm bitkilerin solması demektir.

Beyitte “giyâh”ların “dil uzadup zebân-ı hâl ile” konuşmasında teşhis ve intak sanatı vardır. Aynı zamanda “hazân” ve “bahâr” ifadelerinde tezat sanatı yapılmıştır.

**8 Zâyil oldu gülşenün ârâyîş ü zîb ü ferî
Al idüp alıyla aldı ‘ârızından fer hazân**

Zîb (a.i) : süs, bezek.

Fer (f.i) : parlaklık, aydınlık 2- zinet, süs, bezek 3- kuvvet, iktidar.

Ârız (a.s) : gelen 2- tesadüfi vak’a 3- dağ, bulut vs. gibi görmeye mani olan her şey 4- yanak.

Sonbahar, hileyle gülbahçesinin yanağının alından fer aldı. (Bunun için) gül bahçesinin süslü püslü dallarına yazık oldu.

İlkbaharda gül bahçesi türlü çiçeklerin açılmasıyla, güzellik kazanır. Bahçedeki çiçekler gül bahçesinin süsüdür. Fakat bu süs sonbaharın gelmesiyle son bulur.

Şair, sonbaharın gelmesiyle gül bahçesinin tüm güzelliğini, süsünü kaybettiğini ifade ederek, gül bahçesinin bu durumuna üzülmemektedir. Şair için ilkbaharla birlikte gülbahçesinin güzelleşmesi, âşğın sevgilisini andırır, o süslüdür, yanakları tomurcuk rengindedir. Sonbaharın gelmesiyle sevgilisinin tomurcuk yanağındaki al rengi de, gül bahçesinin güzelliğini alıp götürdüğü gibi alıp gitmiştir.

Beyitte, “Al idüp” “alıyla”, “aldı” ifadelerinin tekrarlanmasıyla tekrar sanatına başvurulmuş olup bu ifadeler vaynı zamanda bir cinas sanatı örneğidir. Bunun yanında bu ifadelerin, hem “almak” eylemi olarak, hem de al (kırmızı) anlamının anlaşılacağı şekilde kullanıldığı için bu ifadelerde tevriye yapılmıştır.

**9 Aç gözün nergis gibi ‘ibretle tarf-ı bâğa bak
Sana ‘arz ider fenâsını bahârün her hazân**

Tarf (a.i) : bakış 2- göz ucu.

Fenâ (a.i) : yok olma, yokluk, geçip gitme

(Ey sevgili) gözlerini nergis gibi aç ve şu bağın haline ibretle bir bak. Sonbahar; baharın bu fena halini senin için sergiler sana gösterir.

Divan şiirinde nergis ve göz arasında sıkı bir ilişki vardır. Şekil itibariyle açık bir göze benzeyen nergis, kimi gün sevgilinin gözüdür, kimi gün sevgilinin yolunu bekleyen âşığın yola dikmiş gözleridir (Pala, 2003: 369).

Rahîmî sevgilisine öğüt vermektedir. Gözlerini nergis çiçeği gibi açıp, sonbaharın etkisiyle harab olmuş bağı görmesini ister. Çünkü sonbahar, o ibret alsın diye bağı bu hale getirmiştir.

Beyitte, sonbaharda her tarafın kötü bir hale dönüşmesi, sonbaharın, sevgiliye görünen her şeyin aslında birer sondan ibaret olduğunu göstermek istemesine bağlanarak hüsn-i ta'lil sanatı yapılmıştır. Beyitte geçen “nergis” ile “göz” kelimeleri ve “hazan” ile “bahar” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Aynı zamanda, “fenâ” kelimesinde tevriye yapılmıştır. Kelimenin yakın anlamı sonbaharda her yerin darmadağın olması, uzak anlamı ise bu dünya hayatının “fenâ”, yani sonlu olmasıdır.

10 İ'tidâl 'arz eyler iken dehre enfâs-ı bahâr Şimdi sarsarla vücûd-ı 'âlemi sarsar hazân

İ'tidâl (a.i) : 1- orta, oluş, ortalama, aşırı olmama hali, ölçülülük.

Enfâs (a.i) : 1- nefesler, soluklar 2- nebi ve veli uluların irşad edici duaları.

Sarsar (a.i) : şiddetli, gürültülü, rüzgâr.

İlkbaharın nefesi olan rüzgâr, ortalıkta itidalli bir şekilde dolaşırken, sonbahar bu âlemin vücudunu şiddetli rüzgârı ile sarsar.

İlkbahar mevsimi güzellik, hoşluk ve mutluluk mevsimidir. Şairlerin âşık oldukları, aşklarına karşılık buldukları bu mevsimde tabiattaki her şey bir düzende bir ölçüdedir. Fakat sonbaharın gelmesiyle bu güzellik kaybolur, tabiattaki tüm dengeler ve ölçüler altüst olur.

Şair, bu beyitte, iki mevsimin karşılaştırmasını yapmaktadır. İlkbahar rüzgârı hafif ve tatlı bir şekilde, insanı ve doğayı sarsmadan, onlara zarar vermeden eser. Fakat sonbahar rüzgârı öyle bir eser ki bir çok zarara sebebiyet verir. Çünkü sonbahar rüzgârı serttir. Hatta insanlar bu şiddetli rüzgârda yürümekte, vücutlarını kontrol etmekte zorlanırlar. Şair için ilkbahar rüzgârı tıpkı bir nefes gibi hafiftir. Sonbahar rüzgârı ise şiddetli ve sarsıcıdır.

Beyitte geçen “bahar” ve “hazan” kelimeleri arasında tezat vardır. “Sarsar” kelimelerinde cinas yapılmıştır.

**11 Ta’ne-i hızr olmuş iken sebzezâr-ı bâğ u râğ
Çekdi taraf-ı ‘îşa ser mânend-i İskender hazân**

Ta’ne (a.i) : sövme, zemmetme, çekiştirme, yerme.

Hızr (a.h.i) : içenlere ölmezlik veren ab-ı hayatı içmiş bulunan ve kul sıkıldığı zaman imdadına yetişmekle meşhur olan peygamber.

Sebze-zâr (f.b.i) : yeşillik, çayırılık, çimenlik 2- sebze tarlası bostan.

Bâğ u rag : güzel bahçei çimenlik.

Tarf (a.i) : 1- bakış 2- göz ucu.

‘Îş (a.i) : ağaç, çiçek açma.

Mânend (f.i) : benzer, eş.

Yeşilliklerle bezeli bağ ve bahçeler Hızır’ın çekiştirmesine maruz kalmışken sonbahar, İskender gibi her tarafı eğlenceye çekti.

Hızır kelimesi divan şiirinde çok geniş bir kullanım alanına kavuşmuş bir kelimedir. Hızır’ın, özellikle İskender’le birlikte âb-ı hayat’ı araması edebiyatımızda en çok bahis konusu edilen özelliklerden birisidir. Bir beyitte âb-ı hayat kelimesinin geçmesi demek mutlaka Hızır kelimesinin de geçmesi veya düşünülmesi demektir.

Bu özellikleri dışında kelimenin “yeşillik, boz, gökçül, mora yakın” anlamlarına gelmesi dolayısıyla çeşitli unsur ve düşüncelerin konusunu oluşturur. Sevgilinin ayva tüyleri klişeleşmiş olarak Hızır’a benzer. Bazen bizzat sevgili için “Hızırhat” denilir ve sevgili ondan üstün tutularak mübalağa yapılır. Âşık gözyaşları denizinde boğulmak üzereyken Hızır olan sevgilisinden imdat bekler. Sevgilinin yüzü “âb” olunca ayva tüyleri de su üzerinde yürüyen Hızır olur. Hızır zulumata girip âb-ı hayat’ı bulduğu için sırra vakıf olmuştur. Bu nedenle sevgilinin bir sır veya âb-ı hayat olan dudağın çevresindeki hat da Hızır oluverir (Pala, 2003: 194-195).

Beyitte, İskender’le Hızır’ın, mitolojide anlatılan maceralarına bir gönderme yapılmıştır. Beyitte, İskender, eğlencenin, zevkin sembolü; Hızır ise durmadan çalışıp maksada ulaşmanın sembolü olarak değerlendirilmiştir.

“Hızır” kelimesinde tevriye yapılmıştır. Kelimenin yakın anlamı, “yeşillik”; uzak anlamı ise Hızır Aleyhisselam’dır. Ayrıca teşbih-i mufassal (hazân: benzetilen; İskender: kendisine benzetilen; çekdi taraf-ı îşa ser: benzetme yönü; mânend: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, mitolojideki Hızır ve İskender’in âb-ı hayat’ı araması macerasına telmih vardır.

**12 Hakk bu kim ‘îş itmeğe gâyet güzeldür nev-bahâr
Lîk lutf-ı şâh ile ben haste-i hoşter hazân**

Nev-bahâr (f.b.i) : ilkbahar.

Lîk (f.e) : lakin, fakat, amma, ancak.

Hoş-ter (f.b.s) : daha hoş, çok hoş.

Doğrusu, ilkbahar eğlenmek için gayet güzeldir. Fakat padişahın lutfuyla ben hasta hazandayım.

Şair, memduhu olan padişahı övmektedir. Onun lutfu ve kudreti büyüktür. Şair, bu lütuf ve kudretin karşısında şaşkınlığa düşer. Çünkü o öyle bir lütuf sahibi padişaktır ki sonbahar bile onun lutfuyla hastalanır, yani etkisini, güç ve kuvvetini kaybeder.

Beyitte, “nev-bahar” ve “hazân” kelimeleri arasında tezat vardır.

**13 Şâh-ı ‘âdil devridür nûş eyle câm-ı lâle-reng
Sebzeler ferş-i zümür-rüd-fâm u zer-sâgar hazân**

Nûş (f.i) : tatlı; bal 2- içki, iştret.

Câm-ı lâle-reng : lale renkli kadeh.

Ferş (a.i) : döşeme, yayma 2- halı, taş ve saire döşetme, yayılan şey, yaygı, şilte, halı, seccade, hasır 3- yeryüzü sahra, kır.

Zümür-rüd (a.i) : 1 zümmüt, 2- pek yeşil renk.

-Fam (f.i) : renk.

Zer (f.i): altın.

Zer (f.s): sarı.

Sâgar (f.i) : kadeh içki bardağı 2- Allah nuru ile dolan insan gönlü.

Zaman adil sultanın devridir. Lale renkli cam kadehler ile içkileri iç. Zümrüt renkli sebzeler ile birlikte altın kadehlerde tatlı içkiler ikram et.

Şair, adaletli padişahının devrini övmektedir. Bu devir zevk ve sefa; bolluk ve bereket devridir. Rahîmî, padişahının devrini överken, onun devrine layık bir hazırlıktan bahsetmekte; taze yeşil sebzelerle, lale rengi ve altın kadehlerde tatlı içkilerden ikram edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Beyitte “zümürüd” ve “zer” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Aynı ilişki “lale-reng” ve “zümürüd-fam” terkipleri arasında da görülür.

14 Almazam bir berg-i kâha iltifâtunsuz güli Lîk lutfunla bahâr-ı cennete benzer hazân

Berg (f.i) : yaprak.

Kâh (f.i): saman, saman çöpü.

Lîk (f.e) : lakin, fakat, amma, ancak.

İltifatın olmadan bir gülü, bir saman çöpü kadar değerli tutmam; lakin iltifatın olursa işte o zaman sonbahar bile cennete benzer.

Osmanlıda sıkça örneğini gördüğümüz padişahlara şiir yazma, şairlerin başlıca görevlerindedir. Şairler dönemin padişahlarına, onları öven şiirler yazarak padişahların iltifatını kazanırlar. Bazen de bu iltifatlar türlü hediyeler şeklinde şairlere sunulurdu. Şairlere, padişahlara sundukları şiir karşılığında elbise, para, ev vs. gibi hediyeler sunulurdu.

Muhtelif kaynaklardan, dönemindeki padişahlara kasideler sunarak onların iltifatını kazandığını öğrendiğimiz Rahîmî de türlü hediyelerle ödüllendirilmiştir. Öyle ki dönemin padişahı olan II. Selim’e kasideler ve şiirler yazmıştır. Yazdığı bu şiirler sayesinde II. Selim’in iltifatını kazanmış ve Alay Beyi olmuştur (Mermer, 2004: 13-14).

Rahîmî padişahının iltifatını paha biçilmez bir değer olarak görmekte, onun iltifatı olmadan hiç bir şeyin gerçekten değer kazanmayacağını belirtmektedir. Ama

padişahının iltifatı ile gözüne her yer cennet gibi görüneceğini belirtmiştir. Padişahının iltifatıyla sonbahar bile onun için cennete benzer.

Beyitte, teşbih-i mücmel (hazân: benzetilen; bahâr-ı cennet: kendisine benzetilen; benzer: benzetme edatı) sanatı vardır.

15 **Mihr-i çerh-i saltanat zıll-i Hudâ Sultân Selîm** **Lutfi bâğında olupdur sâyebân-güster hazân**

Mihr (f.i) : Güneş.

Çerh (f.i) : 1- çark, tekerlek 2- felek, gök 3- yaka (elbise) 4- ok yayı 5- çakır doğan 6- lef 7- devreden dönen.

Zıll (a.i) : gölge (mecaz anlamda = koruma, sahip çıkma).

Sâyebân (f.b.i) : gölgelik 2- büyük çadır 3- koruyan.

Güster (f.s) : yayan, döşeyen.

Saltanat feleğinin güneşi, Tanrı'nın gölgesi Sultan Selim'in lutfu bağında sonbahar, bir gölgeliktir.

Şair, memduhu olan Sultan Selim'i çeşitli yönlerden övmektedir. Bilindiği gibi, padişahlar Tanrı'nın yeryüzündeki halifesi veya gölgesi olarak algılanmaktadır. Şair, beyitte, Sultan Selim'i de Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi olarak ifade etmektedir.

Güneş parlaklığı kadar yakıcılığıyla da meşhurdur. Rahîmî bağ ve bahçelerin korkulu rüyası olan sonbaharın padişahın iyilik bağında güneşe karşı gölgelik olmasını istemektedir. Sonbahar ona zarar vermesin, anca onun güneşine gölge olsun demektedir.

Beyitte geçen “sâyebân”, “güster” ve “zıll” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Beyitte, aynı zamanda “Sultan Selim” ifadesi “zıll-i Hudâ”ya ve “mihr-i çerh-i saltanat”a benzetilerek ayrı ayrı teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır.

**16 Devr-i ‘adlinde kadehden gayrı yok hûnîn-ciger
Bir perişân kanda var var ise berg-i ter hazân**

Adl (a.i) : doğruluk.

Hûnîn-ciger (f.b.s) : içi kan ağlayan, çok üzgün.

Berg-i ter : yeşil yaprak.

Bu adalet devrinde kadehten başka içi kan dolan yoktur. Eğer perişan ararsan yaprakların nemine bak, çünkü bu zamanda tek dertli onlardır.

Rahîmî övdüğü padişahının devrini yüceltmektedir. Bu devir öyle bir devirdir ki, herkes mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşamını sürdürmektedir. Padişahının adaleti ve iyiliği sayesinde bütün dertler ortadan kalkmış yerine refah ve huzur gelmiştir. Öyle ki onun devrinde dertli hiç kimse yoktur. Eğer illa ki bir dertli aranacaksa gözyaşı döken biri aranırsa, bu ancak nemli yapraklar olabilir. Çünkü bu devirde yanakları ıslak başka hiç kimse bulunmaz.

Rahîmî için bu devirde eğer kan ağlayan biri varsa o da kadehtir. Eğer bir perişan aranırsa o da üzerinde çiy tanesi olan yapraktır.

Beyitte “kadeh” “hûnîn-ciger”e; “berg-i ter” “perişân”a benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır.

**17 Vâsf-ı haddün kâtib-i eşküm yazarken çihreme
Al kağıddan yanumca tutdı bir defter hazân**

Hadd (a.i) : yanak.

Eşk (f.i) : gözyaşı.

Gözyaşlarım katip olup senin yanaklarının özelliklerini yüzüme yazarken, bu durumu gören sonbahar ise yanımda, al kanlara boyanmış defter tutar.

Divan şiirinde âşık sevgilisi için gözyaşı döker. Âşık sevgilisinin güzelliklerini hatırladıkça ağlar. Akıttığı gözyaşında sevgilinin vasıfları gizlidir.

Gözyaşı gözden çıkar, yanaklarda süzülür ve bu süzülme yavaş yavaş, ince çizgiler halinde olur. Gözyaşı ağlayan insanın yüzünde renksiz desenler çizer. Şair, gözyaşını bir katip gibi düşünmekte ve yanaklarında sevgilisini resmetmektedir. Sonbahar ise bu gözyaşlarından kırmızı kağıttan bir defter tutar.

Âşık sürekli kan ağladığı için onun gözyaşının rengi kırmızıdır. Şairin beyitteki ifadelerinden onun da kan ağladığını anlamaktayız. Sonbaharın tuttuğu defter, şairin gözünden akıttığı kanlı yaşlardan dolayı kırmızıdır.

Beyitte, “eşk” “kâtib”e benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, “yazmak” eylemi insana ait bir özellik iken “eşk” yüklenerek teşhis yapılmıştır. “Kâtib, yazmak, kağıd, defter” kelimelerinde tenasüp vardır.

**18 Bûy-ı lutfundan hevâ kesb eylemişdi nev-bahâr
Bâd-ı kahrundan bu dem oldı cihân yek-ser hazân**

Bûy (f.i) : koku.

Hevâ (a.i) : heves, istek, arzu, sevgi, hoşlanma.

Kesb (a.i) : çalışıp kazanma.

Bâd (f. c) : yel, rüzgâr.

Yek-ser (f.zf) : yalnız başına 2- bir baştan bir başa 3- ansızın.

İlkbahar, lutfunun kokusundan heva istemişti. Kahrının rüzgârından ise bütün cihan baştanbaşına sonbahara döndü.

Divan şairleri için ilkbahar, kokusunu sevgiliden alır. İlkbaharda esen o tatlı rüzgârda sevgilinin kokusu vardır. Şair, ilkbahar kokusunu sevgilinin kokusuna benzetmeye çalışmaktadır. Fakat sevgilinin kokusuna benzemeyen sonbahar kahrından bu dünyada tek başına kalmıştır. Çünkü onun rüzgârı serttir, sevgiliye benzemez.

Beyitte “nev-bahar” ile “hazan” kelimeleri arasında tezat vardır. Aynı zıtlık “bûy-ı lutf” ve “bâd-ı kahr” kelimeleri arasında da vardır. Ayrıca ilkbaharın istekli oluşu ve sonbaharın yalnız kalışı, beyitte teşhis sanatına işaret etmektedir.

**19 Şerh-i kaddün su gibi serv-i revân bilür revân
Okur evsâf-ı bahâr-ı hüsnüni ez-ber hazân**

Şerh (a.i) : 1- açma, ayırma 2- açıklama, açıklama 3- açık anlatma.

Kadd (a.i) : boy.

Serv-i revân : yürüyen selvi; mec; uzun boylu sevgili.

Evsâf (a.i): sıfatlar, kaliteler.

*Boyunu, su gibi salına salına yürüyüşünü, seninle giden, yol alan bilir.
Sonbahar güzelliğinin baharının sıfatlarını okur, ezberler.*

Divan şiirinde sevgilinin bir çok özelliği âşığın kendinden geçmesine sebep olur. Sevgilinin boyu selviye, yürüyüşü ise suyun akışına benzer. Kainattaki bütün güzellikler sevgilinin güzelliğine tâbidir.

Rahîmî sevgilisinin güzelliklerini dile getirir. Boyuyla yürüyüşüyle su gibi salına salına giden sevgiliyi ancak onunla yola çıkanın bileceğini ifade eder. Sevgilinin güzelliklerini onun vasıflarını sonbahar bile okur, ezberler.

Serv-i revân” ifadesiyle sevgili kastedildiği için istiare vardır. “Okumak, ezberlemek” gibi eylemler insana ait özellikler olduğu halde bunların “hazan” a yüklenmesiyle teşhis sanatı yapılmıştır. Ayrıca “bahar” ve “hazan” kelimeleri arasında tezat vardır.

**20 İşin altun eyledi yüz sürmek ile kapuna
Sahn-ı gülşende hakîr u hor idi ekser hazân**

Sahn (a.i) : 1- avlu 2- evin ortasındaki açıklık 3- oyuk, boşluk boş yer 4- orta, meydan, aralık 5- büyük kase 6- sahan 7- sahne.

Hakîr (a.s) : itibarsız, değersiz, aşağı, adi, bayağı.

Hor (f.s): ehemmiyetsiz, değersiz, bayağı, adi.

Ekser (a.s) : en, çok, daha, ziyade.

Sonbahar senin kapına yüz sürmekle (iyi yaptı) işi altın oldu. Zira gül bahçesi meydanında çok hakir görülmüş, horlanmıştı (aşağılanmıştı).

Osmanlıda insanlar bir sıkıntı ve istek halinde padişahın huzuruna çıkıp hallerini arz ederlerdi. Rahîmî padişahının kapısına gidince boş dönülmeyeceğini her yerde aşağılansan da onun kapısında itibar göreceğini ifade etmektedir.

Sonbahar, gül bahçesinde pek itibar görmez. Çünkü gül bahçesini hazana çevirir. Bu yüzden aşağılanmıştır. O da padişahın kapısına gitmiş ve pek iyi bir iş yapmıştır, işi altın olmuştur.

Rahîmî sonbaharın, padişah kapısına gidip yüz sürmesiyle işinin altın oluşunu, sonbahar yapraklarının altın sarısı oluşuyla ilişkilendirmiştir.

Beyitte geçen “işini altın eylemek” ve “hâkir ü hor” görülmek sonbahara izafe ededildiğinden teşhis sanatına başvurulmuştur.

21 Olalı dest-i gmâ-bahşun zer ü gevher-nisâr 'Ârızın gamdan geh asfer gâh ider ahmer hazân

Gmâ (a.i) : 1- zenginlik, bolluk 2- usanç, bıkkınlık 3- şarkı, türkü.

Gevher-nisâr (f.b.s) : 1 cevahir serpen 2- güzel, düzgün söz söyleyen.

'Ârız (a.s) : 1- gelen 2- tesadüfi vak'a 3- yanak.

Asfer (a.s) : sarı.

Ahmer (a.s) : kırmızı, kızıl.

Senin iyiliğinin ve zenginliğinin elinden altın ve mücevher saçılalı beri, sonbaharla gelen gam ile birlikte, kimi gün sarı, kimi gün kırmızı mücevher dağılır etrafa.

Divan şiirinde sonbahar mevsimi gam ve keder mevsimidir. Sevgilinin iyiliği ve zenginliği etrafa mücevherler saçmaktadır. Sevgilinin bu iyiliği ile sonbaharda bile etrafa mücevherler saçılır.

Sonbahar mevsiminde tabiat sarı ve kırmızı renklere bürünür. Sarı, sararan yaprakların, kırmızı ise gökyüzünün rengidir. Fakat şair sevgilisinin iyiliğinden bu gam ve keder belirtilerini bile sarı ve kırmızı renkte mücevherler şeklinde tarif eder.

Beyitte geçen “zer” ile “gevher” ve “asfer” ile “ahmer” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

**22 Berg [ü] bârın yoluna yüz aklıyla itdi harc
Sana sûret oldu ezhâr içre ey dil-ber hazân**

Berg ü bâr : malzeme, gereç, mal, yük.

Sûret (a.i) : biçim görünüş, kılık 2- tarz, yol gidiş 3- çare.

Ezhâr (a.i) : çiçekler.

Dilber (f.b.s.c) : gönül alıp, götüren güzel.

Ey dilber! Sonbahar elindeki tüm mal varlığını, senin yolunda yüz akıyla (çekinmeden) harcadı. Bu yüzden çiçekler sana yüz oldu (senin şeklini aldı).

Rahîmî, sonbaharın, sevgilisi uğruna bütün yapraklarını dağıttığını, yoluna harcadığını, bu yüzden bütün çiçeklerin sevgilisinin yüzüne benzediğini ifade ediyor.

Beyitte “dilber” ifadesi istiare yoluyla sevgilidir. Aynı zamanda “ey”de nida vardır.

**23 Varını ayağuna ser-cümle îsâr eyledi
İtmedi bir gün yolunda fikr-i nef' ü zar hazân**

Îsâr (a.i) : ikram, bahşış 2- cömertlikle verme 3- dökme, saçma, serpmeye 4- kendi muhtaç olduğu halde bahşış verme 5- seçme.

Nef' (a.i) : menfaat, fayda, kar, çıkar.

Zar (a.i) : zarar.

Sonbahar, varını yoğunu yoluna bağısladı (ayaklarına serdi). Senin yolunda bir gün bile yarar ve zarar düşüncesine kapılmadı, her şeyini vermekten geri kalmadı.

Divan şiirinde sevgili, yolunda bütün varlığın harcanması gereken bir varlıktır. Âşık, sevgili yolunda hiçbir şeyini harcamaktan geri durmaz. Hatta kendi aziz canını

bile onun yoluna vakfetmek büyük bir onurdur. Çünkü insan, sevgili yolunda ne kadar çok şeyden vaz geçebilirse o kadar çok yaratıcıya yaklaşmış demektir.

Beyitte de bir âşık profili bağlamında okuyucuya sunulan sonbahar, sevgili uğruna neyi var neyi yoksa dağıtmıştır. Bunu yaparken en ufak bir tereddütte dahi bulunmamış, yaptığı davranışta fayda veya zarar hesabı yapmamıştır.

Rahîmî, sonbaharda çiçek yapraklarının dallarının etrafa saçılmasını, sevgili uğruna harcanması olarak yorumlamıştır.

Beyitte geçen “fikretmek, varını yoğunu harcamak” gibi kavramlar insana ait özelliklerdir. Ancak burada bu özellikler “hazan” a yüklendiği için teşhis yapılmıştır. “Nef” ve “zar” ifadelerinde tezat sanatı vardır.

24 **‘Îd-i adhâ-yı bahâr-ı vasluna irmiş meger Hûn-ı kurbânunla itmiş elini ahmer hazân**

Îd-i adhâ (a.i) : kurban bayramı.

Hûn (f.i) : 1- kan 2- öldürme.

Ahmer (a.s) : kırmızı kızıl.

Sonbahar, meğer kurban bayramının baharına (arefe gününe) erişmiş ve elini kurbanın kanyla kırmızıya boyamış.

Allah’ın rızasını kazanmak için aracı olan şey anlamına gelen kurban edebiyatta daha çok İbrahim ile İsmail peygamberin başından geçen kurban hadiselerinin telmihinde kullanılır. Divan şiirinde âşık, sevgilisinin yolunda binlerce kez kurban olmaya hazırdır. Kurban bayramı geldiği zaman da diğer bayramlar gibi eğlence başlar, fakirler (âşıklar) sevindirilir. Tasavvufta kurban, nefistir. Nefsini kurban edenler de derviştir (Pala, 2003: 269). Divan şiirinde kimi gün bir âşık sevgilisi uğruna binlerce kurban olur, kimi gün bir derviş nefisini kurban eder.

Rahîmî’nin bahsini ettiği kurban bayramı bir sonbahar gününe denk gelmiştir. Kurban kesme merasimi başladığı günün bir gün öncesi “Arife” günüdür. Rahîmî için arife günü kurban bayramının baharıdır.

Rahîmî, sonbaharın, kurban bayramının baharı olan arife gününde eriştiğini ifade etmektedir. Sonbaharın, kurban bayramında kesilen kurbanın kanıyla eli boyanmıştır.

Bilindiği gibi sonbahar mevsiminde, yeryüzüne kızılık hakim olur. Şair, bu durumu kurban bayramında kesilen kurbanın kanıyla ilişkilendirmektedir.

Beyitte, sonbaharda gökyüzünün kızıl renge bürünmesi tabii bir hadise iken bu durum, sonbaharın, kurban kanıyla elini boyaması şeklinde ifade edilerek hüsn-i talil yapılmıştır. Aynı zamanda yine bu ifadeyle sonbahar kişileştirilmiştir; teşhis sanatı vardır.

**25 Fırsatı fevt itme ‘îş it pâdişâhum subh u şâm
Ber-karâr olmaz dem-i fasl-ı bahâr u ger hazân**

Fevt (a.i) : bir daha ele geçmeme üzere kaybetme, elden çıkarma çıkma.

Subh (a.i) : sabah, sabah vakti.

Şâm (f.i) : akşam.

Ber-karâr (f. a. b. s) : kararlı, yerli, daimi, devamlı.

Padişahım, sabah akşam ye, iç, eğlen; fırsatı kaçırma. Çünkü ne ilkbahar mevsimi kalıcıdır, ne de sonbahar mevsimi.

Dünya, sürekli dönen, hiçbir zaman yerinde sabit olmayan bir varlıktır. Aynı şekilde hayat da sürekli değişen bir özelliğe sahiptir. İnsanoğlunun bu değişen hayat içerisinde ne dünün tasasını çekmesi, ne de yarının kaygısını duyması gerekir. Aslında hayat denen varlık sadece içinde yaşanan andan ibarettir. Dün, geçmiştir; yarının gelmesi ise kesin değildir. Ancak insanlar hayatın bu özelliğinin, belki de hiç bir zaman farkında olmazlar; ya dün de takılıp kalırlar, ya da yarının kaygısıyla içinde yaşadıkları ânı ellerinden kaçırlar.

Şair, beyitte bu duruma işaret ederek içinde yaşanan ânın değerinin bilinmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre, bu dünya da ne ilkbahar yerinde sabittir; ne de sonbahar. Herşey ve herkes sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde.

Beyitte “bahar” ve “hazan” kelimeleri ile tezat sanatına başvurulmuştur. Aynı zıtlık “subh u şam” (sabah-akşam) kelimeleri arasında da söz konusudur.

**26 Gül yüzün vafın seher bülbül iken rengîn okur
Al kağıdda ruhun mecmû‘asın yazar hazân**

Mecmu‘a (a.i) : toplanıp, biriktirilmiş, tertip ve tanzim edilmiş şeylerin hepsi 2- seçilmiş yazılardan meydana getirilen yazma kitap 3- dergi.

Gül yüzünün güzelliklerini, seher vakti bülbüller okurken, söylerken, sonbaharda kırmızı kağıda, yanağının kitabını yazar.

Divan şiirinde en çok bahsi geçen çiçek şüphesiz güldür. Sevgilinin yüzü ve yanağı ile sıkı bir münasebeti vardır. Bazen gül bunlara; bazen de bunlar güle benzer (Pala, 2003: 182).

Gülün âşığı bülbüldür. Sevgilisi gül için şakıyan bülbül, her seher gülü öven ve ona olan aşkını ifade eden nağmeler okur. Rahîmî için de sevgilisi, gülün âşığı olduğu gül kadar güzeldir. Bülbül, onun güzelliklerini ve yüzünün vasıflarını şakıyaktadır.

Beyitte “bülbül” ve “sonbahar” kişileştirilmiştir. Dolayısıyla teşhis sanatı vardır. Aynı zamanda “yüz” “gül”e benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır. Bunun yanında “kağıt” ve “mecmua” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Sonbahar yapraklarının kızıl renkte oluşu “al kağıt” ifadesiyle ilişkilendirilmiştir.

**27 Kaldı ayakda Rahîmînün yüzine kıl nazar
Gül gibi ey gonca baş üzre bulur geh yer hazân**

Nazar (a.i) : bakma göz alma 2- düşünme 3- göz değme 4- iltifat 5- itibar 6- yan bakış.

Ey gonca! Rahîmî’nin yüzüne bir bak, ayakta kaldı. Sonbahar bile ara sıra gül gibi baş üstünde yer bulur.

Divan şiirinde âşık, sevgilinin onu görmesi için çabalar. Sevgilinin, âşığın yüzüne bakması, onu fark etmesi âşık için çok önemlidir.

Rahîmî sevgilisine seslenmekte, onun aşkını fark etmesini beklemektedir. Zira sonbahar mevsimi bile ara sıra da olsa gül gibi itibar görür. Baş üstünde gezer. Sevgilinin aşkından sonbahara dönen şair, sevgilisinin bir bakışını dilemektedir.

Beyitte “gonca” ifadesiyle sevgili kastedildiği için istiare sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda “ey”de nida vardır. Diğer taraftan beyitte teşbih-i mufassal (hazân: benzetilen; gül: kendisine benzetilen; baş üzre bulur yer: benzetme yönü: gibi: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır.

28 Rûy-ı zerdümle kapunda ben de hâlis bendenem Bâğ-ı lutfunda ne var cây itse bir kemter hazân

Rûy (f.i) : yüz, çehre.

Rûy-ı zerd : sararmış, dolgun yüz.

Hâlis (a.s) : hilesiz, katkısız.

Cây (f.i) : yer.

Kemter (f.b.s) : daha, aşağı, aşağıda bulunan, hakir, itibarsız.

Sararmış ve solgun yüzümle senin kapında bekleyen saf bir kölenim. Bu itibarsız sonbahara, lütuftuğında bir yer versen ne olur?

Divan şiirinde âşığın yüzü sevgilinin aşkından dolayı sararmış, solmuştur. Tıpkı bir sonbahar gibidir. Sevgilinin aşkından sararıp solan âşık daima sonbahar ile ilişki halindedir.

Rahîmî, sevgilisinin aşkından sonbahar mevsimi gibi sararmıştır, itibarsızdır. Ve bu haliyle sevgilinin kapısında ona gönlünde bir yer vermesini beklemektedir. Rahîmî, sararan yapraklarıyla ve pek itibar görmeyişle sonbaharı kendine benzetmiştir. O da sevgilinin aşkından sararmıştır. Sevgilinin bağında bu haliyle yer bulmak şair için bir lütuftur. Çünkü Rahîmî sevgiliye katkısız, gerçek bir aşkla bağlıdır.

Beyitte, “bende” ifadesiyle kastedilen âşık olduğu için istiare yapılmıştır. “Ben de” ve “bende” kelimelerinde cinas vardır.

**29 Pertev-i mihrünle zer çihrem çerâğın Aydın it
Bulamaz ey meh gubâr-ı Tirede enver hazân**

Pertev (f.i) : 1- ışık, parlaklık, yalım.

Mihr (f.i) : güneş.

Çihre (f.i) : 1- yüz, surat 2- şekil.

Çerağ (f.i) fitil, mum 2- otlama, otlak.

Gubâr (a.i) toz.

Enver (a.s) : 1- daha (en, pek) nurlu, çok ve pek parlak, çok güzel.

*Ey ay (yüzlü)! Hükümdarlık mührün ile sararmış yüzümü aydınlat (ışık ver).
Sonbahar, Tire’de senin ayağının tozu gibi bir nur daha bulamaz.*

Divan şiirinde âşığın yüzü sonbahar mevsimi gibi sararmıştır ve onun gönlü gece gibi karanlıktır. Bu geceye ışık veren ay ise sevgilidir. Zira tüm geceleri aydınlatan da aydır. Sevgilinin yüzü ile ay birbirine benzer. Her ikisi de nurludur ve her ikisi de birer ışık kaynağıdır.

Rahîmî’nin ay yüzlü sevgilisi padişahıdır. Rahîmî için padişahı ışık saçan bir nurdur. Ve Rahîmî’nin yüzünü padişahlık mührü ile aydınlatacak yine o ay yüzlü padişaktır.

Rahîmî beytinde Tire ilçesinden bahsetmiştir. II. Selim’in padişahlığı esnasında Tire ilçesi Rahîmî’nin görev yaptığı merkezlerden biridir (Mermer, 2004: 14). Rahîmî, Tire ilçesinde ayağının tozu gibi bir nur bulunmaz derken, padişahının Tire’ye gelmesini ve ayağının tozu ile nur dağıtmasını istemektedir.

Beyitte “Aydın” kelimesi tevriyeli kullanılmıştır. “Aydın”, Rahîmî’nin görev yaptığı yerleşim yerlerindedir. Aynı zamanda “aydınlamak”, “ışık vermek” manalarına da gelir. “Ey meh” ifadesi hem bir nidayı hem de istiareyi işaret eder.

**30 Ger ölürsem ‘ârız-ı gül-fâm-ı hecrünle şehâ
Kanlar ağlasun benimçün tâ dem-i mahşer hazân**

Gül-fâm (f.b.s) : gül renkli, gül gibi rengi kızıl olan.

Heer (a.i) : ayrılma, terk etme; ayrılık.

Şehâ (f.n) : ey şah!, ey padişah!

Dem-i mahşer : mahşer zamanı.

Ey şah! Eğer gül renkli yanağının ayrılığı (hasreti) ile ölürsem. Sonbahar, mahşere kadar benim için kan ağlasın.

Divan şiirinde sevgilisinin yanağı rengi itibariyle güle benzetilir. Şair, sevgilisinin gül yanağına hasret çekmektedir. Ve bu hasret ona büyük acı vermektedir. Rahîmî tıpkı ölüm döşeğinde son arzusunu söyleyen bir âşık, gibi sonbahara vasiyetini bildirir. Eğer sevgilinin yanağına kavuşmadan onun hasretiyle ölürse sonbaharın mahşer gününe kadar kan ağlamasını istemektedir.

Divan şiirinde sonbahar, yaşlılık ve ölüm mevsimidir. Hüznün ve ayrılığın timsalidir.

Beyitte geçen “Ey şah!” ifadesi istiare yoluyla sevgilidir. Aynı zamanda bu ifade nida sanatına örnektir. Bunun yanında “ârız-ı gül-fam” ifadesi ile sevgilinin yanağı güle benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Sonbahar mevsiminin kan ağlamasını isteyen şair sonbaharı kişileştirerek teşhis sanatına başvurmuştur.

**31 Bir kadem bas lutf ile ruhsâr-ı gerd-âlûdeme
Pâye-i ihsâna gâh olur düşer mazhar hazân**

Kadem (a.i) : 1- ayak 2- adım 3 yarım arşın uzunluğunda bir ölçü 4- ugr.

Ruhsâr (f.i) : ruh besleyen, ruha kuvvet ve ferahlık veren.

Gerd-âlûde (f.b.s) : toza, toprağa bulaşmış, tozlu.

Pâye (f.i) rütbe, derece.

Mazhar (a.i) : bir şeyin görüldüğü çıktığı yer 2- nail olma şereflenme 3- bazı tekkelerde oturacak uyurken dayanılan kısa değnek 4- bir çeşit tef.

*Toz toprak içinde kalmış gönlüme, ruhlara ferahlık veren lutfunla bir ayak bas.
O vakit ben de bağışlanma şerefine nail olayım.*

Rahîmî'nin gönlü sevgilinin ayrılığıyla viran olmuş, toza toprağa karışmış bir bağa benzer. Sevgilinin en ufak bir ihsanına muhtaç olan şair sevgilinin, bu bağa ayak basmasını diler. Çünkü Rahîmî'nin kurtuluşu sevgilinin gönlüne şeref vermesiyle mümkündür.

Sonbaharda bütün bağ ve bahçeler viran olur. İlkbaharda yemyeşil olan o güzel bağdan geriye toz ve toprak kalır. Rahîmî gönlünü toz toprak içinde kalmış bir bağa benzetmektedir.

**32 Gel beni yüzün hazân yaprağı gibi hâke ur
Zârlık kıl ditreyüp mânend-i berg-i ter hazân**

Zâr (f.s) : ağlayan, inleyen.

Mânend (fi) : benzer eş.

Berg-i ter : yeşil yaprak.

*Sonbahar geldi ve benim sararmış yaprak gibi olan yüzümü toprağa vurdu.
Yeşil yapraklar gibi titretip ağlattı.*

Sonbahar, divan şairlerince hüzün mevsimidir. Sevgiliden bu mevsimde ayrılır. Ayrılık acısı bu mevsimde yaşanır. Ayrılık acısıyla paramparça olan âşığın gönlü sonbaharda viran olan bağa benzer ve yüzü hazan yaprağı gibi solmuştur.

Rahîmî sevgilisinin aşkıyla kurumuş, sararmış bir yapraktır. Sonbaharın acımasız rüzgârıyla sararan yapraklar toprağa düşer. Şair, sonbaharın kendisini sararmış yapraklar gibi toprağa düşürdüğünü ifade eder.

Divan şiirinde çiçek yaprakları âşığın yanağı, bu yapraklar üzerindeki çiy taneleri de âşığın göz yaşlarıdır. Rahîmî bu teşbihten yola çıkarak, kendini sonbahar rüzgârının karşısında titreyen bir yaprağa benzetir.

Beyitte teşbih-i mufassal (beni: benzetilen; hazan yaprağı: kendisine benzetilen; hâke ur: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır. “Hazan” ifadesinde tekrar vardır.

**33 Her seher gül gibi rengîn it du‘â-yı devletin
Nitekim virdükce sahn-ı gülşene zîver hazân**

Sahn (a.i) : 1- avlu 2- evin ortasındaki açıklık 3- oyuk, boşluk boş yer 4- orta, meydan, aralık 5- büyük kase 6- sahan 7- sahne.

Gülşen (f.b.i) : gül bahçesi.

Zîver (f.i) : süs, bezek.

Mevla, sonbaharda senin gül bahçene güzellik ve süs verdikçe, sende durma başındaki devlet için dua et.

Rahîmî sevgilisine öğüt vermektedir. Sevgilinin bahçesi sonbaharda bile güzel ve süslüdür. Bu Mevla'nın ona olan lutfudur. Allah sevgilisinin bahçesine bu güzellik ve süsü verdikçe onunda bu lütuflara karşı durmadan dua etmesi gerektiğini öğütler.

Şair, beyitte, Allah'ın verdiği tüm nimetler karşısında durmadan dua ve şükür etmenin önemini vurgulamaktadır.

Şair için sevgilisi güle benzetmektedir. Sevgilisine bu güzellik Allah tarafından bahşedilmiştir. Şair, sevgilisine, bu güzelliği kaybetmemesi için Allah'a dua etmesini öğütlemektedir.

Beyitte teşbih-i mufassal (du‘â-yı devlet: benzetilen; gül: kendisine benzetilen; rengîn it: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır.

**34 Saklasun dest-i tetâvülden muradun mîvesin
Şâhsâr-ı dehre bahş itdükce tâ nevber hazân**

Tetâvül (a.i) : elden ele gezme, dolaşma kullanılma.

Mîve (f.i) : meyve.

Şâhsâr (f.b.s) : dallık, ağaçlık, konuluk.

Nevber (f.i) : turfanda çıkan meyve ve çiçek.

(Mevla), bu dünya çalılığına bahşettikçe, senin muradının meyvesine el uzatıp sonbahara kadar korkusunu saklasın.

Her mevsimin kendine has meyve sebzeleri vardır. Kimi meyve ve sebzeler baharda, kimileri kışta yetişir. Rahîmî bu doğal döngüyü göz önünde bulundurarak sevgilisine dua etmektedir. Allahın bu dünya ağaçlarına ihsanı sürdükçe, onun muradının meyvesini her mevsimde daim kılmasını dilemektedir. Şair, Allah'tan sevgilisinin tüm dileklerini, umutlarını taze ve kabul kılmasını ister.

Beyitte “dehr” “şâhsar”a benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda “şâhsâr” ile “mîve” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

**35 Bûy-ı lutfun gül gibi tola meşâm-ı ‘âleme
Meclis-i gülzâra ‘arz itdükce zer micmer hazân**

Meşâm (a.i) : burun, koku alınacak yer.

Güüzâr (f.b.i) : gül bahçesi, gül tarlası.

Micmer (a.i) : buhurdan, içinde tütsü yakılan kab.

Kokular dünyasına lutfunun kokusu gül gibi dolsun, altın tütsü kabı ile gül bahçelerinin meclisine verilsin gül kokun.

Divan şiirinde sevgili ile gül arasında sıkı bir münasebet vardır. Sevgili gülün ta kendisi, kokusu da gül kokusudur. Sevgilinin kokusu efsunludur. Âşıktaki bütün kötü düşünceleri ve sıkıntıları bir anda alıp götürür. Sevgilinin kokusu misk kokar, her derde devadır.

Beyitte, Türk halk kültürüne ait bir gelenek olan kötü ruhlardan korunmak için tütsü yakma geleneği karşımıza çıkar. Rahîmî bu gelenekten esinlenmiş olmalı ki, korkular aleminin etkisini sevgilinin gül kokusuyla gidermeyi düşünmektedir. Öyle ki sevgilinin kokusu altın tütsü kaplarında gül bahçesinin meclislerine verilmelidir.

Beyitte teşbih-i mufassal (bûy-ı lutfun: benzetilen; gül: kendisine benzetilen; tola: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır. Ayrıca “gül” ve “bûy” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

36 Tâc-ı devlet olmasun devletlü başundan cüdâ Urduğunca farkına gün gibi zer-efser hazân

Cüdâ (f.s) : ayrı, ayrı düşmüş, ayrılmış.

Efser (f.i) : tâç.

Zer (f.i) : altın.

Zer (f.s) : sarı.

Fark (a.i): ayrılık, başkalık 2- ayırma, ayrılma, seçilme 3- başın tepesi.

Sonbahar, güneş gibi altın bir tacı başının üstünden eksik etmediği sürece senin devletli başından devlet tacı eksik olmasın.

Şair, memduhu olan padişaha dua etmektedir. Onun hükümdarlığının daim olmasını dilemektedir. Padişahı için bu devletin hükümdarı olmak, devlettir en büyük zenginliktir. Padişahı bunun farkında oldukça, başındaki altın tacı gün gibi başından eksilmesin.

Güneş, güneş sistemindeki bütün eşya için bir hayat kaynağıdır. Bu sistem içinde yaşayan tüm yaratıklar yaşamlarını güneşin varlığına borçludur.

Beyitte teşbih-i mücmel (zer-efser: benzetilen; gün: kendisine benzetilen; gibi: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır. Ayrıca “taç, zer-efser ve devlet” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

4. KASİDE

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

**1 Hoş-dem nesîm-i lutfun ile fasl-ı nev-bahâr
Hurrem fûrûğ-ı hüsnün ile rûy-ı lâlezâr**

Hoş-dem (f.b.i) : iyi arkadaş 2- hali vakti yerinde olan arkadaş.

Nev-bahar (f.b.i) : ilkbahar.

Hurrem (f.s) : şen, sevinçli, gülüryüzlü, gönül açan, taze.

Fürûğ (f.i) : nur ziya, ışık, parlaklık, rapıldayış

Rûy (f.i) : yüz, çehre.

Lâle-zâr (f.b.i) : lalelik, lale yetişen yer, lale bahçesi.

İlkbahar mevsimi ile iyiliğinin rüzgârı iyi arkadaştır. Yüzünün güzelliği ile lale bahçesine sevinç ve parlaklık saçar.

Divan şiirinde sevgili bütün güzelliklerin timsalidir. Onun güzelliği etrafa tarif edilemez bir ışık ve mutluluk getiren ilkbahar rüzgârının en yakın arkadaşıdır.

Rahîmî sevgilisini överken, tabiata güzellik veren ilkbahar ve onun rüzgârıyla sevgilisinin iyilik rüzgârını bir ortalığa yakınlığa bağlanmıştır. İlkbahar doğaya nasıl canlılık veriyorsa, sevgilinin iyilik rüzgârı da o kadar canlılık verir.

Sevgilinin yüzü güzeldir, nurludur ve onun yüzüne bakan âşık, sevinç ve mutluluk duyar. Rahîmî'ye göre lale bahçesi ışığını nurunu ve sevincini, sevgilinin güzelliğinden alır.

İlk mısra tamamıyla, cansız olan iki varlığın arkadaşlığından söz ettiği için teşhis sanatına örnektir. Ayrıca “nesîm-i lutfun-fürûğ-ı hüsnün”, “fasl-ı nev-bahâr-rûy-ı lâle-zâr” eşleştirmesiyle leff ü neşr-i mürettep sanatı yapılmıştır.

2 Dârâ-yı dehr ü mâlik-i emlâk-i bahr ü ber
Sultân Selîm-i şâh Süleymân-ı rûzgâr

Dârâ (f.i) : hükümdar.

Dehr (a.i) : 1- dünya 2- zaman, devir.

Mâlik (a.i) : sahip, bir şeye sahip, bir şeyi olan.

Bahr ü berr (a.i) : deniz ve kara

Süleyman Peygamber'in rûzgârına sahip olan Sultan Selim Han, bütün denizlerin ve deryaların sahibi, sultanlar sultanıdır.

İsrailoğulları peygamberlerinden, Davut Peygamber'in oğlu. Süleyman, hükümdar peygamberlerden biridir. Yeryüzünde pek az insana, hatta peygambere nasip olan olağanüstü bir güce ve saltanata sahip olmuş, hayvanların dilini bilme, rûzgârın gücünden yararlanarak çok uzun mesafeleri az bir zamanda alma, insanlara olduğu kadar cinlere de hükmetme gibi mucizeleriyle kendine has özellikleri olan bir peygamberdir.

Divan şiirinde Süleyman kelimesi güç, kuvvet ve eşsiz bir saltanat ve hükümdarlığa sahip olma, insanlara, hayvanlara, cinlere ve develere hükmetme, rûzgâra emir vererek onu istediği şekilde kullanma, kuşların dilini bilme cihetleriyle onun bir peygamber olarak bu mucizelerini çağrıştırmasının yanında ona atfedilen kimi efsanevî yönleri de ifade ederdi. Tüm bunlar divan şiirinin de kullanıldığı telmih veya mazmunlara kaynaklık etmiştir (Tökel, 2000: 293-295).

Süleyman Peygamberin rûzgârlara hükmedecek kadar azim ve ulu bir hükümdarlığın sahibi olması, Rahîmî'nin beytinde övdüğü padişah olan Sultan Selim Han ile birlikte Süleyman Peygamber'i zikretmesinin en açık sebebidir.

Rahîmî'ye göre Sultan Selim Han, Hz. Süleyman'ın rûzgârına sahiptir. Adeta onun kadar kudretlidir. Hz. Süleyman gibi o da her şeye hükmeden, sözü geçen ulu bir hükümdardır. Zira bu dünya devleti bütün denizler, deryalar onun hükmündedir.

Beyitte Hz. Süleyman'ın rûzgârlara hükmedip göklerde rûzgârlarla beraber seyretmesi mucizesine telmih vardır. Aynı zamanda Rahîmî, Sultan Selim Han'ı bir peygamber gibi görüp, her şeye hükmettiğini söylemesi mübalağa sanatına işarettir.

Bunun yanında ‘‘Süleyman’’ ve ‘‘rûzgâr’’ kelimeleri arasında tenasüp vardır. Sultan Selim Han’ın Hz. Süleyman’a benzetilmesinde ayrıca teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır. ‘‘Emlak’’ ve ‘‘malik’’ kelimeleri aynı kökten türedikleri için iştikak sanatı söz konusudur.

3 Şâh-ı yegâne ‘arsa-i iklîm-i saltanat

Bâla-nişin-i mesned-i eyvân-ı iftihâr

Arsa (a.i) : yer, toprak.

Bâla-nişin (f.b.s) : üstte, yukarıda oturan.

Mesned (a.i) : isnadedilen, dayanılan şey 2- rütbe, derece, peye, makam.

Eyvân (f.i) : büyük safa, divanhane, salon 2- kemerli yüksek bina oturulacak yüksek yer, köşk 3- çardak

Saltanat topraklarının (coğrafyasının, ikliminin) tek sultanı, iftihar tahtının en yüksek makamında oturan Sultanı.

Rahîmî padişahına övgüler sunarken, onun saltanatını ve fethettiği topraklardaki üstünlüğünü anımsatıyor. Rahîmî’ye göre o, saltanatını sürdürdüğü toprakların tek hükümdarıdır. O iftihar edilecek işler yapmaktadır. Öyle ki övgüye layık insanlar meclisinde en başta gelenlerdendir. O iftihar tahtının sultanı ve sahibidir.

Beyitte geçen ‘‘şah’’ ve ‘‘saltanat’’ kelimeleri arasında tenasüp vardır. Ayrıca padişah medhedilirken mübalağalı bir anlatıma başvurulmuştur.

4 Sultân-ı mülk-perver-i hâkân-ı dâd-ger

Sâhib-kırân-ı şâh-ı kerem ma‘delet-şi‘âr

-Perver (f.s.c) : 1- besleyen, besleyici, büyüleyen, yetiştiren, yetiştirici, koruyan, terbiye eden ‘‘manalarıyla birleşik kelimeler yapar.

Dâd-ger (f.b.s) : insafli, doğru.

Sâhib-kırân: her zaman başarı, üstünlük kazanan hükümdar 2- meşhur bir çeşit lale.

Ma‘delet (a.i) : adalet, adillik; insafılık.

-Şiâr (a.s) : iyi, üstünlük veren işaret, adet manalarına gelerek birleşik kelimeler meydana gelir.

Hakanlığının adaleti ile, saltanat sürdüğü toprakları besleyen adalet ve iyiliğin sembolüsün.

Şairin, memduhuna övgüleri sınırsızdır. Onun saltanatı, tacı övülmeye layıktır. Aynı zamanda iyiliği ve adaleti de övülmesi gereken özellikleridir.

Rahîmî'ye göre memduhu, saltanatını sürdüğü topraklarda hükümdarlığını iyilik ve adaletiyle sürdürmektedir. O iyilik ve adaletin sembolüdür.

Beyitte geçen “sultan”, “şah”, “hakan” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

5 Hurşîd çihre mâh cebîn müşteri zamîr Encüm sipâh u pâye-i tahtı felek-medâr

Hurşîd (f.i) : güneş.

Çihre (f.i) : (f.i) : çehre.

Cebîn (a.s) : korkak, yüreksiz, alçak 2- alın.

Encüm (a.i) : yıldızlar.

Sipah (f.i.c) : 1- asker 2- ordu.

Paye (f.i) : rütbe, derece 2- ilmiyenin, sarıklıların bir rütbesi 3- basamak, merdiven basamağı.

Medâr (a.i) : bir şeyin döneceği, devredeceği, üzerinde hareket edeceği yer, etrafında dönülen nokta.

Güneş yüzlü, ay gibi alınlı, gönül alıcısın, yıldızlar askerinin ve tahtın ise gökyüzüne merdivendir.

Divan şiirinde sevgilinin yüzü nurludur. Tabiatla sevgilinin yüz güzelliğine, yüzünün nuruna yakın ışığa sahip cisimlerden olan güneş ve ay sıkça teşbih konusu olmuştur.

Rahîmî'ye göre sevgilisinin yüzü güneş gibidir. Alın ay gibi parlaktır. O, gökyüzünün bütün güzelliklerini bünyesinde barındıran bir varlıktır. Yıldızlar da, olsa

olsa onun askerleri olur. Onun oturduğu taht ise o kadar yüce ve yüksektir ki gökyüzüne merdiven olmuştur.

Beyitte geçen “hurşîd”, “mah”, “encüm” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Sevgilinin tahtını gökyüzüne merdiven olarak düşünmesi ve yıldızları onun askeri olarak görmesi mübalağa sanatına örnektir. Aynı zamanda “çihre” “hurşîd”e; “cebîn” “mâh”a; “zamîr” “müşterî”ye; “encüm” “sipâh”a; “pâye-i taht” “felek-medâr”a benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır.

6 Nâm-ı şerîfün ile bulur sîm ü zer şeref Yohsa olurdu mis gibi her biri kem-‘ıyâr

Sîm (f.i) : gümüş 2- gümüş para 3- gümüştan sırmadan

Zer (f.i) : altın.

Kem-ıyâr (f. a. b. s) : ayarı fena, karışık altın ve gümüş.

Altın ve gümüş, şerefini, senin namın ve şerefinden alır, şerefin olmasaydı onların ayar ve kıymeti düşük kalırdı.

Divan şairleri için sevgili en kıymetli mücevherdir. Şairler, şiirinde sevgilinin kıymet ve değerini anlatırken tabiattaki diğer kıymetli taşlarla kıyaslayarak sevgililerini överler. Onların gözünde bütün kıymetli mücevherler sevgilinin yanında değersiz birer taştır.

Rahîmî için sevgilinin değeri ve kıymeti paha biçilemez. Öyle ki gümüşün ve altının kıymetinin kaynağı o eşsiz mücevher olan sevgilidir. Altın ve gümüş değerli bir taş olarak ün yapmıştır. Ama bu ün aslında sevgilinin ün ve şerefinden kaynaklanmaktadır. Yoksa altın ve gümüş ayarı, kıymeti düşük bir taş olarak kalacaklardır.

Beyitte “sîm” ve “zer” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Bunun yanında gerçekte çok değerli olan altın ve gümüşün değerinin sevgilinin değer ve kıymetine bağlanması hüsn-i ta’lil örneğidir. Diğer taraftan beyitte teşbih-i mufassal (her biri: benzetilen; mis: kendisine benzetilen; kem-ıyâr: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır.

**7 K'anun ne haddi ola ki öykine tab'una
Benzetse keffüne özini dâdı yok bihâr**

Tab' (a.i) : 1- tabiat, huy, yaratılış. 2- mühür, damga, basma.

Keff (a.i) : 1- el içi, el ayası, avuç.

Kef (f.i): köpük, sünger taşı.

Dâd (f.i) : 1- adalet, doğruluk 2- ihsan, vergi.

Bihâr (a.i) : denizler

Onun ne haddine ki senin huyuna, tabiatına (yaratılışına) öykünsün (taklit etsin), benzetse bile adalet ve doğruluktan uzak olur.

Rahîmî padişahının adını zikretmeden onu övmektedir. Bir padişahta aranması gereken en önemli özelliklerden biri de adaleti ve doğruluğudur. Bu özellikler onun karakterinde olmalıdır.

Rahîmî, doğruluk ve adalette denizlerden daha üstün bir ahlaka ve yaratılışa sahip olan padişahı için, denizlerin ona özendiğini, onu taklit ettiğini ifade etmektedir. Fakat bu özenme ve taklit Rahîmî için faydasızdır. Çünkü adalet ve doğrulukta onun padişahından daha üstün hiçbir şey yoktur. Zaten, benzemeye çalışsalar da adalet ve doğruluktan uzak olurlar.

Denizlerin, hadsizlikle padişaha özenmesi, teşhis sanatına örnek gösterilebilir. Aynı zamanda “kef” ve “bihâr” kelimelerinde tenasüp vardır.

**8 Sultân-ı subh kapuna yüz sürdügiyledür
Ey meh felekde işbu kadar şevket ü vakâr**

Subh (a.i) : sabah, sabah vakti.

Şevket (a.i) : büyüklük, heybet.

Vakâr (a.i) : ağırbaşlılık, tekvinlilik.

Ey ay yüzlü sultan! Felek dahi kapına sabah vakti yüz sürdüğü için itibar ve ağır başlılık kazandı.

Divan şairleri kasidelerinde övdükleri padişahlarını doğadaki güç göstergesi varlıklarla özdeşleştirerek onların güç, kuvvet ve saltanatlarını medhederler. Tabiattaki bir çok olayın sebebi olarak gösterilen padişahlar bir çok doğa varlığıyla teşbih konusu olurlar.

Rahîmî, padişahının itibarlı oluşunu ve ağır başlılığını övmektedir. Bunun için de tabiatı kullanmıştır. Rahîmî'ye göre kainattaki her şey onun kapısına yüz sürdüğü için itibar kazanır. Tıpkı felek gibi. Rahîmî'ye göre felek de padişahın kapısına yüz sürdüğü için ağır başlıdır. Bilindiği gibi gün doğuşu ağır ağır olur. Gece ve gündüz birbirinden yavaşça ayrılır. Rahîmî gökyüzünün bu ağırlığının sebebini padişahının ağır başlı oluşuna bağlamaktadır.

Beyitte geçen “ey meh” ifadesi bir nida sanatına örnek olduğu gibi, istiare yoluyla sevgiliyi kastetmektedir. Ayrıca doğal bir olay olan feleğin (gökyüzünün) yavaş yavaş ağarması ya da kararmasının sebebi olarak padişahın ağır başlı oluşunun gösterilmesi ise hüsn-i ta'lile örnektir.

9 Garrâ kaşuna benzemeydi vü ger hilâl Burc-ı şerefde olmaz idi şehre şehriyâr

Garrâ (a.s) : alnında beyaz bir lekesi akıtması olan at 2- ak, parlak, güzel, gösterişli, nümayişli, şatafatlı.

Burc (a.i) : 1- kale, hisar çıkıntısı, kule 2- yuvarlak bina.

Şehriyâr (f.b.i. c) : padişah, hükümdar

Yay duruşlu hilal, senin kara kaşına benzemeseydi, şeref burcunun tepesine çıkıp şehri aydınlatmazdı.

Divan şiirinde sevgilinin kaşları hilale benzetilir. Kaşın en büyük özelliği eğri oluşudur. Şair, padişahının kara kaşını, şekli itibariyle hilale benzetmektedir. Rahîmî, doğadaki bütün güzellikleri padişahına bağlamaktadır. Gökyüzündeki hilal, padişahın kara kaşına benzemektedir. Bu hilal için bir şereftir. Hilal bu şerefe nail olduğu için gökyüzündedir. Yani yüksek ve şerefli bir yerdedir. Yine bu benzeyişten dolayı hilal o şeref burcundan yani gökyüzünden şehri aydınlatmaktadır.

Beyitte padişahın kaşının hilale benzetilmesi ile teşbih yapılmıştır. Aynı zamanda hilalin gökyüzünde oluşunun ve şehri aydınlatışının sebebi olarak, hilalin padişahın kaşına benziyor olmasının gösterilmesi hüsn-i ta'lil örneğidir.

**10 Toğsa başına mâh-ı nevün tan mıdur güneş
Baş eğdi âsitânuna göz açdı halkavâr**

Âsitân (f.i) : eşik.

Halka (a.i) : ortası boş, yuvarlak şekil daire biçiminde olan şey

Yeni doğan ayın başına güneşin doğması tuhaf mıdır? Ay, eşiğine baş eğdi, göz açtı ve halka şeklini aldı

Şair, beyitte gök cisimlerini kullanarak memduhunu övmektedir. Şair, padişahın başına doğan hilalin (yeni ayın) padişahın eşiğine baş eğmesiyle göz açtığını ve dolunay halini aldığını ifade ediyor. Ayın hilal şekli kapalı bir göze benzer fakat dolunay ise gözbebeği ile olan şekil benzerliğinden açık bir göze benzer.

Beyitte “tan mıdur” ifadesi ile cevap beklenmeyen bir soru sorulduğundan, istifham sanatı söz konusudur. Aynı zamanda doğal bir olay olan, ayın dolunay halini alması padişahın eşiğine baş eğerek, göz açmasına bağlanmıştır. Dolayısıyla hüsn-i ta'lil sanatı söz konusudur.

**11 Âsâr-ı lutfun irdi yine çeşm-i gülşene
Emvât-ı sebzezâra virüp cân Mesîhvâr**

Âsâr (a.i) : 1- izler, nişaneler, alametler 2- abideler 3- hikayeler ananeler, gelenekler.

Emvât (a.i) : ölümler.

Sebzezâr (f.b.i) : yeşillik, çayırılık, çimenler.

Mesih-vâr : İsa gibi

Gül bahçesinin çeşmesine lûtfunun izleri erişti, Mesih (Hz. İsa'nın elini sürdüğü hastaların derhal iyileşmesi) gibi, bütün sebze ve bitkilere can verdi

Divan şiirinde şairler tarafından sıkça bahsi geçen peygamberler birçok telmih ve teşbih konusu olmuştur. Mucizeleriyle, divan şiirinde ismi geçen peygamberlerden biri de Hz. İsa'dır.

Hz. İsa, Cebrail'in Meryem'e üflediği ruhtur. Bu nedenle neye dokunsa ona can verir, ölüleri diriltir. Edebiyatta birçok yönleriyle ele alınır. Meryem'in İsa'ya gebe kalışı, doğum esnasında ve bebekken gerçekleşen olağanüstü haller, peygamberlik mucizeleri, özellikle elle dokunması (mesh) ve nefesi ile körleri gördürüp hastaları iyi etmesi, ölüleri diriltmesi gibi mucizeleri olan Hz. İsa "Mesih" lakabıyla bilinir (Pala, 2003: 248).

Şair, memduhunu, Hz. İsa'nın mucizelerinden olan hastaları iyi etmesi hadisesi ile ilişkilendirmiştir. Rahîmî'ye göre sevgilisinin lutfuyla gül bahçesindeki tüm çiçekler, iyileşti, hayat buldu; tıpkı Hz. İsa'nın elini sürdüğü hastaların hemen iyileşmesi gibi. Şaire göre sevgilinin lufu Hz. İsa'nın mucizevî eli gibi kudretli ve hayat doludur.

Beyitte Hz. İsa'nın hastaları iyileştirmesi hadisesine telmihte bulunulmuştur. Bunun yanında beyitte, teşbih-i mufassal (âsâr-ı lutfun: benzetilen; Mesîh: kendisine benzetilen; cân virüp: benzetme yönü; vâ: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır.

12 **Gül güldi gonca 'arz-ı cemâl itdi bülbüle** **Reftâra geldi serv-i ser-efrâz-ı şivekâr**

Reftâr (f.i) : gidiş, yürüyüş, hareket, salınarak edalı yürüyüş

Serv (f.i) : servi, selvi.

Ser-efrâz (f.b.s) : başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerinden üstün olan.

Şivekâr (f.b.s) : 1- şiveli, işveli, cilveli.

Gül, bülbüle yüzünü gösterdi ve gonca ona güldü. Servi duruşlu yar, işve ve cilvesi ile yürüdü.

Divan şiirinde en meşhur aşklardan biri de şüphesiz bülbülün güle olan aşkıdır. Divan şairleri tarafından sıkça teşbih konusu yapılan gül ile bülbül aşkında, bülbül gülün hayranıdır. Ve gül bülbüle türlü işveler içerisinde. Bülbül ise gülün yüzüne güleceği günü bekler.

Rahîmî şiirinde, nihayet gülün bülbüle yüzünü gösterdiğini ve goncanın bülbülün yüzüne güldüğünü belirtir. O güzel, dik başlı, servi duruşlu gül, işve ve civesiyle yürümüş, endamını boyunu bülbüle göstermiştir.

Beyitte “gül güldi” ifadesinde geçen ilk “gül”, Farsça bir çiçek ismi olan “gül”, ikinci “gül” ise Türkçe “gülmek” fiili olan güldür. Dolayısıyla yazılışları ve okunuşları aynı; ama anlamları farklı olan ve bir arada kullanılmış olan bu iki kelime beyitte “cinas” oluşturmaktadır. Ayrıca “serv-i ser-efrâz-ı şîvekâr” ifadesiyle sevgili kastedildiği için istiare yapılmıştır. Aynı zamanda mitolojideki Gül ü Bülbül inanışına telmih vardır.

13 Şeb-nem şükûfe ile nisâr-ı kudûmüne Sîmîn-tabaklar içre tutar dürr-i şâhvâr

Şebnem (f.b.i) : çiy.

Şükûfe (f.i): çiçek.

Nisâr (a.i) : uzak bir yoldan, uzak bir yerden gelme.

Sîmîn (f.s) : gümüştan, gümüş gibi, gümüşe benzer.

Dürr (a.i) : inci.

Şahvar (f.b.s) : şaha, hükümdara yakışacak surette 2- iri ve iyi cins alataş.

Çiy tanesi, çiçekler ile yoluna, gümüş tabaklarda inci serper.

Divan şiirinde çiçek yaprakları üzerindeki çiy taneleri kimi zaman âşığın gözyaşındır, kimi zaman birer inci tanesidir. Şekil itibariyle çiçek yaprakları tabağı andırır. Yapraklar üzerindeki sim gibi parlayan çiyler ise inciye benzer.

Şair, bu benzerliklerden yola çıkarak, gül bahçesindeki çiçeklerin, sevgilinin yoluna yapraklarındaki çiy tanelerini gümüş tabaklarda inci serper gibi yoluna serptiğini ifade etmektedir.

Beyitte iki teşbih göze çarpmaktadır. Bunların ilki çiçek yapraklarının gümüş tabaklara, diğeri ise çiğ tanelerinin inciye benzetilmesidir.

**14 Gülşen yolında gözine kara sular inüp
Nergis izün tozına çeker çokdan intizâr**

İntizâr (a.i) : bekleme, beklenilme 2- gözleme, gözlenilme.

Nergis senin ayağının tozunu gözüne sürme diye çekmiş. Gözlerine kara sular inmiş, gül bahçesinin yolunda çoktandır seni beklemekte.

Divan şiirinde sürekli bir bekleyiş içinde olan âşğın sembolü olan nergis, divan şairleri tarafından birçok teşbihe malzeme olmuştur. Şekil itibariyle göze benzemesi, sevgilinin yolunu bekleyen âşğın gözü olarak algılanmasına sebep olmuştur. Bu yüzden göz ile nergis arasında sıkı bir ilişki vardır.

Rahîmî şiirinde nergisi, sevgilinin ayağının tozunu gözüne sürme diye çektiğini ve sevgilisinin gül bahçesine gelmesini beklediğini ifade etmektedir. Sevgilinin bağa girmesini bekleyen nergis gözünü yola dikmiş beklemektedir.

Nergis boynu büküktür ve aynı zamanda şehla bakar, boynunun büküklüğü, sevgilinin gelmeyişindedir. Sevgilinin ayağının tozu nergisin gözünün sürmesidir.

Beyitte geçen “gözine kara sular inmek”, “intizar çekmek” gibi ifadeler insana ait özelliklerdir. Ancak burada bu özellikler nergise atfedildiği için teşhis sanatı yapılmıştır. Ayrıca “nergis” ve “göz” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

**15 Şâyed ki bâğ-ı vasluna bir dem irem diyüp
Sürer yüzini sâye gibi hâke cûy-bâr**

Dem (f.i) : 1- soluk, nefes 2- içki 3- an, vakit, saat, zaman.

Sâye (f.i) : gölge 2- koruma, sahip çıkma 3- yardım.

Cûy-bâr (f.b.i) : 1- çay, dere, akarsu, ırmak 2- ırmak kenarı.

Nehir, sevgiliye kavuşma bağına bir zaman varayım diye, bir gölge gibi yüzünü toprağa sürer.

Divan şiirinde sevgiliye giden yol çetrefilli bir yoldur. O yol, türlü sıkıntı ve eziyetlerle doludur. Âşık, sevgiliye giden yolda bazı engellere takılır. Ama sevgili uğruna bu eziyet ve sıkıntılara maruz kalan âşık asla pes etmez.

Divan şiirinde, sevgilinin mekanı tıpkı gül bahçesi gibidir. Âşık bu bağa girmek ister. Bağa giden yolda şair için türlü zorluklar vardır. Rahîmî, şiirinde sevgilinin bağına girmek ister. Ama ne zaman niyetlense, bağın yolundaki nehir ona engel olur. Nehrin toprağa yüz sürmesi ifadesiyle nehrin taşıp toprakla karıştığı anlamını çıkarabiliriz. Toprağa karışan nehir bağa giden yolun çamurla dolmasına sebep olur. Bilindiği gibi çamurda yürümek zordur. Rahîmî, ne zaman sevgilinin bağına gitmek istese, nehir toprağa yüzünü sürmektedir. Bu Rahîmî için bir engeldir.

Beyitte nehrin toprağa yüz sürmesi ifadesiyle nehir kişileştirilmiştir. Dolayısıyla teşhis sanatı söz konusudur.

16 Dîdârını görem diyü şol veche zeyn idüp 'Âlem yüzini cennete döndürdi nev-bahâr

Dîdâr (f.i) : 1- yüz, çehre.

Vech (a.i) : 1- yüz, surat, çehre. 2- üst, satıh, yüz, düz.

Zeyn (a.i) : süs, bezek.

Nev-bahar (f.b.i) : ilkbahar.

Senin yüzünü görmek için, ilkbahar bu alemin yüzünü süsleyip cennete çevirdi.

Divan şiirinde sevgilinin yüzü güzelliğinin önemli bir bölümünü oluşturur. Sevgilinin yüzü kaşı, gözü, yanağı ve dudağıyla adeta bir güzellik harmanıdır.

Rahîmî beytinde sevgilisinin yüz güzelliğini anlatabilmek için tabiattaki varlıkları kullanmış ve kainattaki tüm güzelliklerin kaynağı ve sebebi olarak sevgilisini göstermiştir. Öyle ki ilkbahar bile sevgilinin yüzünü görebilmek için bu dünyayı süslemektedir. İlkbahar mevsiminde dünya daha bir güzelleşir. Tabiat da rengarenk bir tabloya benzer. Rahîmî için sevgilinin yüzü görülmeye değerdir. Bu yüzden ilkbahar o güzel sevgilinin yüzünü görebilmek için dünyayı cennet gibi süsler.

Beyitte sevgilinin yüzünü görmek isteyen ilkbahar kişileştirilmiştir. Dolayısıyla bir teşhis söz konusudur. Aynı zamanda ilkbaharda doğanın güzelleşmesi, doğal bir olay iken, sevgilinin yüz güzelliğine bağlanması hüsn-i ta'lil örneğidir.

**17 Mir'ât-ı dehre saykal-ı cûdun cilâ virüp
Ber-vech ile ki kalmadı âsâr-ı inkisâr**

Mir'ât (z. i. c) : 1- ayna 2- meşhur bir çeşit lale.

Saykal (a.i) : 1- cilâcı 2- cila aleti 3- parlak cilalı.

Cûd (a.i) : cömertlik, elaçıklığı.

Ber-vech (f. a. zf) : olduğu gibi, olarak.

Âsâr (a.i) : 1- izler, nişaneler, alametler 2- abideler 3- hikayeler ananeler, gelenekler.

İnkisâr (a.i) : 1- kırılma 2- gücenme 3- beddua, ilenç

Zamanın aynasına senin cömertliğin, cila aleti ile cila yaptı. Bu yüzdendir ki o yönde bir kırıklık, arıza kalmadı, bırakmadı.

Ayna, günümüzde genellikle cam levhaların bir yüzü ince bir gümüş tabakası ile sırlanarak elde edilir. Ayna eski zamanlarda çok farklı biçimlerde yapılırdı. Cam levhaların bir yüzeyleri cilalanarak elde edilirdi. Eğer bu işlemlerde bir eksiklik olursa ayna işlevini tam olarak yerine getirmez. İyi sırlanmamış ya da cilalanmamış bir ayna nesneyi net gösteremez. Aynı zamanda zamanla sırrı dökülmüş yani yıpranmış aynalarda, sırrın döküldüğü kısım nesneyi yanlış aksettirir.

Aynanın edebiyatta kullanılış sebeplerinin başında bir süs malzemesi oluşu gelir. Diğer taraftan aynanın karşısındakini gösterme ve yansıtma özelliği, gerçekte aslı olmayan bir şeyin bir hayal misali ortaya çıkmasıdır. Ayna aydınlık parlak, lekesiz ve pas tutmamış olduğu zaman iyi gösterir (Pala, 2003: 57).

Divan şiirinde ayna kimi zaman aydınlığı nedeniyle sevgilinin yüzü, kimi zaman bir âşıktır. Sevgili ona baktığında kendini görür.

Rahîmî, beytinde sevgilisinin cömertliğini övmektedir. Şaire göre bu dünya hayatının aynasına cilayı sevgilinin cömertliği yaptı. Ve bu dünya aynasında, eksik, arıza ve yanlış ne kadar görüntü varsa hepsi düzeldi. Rahîmî, gerçek hayatta var olan ve

herkesçe bilinen ayna yapımını ele alarak sevgilisinin cömertliğini aynanın parlaklığına ve netliğine sebep olan cila ile eş tutmuştur. Sevgilinin cömertliği tıpkı cila gibi parlaktır. Burada şairin cömertliğini övdüğü sevgili şüphesiz padişaktır. Şairin memduhu olan padişahın cömertliği bu dünya aynasını parlatmış ve ne kadar pürüz varsa yok etmiştir.

Beyitte geçen “mir’ât” ve “saykal” kelimeleri arasında bir tenasüp söz konusudur. Ayrıca şair, “mir’at-ı dehre” (zamanın aynası) ifadesiyle beyitte övülen sevgilinin (padişahın) devrine işaret etmektedir. Bunun yanında cömertlik soyut bir ifade iken, somutlaştırılarak cila yapma eylemi izafe edilmiştir. Dolayısıyla kişileştirmeye örnek gösterilebilir.

18 Virmek hakun ne şüphe ümîd oldur olasin Vâlî-i ‘ahd-i saltanat-ı şâh-ı kâmkâr

Vâlî (a.i) : bir vilayeti idare eden en büyük memur.

Ahd (a.i) : 1- söz verme 2- and, yemin 3- devir, zaman, gün

Kâmkâr (f.b.s) : isteğine ulaşmış mutlu

Senin hak vericiliğinden ne şüphe! Ümidim odur ki; saltanat devrinin vilayetinde (yönetici olduğun bu zamanda) isteğine ulaşasın.

Rahîmî beytinde yaşadığı devrin yönetiminden memnunluğunu dile getirir. Onun padişahının hak ve adaletinden şüphe duyulmaz. Rahîmî adaletli padişahına dua etmektedir. Şair, memduhunun, sahip olduğu bu saltanatında bütün dileklerine kavuşmasını ummaktadır.

Beyitte geçen “şah”, “saltanat” ve “vâlî” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Aynı zamanda “ne şübhe” ifadesinde istifham yapılmıştır.

**19 Dil keştîsini sâhil-i maksûda irgürüp
Ola murâdun üzre harem ola rûzgâr**

Keştî (f.i) : gemi

Sâhil (a.i) : deniz, nehir, göl kenarı, yalı, kıyı.

Maksûd (a.s) : kasdolunan, istenilen şey.

Harem (a.i) : herkesin girmesine müsaade edilmeyen, saygıdeğer ve kutsal yer.

Rûzgâr senin gönül gemini istek ve selamet sahiline vardırıp senin muradını saklasın (korusun).

Rûzgâr, divan şiirinde çoğunlukla esişi ve bu esintiyle birlikte getirdikleriyle anılır. Bilindiği üzere bir gemici için rûzgâr yol alma konusunda büyük ölçüde önemlidir. Gemiye, rûzgâr yol verir. Rûzgâr nereye doğru esiyorsa gemi de o yöne gider.

Şair bu beyitte, rûzgârın, sevgilinin gönül gemisini murad ve huzur sahiline sürüklemesini ve orada onu saklayıp korumasını dilemektedir.

Rahîmî için sevgilinin dilek ve istekleri onun gönlündedir. Sevgilinin gönül gemisi ise bu dilek ve isteklere doğru yol alır. Bu yolda rûzgârın ona yardımcı olmasını, onu huzurlu bir şekilde selamet sahiline ulaştırmasını dileyen Rahîmî, sevgilinin bu sahilde rûzgârı tarafından korunup saklanmasını ister.

Beyitte rûzgâra insani özellikler yüklenerek, rûzgârın kişileştirildiğini görüyoruz. Dolayısıyla bir teşhis söz konusudur. Aynı zamanda beyitte geçen “keştî”, “sahil”, “rûzgâr” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Beyitte “dil” “keştî”ye benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır.

**20 Ka'be kapını halka Hudâ eyleyüp matâf
Dâr-ı 'atâ mahall-i safâ ide girdgâr**

Matâf (a.i) : tavaf, etrafı dolaşıp ziyaret edilecek yer.

Dâr (a.i) : 1- ev 2- yer 3- yurt.

Mahal (a.i) : yer.

Girdgar/gird (f.i) : yuvarlak, çevre, degirmi.

Allah, Kabe-i Muazzama'nın kapısını insanlara tavaf ettirdi. Atalarının evi, mahallelerinin yerini sefa yeri etsin.

Mekke'de Harem-i Şerîf'in içinde bulunan kutsal bina Beytullah. Beytü'l-Harem, Kâbetullâh adlarıyla da bilinir. Kâ'be, Mekke civarındaki dağlardan alınan siyah taşlarla inşa edilmiştir. Kâbe, İbrahim peygamber ile oğlu İsmail peygamber tarafından yapılmıştır.

Müslümanlıkta, İslamiyet'in beş önemli şartlarından biri olan hac, Müslümanlara Allah tarafından farz kılınmıştır. Müslümanların kıblesi olarak belirlenen Kâbe'yi belli zamanlarda ziyarete hac denir. Müslümanlar hac mevsimi geldiğinde Kâbe'yi ziyaret edip Kâbe etrafını tavaf ederler.

Rahîmî beytinde, Müslümanlar için kutsal olan hac görevinden bahsederek, sevgilisinin kapısı ile hac kapısı arasında bir bağlantı kurmak ister.

Divan şiirinde sevgilinin yeri mahallesi Kâbe'ye benzetilir. Âşık orada dolaşmakla Kâ'be'yi tavaf etmiş etmiş olur (Pala, 2003: 258). Rahîmî Allah'ın Kâbe'yi mübarek eyleyip, Müslümanlara tavaf ettirdiği gibi, sevgilisinin ve atalarının kapısının da tavaf edilip safa bulunmasını istemektedir. Çünkü Kâbe safa yeridir.

Beyitte "Ka'be" ifadesiyle, Müslümanlığın şartı olan hac olayına telmih vardır. Aynı zamanda sevgilinin kapısı Ka'be kapısına benzetilerek teşbih yapılmıştır. Bunun yanında "Ka'be", "tavaf", "girdgâr" kelimeleri arasında tenasüp vardır. Aynı tenasüp "mahall", "dâr", ve "kapu" kelimeleri arasında da söz konusudur.

**21 Gûş it figânum ey gül-i gülzâr-ı mekrümet
Kıpında bende bende gibi gerçi var hezâr**

Gûş (f.i) : kulak 2- işitme, dinleme.

Mekrümet (a.i) : kerem, izzet, şeref, onur 2- çömertlik, ağırlama, saygı.

Hezâr (f.i.c) : bülbül 2- bin 3- pek çok

Ey gül bahçesinin şerefli gülü! Feryadımı dinle. Gerçi kıpında benim gibi bin tane köle var.

Divan şiirinde sevgilinin timsali olan gül için feryad eden bülbül, sıkça teşbih konusu olmuştur. Sevgili gül bahçesinin en nadide güzel gülüdür. Bülbül yani âşık onun aşkından durmadan feryad edip inler. Âşık artık sevgilisinin kölesi olmuştur.

Rahîmî âşığı olduğu sevgilinin kölesidir. Onun için feryad eder. Sevgiliye feryadını duyurmak istemektedir. Fakat bu o kadar da kolay değildir. Çünkü sevgilinin kapısında ona âşık binlerce köle vardır. Bu köleler içinde onu duyması imkansızdır.

Rahîmî beytinde, sevgilisini gül bahçesinin en şerefli gülü, kendisini de bu güle âşık bülbül olarak görmektedir. Ve sevgilisinden feryadını duymasını bekler. Fakat sevgilinin âşığı çoktur. Rahîmî'nin hiç şansı yoktur.

Beyitte geçen “Ey gül-i gülzâr-ı mekrümet” terkibi hem bir nidayı hem de istiareyi ifade etmektedir. Sevgilinin kapısında bin tane köle olduğunu söyleyen şair, abartılı bir söyleyişte bulunmuştur. Dolayısıyla mübalağa vardır. Şairin sevgilisi için feryad edişi, bülbüle benzetilmiştir. Fakat benzetilen söylenmediği için yani şiirde bülbülün adı geçmediği için istiareye örnek teşkil eder. Aynı zamanda şair sevgilisini güle, kendini de bülbüle benzetmiştir. Dolayısıyla teşbih sanatını kullanmıştır.

**22 Ben ol kulam efendi yolunda hulûs ile
Cân ile başımı yoluna itmişem nisâr**

Hulûs (a.i) : hâlislik, sâfilik, gönül temizliği

Nisâr (a.i) : saçma, serpme.

Ben öyle bir kulum ki, efendimin yolunda, gönül temizliğiyle bu canımı ve başımı saçmışım (feda etmişim).

Rahîmî, efendisinin kuludur. Hatta öyle bir kuldur ki gönül temizliğiyle onun uğrunda yapamayacağı yoktur. O, canını ve başını efendisinin yoluna feda etmiştir.

Beyitte geçen “can ile başını saçmak” ifadesi abartılı bir ifadedir. Dolayısıyla mübalağa vardır. Aynı zamanda “kul” ve “efendi” kelimeleri arasında tezat vardır.

**23 Vakt-i sürûr u mevsim-i şâdî irişdi lîk
Sahrâ-yı dilden eylemedi hayl-i gam-güzâr**

Sürûr (a.i) : sevinç

Sahrâ (a.i) : kır, ova, çöl.

Gam-güzâr (a. f.b. s) : gam ve kederi defeden, teselli veren, gam ortağı, arkadaş, dert ortağı.

Mutluluk zamanı, şenlik mevsimi geldi fakat hayli çok olan gam ve keder, gönül sahasını terk etmedi..

Rahîmî için zaman, mutluluk zamanı olan mevsimle doludur. Neşe ve sevinç hakimdir her yere. Tabiat da canlanmıştır. Kendisi dışında herkes ve her yerde mutluluk söz konusudur. Çünkü o sevgilinin aşkından gamlı ve kederlidir.

Rahîmî için, zaman mutluluk ve şenlik zamanı da olsa onun gönlü bu mutluluk ve sevinçten nasiplenmektedir.

Divan şiirinde, neşe ve sevinç mevsimi olan ilkbahar tabiata canlılık verdiği için mutluluk mevsimi olarak tarif edilir. Soğuk ve öldürücü kışın ardından

artık, gönül açan, şenlik dolu mevsim olan ilkbahar gelmiştir. Gam, keder ve ölümü hissettiren mevsim çoktan terk etmiştir dünyayı, fakat şairin gönlünden gam ve keder gitmemiştir.

Beyitte geçen “sürûr” ve “şâdî” kelimeleri “gam” ve “güzâr” kelimeleriyle zıtlık ifade eder. Dolayısıyla tezat söz konusudur.

**24 Nev-rûz irişdi zülf ü ruhun fûrkatıyla âh
Oldı yanumda şimdi berâber şeb ü nehâr**

Nev-rûz (f.b.i) : yeni gün.

Zülf (f.i) : yüzün iki yanından sarkan saç lülesi 2- sevgilinin saçı.

Fûrkat (a.i) : dostlardan ve saireden ayrılık, ayrılış

Şeb (f.i.c) : gece.

Nehâr (a.i) : gündüz.

Yüzünün ve saçlarının ayrılığıyla âh çekerken, ilk bahar geldi ve şimdi gece gündüz beraber benim yanındalar.

Divan şiirinde sevgilinin yüzü, güzelliğinin önemli bir bölümünü oluşturduğundan şairler için büyük önem taşır. Çünkü sevgilinin bütün güzelliği kaşı, dudağı, gözü, yanağı yüzünde toplanmıştır.

Divan şiirinde şairler yüz ile bir çok teşbih yapmışlardır. Yüz bazen güneştir, gündür, sabahtır, nur ve ışıktır. Bunun yanında sevgilinin saçları da karanlıktır, siyahtır; bu yüzden geceye benzetilir.

Rahîmî, sevgilinin yüzüne ve saçlarına hasrettir. Bu yüzden âh çekmektedir. Fakat ilkbaharın gelmesiyle doğanın bütün güzelliklere kavuştuğu gibi, Rahîmî de sevgilinin bütün güzelliklerine kavuşmuştur. Artık gece ile gündüz beraberdir. Rahîmî'nin hasreti bitmiş özlem çektiklerine kavuşmuştur.

Rahîmî sevgilisinin yüzünü parlaklığından dolayı güneşe, saçlarını da karalığından dolayı geceye benzetmiştir. Gecenin ve gündüzün bir arada olması, sevgilinin yüzüne ve saçlarına kavuştuğunun ifadesidir.

Beyitte geçen “şeb” ve “nehâr” kelimeleri zıtlığı ifade ettiğinden tezat sanatına işaretler. Aynı zamanda ilk mısradaki geçen “zülf” ve “ruh” kelimelerine karşılık gelmek üzere ikinci mısradaki “şeb” ve “nehâr” kelimeleri kullanılmıştır. Sıralı bir şekilde alt alta kullanılan bu kelimeler leff ü neşr-i müretteb sanatına bir örnektir.

**25 Gülşende gözüme kad ü zülfünsüz olsa dûş
Her serv ejdehâ görünür her giyâh mâr**

Kadd (a.i) : boy.

Dûş (f.i) : omuz.

Ejdehâ (f.i) : 1- büyük yılan.

Giyâh (f.i) : nebat, bitki, taze ot.

Mâr (f.i.c) : yılan.

Gül bahçesinde sevgilinin saçları ve boyunu göremeyince gözlerime her selvi ejderha, her bitki yılan görünür.

Divan şiirinde âşık için sevgilinin mahallesi gül bahçesi gibidir. Sevgilinin semtine giden âşık sevgilisini göremez. Bundan dolayı âşık büyük bir üzüntü yaşar. Ve bu üzüntü sebebiyle hastalanır, adeta deliye döner. Sevgilinin hasretiyle hastalanan âşık halisülasyon görmeye başlar. Bu yüzden sevgilinin semtindeki yani gül bahçesindeki her selvi ağacını ejderhaya, her bitkiyi de yılanla benzetir. Sevgilinin saçları, uzun ve kıvrımlıdır, şekli itibarıyla yılanla benzer. Servi ağacı da diğer ağaçlara göre daha büyüktür. Görünüşü itibarıyla, üstünden göğe doğru dumanı tüten ateşe benzer. Ejderha da ağızdan ateş çıkaran büyük yılanın adıdır. Âşık sevgilisini saçına ve boyuna hasret kaldığından onu görme arzusundandır. Ve baktığı her şeyde onu görür. Normal olayları bile artık farklı algılamaya başlamıştır.

Rahîmî, beyitte zararlı hayvanlar olan ejderha ve yilandan bahsetmiştir. Zira âşık için sevgilinin dışındaki bütün varlıklar ona zararlıdır. Bu yüzden sevgili dışındaki her şeyi kendisine zararı dokunacak nesnelere olarak algılamaktadır.

Şair beyitte, çektiği hasretten dolayı gördüğü her nesneyi farklı algıladığını ifade ederek mübalağa sanatını kullanmıştır. Ayrıca “serv” “ejderhâ”ya; “giyâh” “mâr”a

benzetilerek teşbih-i beliğ sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan “kad-ejdehâ”, “zülf-mâr” eşleştirmesinde de leff ü neşr-i müşevveş sanatı vardır.

**26 Eşküm sipâh sîne tıfil âh-ı dil ‘alem
Şâhum diyâr-ı gamda benüm şimdi şehriyâr**

Eşk (f.i) : gözyaşı.

Sipah (f.i.c) : 1- asker 2- ordu.

Tıfil (tıfl) (a.i) : küçük, çocuk.

Şehriyar (f. i. b. i. c) : padişah, hükümdar

Gözyaşlarım asker, sînem çocuk, gönül âhım ise sancaktır. Sultanım, gam şehrinin padişahı ve sahibi şimdi benim.

Rahîmî, sevgilisinin aşkıyla gözyaşı dökmektedir. Aynı zamanda onun garip gönlü sevgilinin aşkı için küçüktür. Sevgilinin aşkıyla ah çekmekte olan âşık artık gam ve keder ehli olmuştur. Öyle ki, âşık kendisini gam ve keder ülkesinin padişahı olarak görür. Her padişahın askeri olduğu gibi âşığın askerleri de çektiği âhlar ve gözyaşlarıdır.

Âşık için sevgili aşk ülkesinin sultanıdır. Sevgilinin askerleri ise güzelliği ve cefasıdır. Âşık ise gam şehrinin sultanıdır. Sevgili uğruna gam ve keder doludur. Bu yolda çektiği âhlar ve akıttığı, gözyaşları da âşığın en büyük silahı yani askerleridir.

Beyitte, “eşk” “sipâh”a; “sîne” “tıfil”a; “âh-ı dil” “alem”e benzetilerek teşbih-i beliğ sanatı yapılmıştır. Bunun yanında “Şahum” ifadesiyle sevgili kastedildiği için istiare vardır. Aynı zamanda “şâh, şehriyâr” kelimelerinde tenasüp vardır.

**27 Gark itdi fülk-i cismümi girdâb-ı bahr-i hecr
Ey Hızr-ı dil-nüvâz elüm al tâ bulam kenâr**

Gark (a.i) : suya batma; batma; batırma 2- boğulma boğma.

Fülk (a.i) : 1- gemi 2- sandal, kayık 3- Nuhun gemisi.

Girdap/girdab (f.i) : suların döndüğü ve çukurlaştığı yer, anafar, çevrinti, burgaç.

Hejr (a.i) : ayrılma, terk etme; ayrılık.

Dil-nüvâz (f.b.s) : gönül okşayan.

Ayrılık denizinin girdabı, gönül gemisini batırdı. Ey gönül okşayan Hızır, elimi tut ve beni bir sahile bırak.

Rivayetlere göre âb-ı hayatı içerek ölmezlik sırtına erişen, peygamber veya veli olduğu konusunda belirsizlik olan kutsal bir kişi. Hızır inancı, hemen bütün toplumlarda izine rastlanan, özellikle İslam Kültürü çerçevesinde kendisine çok büyük önemler atfedilen Kehf sûresinde Hz. Musa'nın mâcerasının anlatıldığı bölümde Hz. Musa'ya rehberlik ve önderlik yaptığına inanılan, önemli ve bir o kadar da esrarengiz bir inançtır. Ölümsüzlüğün sırtına erdiğinden hala yaşadığına ve darda kalanlara yardıma koştuğuna dair pek çok rivayet vardır (Tökel, 2000: 361).

Hızır, divan şiirinde pek çok mazmun ve telmih vazgeçilmez unsurlarından biridir. Ve şairler bu kelimeyle sınırsız bir semboller âlemi oluşturmaktadır. Onun ab-ı hayatı içmiş olması, Hz. Musa ile olan yolculuğu, kıyamete kadar yaşayacak olması ve denizde darda kalanlara yardım ettiği inancı vesileleriyle pek çok değişik suretle divan şiirinde söz konusu edilmiştir (Tökel, 2000: 372).

Divan şiirine, kimi zaman Hızır kelimesi, denizde ve karada kalanlara yardım eden kişi olarak girerdi. Bazen, âşık için gam ve kederi çokluğu sebebiyle deryadır, eğer Hızır yetişmezse âşık bu gam denizinde boğulacaktır (Tökel, 2000: 376).

Âşık, sevgilinin yokluğuyla, onun aşkının acısıyla gözyaşı döker. Ve bu gözyaşları deniz olur, âşık boğulmak üzereyken Hızır olan sevgilisinden imdat bekler (Pala, 2003: 217).

Beyitte şair sevgilinin ayrılığıyla acı çekmektedir. Ayrılık adeta bir girdap olmuştur. Âşığın gönlü bu girdapta batan bir gemidir. Yukarıdaki örneklerde dile getirdiğimiz gibi şair sevgilisinden yardım beklemektedir. Çünkü ona sevgiliden başka hiç kimse yardım edemez. Şair, Hızır gönüllü sevgilisinden ona bu girdapta el uzatmasını ve onu bir sahile, kıyıya bırakarak yardım etmesini bekler. Âşığı, bu ayrılık acısından ancak sevgili kurtarabilir.

Beyitte Hızır'ın denizde ve karada kalanlara yardım etmesi hadisesine telmih vardır. Bunun yanında “Ey Hızır-ı dil-nüvaz” seslenişi bir nidaya örnektir. Yine bu ifadede istiare yoluyla sevgili kastedilmiştir. Beyitte geçen “girdab”, “fülk”, “bahr”, “gark” kelimeleri arasında tenasüp vardır. “elüm al” ifadesi hem gerçek hem de mecaz

anlamıyla kullanılmıştır. Bu ifade hem ayrılığın sonu anlamında, hem de denizde boğulanın uzattığı el anlamında kullanılmıştır.

**28 Sen serv-kadd [ü] lâle-ruhun hasretinden âh
Sad pare sînedel elif ü dilde dâğ zâr**

Lale-ruh (f.b.s) : lale yanaklı, yanağı lale gibi kırmızı olan.

Sad-pâre (f.b.s) : yüz parça, parça parça olmuş.

Zâr (f.s) (sesle) ağlayan, inleyen.

Senin servi boyunun, lale renkli yanağının hasretinden dolayı yüz parçaya dönmüş göğsümdeki (elif harfine benzeyen) yaralardan ve gönlümdeki yanık yarasından âh çekiyorum.

Elif; Arap alfabesinin ilk harfidir. Düz bir çizgiden ibarettir. Divan edebiyatında sevgilinin boyu elife benzer. Alfabenin ilk harfi olduğu için âşık da sevgilinin güzellik kitabında ilk defa elif boyunu okur (Pala, 2003: 131).

Divan şiirinde lale, bağı yanık âşığı temsil eder. Çünkü lale, ortasındaki karalık sebebiyle bağı yanık âşiğe benzer. Zira bir inanışa göre lalenin ortasındaki karalık yıldırımın çarpmasıyla oluşan bir yanık izidir (Ayvazoğlu, 1995: 107).

Divan şiirinde kırmızı rengi ile sevgilinin yanağı ve âşığın gözyaşları laleye benzetilir. Lalenin ortasındaki siyahlık sevgilinin yanaklarına özenme ve onu kıskanma dolayısıyla bağına meydana gelmiş bir yara, dağlama olur (Pala, 2003: 296).

Rahîmî, beytinde sevgilinin selvi boyunu ve lale rengindeki yanağını özlemektedir. Hasreti onu türlü acılara sürükler. Öyle ki göğsünde tıpkı sevgilinin boyunu andıran elif harfi gibi yarıklar, gönlünde, tıpkı sevgilinin yanağına benzeyen lalenin bağındaki yanık izi gibi dağlar oluşur. Zira yanık izi, ince uzun çizgiler şeklindedir. Elif harfini andırır. Aynı şekilde yanık izi de, lalenin ortasındaki karalık gibi dağ izine benzer.

Beyitte geçen “serv-kadd” ve “lâle-ruh” ifadeleriyle sevgilinin boyu serviye, yanağı laleye benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır. Bu ifadelerde aynı zamanda

“bütün-parça” ilişkisinden dolayı mecaz-ı mürsel vardır. Beyitte birinci mısradaki serv-kadd ve lâle-ruh kelimeleri, ikinci mısradaki “elif” ve “dağ” kelimeleriyle alt alta verilerek leff ü neşr-i müretteb sanatına örnek verilmiştir. Aynı zamanda benzeyen beyitte verilmediğinden kapalı yoluyla “elif” kelimesiyle sevgilinin boyu, “dağ” kelimesiyle âşığın gönlündeki yanık yarası kastedilmiştir. Bunun yanında âşığın sevgilinin hasretiyle sinisinin, beyitte geçen “sad pare” ifadesiyle yüz parçaya bölüdüğü belirtmesi abartılmış olup mübalağa sanatına örnek teşkil eder.

29 Bir gün mukârin olamadum meh-cemâlüne Bahtum çevirdi var ise bu çerh-i bî-karâr

Mukârin (a.s) : bitişik, ulaşmış, erişmiş, yaklaşmış, bir yere erişmiş.

Çerh (f.i) : çark, tekerlek 2- felek gök 3- yaka 4- ok yayı 5- çakır doğan 6- tef 7- devreden dönen.

Bî-karâr (f. a. b. s) : 1- kararsız 2- rahatsız.

Bir gün bile ay yüzüne ulaşamadım. Olsa olsa bu kararsız felek, bahtımı tersine çevirdi (bahtsız hale getirdi).

Dünyayı dokuz felek çevreler. Birinci felekte Ay olmak üzere sırasıyla Utarid, Zühre, Şems (Güneş), Mirrih (Merih), Müşteri, Zühâl gezegenleri bulunur. Sekizinci felek sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncu olan Atlas feleği ise bütün diğer felekleri de saran en büyük felektir. Atlas feleği dönerken diğerlerini de kendi istikametinde dönmeye zorlar. Kendi istikameti dışında dönüşe zorlanan sekiz felek, insanların talihleri, refah ve mutlulukları üzerinde değişken ve aksi durumlar ortaya koyar. İşte felekler üzerinde şikayet etmenin nedeni budur (Pala, 2003: 159).

Divan şairleri dönüşü sebebiyle feleği dönek ve kararsız olarak nitelendirir. Başlarına gelen her talihsiz olayda feleğe çatarlar. Sevgiliden yana bahtsızlıklarının sebebi felektir.

Rahîmî, beytinde talihinden yakınmaktadır. Ay yüzlü sevgiliye ulaşamamasının sebebini bahtsızlığına bağlayarak, feleğin, talihin kendisine bir oyunu olarak nitelendirir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Atlas feleğinin zorlamasıyla tam tersi istikamette dönen diğer sekiz felek âşığın bahtını tersine çevirmiştir. Şair bu tersine dönüşten dolayı feleği kararsız olarak nitelendirir.

Beyitte “meh-cemal” ifadesiyle sevgilinin yüzü aya benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda bu ifadede “bütün-parça” ilişkisinden dolayı mecaz-ı mürsel sanatı vardır. Diğer taraftan “baht” ve “çerh” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Bunun yanında “çerh-i bî-karar” ifadesiyle feleğin kararsız olduğunun söylenmesi, teşhis sanatına bir örnektir.

30 Kalmak revâ mı şâm-ı melâletde ben kulun

Ey âfitâb-ı subh-ı kerem zıll-i Girdgâr

Şam (f.i) : akşam.

Melâlet/melâl (a.i) : usanç, usanma, bıkmak 2- sıkılma, sıkıntı.

Afitâb (f.b.i) : Güneş 2- güneş ışığı 3- güzel yüz.

Subh (a.i) : sabah, sabah vakti.

Kerem (a.i) : 1- asalet, asillik, soyluluk 2- cömertlik, elçıklığı, lütuf, bağış, bahşiş.

Zıll (a.i) : gölge, (mecazi anlamda) koruma, sahip çıkma.

Ey sabahın lutfu olan güneş! Ay gibi yuvarlak yüzünün gölgesini, ben kuluna (kölene); lanetlenmiş akşamda (alacakaranlık) bırakman doğru mu?

Divan şiirinde sevgilinin yüzü güneşe benzetilir. Güneş, hem şekli hem parlaklığı yönüyle sevgilinin yüzünü andırır. Çünkü sevgilinin yüzü tıpkı güneş gibi parlaktır ve âşığın karanlık dünyasına ışık saçar.

Beyitte âşık, sevgilinin yüzünü görmek ister, fakat göremez, bir akşam vakti sevgilinin yüzünün gölgesini görür. Âşık, sevgiliyi, uğruna canını verecek kadar sevmektedir. Adeta sevgilinin kölesi olan âşık, sevgilinin âşığa yüzünü göstermemesinden yakını. Çünkü âşığın karanlık gönlünü ancak sevgilinin o güzel yüzü aydınlatır; tıpkı güneşin sabahları dünyayı aydınlattığı gibi. Âşık beyitte kölesi olduğu sevgilisine sitemini dile getirir. O sevgilinin güneş gibi parlayan yüzünü görmek isterken, sevgili ona karanlık akşamda yüzünün gölgesini reva görür.

Beyitte “ey âfitâb-ı subh-ı kerem” seslenişi hem bir nidayı hem de istiare yoluyla sevgiliyi işaret eder. Beyitte, cevabı beklemeyen bir soru sorulduğundan “istifham” sanatı vardır. Bunun yanında “subh” ile “şam” kelimelerinde tezat vardır. Aynı zamanda “afitab” ve “zıl” kelimelerinin arasında tenasüp vardır.

31 **Rahm it Rahîmî bende-i muhlis du‘âcuna** **Kıl iltifât-ı lutfun ile anı kâmkâr**

Muhlis (a.s) : 1- halis, katıksız 2- dostluğu, samimiliği ve hali içten gönülden olan.

İltifât (a) : yüzünü çevirip bakma 2- dikkat 3- hatır sorma, gönül alma 4- sözü başka bir şahsa çevirme.

Kâmkâr (f.b.s) : isteğine ulaşmış, mutlu.

Bu halis kölen Rahîmî, sana duacı. Ona merhamet et. Sen o kulunu, iltifat ve iyiliğin ile dileklerine kavuştur (mutlu et).

Rahîmî sevgilisine yalvarmaktadır. Sevgilisinin kölesi olan âşık, sevgiliden merhamet beklemektedir. Sevgilisi âşığa acımamaktadır. Âşık ise daima sevgilinin duacısıdır. Sevgilinin ona dönüp bir bakması, güzel sözler söyleyip merhamet etmesi âşığın tek derdidir. Hayatta mutlu olması için sevgilinin ona bu şekilde yaklaşması gerekmektedir. Çünkü onun tek derdi âşığı olduğu sevgilisidir.

Âşık, dilek ve isteklerine sevgilinin merhameti, iyiliği ve iltifatıyla kavuşacağına inanmakta ve sevgiliden merhamet beklemektedir.

Beyitte “Rahm” ile “Rahîmî” kelimeleri aynı kökten türeyen iki kelimedir. Bu iki kelimenin bir arada kullanılmasıyla iştikak sanatına başvurulmuştur. Aynı şekilde “iltifat” ile “lutf” kelimeleri bir arada kullanılarak iştikak sanatına örnektir.

32 Yarın şefi'un ola ana şefkat it bu gün
Şâh-ı dü kevn-i fahr-ı rusül yâr-ı çâr-yâr

Kevn (a.i) : olma, var olma, varlık, vücut.

Fahr (a.i) : övünme, böbürlenme, büyükleme, şeref, onur, kıvanç 2- büyüklük, ululuk
 3- şöhret, ün 4- fazilet, erdem.

Rusül (a.i) : peygamberler.

Çâr-yâr (f.b.s) : dört dost (Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali9.

Sen bugün bu kuluna şefkat et. Yarın iki dünyanın sahibi, elçisi ve dört halifenin dostu yüce peygamber de (Hz. Muhammed), senin şefaatchin olsun.

Rahîmî sevgilisinden şefkat beklemektedir. Bu şefkati karşısında o da sevgilisi için dua edecektir. Eğer sevgili bu gün âşığa şefkat gösterirse yarın iki dünyanın da elçisi ve dört halifenin dostu olan yüce peygamber Hz. Muhammed de ona şefaatchi olsun.

Bir Müslüman için en büyük ödül yüce peygamberin ona ahrette şefaatchi olmasıdır. Çünkü o yüce peygamberin şefkati kişiyi cehennem azabından kurtarır. İşte Rahîmî'nin bugün ve yarın ifadeleri ile kastı bu dünya ve ahrettir. Âşık sevgiliden göreceği bu dünyadaki şefkate karşılık sevgili için ahrette peygamberin şefaatchini diler. Çünkü âşığın azabı bu dünyadadır. Onu kurtaracak olan sevgilinin şefkatidir. Müslümanın azabı ise ahrettir. Onu kurtaracak olan ise yüce peygamberin şefaatchidir.

Beyitte istiare yolu ile “fah-ı rusül” ifadesiyle peygamber efendimiz; “çâr-yâr” ifadesiyle de dört halife kastedilmiştir. Beyitte geçen “bu gün” ile bu dünya hayatı “yarın” ile ahiret kastedilmiştir. Peygamber efendimizin şefaatchine ve dört halife'ye telmih vardır.

33 Kapundan ayrı kapuya muhtâc idüp anı
Gezdürme der-be-der kerem it kılma cevri ü zâr

Muhtaç (a.s) : ihtiyacı olan, kendisine bir şey lazım olan, bir eksigi olup onu tamamlamak isteyen 2- yoksul, fakir.

Der-be-der (f.s) : kapı kapı gezen serseri 2- perişan, dağınık.

Cevri (a.i) : 1- haksızlık, ezâ, cefâ, eziyet, gadir, zulüm, sitem.

Zâr (f.s) : (sesle) ağlayan, inleyen.

Bu perişanı bağışla, ona eziyet edip onu ağlatma. Kapından ayrı kapılara muhtaç edip gezdirme.

Rahîmî, sevgiliden, onun kapısından ayrı düşmüştür. Sevgilinin cefasından ağlamakta, eziyet çekmektedir. Âşık, sevgiliye yalvarmakta ondan bağışlanmayı dilemektedir.

Âşık, sevgiliden kendisini kapısından ayrı tutup başka başka kapılara muhtaç ettirmemesini, ağlatıp, inletmemesini perişan vaziyette kapı kapı gezdirmemesini diliyor.

Dilek ve isteğine kavuşamayan âşık sevgilinin kapısından başka bir kapıya gidemez, çünkü onun derdinin dermanı sevgilinin kapısındadır.

Beyitte “kapu” kelimesi birden fazla tekrar edildiği için tekrar sanatı söz konusudur.

34 Sen var iken kime kıla ‘arz-ı niyâzı ol
Halk-ı cihân kapunda kamu lutfâ intizâr

Arz (a.i) : bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme.

Niyâz (f.i) : yalvarma, yakarma 2- dua 3- bazı tarikatlarda küçüğün büyüğe karşı olan selam, saygı ve duası 4- ihtiyaç, muhtaçlık.

İntizâr (a.i) : 1- bekleme, beklenilme 2- gözleme, gözlenilme

Sen varken kime gidip dilek ve şikayetlerimi bildireyim, dünyanın insanları kapında lutfunu bekler.

Rahîmî dileğini ve isteğini sevgiliden başkasına söylemeyeceğini, söylese de bir çare bulamayacağını ifade eder. Zaten bütün dünya âlemi de o sevgilinin kapısında lütuf beklemektedir.

Beyitte tasavvufî açıdan bakacak olursak. Lütuf kaynağı yüce Allah'tır. Bu dünyada bir tek ona dua edilir ondan yardım beklenir. Çünkü en büyük yardımcı yüce Allah'tır. O varken başkasına hacet yoktur.

**35 Ser-sebz ü hurrem ola nihâl-i murâd-ı şâh
Hem zât-ı pâkûn ola cihân içre sâyedâr**

Ser-sebz (f.b.s) : 1- taze, yeni yetişmiş, yemyeşil 2- şanslı, talihli.

Hurrem (f.s) : şen, sevinçli, güleryüzlü, gönül açan, taze.

Nihâl (f.i.c) : 1- taze, düzgün fidan, sürgün.

Pâk (f.s) : temiz, arık, pak.

Sâyedâr (f.b.s) : gölgesi olan, gölgeli, gölge eden 2- koruyan sahip çıkan.

Sultanın taze dilekleri yeşersin ve mutlu olsun. Temiz ve pak kişiliğinin gölgesi dünyanın üzerine vursun

Rahîmî padişahını överek ona dua etmektedir. Onun tüm dileklerinin yerine gelmesini ve muradının yeşermesini mutlu ve şen olmasını dilemektedir. O mutlu olsun ki bu dünyaya onun temiz ve pak kişiliğinin gölgesi vursun.

Rahîmî için padişahı temiz kalplidir. Temiz kalpli insanların dilek ve isteklerinin gerçekleşeceği inancı vardır. Rahîmî de bu düşünceyle padişahına dua etmekte ve iyi dileklerini sunmaktadır.

Bilindiği gibi bir ülkeyi koruyan o ülkenin padişahıdır. Beyitte geçen “sâyedâr” kelimesi hem gölge hem de koruyucu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla her iki şekilde de anlamlı hale gelen beyitte şair, “sâyedâr” kelimesini tevriyeli kullanmıştır.

**36 Hergiz esâs-ı devletüne ırmeyüp halel
Kâh-ı vücûdun arş gibi ola üstüvâr**

Hergiz (f.zf) : asla, katiyen, hiçbir vakit, hiçbir surette.

Kâh (f.i) : köşk, kasr 2- yüksek bina 3- bir göz oda, tek oda.

Arş (a.i) : çardak, çadır. 2- cumbo, kafes, 3- çatı, dam 4- dokuzuncu gök 5- taht.

Üstüvâr (f.s) : sağlam, kuvvetli, dayanıklı 2- güvenilir.

Hiçbir zaman devletinin özüne bozgunculuk halel gelmesin. Varlık köşkün, gökyüzü gibi sağlam ve kuvvetli olsun.

Rahîmî, padişahının saltanatının devamı için dua etmektedir. Halkının refah ve huzur içinde yaşamasını dileyen şair, padişahının devleti üzerinde kimsenin bozgunculuk yapmamasını ve devletine zarar gelmemesini dilemektedir. Şair, padişahın saltanat tahtının kuvvetli ve sağlam olması için dua etmektedir. Gökyüzü sınırsızdır ve tüm cihanı kaplar. Şair, padişahının saltanatıyla tüm dünyaya hakim olmasını güç ve kudrette gökyüzü kadar sınırsız olmasını istemektedir.

Beyitte teşbih-i mufassal (kâh-ı vücûdun: benzetilen; arş: kendisine benzetilen; üstüvâr: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır.

**37 Gülzâr-ı devletünde açılsun gül-i murâd
Nev olduğunca nitteki bu köhne mergzâr**

Gülezâr (f.b.i) : gül bahçesi, gül tarlası.

Nev (f.s) : yeni 2- son zamanlarda çıkmış, yeni 3- taze, körpe.

Köhne (f.s): 1- eski, eskimiş 2- zamanı, modası geçmiş.

Mergzâr (f.b.s) : çayırılık, çimenlik, sulak yer

Gül bahçesine benzeyen devletinde muradın, dileğin dilek gülü gibi açılsın. Bu eski kurumuş çayır çimen, muradın ve duan ile yeşersin.

Gül bahçesi görünüşüyle insana ferahlık ve huzur hissettirir. Rahîmî, memduhunun devletini gül bahçesine benzeterek refah ve huzurun oradan hiç eksik

olmamasını dilemektedir. Sultanının dilek ve isteklerinin gül bahçesinde açan gül gibi açmasını dolayısıyla kabul olmasını istemektedir.

Şaire göre eskiden kurumuş olan çayır çimenler, bağ ve bahçeler, padişahının saltanatıyla yeşermiş, duası ve muradıyla gül bahçesine dönmüştür.

Beyitte geçen “açılsun gül-i murad” ifadesi mecaz anlamda dileğin kabul olması manasında kullanılmıştır. Bunun yanında gerçekte de açıldığı için “açılsun” eylemi tevriyeli kullanılmıştır. Beyitte “gülzâr” ile “köhne mergzâr” birbirine zıt iki ifadeyi temsil ettiğinden tezat sanatı söz konusudur. Aynı zamanda “gülzâr” ve “gül” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

5. KASİDE

Mefâ'ülün Mefâ'ülün Mefâ'ülün Mef'ülün

**1 Bu dem ki i'tidâl-i nev-bahârıyla cihân hurrem
Zemîn gülzâr-ı 'adn oldı vü güldi çihre-i 'âlem**

İ'tidâl (a.i) : orta

Nev-bahâr (f.b.i) : ilkbahar.

Hurrem (f.s) : 1- şen, sevinçli, güler yüzlü, gönül açan, taze

Gülezâr (f.b.i) : gül bahçesi, gül tarlası.

Bu zaman ki ilkbaharın başlamasıyla cihan şenlendi. Âlemin yüzü güldü ve yeryüzü, cennet bahçesine döndü.

Divân edebiyatında en çok üzerinde durulan mevsim, şüphesiz ilkbahardır. Bağ ve bahçelerin, bahar mevsiminde güzelleşmesi, binbir renkte ve çeşitte çiçeklerin açması, akar suların baharda daha coşkun akması sebebiyle şair, baharı diğer mevsimlerden üstün tutar. Bahar mevsimi bezm ve eğlence mevsimidir. Âşıkların bayramıdır. Bu mevsimde her şey taptazedir. Çünkü hayat ve tabiat diriliş içindedir (Pala, 2003: 64).

Şair beyitte, baharın gelişini, baharın gelişiyile birlikte her yerin nasıl şenlendiğini ifade etmektedir. Açan çiçeklerle dünyanın yüzünün güldüğünü, gülbahçelerinin yeşerip, rüzgârın kokusunu taşımasıyla, her bahçenin bir cennet parçası haline geldiğini ifade ederek, baharın gelişini müjdelere ve onu över.

Beyitte, ilkbaharda bu âlemin güzelliğini anlatabilmek için cennetten bir parçaya dönüştüğünün söylenmesi bir mübâlağadır. Aynı zamanda “zemin” “gülezâr-ı adn”e benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Bunun yanında âlemin yüzünün güldüğü ifadesi ise teşhise örnektir.

**2 Bahârun makdemi cân virdi emvât-ı nebâtâta
Meger sûr-ı sūrûr urdı sabâ gülzâra subh-dem**

Makdem (a.i) : 1- gelme, dönüp gelme.

Emvât (a.i) : ölümler.

Nebatat (a.i) : nebatlar (bitkiler) 2- botanik.

Sûr (f.i) : düğün 2- ziyafet 3- şenlik.

Sūrûr (a.i) : sevinç.

Sabâ (a.i) : gün doğusundan esen hafif ve tatlı rüzgâr.

Gül-zâr (f.b.i) : gül bahçesi, gül tarlası.

Subh dem (a. f.zf) : sabah vakti.

Baharın gelişi bütün bitkilere can verdi. Gül bahçesindeki bu düğün şenliği meğer sabah rüzgârının esmesindenmiş.

Baharın gelmesiyle dünya canlanır, tabiat dirilir, tazelenir. Kışın soğuşundan dökülen yapraklar yeniden canlanır, etrafı taze yaprakları ile süsler, çiçekler kokularını etrafa yayar. Âlem, baharın gelmesiyle bayram yerine döner. Sabâ rüzgârı, sabah vakti, doğudan esen hafif ve tatlı rüzgârdır. Adeta, alemleri süsleyen bahar mevsiminin geldiğini, gülbahçesine duyuran bir postacıdır. O esişiyile goncayı gül eyler, bütün çiçekler onun esişiyile güzelliklerini sergileyip, gülbahçesini şenliğe çevirir.

Rahîmî, gülbahçesinin güzelliğinin ve şenlik yeri oluşunun sebebi olarak sabâ yelinin esmesini göstermiştir. Sabâ yeli baharın gelişinin müjdeleyicisidir. Beyitte geçen “sabâ” ve “subh-dem” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Ayrıca “emvât” ifadesinin zıttı olarak “can virdi” ifadesinin kullanılması bir tezat göstergesidir.

**3 Gelüp gül-gonca baş kaldırdı bakdı göz açup nergis
Çemen sahrâsına zerrin-‘alem dikdi çıkup çiğdem**

Zerrîn (f.s) : altından yapılmış altın 2- altın gibi sarı 3- parlak.

Gül goncası, vakit gelip baş kaldırıncaya, nergisin gözü açıldı. Çiğdem, çimen ovasına çıkıp, altın renkli bayrak dikti.

Rahîmî, baharın gelişiyle çiçeklerin açıldığını ifade ederek, yeryüzünü tasvir etmektedir. Baharın gelmesiyle, başta gül olmak üzere lale, sümbül, nergis, çiğdem, menekşe gibi bir çok çiçeğin en gözde oldukları zaman başlar. Divan şiirinde gül, sabâ rüzgârının esişiyle açar. Gonca halinde olan güle, o tatlı rüzgâr değdikçe, gonca yapraklarını birbir ortaya çıkarır ve gül olur. Nergis ise baharda açan bir diğer çiçektir. Şekli itibariyle, göze benzer. Nergisin gonca hali kapalı bir gözü andırır.

Divân şiirinde baharın müjdeleyicisi olarak anılan çiğdem, tepelerde, karlar erir erimez açar. Divân şairlerinin pek de iltifat etmedikleri çiğdem, rengi itibariyle, yoldan yeni gelmiş, ayağı tozlu, benzi sarı bir âşığa benzetilir (Ayvazoğlu, 1995: 152). Rahîmî, dik başlı gülün, gülbahçesi yolunda göz açıp bekleyen nergisin ve benzi sararmış çiğdem baharın gelişiyle bir bir açıldıklarını ifade etmiştir. Divân şiirinde nergis, güle âşıktır. Gül ise dikbaşlı ve inatçıdır.

Beyitte Rahîmî çiğdem açmasıyla çimenliğin altın sarısı renk aldığını ifade eder. Gülün başını kaldırması ise yüzünü göstermesi manasında kullanılmıştır. Zira gül, yüzünü gösterince, nergis gözünü açmıştır. Beyit bütünüyle teşhis sanatı üzerine kurulmuştur. Şöyle ki, güle; baş kaldırmak, nergise; göz açmak, çiğdeme; bayrak dikmek eylemleri izafe edilmiştir. Bunun yanında “nergis, gül, çiğdem” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Şair şiirinde çiğdem rengi itibariyle, baharda açılınca, çimenliği sarı bir bayrak gibi kapladığını ifade eder.

4 Sabâ şâm u seher turmaz tolanur gird-i gülzârı Emîn-i bâğ-ı dehr olmuş yasağ emrin ider muhkem

Sabâ (a.i) : gün doğusundan esen hafif ve tatlı rüzgâr.

Şâm (f.i): akşam.

Gird (f.i) : yuvarlak, çevre, degirmi.

Gül-zâr (f.b.i) : gül bahçesi, gül tarlası.

Dehr (a.i) : 1- dünya 2- zaman, devir.

Muhkem (a.s) : sağlam kılınmış, sağlam, berk, sağlamlaştırılmış, kuvvetli 2- değiştirilmesi mümkün olmayan yazı, söz.

Sabah rüzgârı, sabah akşam durmadan gül bahçesinin çevresini dolandır. Senin emir ve yasaklarınla bu dünya bağı, kuvvetli ve güvenilir bir yer olmuş.

Şair, sabâ rüzgârının gülbahçesinde esmesini bir yerin güvenliğini sağlayan bekçilerin, korumaların gezinmesiyle ilişkilendirmiştir. Sabâ rüzgârı âdeta, gülbahçesinin korumasıdır. Sabâ ise bu emri zamanın padişahından almıştır. Rahîmî'ye göre padişahın emir ve yasaklarıyla, ülke güvenilir bir yer haline gelmiştir. Bilindiği gibi bir yerin korunması için görevlendirilen korumalar, korunacak yerin kapısından ayrılmazlar. Sabah akşam etrafta gezinirler. Rahîmî'ye göre de sabâ rüzgârı padişahın emri ile gülbahçesini korumakla görevlendirilmiştir. Rahîmî'nin padişahı, öyle bir padişaktır ki herekse emir ve yasaklarını kabul ettirmiş kuvvetli bir padişaktır. Öyle ki sabâ rüzgârı bile onun emrindedir. Rahîmî aynı zamanda bu âlemi gülbahçesi olarak düşünmüştür.

Beyitte geçen “şâm” ve “seher” kelimeleri ile tezat yapılmıştır. Sabâ rüzgârının dolanması ise bir teşhis sanatı örneğidir.

5 **Biçildi şâh-ı gül eğnine çün nev-rûzî hil'atler** **Çıkarsın çînî kaftânın benefşe tutmasun mâtem**

Hil'at (a.i) : eskiden padişah veya vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan.

Çînî (f.i) : çini, sırlı kap.

Benefşe (f.i) : menekşe.

Matem (a.i) : hüzün, keder ve musîbet zamanındaki ağlayış yas; yaslı, kederli bulunma
2- Muharrem ayının ilk on günde Hz. İmam-ı Hüseyin için yas tutarak mersiye okuma adeti.

Menekşe, o koyu renk kaftanını çıkarsın, yas tutmasın. Çünkü yeni günün kaftanları gül dalının boyununa biçildi.

Benefşe; yani menekşe, divân şairlerinin çok sevdiği bir çiçektir. Rengiyle, şekliyle ve kokusuyla, divân şiirinin çiçekler hiyerarşisinde ilk sıralarda yer alan benefşe, bir çok şairin kaside ve gazellerinde redif olmuştur. Genellikle, ilk açan bahar

çiçeklerinden olması, her yerde yetişmesi, taşlık yerlerde ve duvar diplerinde de görülmesi, incecik sapı, boyunun kısalığı dolayısıyla yere yakın oluşu, başının eğikliği, gök (açık lacivert) rengi gibi benzeri özellikleri dolayısıyla çeşitli benzetmelere ve söz sanatlarına konu olmuştur. Taç yaprakları, yırtılmış koyu renk bir kumaşa benzeyen benefşe, bu görünüşüyle şairlerin de dikkatini çekmiş, onu, yas tutup koyu renk gömleğini yırtan bir âşığa benzetmişlerdir (Ayvazoğlu, 1995: 166).

Mâtem; yas, hüzün keder demektir. Genellikle yas tutanlar koyu renk kıyafet giyerler ve ağlarken yakalarını yırtarlar. Rahîmî, benefşenin rengi ve şekli itibariyle onu yas tutan biri olarak düşünmüştür ve benefşeden o kıyafetini çıkarmasını istemektedir. Artık benefşe yas tutmamalıdır. Çünkü bahar gelmiş, etraf şenlenmiştir, gül dalı türlü türlü, renk renk kaftanlar giymektedir. Rahîmî aynı zamanda gülün boyu ile benefşenin boyu arasında kıyaslama yapmaktadır. Benefşe yere yakındır, boyu kısadır. Gül ise orta boylu sevgiliyi andırır. Rahîmî için yas tutan benefşenin koyu renk kaftanının devri bitmiş, yani matem zamanı bitmiştir. Yeni gün, artık gül boyuna uygun rengarenk kaftanlar biçmektedir. Rahîmî, benefşenin kaftanı için “çîni” ifadesini kullanmıştır. Bilindiği gibi Kütahya, çinisiyle meşhur bir ilimizdir. Kütahyalı olan Rahîmî bu ifadeyle çini rengini ifade ediyor olabilir. Çini rengi genellikle laciverttir. Dolayısıyla benefşenin rengini andırır.

Beyitte benefşenin yas tutuması, kaftan giymesi, teşhis sanatının göstergesidir. Ayrıca “benefşe” ve “gül” kelimeler arasında tenasüp vardır.

6 Anunçün dâğa düşdi lâle gülşende yiri yokdur Kızıl tâc olmagın başında ezhâr atdılar derhem

Ezhâr (a.i) : çiçekler.

Derhem (f.s) : karışık, karmakarışık 2- muztarıp 3- incinme

Üzgün lalenin başında, kızıl taç olmadığı için çiçekler onu incitip attılar. Onun için, dağa düşen lalenin gül bahçesinde yeri yoktur.

Lale klasik şiirimize, XV. yüzyılda iyiden iyiye yerleşmiştir. Klasik şiirimizde XVI. yüzyıla kadar sözü edilen lalelerin, yabani türler olduğu muhakkaktır.

Yabaniliklerinden, yani dağlarda, kırlarda yetişiyor olmalarından dolayı ‘taşralı’dırlar. Bunun için utangaç, usûl erkân bilmez, bir çiçek olarak düşünülen lale, bir bakıma utangaçlığın, çekingenliğin sembolüdür. Yine aynı yüzyıla kadar bildiğimiz laleyi ifade etmeyen lale, yabani lale türleri ile birlikte, Manisa lalesi ve Lale-i Nûman gibi, laleye benzeyen yabani çiçeklerin genel adı olarak kullanılıyordu. Lale-i Nûman, dağ eteklerinde yetişen gelincikten başkası değildir (Ayvazoğlu, 1995: 108-109).

Rahîmî, lalenin taşralı oluşundan olsa gerek, şehirli saydığı çiçekler tarafından aralarına kabul edilmediğini ifade etmektedir. Taşrada yetiştiği için bir itibarı, yani tacı olmadığından diğer çiçekler tarafından gülbahçesine kabul edilmemiştir.

Beyitte, doğal bir durum olan lalenin dağda yetişmesi, şairane bir üslûpla başka bir sebebe bağlanmıştır. Dolayısıyla hüsn-i ta’lil sanatına başvurulmuştur. Aynı zamanda lalenin dağlara düşmesi, üzgün olması diğer çiçeklerin laleyi incitmesi ifadeleri ile teşhis yapılmıştır.

7 Terâne başladı kumrı ser-âğâz itdi bülbüller Getürdi serv-i hoş-reftârı raksa uşbu hâlet hem

Terâne (f.i) : 1- nağme, ahenk, makam.

Ser-âgaz (f.b.i) : yeniden, baştan başlama.

Hoş-reftâr (f.b.s) : güzel gidişli, yürüyüşü gidişi güzel.

Halet (a.i) : hal, sûret, keyfiyet, nitelik

Kumrular ve bülbüller hoş nağmelerle ötmeye başladılar. Bu hal, servi gibi salınan sevgiliyi, raksa getirdi (dans ettirdi).

Divân şiirinde bülbül de kumru da, hoş nağmeleriyle anılan kuşlardandır. Ötüşlerinde ayrı bir ahenk ve güzellik olan bu kuşların ötmesi, dinleyene hoş bir duygu hissettirir. Öyle ki, binbir naz ve işve ile salınıp yürüyen sevgili bile bu hoş ahenkli nağmeler karşısında coşup dans etmeye başlar.

Beyite geçen “kumrı, bülbül, terâne” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Aynı zamanda “serv-i hoş-reftâr” ifadesiyle kastedilen sevgili olduğu için istiare vardır.

8 Çemenler pister-i sündüsle sahn-ı bâğı seyr itdi

Letâfet sîret oldu özge sûret bağladı ‘âlem

Pister (f.i) : yatak, döşek.

Sündüs (a.i) : parlak, renkli, çiçekli altın veya gümüş telle işlemeli, nakışlı olarak dokunmuş ipek kumaş.

Sahn (a.i) : 1- avlu 2- evin ortasındaki açıklık 3- oyuk, boşluk boş yer, 4- orta, meydan, aralık; cami ve medreselerde umûmun toplanmasına mahsus üstü kubbeli örtülü yer 5- büyük kose 6- sahan 7- sahne.

Letafet (a.i) : latiflik, hoşluk 2- güzellik 3- nezaket 4- yumuşaklık.

Sîret (a.i) : bir kimsenin içi, hali tavrı, gidişi, ahlakı.

Çimenler bağın orta yerinde ipekli yatağı (sündüs yorganı gibi serilmiş çiçekleri) seyretti. Âlem başka bir hal alıp hoş bir görünüşe büründü.

Sündüs, Hz. Peygamberin doğduğu gece melekler tarafından onun için hazırlanmış ince atlastan yaygıya denir (Pala, 2003: 428).

Baharın gelmesiyle her yer rengarenk çiçeklerle dolmuştur. Açan çiçekler, adeta zemini bir yorgan gibi kaplamaktadır. Bu öyle bir yaygıdır ki, tıpkı o eşsiz güzellikte olan sündüs gibidir. Her yer çiçeklerle kaplanmıştır. Âlem, bambaşka bir hal almıştır. Bu güzellik tüm âleme hoş bir görünüş vermektedir.

Beyitte, Hz. Peygamberin doğumunda melekler tarafından onun için hazırlanmış ince atlas yaygının serilmesi olayına telmih vardır. Aynı zamanda, açan çiçeklerin, zemine bir yaygı gibi serilmesinde mübalâğa vardır. Bunun yanında “sîret” ile “sûret” kelimelerinde cinas vardır.

**9 Çalup deff nağme-i tanbûra âheng eyleyüp söyler
Dem-â-dem sana tenbih eyleyüp dirler ki dem bu dem**

Deff (a.i) : tef, zilli ve pullu bir çembere gerilmiş deriden ibaret çalgı, daire.

Dem-â-dem (f.zf) : her vakit sık sık.

Tenbih (a.i) : uyandırma, uyarma, uyarı 2- uyarım 3-bir işin yapılmasını bırakılmasını veya o işten vazgeçilmesini tekrar tekrar hatırlatma.

*Def çalıp, tambura ahenk tutup söyler, her zaman sana şöyle tembih ederler:
zaman bu zaman.*

Def, zilli veya pullu, bir çembere gerilmiş daire biçimindeki deri. Divân Edebiyatında musikî terimleri arasında sayılan def, daha çok âşîğın gönlünü veya sevgilinin yüzünü temsil eder. Gönüle def denilmesinin nedeni, âşîğın çektiği acılara tempo tutması veya ahenk oluşturmasıdır. Yüze ise yuvarlaklığı nedeniyle benzetilir (Pala, 2003: 119).

Beyite geçen tambur da def gibi musikî terimleri arasında anılır. Rahîmî, bu iki müzik aletinin ritim tutarak ahenkli sözler söylediğini ifade eder. Bu iki müzik aleti ile genellikle düğün, şenlik vs. gibi zamanlarda eğlenilir. Rahîmî, eğlence, zevk ve sefa zamanın geldiğini dile getirmektedir. Beyitite geçen “dem” kelimesi “an, zaman” anlamıyla kullanıldığı gibi “dem vurmak” (söz açmak), dem tutmak (tempo oluşturmak) vs. gibi manalara da gelerek tevriyeli kullanılmıştır. Def ve tamburun tempo tutup sevgiliye “zaman bu zaman” diyerek ona tembihte buldukları ifade edilmiştir. Bu iki müzik aleti çıkardığı seslerle eğlence zamanını müjdeleyip sevgiliye ikazda bulunmaktadır.

Beyite geçen “def ve tambur” kelimelerinin her ikisi de musiki aleti olduğundan aralarında tenasüp vardır. Ayrıca “tembih eyleyüp”, “söyler”, “dirler” ifadeleri def ve tambura izafe edildiğinden bir teşhis sanatı söz konusur.

**10 Safâ hengâmı gül eyyâmı evân-ı tarab irdi
Getür câm-ı sürûr encâmı sâkî eyle def'-i gam**

Hengâm (f.i) : zaman, çağ, sıra, vakit, mevsim.

Eyyâm (f.i) : günler, gündüzler.

Evân (a.i) : vakit, zaman, çağ.

Tarab (a.i) : sevinçlilik, şenlik, sevinçten gelen coşkunculuk ve tepinme ayş ve sefa.

Sürûr (a.i) : sevinç.

Encâm (a.i) : sevinç.

Encâm (a.i) : nihayet, son.

Sâkî (a.s.c) : su veren, su dağıtan 2- kadeh, içki sunan 3- insan ruhuna Allah sevgisi Allah nuru saçan kimse.

Def'-i gam (a.i) : gam, kederi tasayı giderme.

Gül mevsimi geldi, sefa günleri başladı ve günler sevinç ve şenliğe erdi. Sâkî, getir, şenlik veren son kadehi dağıt, gam ve tasayı def edip eğlenelim.

Divân şiirinde âşıkların bayramı olan bahar mevsimi aynı zamanda gül mevsimidir. Baharda gülbahçesi rengarenk olur. Tabiat canlanır, bunun içindir ki herkes bu mevsimde mest olur.

Bahar mevsimi “mevsim-i gül” veya “fasl-ı gül” olarak da anılır. İşte âşıklar için bu mübarek zaman, gül devri, yiyip içme, eğlenme günleri, zevk ve sefa zamanı ve dolayısıyla âşıkların bayramıdır. Mevsim, gül mevsimidir, güller açar bağlara bahçelere gidilir, yenilir, içilir. Bütün güzellikler ortaya çıkar. Bu sebepten gam ve keder yok olur. Âşıklar bayram yapar. Sonbahar ise, âşıklar için hüsrandır, acı ve ayrılıktır. Gönülleri gam ile dolan âşıklar, gül mevsiminde şenlenir, kederlerini dağıtır.

Rahîmî, gül mevsiminin gelişiyile sefa günlerinin başladığını, şenlik kadehlerinin dağıtıldığı gibi gam ve tasanın dağılacağını ifade etmektedir. Beyitte “safâ hengâmı” ifadesi ile ilkbahar anlatılmış olup, mecâz-ı mürsel sanatı söz konusudur. Aynı zamanda “hengâm, eyyâm, evân” kelimeleri zamanla ilgili terimlerdir, dolayısıyla bu kelimeler arasında tenasüp vardır. Beyitte geçen “tarab, sürûr, safâ” kelimeleri arasındaki tenasüp, “câm” ve “sâkî” kelimeleri arasında da söz konusudur.

**11 ‘Adûdan lâ-tuhaf devr-i zemân-ı şâh-ı ‘âdildür
Ki dergâhında ‘ankâyum diyenler bir megesden kem**

Adû (a.i) : düşman, yağı.

Tuhaf (a.i) : hediyeler 2- az bulunur, hoşâ giden şeylewr 3- garip iş 4- gülünç eğlenceli 5- münasebetsiz.

Meges (f.i) : sinek.

Artık devir, adil Sultanın devridir. Bu devirde tuhaf düşmanlar yoktur, senin dergahında Anka kuşuyum diyenler, sinekten bile küçüktürler.

Şair, memduhunun devrini övmektedir. Onun adaleti bu devre damgasını vurmuştur. Onun adaletiyle hoşâ gitmeyen işler ve düşmanlar yok olmuştur. Onun devrinde her şey yoluna girmiştir. O adaletli bir padişaktır.

Rahîmî, sadece padişahın adaletini değil, onun dergâhının yüceliğinden de bahsetmiştir. Anka kuşu gibi olanlar onun dergâhında bir sinek kadar küçük ve bir sinek kadar acizdir.

Anka kuşu, Kaf dağında yaşadığı var sayılan, tüyleri renkli, yüzü insana benzer, asla yere konmayıp daima yükseklerde uçan ve kendisinde her kuştan bir alamet barındıran, adı var kendi yok bir kuştur (Pala, 2003: 34). Divân şiirinde genellikle Kaf dağında yaşaması ve yükseklerden uçup asla avlanamayışı, ele geçirilemeyişi üzerinde durulan Anka kuşu, bir çok telmih ve teşbihe kaynaklık etmiştir.

Rahîmî, Anka kuşunu beyitte sinek ile kıyasladığına göre padişahın devrinde daha önce Anka kuşu gibi ele geçirilemeyen düşmanların bir sinek gibi avlanıp yakalandığını, hatta sinekten bile daha küçük olduğunu ifade etmiştir. Çünkü memduhunun devri adalet devridir. Beyitte Anka kuşunun özelliklerine telmihte bulunulmuştur. Aynı zamanda “Anka” ve “meges” kelimeleri zıtlığı ifade ettiğinden tezat sanatına başvurulmuştur.

**12 Süleymân-haşmet ü Cem-bezm ü Dârâ-râ [u] Ferruh-fer
Hızır-reftâr u deryâ-kalb u Mûsâ-yed Mesîhâ-dem**

Haşmet (a.i) : büyüklük, heybet 2- saygıdan dolayı çekinme 3- nezaket 4- hiddet, kızgınlık 5- alçak gönüllülük.

Bezm (f.i) : içkili, eğlenceli, Meclis, dernek.

Dârâ (f.i) : 1- Keyâniyân denilen eski Fars hükümdarlarından dokuzuncusu, Keykubat. 2- hükümdar. 3- Cenâb-ı Hakk'ın bir adı.

Ferruf (f.s) : uğurlu, kutlu.

Fer (f.i) : 1- parlaklık, aydınlık 2- zinet, süs, bezek 3- kuvvet, nüfuz, iktidar.

Reftâr (f.i) : gidiş, yürüyüş, hareket, salınarak edalı yürüyüş

Yed (a.i) : 1- el 2- kuvvet, kudret, güç 3- yardım 4- vasıta.

Dem (f.i) : 1- soluk, nefes 2- içki 3- an, vakit, saat, zaman.

Dem (a.i) : kan.

Süleyman büyüklüğünde, Cem meclisli, Hızır yürüyüşlü, deniz kalpli, Mûsa elli, Mesih nefesli, Dârâ ululuğuna sahip, kutlu ve parlak(sın).

Divân şiirinde memdûh övülürken, gerek tarihten gerekse mitolojiden, yücelik ve üstünlük sahibi olan şahsiyetlerin adı zikredilir.

Rahîmî, padişahına övgülerini sunarken, birtakım üstün özellikleri ile ün salmış şahsiyetleri zikrederek onlardaki bu üstün özelliklerle, padişahı arasında ilişki kurmuştur.

Divân şiirinde Hz. Süleyman; haşmetiyle, Cem; meclisiyle, Dârâ; ululuk ve azâmetiyle, Hızır (a.s); hızlılığıyla, Hz. Musa; şifa veren eliyle, Hz. İsa yani Mesih; nefesiyle birçok kez telmih konusu olmuştur (Tökel, 2000: 125-150-293-361). Rahîmî'nin padişahı, Hz. Süleyman kadar haşmetli, Cem'in meclisleri gibi meclislere sahip bir padişaktır. Aynı zamanda Dârâ gibi ululuk ve azâmet sembolüdür. Rahîmî, padişahının elini Hz. Musa'nın eline, nefesini ise Hz. İsa'nın nefesine benzetmiştir. Üstelik padişahında Hızır'ın özellikleri de mevcuttur.

Beyit baştan başa telmih üzerine kurulmuştur. Zira Hz. Süleymanın haşmetine, Hz. İsa'nın nefesine, Hz. Musa'nın eline, Hızır'ın hızına, Cem'in meclisine ve Dârâ'nın

ululuğuna telmihte bulunulmuştur. Şair aynı zamanda padişahına deniz kalpli diyerek onun kalbinin deniz kadar geniş ve derin olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla padişahının kalbini denize benzeterek teşbih sanatına başvurmuştur.

13 Sikender-‘azm ü Rüstem-rezm ü ‘âlf-kadr ü ‘âdil-dil Şehi kişver-sitân Husrev-revân Hâkân-ı Şîrîn-fem

‘Azm (a.i) : kasıt, niyet, karar.

Rezm (f.i) : kavga, savaş, cenk.

Âlf kadr (a. b. s) yüksek kıymette olan, çok kıymetli, çok takdir edilen, çok saygıdeğer
2- meşhur bir çeşit lale.

Âdil (a.s) : doğruluk gösteren 2- doğru.

Kişver (f.i) : iklim, memleket, vilayet, ülke.

Fem (a.i) : 1- ağız.

İskender gibi azimli, Rüstem gibi savaşçı, kıymeti yüksek, gönlü adaletli, ülkeler şahı olan Padişah. Şirin dilli Hakan.

Divân şiirinde şairlerin sıkça zikrettiği mitolojik kahramanlar birçok telmih ve teşbihe konu olmuştur. Şair özellikle de memduhuyla birlikte bu mitolojik kahramanları anarak, onların üstün özelliklerini zikrederek övmektedir.

Divân şairlerinin sıkça zikrettiği İskender daha çok cihangirliği nedeniyle padişah övgülerinde kullanılır. İskender tuttuğunu koparan, azimli bir hükümdardır. Bir padişahta bulunması gereken üstün özelliklere, azim ve kararlılığa sahiptir (Pala, 2003: 249).

Şairlerin sıkça andığı bir diğer şahsiyet ise Rüstem’dir. Rüstem, divân şiirinde kahramanlık sembollerinden biridir. Efsanelere karışmış büyük bir kahraman olan Rüstem, şairler tarafında çeşitli vesilelerle kullanılmıştır. Rüstem, daha ziyade memdûh için bir kıyas malzemesi olur. Şair övdüğü kişinin kahramanlık ve yiğitliğinden bahsederken Rüstem’in de adını anarak, övdüğü kişinin Rüstem kadar savaşçı ve kahraman olduğunu dile getirir (Tökel, 2000: 255-256).

Rahîmî, ilk mısradaki bu iki şahsiyeti yani İskender ve Rüstem’i zikrederek padişahının azim, kararlılık ve savaşçılıkta ne kadar üstün bir kahraman olduğunu dile

getirmektedir. Rahîmi için memduhu, aynı zamanda çok kıymetli ve gönlü adaletli bir padişaktır. Şair ikinci mısradan ise divân şairlerinin çoğunlukla aşklarını konu ettiği “Hüsrev ü Şirin” aşkının kahramanlarının adını zikretmiştir. Yalnız Rahîmî bu isimleri bu dillere destan aşkı anlatmak için kullanmamıştır. Çoğunlukla şairlerce tevriyeli kullanılan bu iki isimden biri olan “Hüsrev”, aynı zamanda padişah manasına gelmektedir. “Şirin” ise “tatlı, sevimli” manalarına gelerek bu anlamları ile bu iki şahsiyet genellikle tevriyelere mesned teşkil ederler. Sonuç olarak Rahîmî, övdüğü padişahının İskender gibi azim ve kararlı olduğunu, Rüstem gibi kahraman olduğunu, kıymetli ve adaletli hatta tatlı dilli bir hakan olduğunu dile getirir.

Beyitte İskender’in azmine, Rüstem’in savaşçılığına telmih vardır. Aynı zamanda beyitte geçen “Hüsrev” ve “Şirin” kelimeleri tevriyeli kullanılmıştır. Bunun yanında “âdil-dil” ifadesi hem bir teşbihe hem de cinas sanatına örnektir.

14 Sa’âdet burcunun hurşîd evc-i ma’rifet mâhı Sipih-i saltanat Sultân Süleymân Husrev-i a‘zam

Hurşîd (f.i) : güneş.

Evc (a.i) : 1- yüce, yüksek, bir şeyin en yüksek noktası, doruk.

Ma’rifet (a.i) : herkesin yapamadığı ustalık; her şeyde görülmeyen hususiyet, ustalıkla yapılmış olan şey 2- bilme, biliş.

Sipih (f.i) : takih.

A‘zam (a.s.c) : (daha, pek, en, çok) büyük.

Mutluluk burcunun ayı ve güneşi, yüksek marifete sahip, saltanatı talihli büyük padişah, Sultan Süleyman.

XVI. yüzyıl padişahlarından olan Kanuni Sultan Süleyman, hükümdarlığı döneminde Osmanlı-Türk iktidarına verdiği azamet ve haşmet dolayısıyla Avrupalıların “Muhteşem Süleyman” adını verdiği bir padişaktır. Tarihte adı, en uzun süre hükümdarlık yapan padişah olarak geçen Kanuni Sultan Süleyman, devlet idareciliği, kanun yapıcılığı, muhteşem hükümdarlığı ve her biri bir büyük hadise değerindeki çok

sayıda seferleri ve zaferleri ile ün salmış, 45 yıllık saltanatında Osmanlı'yı en yüksek seviyeye ulaştırmıştır (Banarlı, 1998: 567).

Rahîmî, bu muhteşem hükümdarın güç ve kudretini, onun Osmanlı'yı getirdiği noktayı anlatmaktadır. O öyle bir padişah'tır ki Osmanlı'yı en üst seviyeye ulaştırmıştır. Şairin, padişahı, mutluluk kalesinin en yüksekteki güneşi olarak ifade etmesi şüphesiz bu sebeptendir. Güneş ve ay birer ışık kaynağıdır. Kanuni Sultan Süleyman da Osmanlı'nın ışık kaynağı olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman aynı zamanda Muhibbî mahlasıyla ünvanı gibi muhteşem şiirler yazmıştır. Rahîmî onun bu yönünü vurgulamak için ise, onu yüksek marifete sahip biri olarak ifade etmiştir.

Beyitte geçen "hurşid" ve "mâh" kelimeleri arasında tenasüp vardır. Şair memduhunu güneşe ve aya benzeterek teşbih-i belîğ sanatı yapmıştır. Ayrıca "Hüsrev" kelimesi tevriyeli kullanılarak, padişah anlamı ifade edilmek istenmiştir. "Sa'âdet burcunun hurşîdi" ve "evc-i ma'rifet mâhî" ifadeleri kullanılarak istiare yoluyla padişah kastedilmiştir.

15 Güneş gibi cihân-ârâ birûn-ı satvet-i şâmı Derûn-ı haslet-i mânend-i İbrâhîm bin Edhem

Cihân-ârâ (f.b.s) : cihanı, dünyayı süsleyen, bezeyen.

Birûn (f.i): dışarı 2- dış, harici 3- fazla, dışarıda, hariçte.

Satvet (a.i) : birinin üzerine şiddetle sıçrama 2- ezici, kuvvet, zorluluk.

Derûn (f.i) : iç, içeri, dahil 2- gönül, kalp, yürek.

Haslet (a.i) : düşman 2- muhalif, karşı taraf.

Manend (f.i) : benzer, eş.

İbrahim Ethem gibi huya sahip oluŖun, bu dünyayı süsleyen güneş gibi olan parlaklığın ve ışığın, akşam vakti dünyanın çevresini aydınlattı.

Tâbî'nin meşhur alimlerinden ve evliyanın büyüklerinden 714'te (H. 96) Belh şehrinde doğup, 779'da (H. 162) Şam'da vefat etti. İsmi, İbrahim bin Edhem bin Mansur, künyesi Ebû İshâk'tır. İbrahim bin Edhem, önceleri Belh'te yaşayan saltanat ve debdebeye düşkün bir hükümdardır. Onun bu düşkünlükten kurtarıp ahiretini de ihyâ

edebilmesi için, devrin ârif ve sûfilerinden zaman zaman kendisine ibretli ikazlar yapıyordu. Nihayet başına gelen türlü ibretli olaylar sonucunda saltanatını terk edip ahiret hayatı için çalışmaya başlamıştır. Alçak gönüllü ve cömert biridir (İslam Alimler Ansiklopedisi, Ty: 226). İbrahim bin Ethem, Divân şiirine daha çok dünya nimetlerini terk edip ahiret hayatı için çalışması olayı ile konu olmuştur. Divân şairleri onun huyunu ve tabiatını ise övecekleri padişaha benzeterek adını zikretmişlerdir. Rahîmî padişahının huyunu, güzel ahlakı ile tanınmış olan İbrahin bin Ethem'in huyuna benzetmiştir. İnsanlar İbrahim Ethem'den öğüt almak için sıkça mekanına gidip aydınlanırlarmış. Rahîmî bu ilğiden yola çıkarak padişahını cihanı aydınlatan güneşle bir tutmaktadır. Zira padişahı da akşam vakitlerini güzel ahlakı ile aydınlatmaktadır.

Beyitte “güneş gibi” ifadesi bir teşbih göstergesidir. Aynı teşbihe padişahının ahlakını, İbrahim Ethem Efendi'nin güzel ahlakına benzeterek başvurmuştur. Bunun yanında “derûn” ve “birûn” kelimeleri kullanılarak tezat sanatına örnek verilmiştir. Beyitte İbrahim bin Ethem'e telmihte bulunulmuştur.

16 Mürüvvet kânı ihsân ma'deni 'ummân-ı hikmetdür Kim anun feyz-i lutfundan bihâr-ı dehr bir şeb-nem

Mürüvvet (a.i) : insaniyet, mertlik, yiğitlik 2- cömertlik, iyilikseverlik.

İhsân (a.i) : 1- iyilik etme 2- bağış, bağışlama 3- verilen bağışlanan şey 4- lütuf, iyilik.

Feyz (a.i) : suyun taşıp akması 2- bolluk, çokluk, verimlilik, fazlalık, gürlük, ilerleme, çoğalma 3- ilim, irfan.

Bihâr (a.i) : denizler.

Dehr (a.i) : 1- dünya 2- zaman, devir.

Şeb-nem (f.b.i) : çiy.

İnsanlık ocağı, ihsan madeni, ve hikmet okyanusu olan padişah için dünyanın denizleri bir çiy tanesi gibidir.

Rahîmî, Allah'ın lütfunu görmek isteyen için onun hikmet denizinin bir damlası bir deniz gibidir der. Bu dünya Allah'ın hikmetleriyle doludur. Bu hikmetlerden nasibi olan ve feyz almak isteyen kişi için hikmet denizinin bir damlası bile yeterlidir.

Zira bu hikmet denizinden ihsan olunan bir çiğ tanesi bile denizler kadardır. Bu çiğ tanesi hikmet denizinin kaynağıdır.

Beyitte “mürüvvet kâni”, “ihsân ma'deni” ve “ummân-ı hikmet” ifadeleriyle kastedilen istiare yoluyla padişaktır. Aynı zamanda “bihâr-ı dehr” ve “şebnem” ifadelerinde tezat vardır.

**17 Cihânda Hâtem-i cûd u sehâsın şâha lâyıkdur
Bilürsin mâl ü mülk issi degüldür Husrevâ Hâtem**

Hâtem (a.h.i) : Arap kabileleri arasında tanınmış “Tayyi” kabilesine mensup ve cömertliğiyle meşhur olan 2- çok cömert.

Hâtem (a.i) : mühür, üstü mühürlü yüzük.

Cûd (a.i) : cömertlik, elaçıklığı.

Hüsrev (f.i.c) : padişah, hükümdar, sultan.

Bu dünyada, cömertlik mührününün saltanatının üzerinde oturmak, sultanlara layıktır, bilirsün ki sultanlar için mal mülk önemli değildir.

Rahîmî, padişahının cömertliğini, el açıklığını övmektedir. Rahîmî padişahının cömertliğini övmek için tarihte cömertliği ile ün salmış Hâtem-i Tâî'nin adını zikretmiştir.

Hâtem-i Tâî, Arap tarihinde cömertliği ile nam salmış ve kendisinden sonraki dönemlerde hemen hemen bütün şairler tarafından şiirde cömertliğin sembolü haline gelmiştir. Hâtem-i Tâî, divân şiirinde bir kıyas malzemesi olarak kullanılır ve cömertliği memduhla kıyaslanırdı. Yani Hâtem-i Tâî elinde ne var ne yok hepsini dağıtmaktan çekinmeyen bir şahıstır (Tökel, 2000: 455).

Birçok şairin de yaptığı gibi, Rahîmî de Hâtem kelimesini direkt olarak cömertlik manasıyla ele almıştır. Rahîmî padişahına cömertliğin, ancak onun gibi cömert olan padişahlara layık olduğunu dile getirmektedir. Bu ifadesinin akabinde mal ve mülkün padişahlar nazarında önemsiz olduğunu ifade etmektedir. Çünkü Rahîmî için padişahı cömertlik konusunda Hâtem-i Tâî'yi de geçmiştir.

Beyitte “Hâtem” ifadesiyle tarihte el açıklığının ve cömertliğin sembolü olan Hâtem-i Tâî’ye telmihte bulunulmuştur. Aynı zamanda birinci mısradaki “Hâtem” kelimesi mühür, ikinci mısradaki ise cömertlik manasında kullanıldığında tevriyeli bir ifade söz konusudur. Bunun yanında “mal” ve “mülk” kelimeler arasında tenasüp vardır.

18 Güneş bir sarışın meh bir siyeh çerde gulâmundur

Biri gündüz kapun derbânı biri pâsbân ahşam

Gulâm (a.s.c) : tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlı, genç 2- köle, esir, kölemen.

Derbân (f.b.s) : kapıcı, kapıya bakam.

Pâsbân (f.b.i) : gece bekçisi.

Güneş sarışın bir köle, Ay esmer, genç bir köle olmuş sana, biri gündüz kapında kapıcı, diğeri gece kapında bekçidir.

Güneş, ışık kaynağıdır. Gündüzleri gökyüzünde dünyayı aydınlatan güneşin rengi sarı olarak kabul edilir. Rahîmî için güneş, sevgilisine köle olan bir sarışın delikanlıdır. Gecenin ışık kaynağı ay ise esmer bir köledir. Her ikisi de sırayla sevgilinin kapısında nöbet tutmaktadırlar.

Rahîmî, ay ve güneşi şairane bir üslûpla sevgilisinin kapısında sırayla nöbet tutan iki köle olarak düşünür. Şair, bu iki ışık kaynağının sevgilinin kapısında köle olduğunu ifade ederek sevgiliyi yüceltmektedir.

Beyitte rengi itibariyle güneş sarışın bir köleye ay ise geceleri belirlediği için esmer bir köleye benzetilmiştir. Dolayısıyla teşbih sanatı söz konusudur. Ayrıca doğal bir olay olan güneş ve ayın hareketini şair, sevgilinin kapısında sırayla nöbet tutmaları şeklinde ifade ederek hüsn-i ta’lil yapmıştır. Beyitte geçen “sarışın” ile “siyeh” ve “gündüz” ile “akşam” kelimeleri zıtlık ifade ettiğinden tezat sanatına başvurulmuştur. Ayrıca güneşin ve ayın köle gibi kapı beklemesi ise teşhis göstergesidir.

**19 Kapun mihrâbını koyup idenler gayrıya secde
Safâ vü Merve hakkı Ka'beden dönsün yüzi kıblem**

Mihrâb (a.i) : 1- camilerde, mescidlerde yönetilen taraftaki duvarda bulunan ve imamlık edene ayrılmış olan oyuk, girintili yer. 2- ümit bağlanan yer 3- sevgilinin kaşları.

Safâ (a.h.i) : Mekke civarında bir yer olup hacılar, burası ile Merve denilen yer arasında Hz. Hacer'in gidiş geliş hareketini remzederek dört defa gidip üç defa gelirler.

Safâ (a.i) : saflık, berraklık 2- gönül şenliği, kadersizlik, neş'e, zevk, eğlence

Senin kapını bırakıp başka yere secde edenlerin, Safa ve Merve tepelerinin hakkı için kıblem olan Kâbe'den yüzü dönsün.

Safâ, Mekke yakınında bir tepenin adıdır. İsmail Peygamber'in annesi Hacer, Safâ ile Merve arasında su aramak için gelip gittiğinden hacılar bu iki tepe arasında 7 defa gidip gelirler (Pala, 2003: 398).

Kâbe, Müslümanların kıblesi olarak bilinen kutsal bina. Divân şiirinde memdûhun yüzü veya mahallesi Kâbe'ye benzetilir. Âşık orada dolaşmakla Kâbe'yi tavaf etmiş olur (Pala, 2003: 258). Rahîmî, sevgilinin kapısını secde edilecek yer olarak kabul etmekte ve onun kapısından başka bir yere gidip secde edenlere beddua etmektedir. Senin kapından başkasını secde kabul edenlerin, senin kapını terk edenlerin Safâ ile Merve tepesinden ve kible olan Kâbe'den yüzleri dönsün, bu mübarek yerleri görmek nasip olmasın diyerek, sevgilinin kapısını Kâbe'ye eş tutuyor.

Beyitte sevgilinin kapısına secde etmek ifadesi mübalâğalı bir ifadedir. Ayrıca "Safâ", "Merve", "kible" ve "Ka'be" kelimeleri arasında tenasüp vardır. Diğer taraftan hac ibadeti sırasında "Safâ ve Merve" tepeleri arasında "say" edilmesine telmihte bulunulmuştur.

**20 Nişân-ı na'lçen bildi zemîne dâl-i devletdür
Hilâlün şehriyârâ yohsa kaddini kıldı ham**

Nişân (f.i) : 1- nişan, iz, belirti 2- işaret, fabrika işareti 3- yara izi.

Na'lçe (a. f.b.i) : nalça.

Dâll (a.s) : dalalet eden, gösteren, işaret eden.

Şehri-yâr (f.b.i. c) : padişah, hükümdar.

Kadd (a.i) : boy.

Ham (f.s) : eğri, bükülmüş.

Zemindeki nalça izini devletinin bir göstergesi bildi. Yoksa hilalin padişaha boynunu bükmesi bu yüzden midir?

Nalça izi, atların ayaklarındaki nalların toprağa bıraktığı izdir. Zemindeki bu nalça izleri, padişahın devletinin bir göstergesidir. Yeni hilal de şekil itibari ile nalça izini andırır.

Divân şiirinde “mâh-ı nev” olarak karşımıza çıkan yeni hilal, şekli itibariyle şairlerce kaşa benzetilir. Dolayısıyla eğrilik ve incelik de onunla birlikte kullanılır. Aynı zamanda âşığın, ıstırap çeken belinin bükük oluşu da yine hilal şekline benzetilir (Pala, 2003: 52).

Rahîmî, gökyüzündeki hilalin, zemin üzerindeki padişahın atlarının izleri olan nalça izini gördükçe hilalin de ona özendiğini ifade ederek bu hali aldığını belirtmiştir. Rahîmî bu özenmeden dolayı hilalin boynunu büküğünü belirtmektedir. Görünüş itibariyle nalça izi, yeni hilal şeklindedir. Beyitte doğal bir şekil olan yeni hilalin şeklinin sebebi olarak padişahın devletinin izi olan zemindeki nalça izini göstermesi hüsn-i ta'lil sanatının göstergesidir. Beyitte geçen “nişan” ve “dâl” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Aynı zamanda “nişân-ı na'lçen-hilâl” ve “dâl-i devletdür-kadd” eşleştirmesiyle leff ü neşr-i müretteb sanatı yapılmıştır.

**21 Şehâ lâm oldu âlâm-ı meşakkatde elif kaddüm
Ne var lâle gibi dâğ-ı derûnum âşikâr itsem**

Âlâm (a.i) : kederler, elemeler, acılar, sızılar.

Kadd (a.i) : boy.

Derûn (f.i) : iç, içeri, dahil 2- gönül, kalp, yürek.

Aşikâr (f.s) : belli, açık, meydanda.

Ey padişahım! Elif harfi (gibi) olan boyum, sıkıntı ve kederlerle lam harfi (gibi) oldu. Lale gibi gönlümdeki yarayı belli etsem ne olur?

Divân şiirinde sevgilinin boyu elif harfine benzer. Kimi zaman âşık kendi boyunu elif harfine benzetir. Şairler elif (boy) yanında lâm (zülf) ve mîm (ağız) harflerini de zikrederek Kur’ân’da birkaç yerde geçen Elif-Lâm-Mîm ayetlerine işaret ederler (Pala, 2003: 147).

Divân şairleri elif harfini şekil itibariyle boya benzettikleri gibi, yine şekil itibariyle lâm harfini de kıvrımlı oluşu dolayısıyla sevgilinin saçına, ya da çektiği ıstıraplardan dolayı beli bükülen âşığın boyuna benzetirler. Rahîmî boyunun elif harfi gibi olduğundan, yalnız zorlu kederler yüzünden boyunun, lâm harfine döndüğünden yakınmaktadır. Âşığın çektiği sıkıntılar gönlündedir. Fakat bunu dile getiremez, onun bu acıları vücudunda birtakım değişmelerle kendini gösterir. Yine divân şairlerince beli bükülen âşık gibi, bağı yanık bir âşık vardır ki o da laledir. Lale ortasındaki karalık sebebiyle birçok teşbihe malzeme olmuştur. O, bağrında yanık yarası olan bir âşıktır. Rahîmî için tek farkı lale bunu âşikâr etmektedir. Lalenin yarası, bellidir. Fakat Rahîmî gönlündeki yarayı lale misali ortaya çıkaramamaktan yakınıdır.

Beyitte geçen “elif kaddüm” ifadesiyle âşık boyunu elife benzeterak teşbih-i belîğ yapmıştır. Bunun yanında “Şehâ” kelimesi bir sesleniş ifade ettiğinden nidâ sanatını işaret etmektedir. Beyitte şair teşbih yoluyla elif, lâm ve lalenin şekline telmihte bulunur. Bunun yanında ‘lâm’ ile ‘âlâm’ kelimeleri arasında cinas vardır.

**22 Beni koyup felekde yâr-ı zâlimden yana döndü
Meded ey şâh-ı ‘âdil âşinâdan ben gedâya dem**

Meded (a.i) : yardım, imdat 2- aman, eyvah.

Aşinâ (f.s) : bildik, tanıdık 2- bilen, tanıyan.

Gedâ (f. d. c) : dilenci, yoksul.

(O vefasız) bu dünyada beni bırakıp, zalim yardan yana döndü. Ey adaletli padişahım, bu zamanın en bilindik dilencisi olan bana yardım et.

Rahîmî padişahından yardım istemektedir. Sevgilisini ona şikayet etmektedir. Âşığı olduğu sevgili onun yerine rakibi olan zalimi tercih etmiştir. Bu sebepten adaletiyle ün salmış padişahının kapısından yardım dilenmektedir. Zaten o, bu zamanın en meşhur dilencisidir.

Rahîmî'nin bu beyti, feleğe olan bir şikayet olarak da düşünülebilir. Şöyle ki, “felek de beni bırakıp zalim yardan yana döndü. Ey adaletli padişahım! Bu zamanın en bilindik dilencisi olan bana yardım et!” Çünkü felek ve dönmek ifadeleri birbiriyle ilişkilidir. Beyit bu açıdan incelenirse, talih Rahîmî'den değil o zalim yardan yana dönmektedir. Bu sebepten Rahîmî, felekten yana şikayetçidir. Çünkü şans, o zalim yardan yanadır. Rahîmî ise bahtsızdır. Rahîmî beytinde “ben bu zamanın en tanınmış dilencisiyim” ifadesini kullanarak kendini döneminin tanınmış şairlerinden saydığı anlamını çıkarabiliriz. Beyitte geçen “ey şâh-ı ‘âdil” ifadesi şairin muhatabına seslenişidir. Ve bir nida örneğidir. Şair kendini bir dilenciye benzetmiştir. Dolayısıyla teşbih sanatına başvurmuştur. “Feleğin zalim yardan yana dönmesi” tevriyeli bir ifadedir. Felek gerçekte de dönmektedir. Beyitte mecaz anlamıyla kullanılmıştır.

**23 Yüzüm bin kerre sürsem pâyına bir kes elüm almaz
Kime kim yardım idüp arkam ol dirsem olur arkam**

Pây (f.i) : ayak.

Yüzümü bin kere ayağına sürsem bile bir kez olsun elimi almaz, ben kimden yardım dileyip, bana yardımcı ol desem, o kimse bana destek olur yardım eder?

Rahîmî sevgiliden yana şikayet etmektedir. Çünkü ne yaparsa yapsın sevgili ona yüz vermemektedir. Rahîmî bu zamana kadar kimden yardım dilediyse, dileğine karşılık bulmuştur. Kimden destek beklediye hep destek görmüştür. Ama sevgili acımasızdır. Yüzbinlerce kez sevgilinin ayağına yüz sürse de sevgili ona birkez olsun bakmamıştır. Elini tutup karşılık vermemiştir.

Beyitte “bin kerre” ifadesiyle mübalâğa yapılmıştır. Aynı zamanda birinci mısradaki geçen “pây” ve “el” kelimeleri arasında tenasüp vardır. İkinci mısradaki “arkam” kelimesi tekrarlanarak tekrar sanatına örnek verilmiştir. Ayrıca “kim” ve “kime” kelimeleri arasında cinas vardır.

**24 Gül-i şâdî yüzün görmek müyesser olmadı hergiz
Nasîbüm gülşen-i ‘âlemde ancak hârhâ-yı gam**

Şâdî (a.i) : mahkeme hademesi, mübaşir 2- vaktiyle sultan sarayına odun götüren yeniçeri; odun anbarı me'muru 3- name.

Müyesser (a.s) : 1- pay, hisse 2- birinin elde ettiği şey 3- Allah'ın kısmet ettiği şey.

Gülşen (f.b.i) : gül bahçesi.

Hiç bir vakit, gül yüzünü sevinçli görmek nasip olmadı. Bu âlemin gül bahçesinde, benim kısmetim ise ancak yürek sıkıntısı ve gamdır.

Divân şiirinde, sevgilinin yüze gülmesi âşıklar için bayramdır. Âşık, bütün eziyeti ve sıkıntıyı sevgilinin, onun yüzüne bir kez olsun gülmesi için çeker. O vakit âşık, çektiği bütün acıları unuttur. Fakat bu pek kolay olmaz, çünkü sevgili nazlıdır. Divân şiirinde âşık, sevgilisinin yüzünü güle benzetir, âşığın en büyük hayali ise gülün

gölmesidir. Belki de bu yüzden sevgililer güle benzetilir. Güle benzeyen sevgilinin nazı, cefası da gülün dikenini gibidir.

Rahîmî'ye sevgilisinin o gülen yüzünü görmek nasip olmamıştır. O, kendini bu konuda nasipsiz görmekte, onun payına düşenin ancak sıkıntı ve keder olduğunu ifade etmektedir. Beyitte geçen “hârâhâ-yı gam” ile “şâd” kelimeleri zıtlık ifade ettiğinden bu kelimeler arasında tezat söz konusudur.

25 Harîm-i hurrem-i ‘âlemde bir gün olmadum sâkin

Yatağum vâdî-i hasret turağum tengnâ-yı hem

Harîm (a.s) : biri için kutsal olan şeyler 2- harem dairesi, harem 3- evin içi gibi başkasına kapalı olan yer 4- bir evin civarı 5- avlu 6- ortâk, şerik 7- hacıların hac zamanında büründükleri örtü

Hurrem (f.s) şen, sevinçli, güleryüzlü, gönül açan, taze 2- bir yazı stili.

Vâdî (a.i) : iki dağ arasındaki uzun çukur, dere 2- bir nehrin aktığı yer, yatak.

Tengnâ (f.i) : dar yer, geçit, boğaz 2- mezar.

Bu âlemin şenlik evinde bir gün bile huzurlu olmadım. Zaten yatağım hasret vadisi, durağım da bir mezar yeri olmuş.

Divân şiirinde âşıklar hep bir ıstırap içindedir. Bu dünya sevgilin yüzünü göremeyen âşık için zindana döner. Rahîmî de ıstırap halindedir. Öyle ki, sevgilinin hasretiyle bu âlemde huzurlu bir gün geçirmemiştir. Şair, çektiği hasreti dile getirerek yüzünün gülmediğini, adeta yaşayan bir ölü olduğunu ifade etmektedir. Çektiği ıstıraplardan dolayı yatağı hasret vadisine, bulunduğu yer ise mezara dönüşmüştür. Rahîmî vadi kelimesini yatak manasını “tengnâ” kelimesinin de “dar yer” manasını göz önünden bulundurarak yattığı yatağının hasret vadisi olduğunu, durağının da daracık bir mezar olduğunu şairane bir üslûpla dile gitirmiştir.

Beyitte “yatağum” “vâdî-i hasret”e; “turağum” “tengnâ-yı hem”e benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır.

**26 Felek Ferhâd-ı gam-fersâyı çün bî-fer ü tâb itdi
Ben oldum kûh-ı endûh-ı belâya reh-nümâ her dem**

-Fersâ (f.s) : aşındıran, mahveden, yaran.

Fer (f.i) : 1- parlaklık, aydınlık 2- zinet, süs, bezek 3- kuvvet, nüfuz, iktidar.

Tâb (f.i) : 1- güç, kuvvet, tokat.

Kûh (f.i): dağ.

Endûh (f.i) : gam, keder, tasa, kaygı, üzüntü, sıkıntı.

Reh-nümâ (f.b.s) : yol gösteren kılavuz.

Gam ve keder dağının rehberi her zaman ben oldum. Çünkü felek mahveden gamıyla Ferhad'ı güçsüz ve takatsiz bıraktı.

Divân şiirinde Ferhâd, muradına erişemeyen, aşk yolunda pek çok çile ve ıstırapları göze almış, bu uğurda her sıkıntıya göğüs germiş, nihayetinde aşkı yüzünden canından olan çilekeş âşık tipinin timsalidir. Ferhâd, Rahîmî'nin de beytinde bahsettiği gibi divân şiirinde bir âşığın sembolü olarak geçen şahıslardan biridir. Şîrîn'e olan aşkı, bu aşkı engellemek isteyenlerin sürekli engeller çıkarması, elinde külüngüyle Bî-sütûn dağını delmeye gitmesi, bu dağda taşlar üstüne Şîrîn'in sûretini kazınması, yine bu dağda feci bir şekilde ölümü tercih etmesi vs. hadiseleriyle birlikte anılır (Tökel, 2000: 439).

Divân şairleri genellikle Ferhâd'ı; “Şîrîn, Kûh, Belâ” kelimeleri ile birlikte kullanarak malum maceraya atıflarda bulunmuş, çok değişik kompozisyonlar vücuda getirmişlerdir. Rahîmî de şiirinde “Kûh” ve “Belâ” kelimelerini kullanmıştır. Çünkü âşığın çektiği (bela) sıkıntılar çokluğu nedeniyle kûh (dağ) kadardır. Rahîmî, muradına erişemeyen Ferhâd'ın misyonunu üstlenmektedir. Artık sıkıntı ve gam dağının yolunu gösteren rehber Ferhâd değil Rahîmî'dir. Çünkü felek, Ferhâd'ı alt etmiştir. Zamanın Ferhâd'ı artık Rahîmî'dir. Rahîmî şairane bir üslûpla kendini dert ve keder çekme konusunda Ferhâd'la eş tutar. Hatta ondan daha üstündür. Çünkü feleğin mahveden sıkıntılarına karşı Ferhâd güçsüz ve takatsiz kalmıştır. Artık Ferhâd'ın o meşhur gam ve keder dağının yolunu en iyi Rahîmî bilmektedir.

Beyitte geçen “kûh”, “belâ”, “Ferhâd” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Aynı zamanda beyitte “Ferhâd ile Şîrîn” hikayesine telmih vardır. Bunun yanında Rahîmî

gam ve keder dağının rehberi olmasını Ferhâd'ın felek karşısında yenik düşmesi sebebine bağlamıştır. Bu ifade hüsn-i ta'lil sanatına işaret etmektedir.

**27 Ferah didüklerin bir dahi görsem iki olurdu
Enîsüm mûnisüm yâr-ı kadîmüm gussadur n'idem**

Ferah (a.i) : gönül açıklığı, sevinç, sevinme.

Enîs (a.i) : dost, arkadaş, yar, sevgili.

Mûnis (a.s) : 1- ünsiyetli, alışılan, yadırganmaz, alışılmış 2- cana yakın sevimli 3- insandan kaçmayan.

Kadîm (a.s.c) : eski.

Gussa (a.i) : keder, kaygı, tasa.

Sevinç dediklerini bir kere görsem iki olurdu. Benim dostum, arkadaşım, eski sevgilim kederdir ne yapayım?

Divân şiirinde, âşıklar aşklarıyla dillere destan olan, bütün dünyaya ün salan aşk kahramanlarının adlarını kullanarak şiirlerine hatta aşklarına güç katarlar. Çünkü bilinen en büyük âşıklar onlardır. Şairler bu aşk kahramanlarının kimi zaman aşklarına, kimi zaman ıstıraplarına telmihte bulunmuşlardır. Çoğunluk kendilerini onlara benzetmiştir. Böylelikle şiirleri daha sanatlı ve süslü, aşkları da sevgili için daha inandırıcı hale gelmektedir.

**28 Çürük tîmâr derdi hod dil-i bî-mârı sağ itmez
Kapundan dirliğüm şâhum ze'âmet olmak umaram**

Tîmar (f.i) : 1- yara bakımı 2- ağaç bakımı 3- hayvanı temizleme tîmar 4- beslediği sipahilerle harbe giden beylere öşrünü almak üzere ayrılan arazi.

Hod (f.zm) : hasta, sayrı.

Ze'âmet (a.i) : Osmanlılar devrinde sipahilere verilen en büyük tîmar.

Çürük yarayı (sahibinin) kendi hasta gönü iyileştirmez. Şahım, kapında zeamet (dirlik toprağı) almayı umuyorum.

Tımar; dirlik arazinin en önemli bölümünü oluşturan yıllık geliri 3.000 ile 20.000 akçe arasında topraklara verilen isimdir. Dirlik; terim olarak tımar sistemi ile devletin bazı hizmetler karşısında, birtakım asker ve memurlara verdiği miktarı belirli gelir kaynaklarının genel adıdır. Zeamet; yıllık geliri 20.000 akçeden 10.000 akçeye kadar olan dirliklere verilen isimdir. Zeametler genelde, eyaletlerde buluna hazine ve tımar defterdarlarına, sancaklardaki alay beylerine, divân kâtiplerine, kadınlara kısacası ikinci derece devlet memurlarına verilirdi.

Rahîmî'nin hayatından ve divânından da anlaşılacağı gibi II. Selim'in iltifatıyla Alay Bey'i olan şair (Mermer, 2004: 14) zeamet alan ikinci derece memurlardandır. Rahîmî beytinde padişahının kapısına dirlik toprağını yani zeamet almaya gittiğini ifade etmiştir. Rahîmî ilk mısradaki sıkıntısını, yarasını kendi kendine iyileştiremeyeceğini, bu yüzden padişahın kapısına gittiğini ifade eder. Rahîmî aynı zamanda tımar sahibidir. Ve onun bakımı için maddi beklenti içerisindedir. Ama onun buna gücü yetmez. Bu yüzden padişahından yardım istemektedir. Rahîmî birinci mısradaki tîmâr ifadesiyle her ne kadar yarasından bahsetse de bakım isteyen tımar toprağını kastetmektedir. Bu yüzden beyitte "tîmâr" kelimesi tevriyeli kullanılmıştır. Ayrıca "tîmâr, dirlik ve zeamet" kelimeleri arasında tenasüp vardır.

29 Sipâh-ı gussanun ocağına su koymak olurdu Vücûdum şehrine subaşı olsa dîde-i pür-nem

Sipâh (f.i.c) : 1- adker 2- ordu.

Gussa (a.i) : keder, kaygı, tasa.

Dîde (f.i.c) : göz.

Benim (vücudum), senin şehrine subaşı olsa, yaş dolu gözlerimin görevi dertliler ordusuna su dağıtmak olurdu.

Rahîmî'nin vücudu gam ve tasa, gözleri yaşla doludur. Eğer ki sevgilinin şehrinde onun vücudu subaşı olsa, yaş dolu gözlerinin görevi dertliler ordusunun

ocağına su taşımak olurdu. Rahîmî dertlidir, dertliler ordusunun suyuna ise ancak gözlerinden akıttığı yaşlar kaynaklık eder. Çünkü onun gözlerindeki yaş bir orduya yetecek kadardır.

Beyitte şair, gözyaşlarının bir ordunun su ihtiyacına yetecek kadar çok oluşunu ifade etmekle mübalağa etmiştir. Ayrıca beyitte geçen “şubaşı, sipah ve ocak” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

**30 Bu gönlüm yâresine vakt ola kim yâreye yâre
Sarup peykânunun ucına gönder sîneme merhem**

Peykân (f.i) : temren, başak, okun ucundaki sivri demir. 2- sevgilinin kirpiği.

Gönlümün yarasına hangi yar (sevgili) merhem olacaksa, o merhemi okun ucuna sarıp göğsüme atsın.

Peykân; okun ucundaki sivri demir anlamına gelen bu kelime, divân şiirinde sevgilinin gamze okları, ya da kirpiğidir. Oka benzemesiyle dikkat çeken kirpik, âşığın sinesine batar. Ve onda derin yaralar açar (Pala, 2003: 384).

Rahîmî'nin de gönlü yaralıdır. Çare aradığı gönlüne kim merhem saracaktır. Rahîmî yarasına yine yarından çare beklemektedir. Çünkü gönlündeki yaranın sebebi sevgilinin kirpikleridir. Yine sevgilinin bir bakışıyla o yara iyileşecektir. Yani Rahîmî için sevgili hem yaradır, hem de yarasına ilaçtır.

Rahîmî, sevgiliden, hangi merhem çare olacaksa onu okun ucuna, yani kirpiklerinin ucuna sarıp yaralı gönlüne göndermesini istemektedir.

Beyitte, “peykân” ifadesiyle sevgilinin kirpikleri kastedildiği için istiare vardır. Bunun yanında “yare” kelimesi sıkça tekrarlandığından tekrar sanatına başvurulmuştur.

**31 Güneş gibi büleml olurdı kadrüm çerh-i a'lâda
Bana el virse devrân hâk-i pâyuna yüzüm sürsem**

Büleml (f.s) : yüksek, yüce.

Kadr (a.i) : değer, itibar 2- onur, şeref, haysiyet, meziyet.

Çerh/çarh (f.i) : 1- çark, tekerlek 2- felek, gök 3- yaka (elbise) 4- ok yayı 5- çakır doğan 6- lef 7- devreden dönen

A'lâ (a.i) : dünya, felek, zaman, talih, kader, devir.

Devrân (a.i) : dünya, felek, zaman, talih, kader, devir.

Hâk-i pây (f.i) : ayak, toprağı, tozu.

Talih, bana el verip fırsat verseydi, ayağının tozlarına yüzüm gözüm sürseydim, kıymetim, gökyüzü katında güneş gibi yüksek olurdu.

Rahîmî talihine şikayette bulunmaktadır. Eğer talihini ona bir fırsat verseydi, sevgilisinin ayağının tozuna yüz sürebilseydi, kıymeti, gökyüzündeki güneş gibi değerli ve yüksek olurdu. Rahîmî kıymetinin, sevgilinin ayağınının tozuna yüz sürmekle yükseleceğini ifade etmektedir. Çünkü sevgili yüksek değerdedir. Onun ayağının tozuna yüz sürmek âşığı gökyüzüne çıkarıp, güneş gibi değerli ve kıymetli yapacaktır.

Güneş bu dünyanın ışık kaynağıdır. Ve kıymeti şüphesiz çok yüksektir. Aynı zamanda güneş gökyüzündedir. Rahîmî kıymet ve değerinde güneş gibi olmak istemekte, bunun için talihinin ona gülmesini beklemektedir.

Beyitte teşbih-i mufassal (kadrüm: benzetilen; güneş: kendisine benzetilen; büleml olurdu: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır. Ayrıca “büleml” kelimesi tevriyeli kullanılmıştır. Zira güneş, hem yüksektir, hem de değerce yüksektir. Bunun yanında “el” ve “ayak” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Rahîmî'nin güneş kadar değerli ve gökyüzünde yükseleceğini söylemesi mübalâğalı bir ifadedir.

32 Rahîmî bî-edeblikdür uzatma kıssa-i gussan
Du‘â-yı devlet-i şâh-ı cihân it her zemân ebsem

Kıssa (a.i) : fikra, hikaye rivayet 2- vak’a, macera.

Gussa (a.i) : keder, kaygı, tasa.

Rahîmî, Keder ve sıkıntını daha fazla anlatman edepsizlik olur, sözü uzatma, Cihan Devletinin Padişahı için her zaman dua et.

Rahîmî kasidesinde sıkıntı ve kederlerini anlatmaktadır; ta ki bu beyte kadar. Yalnız sıkıntı ve kederlerini anlatırken de padişahını övmekten geri kalmamıştır. Rahîmî buraya kadar sıkıntısından çokça bahsettiğini, lafı daha fazla uzatmanın edepsizlik olduğunu ifade ederek cihan padişahına ve onun devletine dua etme zamanının geldiğini kendine hatırlatarak ikazda bulunuyor.

Beyitte geçen “Rahîmî” kelimesi ile tecrît sanatına başvurulmuştur. Aynı zamanda “kıssa” ve “gussa” kelimelerinde cinas vardır.

33 Hakîmâ hükmün ile hâkim itdün mülk-i İslâm
Cihânun halkını hükmüne mahkûm eylegil muhkem

Muhkem (a.s) : tahkim edilmiş, sağlam kılınmış, sağlam berk, sağlamlaştırılmış kuvvetli 2- değiştirilmesi mümkün olmayan yazı, söz.

Ey bilgili olan kişi, hakim gibi kanunlarınla, dünya insanlarını yönetimine mahkum ettin. Sağlam kanunların ile İslam dünyasını hakim kıldın.

Rahîmî padişahına dua etmeye başlamıştır. Aynı zamanda onun özelliklerini dile getirerek methetmeye devam etmektedir. Rahîmî padişahını hakime benzetir. Öyle ki o, verdiği kararlar ve uyguladığı kanunlarla bu dünya halkını hakimiyeti altına almıştır. Onun kanunları o kadar kuvvetli ve sağlamdır ki bütün cihan bu emirlere uymaktadır. Aynı zamanda sağlam kanunları ile de İslam dünyasını her şeyin hakimi yapmıştır.

Rahîmî Sultan Selîm'in halifeliği Osmanlıya geçirmesini ve halife ünvanını kullanan ilk padişah olmasından onu İslam dünyasının hakimi olarak görmektedir.

Beyitte geçen “hakîm, hâkim, hükm, mahkûm, muhkem” kelimeleri aynı kökten türeyen kelimelerdir. Bu kelimelerin bir arada kullanılması iştikak sanatının göstergesidir.

34 Der-i ümmîdini feth-i fütûhâtıyla feth eyle
Sa'âdet yâr u 'izzet hem-nîşîn nusret ola mahrem

Der (f.e) : 1- -de içinde 2- kapı.

Fütûhât (a.i) : zaferler, fethedilen, zaptedilen memleketler.

Hem-nîşîn (f.b.s) : beraber oturup kalkan, teklifsiz arkadaşı.

Nusret (a.i) yardım 2- Allah'ın yardımı 3- başarı üstünlük.

Mahrem (a.i) : 1- haram, şeriatin yasak ettiği şey 2- nikah düşmeyen, şeriatçe evlenilmesi yasak edilen 3- gizli olan, herkese söylenmeyen.

Fetih zaferleriyle ümit kapını açık tut. Bu yolda Allah'ın yardımı, mutluluk ve kudret beraberinde olsun.

Rahîmî padişahının fetih politikasını övmektedir. Büyük zaferler kazanan padişahına bu güç ve kudretinin daimi olması için dua etmektedir.

Rahîmî padişahına ümidini yitirmemesini, bu başarılarının devamı için Allah'a dua etmesini ve ondan ümit kesmemesini öğütlemektedir. Rahîmî padişahının fetih politikasından memnundur ve tuttuğu yolda Allah'ın yardımının, mutluluğun güç ve kudretin beraberinde olmasını dilemektedir.

Beyitte birinci mısradaki “feth” kelimesi sıkça tekrarlandığı için tekrar sanatı yapılmıştır. Bunun yanında “feth” ile “fütûhât” kelimeleri aynı kökten türediği için bu kelimelerin bir arada kullanılmasıyla iştikak sanatına başvurulmuştur.

**35 Cihân bâğında serv-i devletini ser-firâz eyle
Nesîm-i nev-bahârıyla nitekim subh ola hem-dem**

Serv (f.i) : 1, servi, selvi 2- sevgilinin boyu bosu

Ser-firâz (ser-efrâz) (f.b.s) : başını yukarıyakaldıran, yükselte, benzerinden üstün olan.

Nesîm-i nev-bahar : ilkbahar rüzgârı.

Subh (a.i) : sabah, sabah vakti.

Hem-dem (f.b.i) : sıkı fıkı, can ciğer arkadaş.

Dünya bağında, servi boylu devletinin başını dik tut. Nitekim her sabah, servi; ilkbahar rüzgârıyla sıkı fıkı dost olsun.

Rahîmî padişahının devletine, hükümdarlığına dua etmektedir. Padişahının hükümdarlığını yaptığı devletin yıkılmamasını, daima varlığını sürdürmesini dilemektedir.

Divân şiirinde adından en çok söz edilen ağaç servidir. Servi ağacı bir süs ağacıdır, yaz kış yeşil kalır. Ve başı dik bir sevgiliyi andırır (Pala, 2003: 414).

Rahîmî servi ağacının bu özelliklerini göz önünde bulundurmuş olmalı ki, hep taze ve yeşil kalmasıyla padişahın devleti arasında bir bağ kurulmuştur. Padişahının devletin tıpkı servi gibi hep taze ve dik başlı olmasını dilemektedir. Servi ağacı hep yeşil kalan bir süs ağacıdır. Öyle ki sonbahar rüzgârı dahi onu etkilemez. İlkbaharda esen tatlı rüzgâr ile salınırken “Hû” sesini çıkarması onun Allah’ı zikretmesine işarettir. Rahîmî servinin sabah vakti ilkbahar rüzgârı ile sıkı fıkı olmasını bu yüzden istemektedir. Çünkü bu arkadaşlıktan Allah’ı zikretmek gibi mübarek bir eylem gerçekleşecektir.

Beyitte Rahîmî bu dünyayı bir bağa, padişahının devletini ise bu bağdaki bir serviye benzeterek teşbihe başvurmuştur. Ayrıca ikinci mısradaki sabah vakti, ilkbahar rüzgârı ile servinin sıkı fıkı dost olması teşhis sanatına işarettir.

36 **Nihâl-i ‘ömrini hıfz eyle yâ Rabb seng-i âfetden**
Be-hakk-ı Ahmed-i mürsel be-‘ızz-i hazret-i Âdem

Nihâl (f.i.c) : taze, düzgün, fidan, sürgün.

Hıfz (a.i) : 1- saklama 2- ezberleme.

Seng (f.i): taş.

Mürsel (a.s.c) : irsal olunmuş, gönderilmiş, yollanmış 2- peygamber.

Izz (a.i) : 1- değer kıymet 2- yücelik, ululuk 3- güçlülük.

Ya Rabb, Hz. Âdem hakkı için, Hz Ahmed-i Mürsel hakkı için, onun taze fidan gibi olan ömrünü taş âfetinden koru.

Rahîmî padişahının ömrü için dua etmektedir. Bu duasını direkt olarak yaradanına yapmakta ve kabulü için de Hz. Âdem ve Hz. Ahmed-i Mürsel’in hakkı için diyerek duasına güç kazandırmaya çalışmaktadır. Rahîmî için padişahı taze bir fidandır ve önünde uzun yıllar vardır. Rahîmî bu durumdan yola çıkarak yaradanından onun taze fidana benzeyen ömrünü tüm felaketlerden ve özellikle de taş afetinden korumasını dilemektedir.

Beyitte geçen “Ya Rabb” ifadesi nida sanatının bir göstergesidir. “Nihâl-i ömr” ifadesinde “ömür” “nihâl”e benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır. Ayrıca Rahîmî’nin dua ederken peygamber isimlerini zikretmesi telmihe işarettir.

6. KASİDE

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Dâs idüp kaddüm gam-ı bâr-ı girânı arpanun Kışt-zâr-ı 'ömri soldurdu hazânı arpanun

Dâs (f.i) : orak.

Bâr (f.i) : yük.

Girân (f.s) : 1- ağır, sakil.

Kışt-zâr (f.b.i) : ekinlik, ekin tarlası.

Hazân (f.i) : sonbahar, güz.

Boyumu orak edip biçtiğim arpanın yükü, gam yükümdür. Arpanın hazanı, ömür tarlamın ekinini soldurdu.

Sonbaharda ekilip, kış boyunca kar altında kalan arpa ilkbaharda biçilir. Rahîmî arpa ektiğinden ve bu işin çok zahmetli olduğundan bahsetmektedir.

Divân şiirinde âşığın boyu elif'e ya da şekil itibariyle ona benzeyen bir takım eşyalara benzetilir. Fakat gam ve kederden beli bükülen âşığın boyu artık ne eliftir ne de başka bir şeydir. Âşığın boyu gam ve kederden bükülür. Elif lam harfine dönüşür. Rahîmî de arpa ekmenin zahmetinden bahsederek boyunun orağa döndüğünü ifade eder.

Arpa günümüzde çok az rastlanmakla birlikte, eskiden orak aracı ile biçilen bir bitkidir.

Rahîmî biçtiği arpanın yükünü, ömrünü yiyip bitiren gam yükü olarak görmüştür ve bu arpanın getirdiği bu gam yükü onun ömrünü soldurmuştur. Çünkü hazan mevsimi gam mevsimidir. Beyitte geçen “das idüp” ifadesi âşığın boyu için kullanılmıştır. Şair gam ve kederden bükülen boyunu orağa benzeterek teşbih sanatına başvurmuştur.

2 Yüksek uçar iremez sî-murg-ı fikret seyrine Kulle-i Kâf-ı ‘ademdür âşiyânı arpanun

Sîmurg (f.i): anka kuşu, masal kuşu.

Fikret (a.i) : fikir düşünce 2- idrak 3- hatır 4- zihin, akıl 5- rey, oy, zon, inanma 6- zihin tasavvuru, kuruntu 7- murad, maksat, niyet.

Kulle (a.i) : 1- dağ tepesi, doruk 2- kule.

Kâf (a.h.i) : masallarda, zümrüd-i anka kuşunun yaşadığı rivayet olunan dağ; Şark kavimleri kozmolojisinde Arzın etrafını çepeçevre kuşatan dağın adı.

‘Adem (a.i) : yokluk, nulunmama.

Âşiyân (f.i) : kuş yuvası 2- mesken, ev.

Anka kuşu murad yolculuğunda yere konmaz, yükseklerden uçar. Arpanın yuvası ise Kafdağı’nın doruğundadır.

Divân şiirinde sıkça bahsi geçen efsanevî bir kuş olan Anka kuşu, Kafdağı’nda yaşadığı varsayılan, tüyleri renkli, yüzü insana benzer, asla yere konmayıp daima yükseklerde uçan ve kendisinde her kuştan bir alâmet bulduran, adı var kendi yok bir kuştur. Bir rivayete göre anka kuşuna, üzerinde birçok kuştan birer renk ve alâmet buldurduğu için sîmurg da denilir (Pala, 2003: 34).

Divân şairleri şiirlerinde anka kuşunun adını sıkça zikretmiş, bu kuş ile ilgili rivayetlere telmih ve teşbihlerde bulunmuşlardır. Şairler, bu kuşun en çok Kafdağı’nda yaşamasını, rengini ve asla yere konmayışını kullanmışlardır. Rahîmî bu ünlü kuşun yere konmayışını ve Kafdağı’nda yaşamasını dile getirirken, arpanın da yerde bittiğini ifade eder. Bir bakıma anka kuşu ile arpayı kıyaslar. Anka kuşu yükseklerden uçar ve Kafdağı’nın zirvesinde evi vardır. Fakar arpanın oralarda yeri yoktur. Rahîmî bu kıyaslama ile arpanın yüksek yerlerde yetişmeyeceğini dile getirdiğini düşünyoruz.

Beyitte efsanevî bir kuş olan Anka kuşunun yere konmayışına ve Kafdağ’ında yaşamasında telmih vardır. Aynı zamanda “sî-murg”, “kulle-i Kâf” ve “yüksek uçar” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

**3 Kıştâr-ı vashna bir dâne irmiş kimse yok
Söylenür dillerde ancak dâsitâni arpanun**

Kıştâr (f.b.i) : ekinlik, ekin tarlası.

Vasl (a.i) : ulaştırma, birleştirme, ulaşma, birleşme.

Dâne (f.i) : 1- tane, tohum, çekirdek 3- kurşun, gülle.

Dâsitân/Dâstân (f.i) : destan epepe, hikaye, masal 2- şöhret, ün.

Ekin tarlasına ulaşan bir tane ermiş kimse yok. Ancak dillerde arpanın destanı söylenir.

Günümüzde insanların çoğu, tükettiği meyve, sebze ve gıdaların nasıl yetiştiği konusunda pek bilgi sahibi değildir. Rahîmî bu durumdan şikayet edercesine arpanın insanların dilinde dolaştığını, hayli meşhur olduğunu, fakat kimsenin, arpanın tarlasını görmediğini, sırrına vakıf olup ona ulaşamadığını söyler. Yani bu kadar dilden dile dolaşan bir nesnenin mekanına erişen bir kimse yoktur. Rahîmî bu durumdan yakınmaktadır.

Beyitte geçen ‘kıştâr’ ve ‘arpa’ kelimeleri arasında tenasüp vardır.

**4 Ey ‘azîzüm çâha düşmüşdür meger Yûsuf-misâl
Mısır-ı ‘âlemde anuñün yok nişânı arpanun**

Çâh (f.i) : kuyu, çukur.

Misâl (a.i) : 1- örnek 2- masal 3- rüya, düş 4- benzer, andırır.

Nişân (f.i) : 1- nişan, iz, belirti 2- işaret, fabrika işareti 3- yara izi.

Ey sevgili, arpa da meğer Yûsuf gibi kuyuya düşmüştür. Onun için Mısır ilinde arpadan bir iz yok.

Hız. Yûsuf, Divân şiirinde adı en çok zikredilen peygamberlerdendir. Eşsiz güzelliğinden dolayı sevgili Hız. Yûsuf’a benzetilir. Kur’ân’da Yûsuf kıssasıyla ilgili temel motifler şairlerin de en çok kullandığı temsil ve mazmunlardandır. Özellikle kuyuya atılması, Mısır’a sultan olması, Mısır’ da ağırlığınca altın değerinde alıcı

bulması, sürekli zikredilen mazmunlardandır (Tökel, 2000: 312-313). Özellikle Hz. Yûsuf'un kuyuya atılması divân şairleri tarafından pek çok benzetmeye konu olmuştur.

Rahîmî, Hz. Yûsuf'un değerine eş tuttuğu arpanın tıpkı Yûsuf gibi haksızlığa uğrayıp kuyuya atıldığını dile getirmektedir. Rahîmî bu benzetmeden yola çıkarak bu sebepten Yakup Peygamber'in Yûsuf'u Mısır'da arayıp da bulamadığı gibi, arpanın da Mısır'da izine rastlanmadığını ifade eder. Rahîmî Mısır'da arpadan bir iz olmadığını söyleyerek, Hz. Yûsuf'un Mısır'a vali olduğu sırada yaşanan kıtlığı hatırlatmak amacını güttüğünü düşünmekteyiz. Rahîmî, Mısır'da arpanın yetişmediğini şairane bir üslupla Hz. Yûsuf'un Mısır'da kuyuya atılması hadisesiyle bağdaştırarak arpanın da kuyuya atıldığını ifade edip bu yüzden Mısır'da arpanın bulunmadığını dile getirir.

Beyitte “ey azîzüm” ifadesiyle istiare yoluyla sevgiliye seslenen şair nida sanatına başvurmuştur. Ayrıca “Yûsuf”, “çâh”, “Mısır” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Aynı zamanda beyitte yine bu kelimelerle Yûsuf kıssasına telmihte bulunulmuştur. Bunun yanında şair, arpanın Mısır'da bulunmamasını şairane bir üslupla başka bir sebebe bağlayarak hüsn-i ta'lil sanatı yapmıştır.

5 Ögünür bir dânesin bin akçeye aldum diyen Vaslına tâ kim irişdüm râyegânı arpanun

Vasl (a.i) : ulaştırma, birleştirme, ulaşma, birleşme.

Râyegân/râygân (f.b.s) :bedava, parasız 2- pek çok, pek bol 3- değersiz.

Kimisi bir tanesini bin paraya aldım diye ögünür. Ben arpaya para vermeden ulaştım.

Rahîmî beytinde arpaya para vererek ulaşmadığını bilakis onu ektiği için kendi arpasını kendisi yetiştirdiğinden arpaya para vermediğini ifade etmektedir. Arpayı parayla aldığı için övünen kimi insanları da anlamamaktadır. Çünkü kendisi arpayı, tek kuruş vermeden elde etmiştir. Rahîmî'ye göre asıl övünülmesi gereken budur.

Beyitte “bir tanesini bin akçeye almak” ifadesinde mübalâğa vardır. Aynı zamanda bu ifade “râyegân” kelimesiyle zıtlık ifade ettiğinden tezat sanatına işaret etmektedir.

**6 Arpa salıcıya vardum virmedi şâfi cevâb
Olmadı ben hastaya bir tercümânî arpanun**

Şâfi (a.s) : şifa veren, verici, hastayı iyi eden.

Arpa satıcısına gittim yalvardım, bana bir cevap vermedi. Benim gibi bir hastanın derdine tercüman olmadı.

Rahîmî bin bir emekle ekip yetiştirdiği arpayı sonunda satıp para kazanmak için pazara götürmüştür. Fakat arpa satıcısına gittiğinde, arpa satıcısı Rahîmî'yi memnun etmemiştir. Biz Rahîmî'nin satıcıya arpayı kaçta alacağını sorup, buna bir cevap alamadığından yakındığını düşünüyoruz. Bu yüzden Rahîmî, hastadır, derdine derman aramakta, fakat bulamamaktadır. Rahîmî bu sebepten arpa satıcısına yalvarıp derdine derman istesede bir cevap alamamıştır.

**7 Göge çıkdı anun için murg-ı vehm itmez 'urûc
Keh-keşânur var ise ey meh mekânî arpanun**

Murg (f.i) : kuş.

Vehm (a.i) : 1- kuruntu, yersiz korku 2- şüphe, tereddüd.

'Urûc (a.i) : yukarı çıkma, yükselme, ağma.

Keh-keşân (f.b.i) : somon uğrusu, hacılar yolu, saman yolu.

Ey ay yüzlü! Arpanın mekanı var ise, o samanyoludur. Kuş bundan şüphe etmediği için göge çıktı.

Keh-keşân'ın kelime manası Samanyolu, saman uğrusu demektir. Samanyolu, gök yüzünde görülen koyu yıldız kümesi olarak bilinen gök cisimleridir. Kelimenin bir diğer anlamı ise "saman götürenler"dir. Rivayete göre bu koyu takım yıldızı, kerpiç ustalarına saman taşıyanların düşürdükleri kırıntılardır (Pala, 2003: 277).

Bilindiği gibi kuş gök yüzünde uçar ve yuvasını, topladığı çalı çırpı ya da saman parçalarından yapar. Samanyolu adını verdiğimiz takım yıldızı, gök yüzünde saçılmış taneler olarak görünür. Rahîmî ay yüzlü sevgilisine, arpanın mekanı o

samanyıldızdır; kuş bundan şüphe etmediği için gökyüzünde uçmaktadır der. Rahîmî'nin sevgilisine ay yüzlü demesinde de bir incelik vardır ki ay ve yıldızlar gökyüzünde bir aradadır. Rahîmî için arpanın mekanı olan Samanyolu aya yani sevgiliye giden yoldur.

Kuşlar aynı zamanda hasat sonrası tarlada kalan tahıl parçalarını yerler. Belki de kuşlar gökyüzünde parlayan Samanyolu'nu saçılmış arpa tanelerine benzettiği için gökte uçar.

Beyitte geçen “ey meh” ifadesi istiâre yoluyla sevgilidir. Aynı zamanda bir seslenme ifadesi olduğundan nidâ sanatına örnek teşkil eder. Bunun yanında kuşların gökyüzünde uçma sebebinin, arpanın evi olan Samanyolu'nun gökyüzünde olmasına bağlanması bir hüsn-i ta'lil sanatının göstergesidir.

8 Döne döne kendümi hırmen gibi dövsem n'ola Ben dahi bî-hâsılum irdi zemânı arpanun

Hırmen (f.i) : harman.

Bî-Hâsıl (f. a. b. s) : sonsuz, nihayetsiz 2- verimsiz.

Zaman, arpanın çıkmayacağı zamana geldi. Ben şimdi kendimi harman gibi ümitsizce döne döne dövsem ne çıkar.

Rahîmî, artık arpanın hasat zamanının geçtiğini, bundan dolayı sıkıntıda olduğunu dile getirmektedir. Mevsim arpa mevsimi değildir. Harman, çiftçinin tarladan kaldırdığı mahsule denir. Eğer bu mahsul buğday veya arpa ise harman yerinde ağır taşlarla dövülerek işlenir. Rahîmî için harman zamanı değildir. Elinde parası kalmamıştır. Bu yüzden kendini harman gibi dövse de eline bir şey geçmeyecektir. Rahîmî'nin “hırmen” kelimesini kullanması, bu kelimenin bir diğer anlamı olan “ümitsizlik” manasını da akıllara getiriyor. Beyit, kelimenin bu manasıyla düşünülecek olursa Rahîmî ümitsizce dövünmektedir. Çünkü zaman arpanın çıkmayacağı bir zamandır.

Beyitte geçen “döne döne” ifadesi arpayı un haline getirilme işleminde değirmendeki taşın devamlı bir şekilde dönmesini hatıra getirmektedir. Değirmende iki

yuvarlak taş arasına giren mahsulün, bu taşların dönmesi suretiyle, bu taşlar arasında ezilerek, un halini almasıdır. Bu ifade aynı zamanda, ümitsizce dövünmek anlamında mecazi olarak kullanılmıştır. Beyitte geçen “hırmen” ve “döne döne” ifadeleri tevriyeli kullanılmıştır.

9 Yile virdi hırmen-i ‘ömrüm hevâsın mâ-hasal İrmedin ey mâh gendüm-gûn evânı arpanun

Hırmen (f.i) : harman.

Hevâ (a.i) : heves, istek, arzu, sevgi, hoşlanma.

Mâ-hasal (a.b.i) : hasıl olan, meydana gelen şey, netice.

Gendüm-gûn (f.b.s) : buğday renkli.

Evân (a.i) : vakit, zaman, çağ.

Ey ay yüzlü, hevesin, sonunda ömür harmanını yele verdi (ziyan etti). O buğday renkli arpa zamanına yetişemedin.

Rahîmî, sevgilinin heves ve arzularının neticesinde ömrünün boşa geçtiğini söyleyerek yakınmaktadır. Şair sevgilisinin arzu ve istekleri için emek vermiştir. Fakat o ay yüzlü güzelin hevesi yüzünden ömür mahsulü ziyan olmuştur. İşte bu yüzden o buğday renkli arpanın zamanına erişememiştir.

Rahîmî, “ey mâh” ifadesini kullanarak istiare yoluyla sevgiliyi kastetmektedir. Bu ifade aynı zamanda nida sanatına örnektir. Ayrıca “gendüm” ve “arpa” kelimeleri arasında tenasüp olduğu gibi “gendüm-gûn” ifadesiyle de arpanın rengi, buğdaya benzetilerek teşbih yapılmıştır.

10 Kendimün derdi durur bu derde dermân umduğum Sanma ‘ömrüm hâsılı cerrâr-h^vânı arpanun

Hâsıl (a.s.c) : husûle gelen, husûl bulan, peydâ olan, çıkan üreyen, türeyen; biten.

Cerrâr (a.s) : 1- çekici 2- dilenci 3- arkasından sürükleyen 4- harp aletleriyle donatılmış kalabalık ordu.

Ey ömrümün hasılı (olan sevgilim), bu derdim için arpanın iyileştiriciliğini umduğumu sanma. (Bu derdimin dermanı) yine kendi derdimdir.

Divân şiirinde âşık dertlidir. Derdinin dermanı ise sevgilidir. Âşık sevgili için yanıp tutuşur. Fakat bundan şikayetçi değildir. Bu yüzden dermanı başkalarında aramaz. Âşık sevgiliye âşık olduğu gibi, onun verdiği tüm sıkıntılara ve eziyetlere de âşıktır. Rahîmî, derdinin dermanı olarak arpanın iyileştiriciliğini ummamış, kendi yarasını kendi sarmıştır. Nitekim onun derdine hiç kimse derman olamamaktadır. Bu sebepten âşık kendi aşkından ve sevgilisinden başka hiçbir şeyden medet ummaz.

Beyitte geçen “ömrüm hasılı” ifadesinde istiare vardır. Bu ifade ile sevgili kastedilmektedir. Bunun yanında dert ve derman kelimeleri arasında tezat vardır.

11 Kim bakar pâyân mı var nüzl ü ni‘met ber-sebîl Hantanun yok haddi ya var mı uranı arpanun

Pâyân (f.i) : 1- son, nihayet 2- uç, kenar 3- tas: safinin ulaşacağı birlik alemi.

Nüzl (a.i) : 1- konak yeri 2- misafir için hazırlanan yemek.

Ni‘met (a.i) : 1- iyilik, lütuf, ihsan, bağış 2- azık, yiyeceğe, içeceğe dair şeyler, ekmek 3- saadet, mutluluk.

Sebîl (a.i) : 1- yol, büyük cadde 2- sebil, su dağıtılan yer 3- hoyrat olarak, parasız dağıtılan su.

Hadd (a.i) : 1- sınır, iki devlet toprağının birleştiği yer, kenar 2- derece 3- gerçek değer 4- şeraitçe verilen ceza

Nimetlerinin sınırının olup olmamasına kim bakar? Hantanın sınırı yok; acaba arpanın bir ölçüsü (sınırı) var mıdır?

Rahîmî, Allah’ın kainatta yaratmış olduğu nimetlerinin bir sınırı olmadığını ifade etmektedir. Aynı zamanda kendisinin geçim kaynağı olan arpanın da bir sınırı, bir haddi olup olmadığını merak etmektedir.

“Kim bakar” ve “var mı” ifadelerinde istifhâm vardır. “Nüzl ve ni’met”, “pâyân ve hadd”, “hanta ve arpa” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

12 Devletünde top tolu her kûşe envâ‘-ı ni‘am Pâdişehlerdir işigünde samanı arpanuñ

Kûşe/gûşe (f.i) : köşe, bucak.

Envâ’ (a.i) : çeşitler, ürünler.

Ni‘am (a.i) : nimetler.

Senin devletinin her köşesi türlü türlü nimetlerle doludur. (Bu nimetler yanında) tüm padişahlar, senin eşiğindeki arpa samanı gibi (değersiz) kalır.

Rahîmî, devletli padişahını övmektedir. Onun devletinin her köşesi padişahının lutfuyla yeşermiş, türlü nimetlerle dolmuştur. Bu nimetler öyle çoktur ki, gelmiş geçmiş tüm padişahlar bu nimetler yanında arpa samanı gibi değersiz kalır. Rahîmî, padişahını överken önce onun devletinin her köşesinin nimetlerle dolu olduğunu ifade ederek, bir bakıma padişahının devletini, içerisinde binbir çeşit nimetler bulunan cennete benzetmiştir. Divân şiirinde, padişah değer ve kıymet sahibidir. Nitekim birçok padişaha medhiyeler yazılmıştır. Rahîmî padişahını överken onu, diğer padişahlarla kıyaslamıştır. Bilindiği gibi arpa samanı değersiz bir çöpten ibarettir. Rahîmî için, padişahının yanında diğer padişahlar arpa samanı gibi değersiz görünür.

Beyitte padişahlar, arpa samanına benzetilerek teşbih-i beliğ sanatı yapılmıştır. “Envâ-ı ni‘âm” ile “arpanın samanı” arasında tezat vardır. Padişahların, övülen kişinin eşiğinde arpa samanı değerinde olduğunun söylenmesinde mübalâğa vardır.

**13 Ben ekerdüm mezra‘-ı dilde vefânun tohmını
Yoğ iken kendümde bir dâne nişânı arpanun**

Çihre (f.i) : 1- yüz, surat 2- şekil.

Vefâ (a.i) : sözünde durma, sözünü yerine getirme 2- dostluğu devam ettirme 3- yetişme, yetme, kafi gelme 4- ödeme

Bende bir tane arpa izi yok iken, gönül tarlasına vefanın tohumunu ben ekerdim.

Rahîmî, beytinde kendini övmektedir. Rahîmî vefalıdır. O, gönül tarlasına vefanın tohumunu ekendir. Vefa, onun ektiği tohum ile hâsıl olmuştur. Kendini bir bakıma vefanın kaynağı olarak görmektedir. Bilindiği gibi tarladan mahsul elde etmek için tohum şarttır. Rahîmî kendisinde arpadan bir tane bile iz bulunmadığını, fakat buna rağmen gönül tarlasına vefanın tohumunu ektiğini ifade etmektedir. Rahîmî, bu beytinde tarlasından karşılık beklemeden önce, elinde hiçbir şey olmamasına rağmen emek verdiğini, topraktan bulacağı vefayı (mahsulü) kendinin ektiğini ifade etmektedir.

Beyitte “dil” mezra”ya; “vefâ” “tohm”a banzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır.

**14 Bir giyâdur tâbiş-i lutfunla bulur kut u tâb
Mâ-hasal sensin benüm ‘ömrüm revânı arpanun**

Tâbiş (f.i) : parlayış, parıldayış.

Kut (a.i) : yaşamak için yenilen şey.

Tâb (f.i) : güç, kuvvet, takat.

Mâ-hasal (a.b.i) : hasıl olan, meydana gelen şey, netice.

Revân (f.s) : 1- yürüyen, giden, akan, su gibi akıp giden.

Bir bitki, senin parıldayan iyiliğinle, lutfunla gıda ve kuvvet bulur. Ömrüm boyunca çalışıp elde ettiğim (netice) arpam (nimetim) sensin.

Çiftçilik yapan insanlar, hayatları boyunca çalışıp didindikleri, ekip biçtikleri tarladan geçimini sağlarlar. Çiftçi, iyi mahsul alabilmek için gerekli tüm şartları yerine

getirir. Bir bitkinin yetişmesinde su, toprak, gübre ve tabi ki güneş vazgeçilmez unsurlardır. Çiftçi şartlarını yerine getirir ve mahsul elde eder. Bu çiftçinin nimetidir.

Rahîmî, ömrü boyunca çalışıp elde ettiği nimetinin yani mahsulün, sevgilisi olduğunu ifade eder. Çünkü tabiattaki tüm bitkiler sevgilinin lütfuyla can bulur. Rahîmî'nin mahsulü de sevgilinin iyiliği ve parlaklığı ile kuvvet bulmuştur. Beyitte mahsule parlaklığı ile iyilik edip onun gıda ve kuvvet bulmasına sebep olan şey aslında bir bitkinin yetişmesi için şart olan güneşten başka bir şey değildir. Rahîmî dolaylı olarak, tarlasının ışık kaynağı, güç ve kuvvet kaynağı olan güneşi sevgilisi olarak düşünmektedir.

15 **Kiştzâr-ı dilde mihrün tohmı hâsıl olmasa** **Kimse bilmezdi nedür 'âlemde şânı arpanun**

Kiştzâr (f.b.i) : ekinlik, ekin tarlası.

Hâsıl (a.s.c) : husûle gelen, husûl bulan, peydâ olan, olan, çıkan üreyen, türeyen; biten.

Güneşin tohumu gönül tarlasında (meydana gelmeseydi) netice vermeseydi, bu âlemde arpanın ününü (adını) kimse bilmezdi.

Bir tohumun tarlada bitki halini alabilmesi için gerekli tüm şartların yerine getirilmesi icap etmektedir. Gerekli sıcaklık, su, gübre tüm bunlar tohuma güç ve kuvvet verir. Çıkan mahsul de bir o kadar güzel sonuç verir.

Güneş divân şiirinin vazgeçilmez unsurlarından biri olarak bir çok yönden ele alınmıştır. Divân şiirinde daha çok ışığı, parlaklığı, ısısı ve ısıtması ile ele alınır. Canlıların hayat kaynağı olan güneşin ışığı ve parlaklığı beraberindedir (Pala, 2003: 187). Rahîmî için sevgili güneştir. Ve onun bir parça ışığı, parıltısı Rahîmî'nin gönlüne düşmüştür. Eğer güneşin tohumu onun gönül tarlası diye adlandırdığı gönlüne düşmeseydi şimdi arpanın adını ve sanını kimseler bilmezdi. Rahîmî için arpa onun gönül tarlasından hasıl olan en değerli mahsuldür. Bir başka bakış açısı ile sevgilinin ışığı, parlaklığı onun ruhunda türlü ilham kaynakları oluşturmuş ve neticede arpa yani Rahîmî'nin şiirleri meydana gelmiştir. Eğer o parlaklık olmasaydı, bu âlemde Rahîmî'yi kimse tanımayacaktı.

Beyitte geçen “kiştzâr” ve “tohum” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Aynı zamanda arpanın bilinmesinin sebebi olarak, güneşin gönül tarlasına tohumu ekmesi gösterildiğinden hüsn-i ta’lil sanatı yapılmıştır.

**16 Mezra‘-ı ‘aşkunda kendüm olmuş idüm hûşe-çîn
Hazret-i Âdemdür iken tohmı kamı arpanun**

Mezra’ (a.i) : ziraat olunacak, ekilecek tarla, yer.

Hûşe-çîn (f.b.s) : harman sonu tarlada kalan kesik, döküntü başakları toplayıcı toplayan.

Arpanın tohumunu ilk eken Hz. Âdem’dir. Ben ise senin aşkının tarlasında, harman sonu tarlada kalan, kesik döküntü başakları toplayandım.

Bütün semavî dinlere göre ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem’dir. Herkes tarafından bilinen hikâyeye göre, Âdem ile Havva, şeytana uyup Allah’ın yasak ettiği meyveden yiyip cennetten kovulma hadisesinden sonra, yeryüzüne gelir. Değişik rivayetlere göre, Âdem dünyaya gelince açlıktan şikayet etmişti. Bunun üzerine Allah onun için buğdayı yarattı. Cebrâîl bir değirmen kurdu ve Âdem’e un yapmasını ve ekmek pişirmesini öğretti. Başka bir rivayete göre, Allah Cebrâîl vasıtasıyla, ona yedi buğday tanesi gönderdi. Ve yere serpmesi emredildi. Âdem taneleri yere serpti. Yüce Allah hemen o saatte bu tanelerden buğday bitirdi. Bazı İslamî kaynaklarda Âdem yeryüzüne gelirken başında bir taç bulunuyordu. Âdem yeryüzüne indikten sonra tacın yapıldığı ağacın yaprakları kuruyarak yere döküldü. Bu döküntülerden hoş bitkiler yetişti. Yine bir başka rivayete göre Hz. Âdem çiftçi idi (Tökel, 2000: 282).

Tüm bu rivayetlerden yola çıkarak yeryüzündeki tüm bitkilerin yetişmesinde ilk tohumu Hz. Âdem atmıştır diyebiliriz. Rahîmî’nin beytinde de bahsettiği gibi yeryüzüne arpanın tohumunu ilk eken de Hz. Âdem’dir.

Arpa, ekilip hasat zamanı geldiğinde arpa tarladan toplanır. Tabi mutlaka toplama esnasında arpa başaklarının bir kısmı, kopan arpa sapları ile birlikte tarlada kalır. Bu kalan başakları ise etraftan tarlası olmayan bir fakir veya bir çoban toplar. İşte Rahîmî sevgilisinin aşkından yoksundur. Çünkü sevgilinin aşk tarlasından hasat çoktan

kalkmıştır. Fakat Rahîmî'ye hasattan geriye kalan döküntü, kesik başakları toplamak düşmüştür. Bu ifadeden Rahîmî'nin sevgilinin aşkından yana nasibinin az olduğu ifadesini çıkarabiliriz.

Beytin ilk mısraı, ilk insan olan Hz. Âdem'e telmih üzerine kurulmuştur. Zira bütün bitkilerin ilk tohumunu da o ekmiştir. Aynı zamanda Rahîmî kendini "hûşe-çîn"e benzeterek teşbih-i belîğ sanatı yapmıştır.

17 Dökülüp saçılmağ ile buldı yol istabluna Hâsılı harc oldu hayli hân mânî arpanun

Istabl (a.i) : ahır.

Harc (a.i) : 1- vergi 2- sarf, gider, bir iş için kullanılan madde

Hân mânî (f.i) : ev, bark, ocak

Arpa saçıla saçıla dökülüp ahırın yolunu buldu. Arpanın evi barkı, bir hayli masrafla meydana geldi.

Rahîmî, beytinde arpanın hasat zamanına işaret etmektedir. Arpa artık toplanmış ve hasat sahibi tarafından depolanacaktır. Rahîmî tarladan toplanan arpanın, döküle saçıla ahırın yolunu tuttuğundan bahsediyor. Günümüzde eski köy evlerinin yapısına bakıldığında zaman, evin alt kısmı ahır olarak kullanılır. Tarladan kalkan mahsul, burada toplanır. Fakat mahsulün depolanacağı ahır nem almamalıdır. Zira nem alan mahsul, ziyan olmuş demektir. Anladığımız kadarıyla Rahîmî, arpasını depolayacağı ahıra bir hayli masraf yaparak sahip olmuştur.

18 Lutf ile ey hâsıl-ı 'ömrüm nazar kıl çihreme Mezra'-ı dünyâda gökcekdür samanı arpanun

Hâsıl (a.s.c) : husûle gelen, husûl bulan, peydâ olan, olan, çıkan üreyen, türeyen; biten.

Çihre (f.i) : 1- çehre, yüz, surat 2- surat asma 3- şekil.

Mezra' (a.i) : ziraat olunacak, ekilecek tarla, yer.

Ey ömrümün hasılı, iyilikle yüzüme bir bak. Bu dünya tarlasında arpanın samanı uludur.

Arpa, buğdaya nazaran şekil itibari ile daha kısa bir bitkidir. Tarlada toplandıktan sonra kalan arpa sapsarı, kısa olur. Zaten arpanın boyu da kısadır. Fakat Rahîmî, arpanın samanı için ulu, yani yüksek manasına gelen “gökçekdür” ifadesini kullanmıştır. Bunun sebebi ise; Rahîmî, ömrünü arpa samanının boyundan da kısa olduğunu ifade etmek istemiştir.

Rahîmî, sevgilisinden bir bakış beklemektedir. Bir iyilik yaparak yüzüne bakmasını istemektedir. Çünkü ömrü kısadır. Öyle kısadır ki; bu dünyada, kendi ömrünün yanında arpa samanının boyu ulu (uzun) kalır.

Beyitte “ey” ifadesi nidâ sanatının göstergesidir. Bunun yanında arpa samanının ulu yani uzun olduğunun ifadesi mübalâğa sanatına işaret etmektedir.

19 Ben kapun perverdesiyem atma yabana beni Ra‘dveş çıkmaya tâ göğe figânı arpanun

Perverde (f.s) : beslenmiş, terbiye edilip yetiştirilmiş, büyütülmüş.

Ra‘d (a.i) : gök gürlemesi.

Figân (f.i) : ıztırap ile bağırıp çağırma, inleme.

Ben senin kapında beslenmiş, terbiye edilmişim. Beni yabancı ellere atma. Arpanın bağırtısı (inlemesi), ta göğe kadar gök gürlemesi gibi çıkar.

Divân şiirinde âşık, sevgilinin kölesidir. Âşık daima sevgilinin kapısında, onun mahallesinde dolaşmaktadır. Rahîmî de beytinde sevgilinin kapısında köle misali terbiye edildiğini ifade etmektedir. Ve sevgilisinden ona yüz çevirmemesini diler. Çünkü ezelden beri onun kapısında beslenmektedir. Başka yaban kapılara gidemez. Rahîmî, beytinde kendini arpa ile özdeşleştirmiştir. Şöyle ki; Rahîmî, sevgilinin kapısında terbiye edilmiştir ve aşk acısıyla feryad, figan etmektedir. Arpa da un haline gelme aşamasına kadar terbiye olmuştur. Zira arpanın feryadı değirmende un haline gelirken, çıkan sestir. Un değirmenleri oldukça gürültülü çalışmaktadır.

Beyitte arpanın feryad etmesinde teşhis sanatı vardır. Ayrıca beyitte teşbih-i mufassal (arpanun figânı: benzetilen; ra'd: kendisine benzetilen; göğe çıkmaya: benzetme yönü; veş: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır.

**20 Her kaçan ebr-i keremden feyz ola bârân-ı lutf
Perveriş bulur vücûd-ı nâ-tüvânı arpanun**

Ebr (f.i) : bulut.

Kerem (a.i) : asalet, asilik, soyluluk 2- cömertlik, elaçıklığı, lütuf, bağış, bahşış.

Feyz (a.i) : suyun taşıp akması 2- bolluk, çokluk, verimlilik, fazlalık, gürlük, ilerleme, çoğalma 3- ilim, irfan.

Bârân (f.i) : yağmur.

Lutf (a.i) : 1- hoşluk güzellik 2- iyi, muamele, iyilik.

Perveriş (f.i) : 1- besleyiş, beslenme 2- beslenme 3- terbiye etme, yetiştirme 3- ilerleme.

Nâ-tüvân (f.b.s) : zayıf, kuvvetsiz

Ne zaman cömertlik bulutundan, iyilik (hoşluk) yağmuru coşup yağsa, arpanın zayıf vücudu kuvvetlenir (beslenir).

Çiftçiler, tarlaya ektiği mahsulün iyi sonuç vermesi için gerekli tüm şartları yerine getirir. Eğer o yıl iyi ve düzenli bir yağış olursa çiftçinin yüzü güler. Mahsulü iyi sonuç verir, ziyan olmaz.

Halk arasında yağmura rahmet denir. Yağmur Allah'ın rahmetidir. Yeryüzündeki bitkilerin ve ağaçların yaşam suyudur. Çiftçiler için yağmur son derece önemlidir. Zamanında ve yeterli olan yağmur, Allah'ın çiftçilere bir lutfudur. Rahîmî de bu lütuftan nasibini almak istemektedir. Ekim zamanında su isteyen arpa, yağın yağmurlarla daha da kuvvetlenmektedir. Rahîmî, bu beytinde Allah'ın cömertliğini ve lutfuna işaret etmektedir. Çünkü yeryüzündeki tüm nimetlerin kaynağı odur.

Divân şiirinde bulut (ebr), sevgilinin ve övülen kişinin cömertliğini, lutfunu ve şefkatini temsil eder (Pala, 2003: 140). Rahîmî de sevgilisini buluta benzetmekte ve ondan lütuf beklemektedir. Divân şiirinde âşığın aciz ve zavallı gönlü, sevgilinin

lutfuyla canlanır ve şenlenir. Rahîmî de sevgilisinden ömür mahsulünün canlı olması için lutfunu dilemektedir.

Beyitte geçen “ebr” ve “bâran” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

22 Buğday etmegine toyur ben fakîr ü acunı Eyleme lutf it beni muhtâc-ı nânı arpanun

Lutf (a.i) : 1- hoşluk güzellik 2- iyi, muamele, iyili

Nân (f.i) : ekmek

Ben bir fakirim, bana öyle bir iyilik et ki, beni buğday ekmeği ile doyur, beni arpa ekmeğine muhtaç etme.

Arpa, buğdaygiller ailesinin olumsuz iklim koşullarına karşı en dayanıklı olan türüdür. Hem gövdesinde, hem de başağında buğdaya göre daha az su bulunduğu için çok daha düşük sıcaklıklarda bile olgunlaşabilir. Tarlanın çok verimli olmasına da gerek yoktur. Çok kıraç yerlerde yetişen arpa, daha çok geçmişte, özellikle de savaş, kıtlık ya da doğal afetlerin çok olduğu dönemlerde, ekmek olarak kullanılırdı. Bir bakıma yoksul halkın kurtarıcısıydı.

Rahîmî, fakirliğini dile getirerek, arpa ekmeğine muhtaç olduğunu ifade etmiştir. Ve aman dilemektedir. Padişahından kendisine bir iyilik yapmasını ve onu arpa ekmeğine muhtaç etmeyerek, buğday ekmeği ile doyurmasını istemektedir. Bir bakıma yokluk ve sefalet dönemlerinin tekrar yaşanmamasını dilemektedir.

Beyitte buğday ve arpa kelimelerinin birlikte anılmasında tenasüp vardır.

**23 Esb-i maksûdı Rahîmînün niçün yimez kula
Dîde-i lutfun olurken dîdebânı arpanun**

Esb (f.i) : at, beygir.

Maksûd (a.s) : kasdolunan, istenilen şey, istek.

Dîde (f.i.c) : göz.

Lûtuḫ-dîde : lûtuḫ görmüş.

Dîde-bân (f.b.i) : gözçü, gözleyici, bekçi, kolcu, nöbetçi.

*Senin lûtfunun gözü, arpanın bekçi olmuşken Rahîmî'nin maksatlarının atı,
niçün kula yemez.*

Allah tüm yarattıklarını görüp gözetir. Bu dünyada tüm canlıları koruyacak olan da odur. Sığınılacak da yalnız odur. Rahîmî, yaradanının onun rızkı olan arpayı koruyup gözettiğini, ancak muradına erişemediğini ifade etmektedir.

Halk arasında at, muradı simgelemektedir. Rahîmî, maksatlarının atı derken, muradını ve isteklerini ifade etmek istemiştir.

Beyitte geçen “niçün” ifadesiyle istifhâm sanatı yapılmıştır. Şair sorduğu bu sorunun cevabını kendisi bilmektedir, ancak bilmezliğe gelmiştir. “Niçün yemez” derken şair aslında “yemesi gerekir” demek istemektedir. Dolayısıyla hem bir tecâhül-i ârif hem de bir tevriye sanatı söz konusudur. Bunun yanında “dîde-i lutfun” “arpanın didebânı” olmasında teşhis vardır. Şairin kendi adını açığa çıkarmasında tecrid vardır.

**24 Sürmezem ıstabl-ı lutfundan ümîdüm rahşını
Ref^ç olunca sevk-ı dünyâdan dükânı arpanun**

Istabl (a.i) : ahır.

Rahş (f.s) : gösterişli, yürük ve güzel at.

Ref^ç (a.i) : kalkındırma, yüceltme 2- yukarı kaldırma 3- lagvetme, kaldırma, hükümsüz bırakma

Sevk (a.i): önüne katıp sürme, ileri sürme 2- bir neticeye bağlama 3- yollama, gönderme.

Beyitteki “ref olına” ifadesinde ihâm yapılmıştır. Dolayısıyla beyitte iki anlam ortaya çıkmaktadır:

1-Arpanın dükkanı dünyadan sürülünceye kadar ümit atımı senin lütuf ahırından hiçbir yere sürmem (götürmem).

2-Arpanın dükkanı dünyadan sürülünce ümit atımı senin lütuf ahırından hiçbir yere sürmem.

Rahîmî, “ref olına” ifadesiyle ihâm yaptığı bu beytinde beytin birinci mısraı arpanın bu dünyadan, itibarı yani varlığı yok olana kadar ümidi kesmeyecek olan şairin Allah’ın lutfunu daima umacağını bildirir. Şair, arpa dükkanının bu dünyadan sürülmesi ifadesinde bu dünya hayatının son bulmasıyla, yerle bir olan şeyler içerisinde arpanın dükkanının da yok olacağını, ancak o zaman ümidini keseceğini dile getirir.

At; bilindiği üzere kısmeti, nasibi, muradı temsil etmektedir. Şairin, umut atım dediği şükürünü, duasını ve umduklarını, lütuf ahırını dediği, Allah’ın binbir lutfuyla şereflilediği bu alem yok olana kadar dile getireceğini ifade eder.

Beytin diğer manası ise; Rahîmî, nasibi ve geçim kaynağı olan arpa bu dünyadan yok olsa bile Allah’tan ümidini kesmeyeceğini, ümidini daima taze tutacağını ifade eder.

Şair beytinde, “ümîdim rahşını” ifadesinde istiare yoluyla ümit atım dediği, doğasını, şükürünü ve umudunu işaret etmektedir. Yine “ıstabl-ı lutf” ifadesini kullanarak, istiare yoluyla Allah’ın lutfuyla dolu olan bu dünyayı kastetmektedir. Bunun yanında “ref olına” ifadesinde ihâm yapılmıştır. “Istabl, rahş, arpa” ifadelerinde tenasüp vardır.

26 ‘Avrat u oğlanı bu kızklık perîşân eyledi
Göge çıkdı da‘vet-i pîr ü cüvânı arpanun

Da‘vet (a.i) : çağırma, çağrı; ziyafet, dua.

Pîr (f.s.c) : yaşlı, ihtiyar.

Cüvân (f.s) : genç, taze, delikanlı.

Arpanın ihtiyarlara ve gençlere olan davetinin duyulmasından beri avrat ve oğlanların sahip olduğu kızklık onları perişan etti.

Arpanın kullanımı tarih öncesi devirlere kadar uzanmaktadır. Arpanın bilinen en önemli tüketim alanı bira yapımı ve hayvan yemidir.

Sekiz bin yıl önce Mısırlıların ekmek üretmek için arpayı ıslah etmeleri sonucunda arpadan içki elde edilmeye başlandığı iddia edilmektedir. Rahîmî, beytinde arpanın içki olarak kullanılmasının duyulmasıyla genç yaşlı demeden herkeste şehvet uyandırdığını anlatmak istemektedir. Bu şehvete kapılan tüm ihtiyar ve gençler perişan hallere düşmektedir. İçki, insan zihnini durgunlaştıran uyuşturucu bir özelliğe sahiptir. Rahîmî, bu duruma dikkat çekerek içkinin bu yönünü eleştirmekte ve içkinin şehvetine kapılanların halinin perişan olduğunu dile getirmektedir.

Beyitte “arpa” ifadesinde parça söylenip bütün kastedilmiştir: Mecâz-ı mürsel. “Da‘vet-i pîr ü cevân arpanun” ifadesinde teşhis vardır. Aynı zamanda “pîr” ve “cevân” kelimelerinde tezat söz konusudur.

27 **Hirmen-i ‘ömrine tan mı od düşerse düşmenün**
Göklere ağdı bulut gibi duhânı arpanun

Hirmen (f.i) : harman.

Duhân (a.i) : tütün 2- duman.

Ömür harmanına düşman ateşi düşerse, arpanın dumanı bulut gibi göklere çıkar.

Divân edebiyatında ateş, âşığın içinde bulunduğu aşkın ıstırabıdır. Ayrıca sevgilisine duyduğu özlem ve hasret de ateş şeklinde kendisini gösterir (Pala, 2003: 51).

Ateş şiirde bir çok manada malzeme olmuştur. Kimi zaman sevgili, kimi zaman rakip, kimi zaman düşmandır. Rahîmî beyitte ateşi, düşmandan gelen zararlı bir unsur olarak ifade eder. Çünkü Rahîmî'nin de konu ettiği arpa ve harman yeri için ateş bir tehlikedir. Günümüzde mahsulü toplanan ekinin tarlada bıraktığı saplar bir sonraki ekine hazırlık amacıyla yakılır. Buna anız yakmak da denir. Rahîmî arpa harmanına düşen ateşten bahsederken anız yakma eylemini anlatmış da olabilir.

Harman yerinin yakılmasında gökyüzüne dumanlar yükselir. Âşığın da gönlündeki ateşin dumanı âhlarıdır ve feleklere kadar çıkar. Rahîmî'ye göre harman yerinden çıkan dumanlar arpanın âhıdır. Beyitte teşbih-i mufassal (duhân: benzetilen; bulut: kendisine bezetilen; göklere ağdı: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır.

28 **Sen süvâr ol her zemân devletle devlet atına** **Ola düşmenler piyâde cân-feşânı arpanun**

Süvâr (f. i. s. c) : ata binmiş, binici.

Piyâde (f.i) : 1- yaya 2- paytak, satranç taşlarından biri 3- bilgisi az olan kimse.

Cân-feşân (f.b.s) : bir da'va uğruna canını veren.

Bir dava uğruna canını veren arpa ! Sen devlet atına binen binici ol. Düşmanlar ise yaya kalsınlar.

Rahîmî, beytinde arpanın bir dava uğruna canını feda etmekten kaçınmadığını, bu yüzden değer ve kıymete layık olduğunu ifade eder. Onun devletin atına binen bir süvari, düşmanların ise yaya kalmasını istemektedir. Rahîmî, arpanın yüksek mertebelerde olmasını arzulamaktadır. Osmanlı'da atlılar (süvariler), piyadelere göre daha üst bir konumdaydı. İşte Rahîmî için arpa her daim bu devletin bir süvarisi olmalıdır ve devlet atına binmelidir.

Beyitte geçen “süvâr” ile “piyâde” kelimeleri arasında tenasüp olduğu gibi beytin anlam bütünlüğü içerisinde zıtlık ifade ettiğinden tezat sanatının da bir

göstergesidir. Bunun yanında arpanın devlet atına binip süvari olması teşhis sanatına örnektir. Birinci mısradaki “devlet” kelimesinde tekrar vardır.

**29 Hak murâdun mezra‘ın ser-sebz ü şîrîn eylesün
Toyladukca vahş u ins ü cân hâmi arpanun**

Mezra’ (a.i) : ziraat olunacak, ekilecek tarla, yer.

Ser-sebz (f.b.s) : 1- taze, yeni yetişmiş, yemyeşil 2- şanslı, talihli.

Şîrîn (f.s) : tatlı 2- sevimli, cana yakın, sempatik.

Vahş (a.s.c) : yabani, ürkek, insandan kaçan hayvan 2- ıssız, تنها yer.

İns (a.i) : insan.

Vahşi hayvanları ve insanları arpanın evinden doyurdukça Allah (Hakk) senin arzu ve istek (murad) tarlanı yemyeşil (talihli) ve tatlı eylesin.

Arpa, başta insan olmak üzere birçok canlının besin kaynağıdır. İnsanın arpayı ekip öğünlerinde kullandığı gibi tarladan kalkan mahsulün ardında kalan kırıntılardan da türlü kuş, böcek ve hayvanlar nasiplenir. Rahîmî, bu duruma şükredercesine arpaya olan minnettarlığını dualar ederek dile getirir. Nice canlı, arpanın evinden nasiplenip doydukça Allah da onun muradını, arzu ve istek tarlasını daima taze ve tatlı etsin diyen Rahîmî, Allah’ın emirlerinden olan aç insanların doyurulması konusuna değinmektedir. Çünkü bu sevabı kim yerine getirirse, Allah da onun dilek ve isteklerini kendisine nasip edecektir.

**30 Hakk Te‘âlâ hirmen-i ‘ömrünü ber-bâd itmesün
Tohmı oldukça cihânda câvüdânı arpanun**

Hirmen (f.i) : harman.

Ber-bâd (f.b.s) : perişan, harab viran 2- pis, fena, kirlî.

Câvüdân/cavidân (f.s) : daimi kalacak olan, sonrasız, ebedi, bengi.

Bu dünyada arpanın tohumu daimi (ebedi) oldukça, Allah, ömür harmanını (tarlanı) perişan (viran) etmesin.

Divân şiirinde gönül, türlü teşbih ve mecazlara konu olmuştur. Rahîmî, beytinde gönlü bir tarla olarak düşünmekte veya insanın bu fani dünyadaki yapıp ettikleri olarak görmektedir. Sonuç olarak bu tarlaya ne ekersen onu biçersin mantığıyla, sevgilisine seslenmektedir. “Bu hayatta iyilik etmekten vazgeçmesen, bunun tohumunu daim edersen Allah da gönlüne üzüntü ve keder vermesin. Tarlanı ziyan etmesin”.

İnsan ibadetini gönlü ile yapar, yaşamı boyunca tüm yapıp ettikleri, onun gönül tarlasına ektiği tohumdur. Harmanı ise ibadetlerinin, yapıp ettiklerinin karşılığıdır. Rahîmî, sevgilisine dua etmekte ve onun ömrüne bir zarar gelmemesini dilemektedir.

7. KASİDE

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1 Deniz ey mekrümet kâni neden olmuş yaşun deryâ 'Aceb bâ'is nedür çeşmün dökermiş lü'lü'-i lâlâ

Mekrûmet (a.i) : 1- kerem, izzet, şeref, onur 2- cömertlik, ağırlama, saygı.

Bâ'is (a.s.c) : sebepolan 2- göndere 3- icap et tiren.

Lü'lü'-i lâlâ : parlak inci.

Ey cömerlik denizinin kaynağı, acaba hangi sebep (konu) senin, gözyaşını deryaya parlak inci taneleri gibi dökmene neden olur?

Divân edebiyatında derya, büyüklük, genişlik, sonsuzluk, derinlik, bolluk gibi manalar ifade eden deniz, insanlara sonsuz faydalar sağlamaktadır. İnci mercan oradan çıkarılır. Bitmez tükenmez bir hazine gibidir. Deniz, övülen kişinin cömertliğini temsil eder. Hatta bu cömertlik yanında deniz küçük kalır (Pala, 2003: 121).

Rahîmî, memduhunun cömertliğini anlatabilmek için onu, cömertlik denizinin kaynağı olarak tanımlar.

İnci, divân edebiyatında oldukça sık kullanılan sembollerdendir. Kimi zaman âşğın, kimi zaman sevgilinin gözyaşını ifade eder. Divân şairleri nisan yağmurunun denize düşmesiyle oluşan inciye, şiirlerinde birçok teşbih konusu olarak ele almışlardır.

Rahîmî için, cömertlik denizinin kaynağı sevgilinin gözyaşları bu denizdeki parlak incilerdir. Rahîmî de bu benzerlikten yola çıkarak sevgilisinin gözyaşlarını cömertlik denizindeki inciler olarak nitelendirir. Fakat Rahîmî sevgilisinin neden gözyaşı döktüğünü bilemez. Bu sebep nasıl bir sebeptir ki o gözyaşları, denize inci olup düşmektedir. Şair bir bakıma denizdeki incilerin de kaynağı olarak sevgilisini işaret etmektedir.

Beyitte geçen “ey” ifadesiyle sevgiliye seslenilmiştir. Dolayısıyla bu ifade nida sanatına örnektir. Ayrıca beyitte “ey mekrümet kâni” ifadesiyle istiare yoluyla sevgili kastedilmiştir. Beyitte “yaşun” “deryâ”ya benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Şair

sevgilisinin neden gözyaşı döktüğünü merak etmekte ve bu merakını beyitte kullandığı soru ifadesi bildiren kelimelerle dile getirmektedir. Beyitte geçen “‘‘acep’’, ‘‘neden’’, ‘‘nedür’’ ifadeleri ile istifham sanatına başvurulmuştur. Bunun yanında denizdeki incilerin buluşma sebebi olarak, sevgilinin gözyaşının gösterilmesi, bir hüsn-i ta’lil örneğidir.

2 Gözün nergislerinden lâle-gûn yaşun revân olmuş Hazân olmuş gibi bir nev-bahâr-ı hurremün nâ-gâh

Lale-gûn (f.b.s) : lale renkli, lale renginde olan.

Revân (f.s) : 1- yürüyen, giden, akan, su gibi akıp giden (söz).

Hâzân (f.i) : sonbahar, güz.

Nev-bâhâr (f.b.i) : ilkbahar.

Hurrem (f.s) : 1- şen, sevinçli, güler yüzlü, gönül açan, taze.

Nâ-gâh (f.b.s) : vakitsiz 2- ansızın, birdenbire.

Senin nergise benzeyen gözlerinden akıtığın lale (kırmızı) renkli gözyaşın su gibi akıp gitmiş, şen ve sevinçle dolu taze ilkbaharın, sanki ansızın sonbahar olmuş.

Divân edebiyatında sürekli bekleyiş içindeki âşığın sembolü olan nergis, divân şairlerince teşbih konusu yapılmıştır. Şekil itibariyle göze benzeyen nergis, kimi zaman sevgilinin gözü, kimi zaman ise sevgilinin yolunu bekleyen âşığın gözüdür (Ayvazoğlu, 1995: 147).

Divân şiirinde âşık, devamlı gözyaşı dökmektedir. Bu gözyaşları, çektiği ısıtırlardan dolayı kanlıdır. Âşıklar, sürekli ayrılık acısı çekerler, ve sürekli bekleyiş içerisindeyler. Sonbahar, onlar için hüznün ve keder mevsimidir. İlkbaharda şenlenen gönülleri, sonbaharda acı ile dolar. Çünkü sonbahar ayrılık mevsimidir. Rahîmî, bu beytinde, hüznün ve ayrılık mevsimi olan sonbaharın tablosunu çizmektedir. Bu hüznün mevsiminde, sevgilinin nergise benzeyen gözlerinden akan yaşlar kanla dolmuş ve su gibi akmaktadır. Şen ve sevinç kaynağı ilkbahar da, âşığı terk etmiş yerini birden bire sonbahara bırakmıştır.

Divân şiirinde gözyaşı kan ve şarap kelimeleri sıklıkla bahis konusu olmuştur. Kan, tıpkı şarap gibi kırmızıdır. Zaten şarap dolu kadehe benzeyen lale de kan kırmızı

renktedir. Lale, aynı zamanda şekli ve rengi itibariyle bağı yanık âşığa benzer. Bağı yanan âşığın gözyaşı da tıpkı bağı gibi kan doludur.

Beyitte “göz” nergis’e benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır. Ayrıca sevgilinin gözyaşı için “revân olmuş” ifadesinin kullanılması, mübalâğa sanatının göstergesidir. Bunun yanında “hazân” ve “nev-bahar” kelimeleri zıtlık ifade ettiğinden tezat sanatına işaret eder. Beyitte geçen “lale” ve “nergis” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

3 Şikest olmuş gibi bir şâhsâr-ı devha-i ‘ismet Özün pür-mîvedâr olsun koparma ey kad-i bâlâ

Şikest (f.s) : kırılmış 2- kırma, kırılma 3- yenilme

Şahsâr (f.b.s) : dallık, ağaçlık, koruluk.

Devha (a.i) : büyük, ulu ağaç.

İsmet (a.i) : 1- masumluk, günahsızlık, temizlik 2- haramdan, namusa dokunur hallerden çekinme.

Pür- (f.s) : 1- dolu 2- çok fazla 3- sahip, malik.

Meyve-dâr (f.b.s) : meyvalı yemişli, yemiş veren.

Ey uzun boylu sevgili, temizlik ve saflık ağacının ulu dalları, kırılmış bir çalılığa dönmüş. Senin özün meyve veren ağaçlarla dolu olsun koparma onları.

Şair, sevgilisinin masumluğunu, temizliğini, saflığını övmektedir. Öyle ki, masumluk ve saflığın ulu ağacı bile sevgilinin özü olan meyve dolu ağacının yanında çalılık gibi kalır. Sevgilinin saflığı ve masumluğu yanında dalları kırılır. Şair aynı zamanda sevgilisinin özünün meyve veren ağaçlarla dolu olmasını dileyerek sevgilisinden o meyveleri koparmamasını, bu temizlik ve masumluğu kaybetmemesini ister. Şair sevgilisinin, daima meyve veren ağaçlar gibi taze olmasını istemektedir.

Uzun boy, heybeti ve güzelliği temsil eden unsurlardandır. Şair, sevgilisini bu yönü ile uzun, köklü bir ağaca benzetir. Beyitte geçen “kadd-i bâlâ” ifadesiyle “bütün-parça” ilişkisi bağlamında sevgili kastedilmektedir. Bu yüzden bu ifadede mecaz-ı mürsel sanatı vardır. “Ey”de nida sanatı yapılmıştır.

4 N'ola burc-ı vefâda naksa irdi ise bir meh-rû
Güneşsin tâli' olsun her gün ey mihr-i cihân-ârâ

Burc (a.i) : 1- kale, hisar çıkıntısı, kule 2- yuvarlak bina.

Naks (a.i) : noksan, eksiklik 2- eksiltme, azalma.

Meh-rû (f.b.s.c) : ay yüzlü güzel.

Mihr (f.i) : 1- güneş.

Cihân-ârâ (f.b.s) : cihan, dünyayı süsleyen, bezeyen.

Vefa kalesinden bir ay yüzlü güzel eksilse ne olur? Ey cihanı süsleyen güneş, sen güneşsin; o güneş, her gün doğsun.

Divân şiirinde güneş, daha çok parlaklığı, ışığı ile ele alınır. Işık ve parlaklık daima onunla bulunur. Canlıların hayat kaynaklarından biri olduğu gibi, gökyüzünün de sultanıdır. Diğer gezegenler ise onun hizmetini gören rütbeli kişilerdir. Bütün bu özellikleri ile güneş sevgiliyi temsil eder. Ayrıca güneş bir ışık kaynağı olup, ay ve yıldızlar ışığını ondan alır (Pala, 2003: 187).

Ay ışığını güneşten alır, dolayısıyla esas olan güneştir. Şair beytinde vefa kalesinden bir ay yüzlü güzelin eksilmesinde bir sakınca görmemektedir. Nasıl olsa esas olan güneştir. O güneş ki zaten aya ışık verendir. Dolayısıyla ayın güzelliği ve parlaklığı güneştedir. Rahîmî'ye göre bu dünyanın tüm güzelliklerini ortaya çıkaran, dünyayı ışığı ile süsleyen güneştir. Tüm güzelliklerin kaynağıdır. Bu yüzden sevgili güneşin ta kendisidir. Geceleri ayın ışığı cihanı aydınlatamadığı ve güneş gibi ışık saçamadığı için şair beytinde güneşi yani sevgiliyi ön plana çıkarmıştır.

Beyitte geçen “mihr-i cihân-ârâ” ifadesiyle istiare yoluyla sevgili kastedilmiştir. “Ey”de nida sanatı yapılmıştır. “Meh-rû” ifadesiyle “parça-bütün” ilişkisi bağlamında “güzel” kastedildiği için bu ifadede mecaz-ı mürsel vardır. Aynı zamanda “rû” “meh”e benzetildiği için teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır. Bunun yanında “meh” ve “mihr” ifadeleri arasında tenasüp vardır.

**5 Nazar-bâz-ı felek yeksân görür bir i'tibâr eyler
Dimez kim bu gedâ ol şâhdur bu pîr ol bernâ**

Nazar-bâz (a. f.b. s) : 1- şuhlukla, neşe ile bakan 2- güzeli seyretmekle yetinen, maddi tatmin edilmeyi istemeyen.

Yeksân (f.b.s) : 1- düz 2- bir, beraber 3- her zaman, bir düziye.

İ'tibâr (a.i) : 1- saygı gösterme 2- ehemmiyet verme 3- şeref haysiyet 4- bir şeyin hakiki değil, kararlaştırılan değeri.

Gedâ (f.s.c) : dilenci, yoksul

Pîr (f.s.c) : yaşlı, ihtiyar

Bernâ (f.s) : genç, delikanlı, yiğit.

Bu dünyaya şuhlukla (neşe ile) bakan felek, dünyayı (düz) bir görür, bu dünyadaki herkese aynı değeri verir. Bu kimdir demez. Dilenci midir? Padişah mıdır? Ya da yaşlı mıdır? Genç midir demez.

Edebiyatta felek, daha çok şikayet yerine kullanılır. Divân şairleri tarafından daha çok yükseklik, yücelik, genişlik, sonsuzluk, parlaklık gibi özellikleri ile anılmıştır (Pala, 2003: 159). Bilindiği gibi dünya yuvarlaktır. Fakat bu yuvarlaklık yeryüzünde onu seyredenler için hissedilmez. Tıpkı sonsuz bir düzlük hissi verir. Şair bu histen yola çıkarak bunu feleğin bir özelliğiymiş gibi görür.

Tasavvufta, Allah katında insanların fani dünyadaki mertebeleri önemsizdir. Rahîmî, bu beytinde bu geçici âlemde feleğin, mertebe, rütbe ayırt etmeksizin insanları bir olarak görüp, itibar etmede yine aynı şekilde davrandığını dile getirmektedir.

Divân şiirinde felek, dönektir. Gamsızdır. Bu haliyle hayatı hafife alan ve daima neşe içerisinde dans eden cilveli bir sevgiliye benzer. Rahîmî, bu fani dünyada kiminin genç, kiminin yaşlı, zengin veya fakir olduğuna bakılmaksızın herkesi aynı sonun beklediğini hatırlatmaktadır.

Beyitte geçen “gedâ” ve “şâh”, “pîr” ve “bernâ” kelimeleri zıtlıklar ifade ettiğinden tezat sanatına başvurulmuştur. Aynı zamanda çıplak gözle bakıldığında yeryüzünün düzlüğünü, feleğin bu dünyadaki insanların mertebesine bakmaksızın düz

bakmasını, onları bir görüp, onlara aynı değeri vermesine bağlanmıştır. Dolayısıyla hüsn-i ta'lil sanatına başvurulmuştur.

6 Beka zann itme bu köhne-serâ fânî güzergehdür Gelen gider konan göçer gedâ vü şâh-ı nâ-peydâ

Bekâ (a.i) : devam, sebat, evvelki hal üzere kalmak, bakilik.

Zann (a.s) : zannedici, eden, sanan.

Köhne (f.s) : eski, eskimiş 2- zamanı, modası geçmiş.

Serâ (a.i) : toprak.

Serâ (f.i) : saray.

Fânî (a.s) : 1- ölümlü 2- muvakkat, geçici 3- ihtiyar, yaşlı.

Gedâ (f.s.c) : dilenci, yoksul.

Nâ-peydâ (f.b.s) : belirsiz, görünmeyen, gizli.

Bu köhne sarayı, sonsuz zannetme. O geçici bir yerdir. Bu yere gelen gider; konaklayan da göçer. Ne dilenci, ne de padişah burada (sonsuz) devamlı bulunmaz.

Divân şiirinde birçok tamlamalarla kullanılan âlem, tasavvufta, Allah tarafından yaratılmış her şeydir. Edebiyatta âlem, hem dinî, hem de tasavvufî telakkiler içinde ele alınır. Âlem, ibret alınacak bir yurt, ilahî nakkaş olan Allah'ın bir nakşıdır. Onun belli bir nizam içinde devamını sağlar. İnsan âleme bakınca hemen yaratıcıyı hatırlamalıdır. Zaten dünya bir gezinti yeri, bir misafirhanedir. İnsan bu dünyada gurbette gibidir. Asıl vatan ise ahirettir. Onun için bu dünya geçicidir (Pala, 2003: 26).

Bu dünya çirkin yüzünü saklayan aldacı biridir. Fakat gerçekleri görmek, onu asıl şekli ile algılayıp ona karşı tedbirli bir şekilde davranmak gerekir. Kimine göre âlem, bir bağ ve bahçedir, bezmdir, çemendir. Yerine göre cennet veya cehennem, yerine göre bir saray veya viran kalmış bir kulübe. Fakat kim nasıl görürse görsün sonun varacağı yer aynıdır. Bu dünya nice peygamberlere, nice padişah ve yoksullara mekan olmuştur. Fakat hepsi de toprak olup bu dünyadan göçmüştür. Çünkü bu dünya insanların hakikat âlemine giden yolculuğunda konakladığı bir misafirhanedir. Rahîmî, bu dünyanın geçiciliğini, kim

gelirse gelsin mertebesi ve gücü ne olursa olsun bir gün bu dünyadan göçüp gideceğini belirterek bu dünyanın sonsuz bir yer olduğunun zannedilmemesini öğütler.

Beyitte geçen “köhne-serâ” ifadesi istiare yoluyla bu âlemdir. Aynı zamanda “bekâ” ile “fâni” ve “gedâ” ile “şâh” kelimeleri arasında tezat vardır.

7 Sunar her câna câm-ı mergi âhir sâkî-i devrân
Felek bezminde Cemşîd ol ü ger Cem ol ü ger Dârâ

Câm-ı meng : ölüm kadehi.

Âhir (a. zf) : nihayet, son olarak.

Sâkî (a.s.c) : su veren, su dağıtan 2- kadeh, içki sunan.

Devrân (a.i) : dünya, felek, zaman, talih, kader, devir.

Cemşîd (f. h. i) : Câmâsb’ın babası

Bu dünya meclisinde, ister Cemşid ol, ister Cem, istersen de Dârâ, bu devir herkese son kadehte ölüm içkisini sunar.

Rahîmî, bu beytinde ölümün herkes için kaçınılmaz bir son olduğunu dile getirmektedir. Bu düşüncesini ifade ederken tarihe saltanatları ile damgasını vurmuş şahsiyetlerin adlarını zikrederek kanıtlamaya çalışır. Divân şiirinde ismi sıkça zikredilen şahsiyetlerden biri de Cemşid’dir. Cemşid, birçok divân şairinin, şiirlerinde telmih ve teşbih konusu olmuştur.

İran’ın mitolojik tarihinde Pişdadiyan sülalesinden dördüncü padişah olan Cemşid, babasının ölümü ile tahta çıkmış ve ilk iş olarak savaş aletleri yapmaya başlamıştır. Zekası sayesinde demiri yumşatıp ondan kalkanlar, zırhlar ve silahlar imal ettikten sonra, keteni, ibrişimi ve kıl ipliği eğirerek değerli kumaşlar, ardında da develere su ile toprağı kardırıp kerpiçler, tuğlalar, saraylar yaptırıyor. Daha sonra kıymetli taşları işlemeyi öğreniyor. Güzel kokuları icat ediyor. Sağlığın ve hastalığın sebeplerini keşfediyor. Gemi ile dünyayı dolaşiyor, öyle yüceliyor ki artık aklın alabileceği bütün sırlara vakıf oluyor, artık kendinden daha büyük kimseyi görmez oluyor. Saltanatına uygun bir taht yaptırarak onun mücevherlerle süslüyor, tahtın üzerinde havadaki güneş gibi oturuyor. Böylece 300 yıl geçiyor ve insanlar ölüm yüzü görmüyorlar. Daha sonra Cemşid’e bir gurur geliyor ve

yaptığı icadları sayarak onları kendinin yarattığını iddia etmeye başlıyor. Büyük bir kibir içerisinde, hastalığı ortadan kaldırdığını, insanların artık ölmeyeceğini söyleyerek “benden başka ölümü kim yendi?” diyor ve tanrılık taslamaya başlıyor. Bu haliyle halkın nefret ettiği bir kişi haline gelen Cemşid Tanrı’nın da gazabına uğrayarak ölüyor (Tökel, 2000: 126).

Rahîmî’nin bahsettiği bir diğer şahsiyet ise yine Divân şairlerinin sıkça teşbih ve telmih konusu yaptığı Dârâ dır.

Dârâ, divân şiirinde adı en çok geçen Acem hükümdarlarından birisidir. Büyük bir saltanat ve şa’şa’aya malik olması, İskender’le olan efsanevî savaşları, tâc ve tahtıyla dillere destan olmuş bir hükümdar olması, hem Acem, hem de Türk şiirinde adında çokça bahsedilmesine sebep olmuştur. Dârâ, divân şiirinde, bir ululuk, azamet ve şa’şa’a sembolüdür. Genellikle memdûh övülürken onun üstünlüğü ifade için kullanılmışsa da, bazen de dünya hayatının geçiciliğini ve şairlerin istiğna hallerini ifadede zikredildiği olmuştur (Tökel, 2000: 155).

Rahîmî, Cemşid’in de Dârâ’nın da ismini zikretmekle her ikisinin de ölümlü olduğunu, o kadar iktidar, güç ve debdebeye sahip olmalarına rağmen nihayet ölüp gittiklerini ve dünyanın onlara da kalmadığını ifade etmek istemiştir. Rahîmî, bu dünyayı bir içki meclisi olarak düşünmekte ve bu meclise, kim katılırsa ona bu mecliste, en son ölüm kadehinin sunulacağını söyleyerek, bu dünyanın fani oluşunu şairane bir üslupla dile getirmiştir.

Beyitte Cemşid ve Dârâ isimleriyle, her ikisinin hükümdürlüklerine telmihte bulunulmuştur. Bilindiği gibi Cemşid, ile ilgili kullanımlardan biri de kadehi ve içkiyi icad edişidir. Rahîmî, ikinci mısradaki bu konuya da telmihte bulunacak bir ifade ile ölümün bu meclisteki son kadehle insanlara sunulacağını belirtmiştir. Böylece “Cemşid-câm-Cem-bezm” kelimeleri arasında bir tenasüp söz konusudur.

8 Kaza gencînesin hıfz itmek için ol kadar sâ'i
Beden ma'mûresin yıkmakta gâyet bî-gam u pervâ

Gencîne (f.i) : hazine, define.

Hıfz (a.i) : saklama, ezberleme.

Sâ'i (a.i) : çalışan 2- hızlı yürüyen 3- haberci: haber götüren; koguculuk eden.

Ma'mûre (a.i) : ma'mur olan yer, insan bulunan, bayındır yer; şehir kasaba.

Bî-gam (f. a. b. s) : gamsız, tasasız.

Pervâ (f.i) : korku 2- çekingenlik 3- ilgi, bağ.

Olacağı ezelden Cenâb-ı Hakk tarafından bilinenlerin hazinesini ezberlemek için çalışan, beden ülkesini (bedenini) yıkmakta gayet gamsız ve kedersiz olur.

Allah'ın ezeli hükmü, takdir, Levh-i Mahfuz'da yazılı olanların vücut bulmadan evvelki haline kader, ortaya çıkmasına ise kaza denir. Kaza, olacağı evvelden takdir olunan şeylerin yani kaderin vuku bulması, ortaya çıkmasıdır (Pala, 2003: 260).

Kaza ve kader yalnızca Allah'ın tekelindedir. Kader hakkında yaratılmış hiçbir canlı bilgi sahibi değildir. Yakınz halk arasında kendisine Allah tarafından verilen bir lütufla olacakları önceden bilen insanların varlığına inanılır. Fakat, onlar da bu konuda bildiklerini saklamakla yükümlüdürler. Zira açığa vurup bu hazineyi ve bu hazinen sırlarını ifşâ ederlerse günah işlemiş sayılırlar. İşte bu hazineyi saklamayı bilen ve bunun için çabalamayı bilen insan makbul insandır. Bunun farkına varıp çalışan ehil kişi bir o kadar da maddi varlığından geçmekte ve hiçe saymakta kaygısız ve tereddütsüz olur.

Kur'ân-ı Kerîm'in bir ayetinde "Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilemez. O, karada ve denizde ne varsa bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez, O, yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır." (Enam 59). "Yeryüzünde vuku bulan ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır." (Hadid 22).

Rahîmî, "kaza gencînesin hıfz itmek" ifadesiyle, Allah'ın indirdiği Kur'an-ı Kerîm'i, yani bu hazineyi ezberleme konusunda çalışıp çabalayan bir kimsenin bir o kadar da beden ülkesinden geçip onu bu uğurda harcamada kaygısız, pervasız davranacağından

söz etmektedir. Rahîmî, bu ifadeyle Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemenin meşakkatli bir iş olduğunu, çalışıp çabalamayla olacağını, bunun yapan kimsenin kendinden geçercesine çalışmada korkusuzca hareket edeceğine işaret etmektedir.

9 'Aceb hikmet durur her sıhhatün mevti mukarrerdür Ferah-endûhsuz bî-renc-i gene olmaz şehâ vâlâ

Mevt (a.i) : ölüm.

Mevtî (a.s) : mevte mensup, ölüm ile ilgili.

Mukarrer (a.s.c) : 1- kararlaştırılmış 2- şüphesiz, sağlam 3- anlatılmış, bildirilmiş.

Sıhhat (a.i) : 1- sahilik, doruluk, gerçeklik 2- sağlamlık, sağılık.

Ferah (a.i) : gönül açıklığı.

Endûh (f.i) : gam, keder, tasa, kaygı, üzüntü, sıkıntı.

Bî-renc : sıkıntısız kolayca.

Şehâ (f.n) : ey şah! Ey padişah!

Ey yüce padişahım, kedersiz, sıkıntısız hazine (gönül) olmaz. Bu yüzden, şüphesiz her sıhhatin sonunda bir ölümün olmasında tuhaf bir hikmet vardır.

Rahîmî, padişahına seslenmektedir. Hiçbir hazinenin, çaba göstermeden elde edilemeyeceğini, sıkıntı çekmeden kazanılamayacağını ifade etmekte ve bu hazinenin de bir sonu olduğunu, her sağığın bir hastalık sebebi olduğunu dile getirmektedir. Zira en sağılıklı vücutta bile gün gelip ölüm sebebi verecek bir hastalık peyda olmaktadır. Rahîmî'ye göre bu şaşılacak, hikmetli bir iştir.

Rahîmî'nin, beytinde, hazine diye nitelendirdiği şeyi, yalnızca mal mülk değil, sağılık, mutluluk, huzur ve başarı olarak da düşünebiliriz. Rahîmî'ye göre hiçbir gönül yoktur ki tasasız ve kaygısız olsun, en kuvvetli ve sağılıklı vücutta bile ölüm sebebi olacak bir hasatalık bulunmaktadır.

Beyitte geçen "sıhhat" ve "mevt" kelimeleri zıtlık ifade ettiklerinden aralarında tezat vardır. Bunun yanında "şehâ vâlâ" ifadesiyle şair padişahına seslenmektedir. Bu ifade nidâ sanatının bir göstergesidir.

**10 Bahâr-ı bâğ-ı cennetsin hazân-ı dehre incünme
Hemîşe hurrem ol hem gülşen ol ey gülşen-i zîbâ**

Hazân (f.i) : sonbahar, güz.

Dehr (a.ic) : dünya.

Hemîşe (f.zf) : daima, her vakit, her zaman.

Hurrem (f.s) : şen, sevinçli, güler yüzlü, gönül açan, taze.

Gülşen (f.b.i) : gül bahçesi.

Zîba (f.s) : süslü, yakışıklı güzel.

Ey süslü güzel gül bahçesi, sen cennet bağının baharısın; sonbahar zamanında incinme, üzülme sen. Her zaman, hem gül bahçesi ol, hem de şen ve sevinçli.

Divân şiirinde ilkbahar, âşıkların bayramıdır. Bu sebepten divân edebiyatında da en çok üzerinde durulan mevsim bahardır.

İlkbahar, bütün çiçeklerin gözde oldukları zamandır. Bu çiçeklerin sevgilideki güzellikten birer iz buldurmaları, bağ ve bahçenin bahar mevsiminde güzelleşmesi, akarsuların baharda daha coşkun akması vs. yönlerden şair baharı diğer mevsimlerden üstün tutar (Pala, 2003: 64).

İşte ilkbaharda tüm bu güzellikleri baharında taşıyan ve adeta baharın tüm güzelliğine şahitlik eden gül bahçesi şairler tarafından sevgilinin ta kendisi olarak algılanmaktadır. O tüm çiçeklerin güzelliklerine sahiptir.

Divân şiirinde sonbahar yani hazan, ölülük, ihtiyarlık, bitkinlik ve yaşlılık timsalidir. Gül bahçesini haraba verir. Bu mevsimde goncanın içi karla dolar, ağaçlar yapraklarını döker. Etraf sararan yapraklarla doludur. Âşığın yüzü bu mevsimde sararan yapraklardır (Pala, 2003: 211).

Sonbahar âşığın korkulu rüyasıdır. Çünkü ayrılık ayıdır. Bülbül, gülden; âşık sevgiliden ayrılır. Sert ve acımasız mevsim gül bahçesinin tüm güzelliğini yok eder. Rahîmî sevgilisini baharda yeşeren gül bahçesine benzetiyor. Ve sonbaharın bu bahçeye uğramamasını, incitip, harap etmemesini diliyor. Rahîmî, bu bahçeye sonbaharın uğramasından endişe etmektedir. Rahîmî, bu yolla aslında sevgilisinin dert, tasa ve keder

görmemesini tıpkı baharda yeşeren binbir süs ve bezek içerisinde bulunan gülbahçesi gibi şen ve sevinçli olmasını dilemektedir.

Beyitte geçen “ey gülşen-i zîbâ” ifadesiyle Rahîmî, sevgilisine seslenmektedir. Dolayısıyla nidâ sanatı söz konusudur. Bunun yanında “bahar” ve “hazan” kelimeleri zıtlık ifade ettiğinden bu kelimeler arasında tezat vardır. Beyitte “gülşen-i zîbâ” “bahâr-ı bâğ-ı cennet”e benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır.

11 Açıl gül gibi gonca gibi itme hâtırun derhem Gül-i gülzâr-ı hurremsin yaraşmaz sana gam cânâ

Derhem (f.s) : karışık, karmakarışık 2- muztarip 3- incinme.

Gül-zâr (f.b.i) : gül bahçesi, gül tarlası.

Hurrem (f.s) : şen, sevinçli, güler yüzlü, gönül açan, taze.

Açıl gül gibi; gonca gibi kapanıp gönlünü incitme sen. Gül bahçesinin şen ve sevinçli gülüsün; sana gam ve keder yakışmaz.

Gonca, açılmamış çiçek, tomurcuk. Divân şiirinde gonca; açılmamışlık özelliğiyle kendini gösterir. Goncanın gülmesi ise açılmasıdır. Divân şairlerince goncanın kapalı oluşu değişik manalarda kullanılmıştır (Pala, 2003: 179).

Rahîmî, goncayı, gönlünü kapatan birine benzetmektedir. Oysa sevgili, gülbahçesinin şen ve sevinçli gülüdür. Goncayı bu haliyle gam ve kederden gönlünü kapatmış birine benzeterek, Rahîmî sevgilisine bu halin ona yakışmıyacağını, ona gülmenin yakışacağını ifade eder. Gonca, gülün henüz açılmamış halidir. Dolayısıyla onun güzelliği ve kokusu, içinde saklıdır. Rahîmî, güzelliğiyle, kokusuyla gül bahçesinin en güzel gülü olarak tarif ettiği sevgilisinin gonca gibi kapanıp gam ve kedere boğulmamasını, kendini incitmemesini istemektedir.

Beyitte tek benzetilen unsuruyla iki farklı teşbih-i mufassal sanatı yapılmıştır. Birinci teşbih-i mufassalda benzetme unsurları şöyledir: cânâ: benzetilen; gül: kendisine benzetilen; açıl: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı. İkinci teşbih-i mufassalın benzetme unsurları ise şöyledir: cânâ: benzetilen; gonca: kendisine benzetilen; hâtırun derhem itme:

benzetme yönü; gibi: benzetme edatı. Bunun yanında “gül”, “gonca” ve “gülzâr” kelimeler arasında tenasüp vardır.

**12 Zihî devlet kazâ-yı Hakka cânıyla rızâ virdi
Bu fânî ‘izzî terk itmekle buldı rif‘at-i ‘ukbâ**

Zihî (a. e) : 1- ne güzel, ne hoş 2- aferin, brabo!

İzz (a.i) : 1- değer kıymet 2- yücelik, ululuk 3- güçlülük.

Rif‘at (a.i) : yükseklik, yücelik, büyük ve büyük rütbe.

Ukbâ (a.i) : ceza 2- ahret, öbür dünys.

Bravo! Devlet, Hakk’ın (Allah’ın) taktir ettiğine canıyla rıza gösterdi. Geçici değerleri terk etmekle, ahiretteki yüksek mertebeyi buldu.

Kazâ, olacağı ezelden takdir olunan şeylerin yani kaderin vuku bulmasıdır (Pala, 2003: 276). Yaratılan her insanın bir alın yazısı, yani kaderi vardır. Bu kader insana Allah tarafından verilmiştir. Ve bunu O’ndan başkası bilemez, değiştiremez. O’nun bu kudretini bilen insan ise bu kadere boyun eğip, rıza gösterir. Bu hal, Müslümanlıkta önemli bir teslimiyettir. İnsanlar Allah’ın takdir ettiğinin dışında hiçbir şey yaşayamaz, hayır da, şer de Allah’tandır. Rahîmî’nin beytinde, bu doğru hal içinde bulunduğu için takdir ettiği devlet, devletinin padişahından başkası değildir. Rahîmî’ye göre o Allah’ın takdir ettiğine bütün kalbiyle rıza göstermiş ve bu dünya hayatının geçici heveslerini bu uğurda hiçe saymıştır. İşte bu yüzden ahirette asıl yüksek mertebeyi kazanmıştır.

Tasavvufta temel düşüncelerden biri olan fenâ-fi’llah halinde olan, bütün varlığını yok eden sûfi her şeyi unuttur, her türlü dünya nimetlerinden alakasını kesip Allah ile bir olmayı amaçlar (Pala, 2003: 161).

İşte Rahîmî’nin bahsini ettiği durum, tüm dünya nimetlerinden ve mertebelerinden geçmektir. Bu takdir edilen bir durumdur. Allah’ın verdikleri ile yetinip buna rıza göstermek, Allah tarafından, gerçek olan ahirette cennet ile ödüllendirilir. Rahîmî, ayrıca bu beyitte bu dünya hayatının geçiciliğinden ve bu dünya hayatına itibar etmemenin sonucunda ahirette en yüksek mertebeye ulaşılacağından bahsetmektedir.

**13 Bahâr-ı bâğ-ı ‘ömrine fenâ faslı güzer kılmış
Hazân yaprağı gibi yire düşmüş ol gül-i hamrâ**

Fasl (a.i) : ayrıntı, ayırma, ayrılma; kesme, kesinti, bölüm 2- neticelendirme, halletme.

Güzer (f.i) : geçme, geniş 2- geçen, geçici.

Hamrâ (a.s) (daha, en pek çok) kırmızı, kızıl.

Bahar bahçesi, ömrünü yok sayıp bu dünyayı geçici ve fani bilmiş. Kırmızı gül, sonbahar yaprağı gibi yere düşmüş.

Tasavvufta Allah’tan gayrı her şeyden geçmek, kendini Allah’a vermek esastır. Sûfilerin gönlünde, Allah’tan başka birşey bulunmaz. Derviş olmanın asıl sırrı maddî hayatı terk etmektir. Gönlünde Allah’ın sevgisinden başka bir sevgi bulunduran kişi, maddî dünyanın, fani dünyanın gösterişinden kurtulmuş sayılamaz. Beden, Allah tarafından verilen bir lütuftur. Sûfî, bu bedeni ancak O’nun yolunda kullanıp harcayan kişidir. O, adeta bedenini yok sayar, ömrünü yalnız Allah yolunda harcar.

Allah’ın varlığı içinde yok olma, tasavvufun temel düşüncelerinden biridir. Sûfî, bütün varlığını yok ederek her şeyi unutup, her türlü dünya alakasından geçerek Allah ile bir olmayı amaçlar (Pala, 2003: 161).

Rahîmî’nin beytinde geçen “fenâ” kelimesi “yok olma, yokluk, geçip gitme” anlamına gelir. Ölümlülüğü ifade eder ve “bekâ”nın zıttıdır. İşte Rahîmî’nin beytinde bu dünya hayatından vazgeçip ömrünü yoksayan gülbahçesini, bu dünyayı geçici ve fani gördüğünü ifade eder. Zira kırmızı gül de bu sebepten, sonbahar yaprağı gibi bedenini terk edip yere düşmüştür. Gülbahçesi bir sûfî gibi düşünülmüş ve bu yüzden dünyanın faniliğinden haberdar olmuştur. Gülbahçesi bu yüzden bahar ayında bile ömrünü yoksaymış, onca güzellik içerisinde sonbaharda yapraklarını döken güllerle dolmuştur.

Beyitte geçen “bahar” ve “hazan” kelimeleri zıtlık ifade ettiğinden aralarında tezat söz konusudur. Ayrıca beyitte teşbih-i mufassal (gül-i hamrâ: benzetilen; hazân yaprağı: kendisine benzetilen; yire düşmüş: benzetme yönü; gibi: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır. Bunun yanında gülbahçesinin, ömründen geçip, bu dünya hayatının geçici olduğunu bilmesi, teşhis sanatına örnek teşkil etmektedir.

**14 Sa'âdet-mend imiş yolunda terk-i cân u ten kaldı
İrişdi devlet-i bakîye varın eyleyüp ifnâ**

Saâdet-mend (a. f.b. s) : mutlu.

Bâkî (a.i) : 1- Tanrı 2- daimi, kalıcı

İfnâ (a.i) . yok etme, tüketme 2- malı, yersiz sarfetme.

Terk etmediği bir canı ve bedeni kaldı. O, bu tuttuğu yolda mutluymuş. Varını bütün malını yok edip sonsuz zenginliğe (yüce mertebeye) erişti.

Sevgilinin yolunda âşık her şeyini terk eder. Terk etmediği bir tek canı ve bedeni kalır. Âşık canını ve bedenini de sevgiliye ulaşmak için harcamaktadır. Divân şiirinde âşık, sevgilinin yolunda acı çeker. Ve ondan gelen her acı ve ıstırap âşık için neşe ve sevinç kaynağıdır. Âşık, sevgilinin uğruna acı çekmekten mutludur.

Tasavvufta, Allah yolunda, Allah âşığı her şeyden vazgeçer ve gerçek huzur ve mutluluğa o zaman erişir. Bu dünyanın nimetlerinden ne kadar uzaklaşırsa, ahiretteki o yüce mertebeye bir o kadar yaklaşmaktadır. Âşık bunun bilinciyle her şeyini terk etmekten ve tuttuğu bu yoldan gayet memnundur. Gerçek mutluluğu bulmuştur.

Rahîmî, beytinde bütün malını ve mülkünü Allah yolunda harcayan ve bir tek canını ve bedenini bırakan onları da tuttuğu bu yola feda eden, bu yolda da gayet memnun ve mesut olan bir âşığı anlatmaktadır.

**15 Sana sabr u tahammül rûh-ı pâkine anun rahmet
Senünle hazret-i hünkârı sağ itsün hemân Mevlâ**

Pâk (f.s) : temiz, arık, pak.

Hünkâr (f.i) : padişah, sultan, hükümdar.

*Mevlam sana sabır ve tahammül versin. O temiz ruhunu esirgesin (korusun).
Mevlam yüce padişahı ve seni her zaman öylece var etsin.*

Rahîmî, sevgilisine ve padişahına dua etmektedir. Sevgilisinin karşılaştığı sıkıntılarda ona Allah'tan sabır ve tahammül dilemektedir. Sevgilinin kalbi temizdir. Âşık, sevgilinin Allah tarafından korunması ve bütün kötülüklerden uzak kalması için dua eder. Rahîmî, padişahı ve sevgilisinin varlığı ile mutluluk bulmaktadır. Ve onların varlığı ve huzuru için Allah'a dua etmektedir.

16 Murâdun gülşenin hem hıfz ide Hakk âfet-i deyden

Bu ben müştâk-ı dîdâra ola cennet kapun me'vâ

Hıfz (a.i) : saklama, ezberleme.

Âfet (a.i) : büyük, felaket, belâ.

Dey (f.i): kış.

Müştak (a.s.c) : iştiyaklı, özleyen, göreceği gelen, can atan.

Dîdar (f.i) : yüz, çehre.

Me'vâ (a.i) : yurt, mesken, yer, zaman, makam, sığınacak yer.

Hakk Teâlâ, senin arzu ve istek bahçeni, âfet zamanından korusun. Sevgilinin mekanı, yüzünü görmeye istekli olan bu canıma cennet kapısı gibidir.

Rahîmî, sevgilisinin arzu ve isteklerini bir bahçeye benzetir. Bu bahçenin daima yeşil kalmasını diler. Bahçenin yeşil ve taze olması, sevgilinin arzu ve isteklerinin gerçekleşmesine ve umudunun kaybolmamasına işarettir. Kış, doğanın canlılığını yitirdiği bir mevsimdir. Divân şairleri, âfet mevsimi olarak nitelendirdikleri kış mevsiminden korkarlar. Rahîmî, Allah'a sevgilisinin arzu ve istek bahçesini koruması ve âfet mevsiminden onu esirgemesi için yalvarmaktadır.

Divân şiirinde sevgilinin mekanı, âşık için kutsaldır. Bu sebepten sevgilinin oturduğu mekan, köyü ya da mahallesi sıkça bahis konusu olmuştur. Âşık için “kûy-ı yârin” önemi büyüktür. Âşık daima oraya ulaşmak, oradan ayrılmamak ister. Şair sevgilinin mekanını Kâbe, harem, Mekke, secdegâh, cennet, bâğ-ı cinân, ravza, gülşen, bostan vs. olarak niteler. Cennete benzetir. Cennet gibi orada “dîdâr” ister. Çünkü kendi bulunduğu yer cehennemdir ve cennetin kokusu duyulmaktadır (Pala, 2003: 292).

Rahîmî, sevgilinin yüzünü görme arzusundadır. Ve bunun için sevgilinin mekanında dolanmaktadır. Sevgilinin mahallesi ne kadar sıkıntılarla dolu olursa olsun, sevgiliye giden yol ne kadar meşakkatli olursa olsun, Rahîmî için sevgilinin kapısı cennet kapısıdır. Rahîmî, sevgilinin kapısında onun yüzünü görme arzusunu çeken bir dilencidir. Fakat o, bu durumdan gayet memnundur.

Beyitte sevgilinin “kapı”sı “cenent”e benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır.

**17 Civâr-ı cennet itsün Hakk tebârek mirkad-i pâkin
Karîni ola Ahfâd u Betûl ü Sâhibü'l-Esrâ**

Mirkat (a.i) : merdiven, basamak; derece.

Pâk (f.s) : temiz, arık, pâk.

Karin (a.s.c) : 1- yakın 2- bir şeye sahip olan, bir şeye nail olan 3- hısım, komşu, arkadaş gibi yakın olanlardan her biri.

Ahfâd (a.i) : oğul, oğulları, torunları 2- yardımcılar hizmetkârlar.

Allah (C. C), O'nun temiz mezarını cennete yaklaştırsın. Ahfâd, Betûl ve Sâhibü'l-Esrâ (O'nun mezarına komşu olsun).

**18 Cihân alâyişinden ‘âkil oldur kat’ ide ülfet
Tevekkül kıla Hakk dergâhına gam çekmeye kat‘â**

Âlâyiş (f.i) : bulâşıklık, buluşma 2- debdebe, tantana, gösteriş

‘Âkil (a.s.c) : akıllı kimse.

Kat’ (a. i) : kesme, kesilme, biçme 2- halletme, karar verme, sona erdirme, bitirme.

Ülfet (a.i) : 1- alışma, kaynaşma 2- görüşme, konuşma 3- ahbaplık, dostluk 4- huy etme.

Tevekkül (a.i) : işi Allah’a bırakıp, kadere razı olma.

Dünyanın gösterişinden (debdebesinden) ilgisini kesmeye karar veren, bunu huy edinen, kaderine razı olup Hakk dergâhında gam çekmeye karar veren, akıllı kişidir.

Tevekkül, her türlü tedbiri aldıktan sonra işi Allah'a havale edip kadere razı göstermektir (Pala, 2003: 466). Rahîmî, tevekkül edip bütün işlerini Allah'a havale etmenin doğru bir iş olduğunu ve bu dünya nimetlerinden vazgeçip hak yolunda sıkıntı çekmeye karar veren, bunu bir yaşam tarzı haline getiren insanın, doğru insan olduğunu ve akıllı bir iş yaptığını dile getirmektedir.

Tasavvufta, Allah'tan gayrı her şey fanidir. Bu dünya hayatı aldatıcıdır. Tasavvufta bir çok tamlamalarda kullanılan âlem, ibret alınacak bir yurttur. Bir misafirhanedir. İnsan bu dünyada gurbette gibidir. Asıl vatan ahirettir. Bu âlem türlü çirkinlikleri ve sahte mertebeleri, mal ve mülkleri, geçici hevesleri içerisinde barındırır. Aldatıcıdır. Oysa akıllı kimse bu dünyanın debdebesine ve güzelliğine aldanmaz, gerçekleri görür, algılar ve ona göre davranır. Rahîmî için akıllı kimse bu dünyanın aldatıcılığına kanmaz, maddi hayattan vazgeçip maneviyata yönelir. Allah'ın takdirine rıza gösterir ve bunu bir huy haline getirir. Hak yolundaki türlü meşakkatlere ve imtihanlara katlanıp gam çekmeye karar verir. Böylelikle nefsinin terbiye eder.

Beyitte geçen “kat” kelimesi hem ilgi ve alakayı kesmek, hem de karar vermek manalarından kullanıldığı için tevriye sanatına başvurulmuştur.

19 Ölüm sûretde gamdur ehl-i hâle ma'nîde hurrem Bu sûretten geçen olur emîr-i mülk-i lâ yefnâ

Ehl-i hâl : tarikatte, tasavvufta “hal ve cezbe” denilen muvakkat olarak kendinden geçme sırrına eren, Allah adamı, cezbeye tutulan, doğru kimseler.

Ma'nî (f.i) : mana, anlam, iç, yüz, rüya, düş.

Hurrem (f.s) : 1- şen, sevinçli, güler yüzlü, gönül açan, taze

Emîr (a.ic) : bir kavmin, bir şehrin başı, beyi 2- büyük bir hanedana mensup kimse.

Lâ-yefnâ : Kanaat tükenmez bir maldır” (Hadis-i Şerif)

Ölüm görünüşte gamdır. Allah adamı için manası ise sevinçtir. Bunu (işin iç yüzünü) anlayan kâinatın bitmez tükenmez malına görevli amir olur.

Divân şiirinde olduğu gibi halk arasında da “ölüm” kulağa hoş gelmeyen bir tabirdir. Ayrıca ölen insan sevdiklerinden ayrılmıştır. Fakat tasavvufta bu tam tersidir. İnsanlara gam, keder ve yas hali veren ölüm tasavvufî manada sevinçtir, mutluluk veren kavuşmadır. Kainatın gerçek sırrına eren Allah adamı için ölüm bir kavuşmadır. Allah sevgilidir. Bu dünya Allah adamını sevgiliden ayıran bir yerdir. Tasavvuf ehline bu dünya bir ayrılık mekanı olduğu için sevgiliye yani Allah’a kavuşma günü hasretle beklenir.

Gerçekte bir gam ve keder sebebi olan ölüm, Allah aşkıyla, ona kavuşma arzusu içerisinde bulunan, onun sırrına eren için, ölümün manası, işin iç yüzü hiç de gam ve keder değildir. Bilakis, mutluluk ve sevinçtir. O, gerçek zenginliği tüm kainatın yaratıcısı olan Allah’a kavuşmakla bulur. Bu ancak ölümle gerçekleşir. İşte bu yüzden olsa gerek ki tasavvuf ehlinden Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, ölüme, şeb-i arûs yani düğün gecesi adını vermiştir. Çünkü ölüm sevgiliye kavuşmaktır. Bu dünya hayatında ayrılık acısıyla kavuşma ânını bekleyen tasavvuf ehli için görünüşte gam olan ölüm, gerçek manada sevinçtir.

Rahîmî, bu dünya hayatındaki nimetlerden yüz çeviren ve Allah’a, kainatın yaradanına yönelen insan, ölümün gerçek manasına ve sırrına eren kişi için, kainatın bitmez tükenmez malına görevli bir amir olduğunu ifade eder. Bu dünyadaki tüm nimetlerin bir sonu vardır. Fakat ömrünü Allah yolunda harcayan için, türlü nimetlerle dolu olan cennet vaat edilir. Cennette ise kişiye verilecek nimetler sonsuzdur.

Beyitte geçen “gam” ve “hurrem” kelimeleri arasında tezat vardır. Beyitte ayrıca “lâ-yefnâ” ifadesiyle Hadis-i Şerîf kullanılarak iktibâs sanatına başvurulmuştur.

20 Sözümlün mâ-hasal toğrusı budur ey nihâl-ı cân Havâdis sengi tokunmaya ‘âlî-fer‘una aslâ

Mâ-hasal (a.b.i) : hasıl olan meydana gelen şey, netice.

Nihâl (f.i.c) : tane, düzgün fidan, sürgün.

Havadis (a.i) : ilgi ile karşılanan haber, yeni söz.

Ey canımın taze fidanı, sonuç olarak sözümün doğrusu şudur. Senin yüce dalına asla havâdis taşı dokunmasın.

Rahîmî, sevgilisine duada ve iyi dileklerde bulunmaktadır. Söylenecek tüm sözleri söylemiştir. Artık sözü tamamlama zamanıdır. İşin özüne dikkat çekmek isteyen şair işin doğrusunu ifade etmek istemektedir. Âşık için sevgili, gönlünde daima taze kalan bir fidan gibidir. Ve onu her türlü musibetten korumak ister. Adeta üzerine titrer. Bu sebepten âşık, o taze fidanın dalına bir tek zarar gelsin istemez. Rahîmî, “havâdis sengi” ifadesiyle sevgiliye uzanan dilden, laf ve sözlere işaret etmektedir. O taze fidanın bir tek dalına taş değmesin ister.

Nihâl; sürgün, taze ve düzgün fidan. Divân şiirinde sevgilinin boyu ve endamı ince ve düzgün oluşu nedeniyle nihâle benzetilir (Pala, 2003: 372). Taze fidanın kırılması ve incinmesi daha da muhtemel olduğundan Rahîmî, sevgilisi için “ömrümün taze fidanı” ifadesini kullanır. Çünkü sevgili narindir.

Beyitte geçen “Nihâl-i cân” ifadesinde istiare yoluyla sevgili kastedilmektedir. “Ey” ifadesinde nidâ vardır.

21 Bükülüp dergahünden aynı kaddüm derde dâl oldu Kapunuz dâr-ı Dârâyı başuma dar ider dünyâ

Dergeh (f.i) : tekke.

Kadd (a.i) : boy.

Dâr (a.i) : 1- ev 2- yer 3- yurt.

Dârâ (f.i) : Keykubad 2- hükümdar 3- Cenab-ı Hakk’ın bir adı.

Senin dergahından ayrı olan boyum, gam ve kederden, bükülen dala döndü (gam ve kedere daldı). Bu dünya dergâhınızın kapısı, hükümdar kapısını başıma dar etti.

Divân şiirinde âşık, sevgilinin derdi ile gam ve keder içerisindedir. Sevgiliden ayrılan âşığın boyu iki büküm olmuş, boynunu eğmiştir. Onun boyu bazen ‘dâl’ ذ harfi, bazen ‘lâm’ ل harfine bazen de yâ harfine ya dönmüştür (Pala, 2003: 85).

Rahîmî, sevgilinin dergahından ayrılmanın acısıyla gam ve keder içerisindedir. Dert ve kederden boyu dal gibi bükülmüştür. Rahîmî, beytinde bu hali “derde dâl oldu” ifadesiyle anlatmıştır. Bu ifadeden Rahîmî boydan boya derde dalmış, dert ve gam ile boyanmıştır.

Âşık sevgilinin hasretini çekerken her yer ona cehennem, her köşe mezardır. Hükümdarın o yüksek kapısı bile dar gelir artık. Halk dilinde de sıkça rastlanan “dünya başıma dar oldu” ifadesi, çekilen çok büyük bir dert ve sıkıntı halinde kullanılan bir deyimdir. Rahîmî, bu deyimle çektiği sıkıntının, ayrılığın acısının şiddetini anlatmak istemiştir.

Hükümdar, anlamına gelen “Dârâ” ululuk ve azamet sembolü olan bir hükümdardır (Tökel, 2000: 155). Divân şairlerince bir çok şiire konu olan kahraman, padişah övgülerinde bir kıyas münasebetiyle karşımıza çıkar. Ayrıca “dâr” ve “derbân” kelimeleriyle de kullanılan Dârâ, “(Dârâ’nın kapıcı olduğu sultanlar sultanı)” deyimini padişahların övgüsü için kalıplaşmış bir sözdür (Pala, 2003: 116). Dolayısıyla Rahîmî’nin bu kelimeyi tevriyeli olarak kullandığını düşünüyoruz. Beyitte geçen “dâr” kelimesi tekrarlanarak tekrar sanatı yapılmıştır. Ayrıca “dâr” ile “Dârâ” kelimeleri arasında cinas söz konusu olup “dar etmek” ve “dâr” ifadeleri ile de tevriye sanatına başvurulmuştur. Beyitte şair boyunun bükülmesini “dâl oldu” ifadesiyle hem “dâl” ذ harfine benzetmiş hem de “derde dâl oldu” ifadesiyle de derde dalmak manasında kullanılmıştır. Dolayısıyla “dâl” tevriyeli kullanılmıştır.

**22 Yolunda olup ayrılmak kapundan bana âsândur
Velî cân tende iken ayrılık müşkil katı şâhâ**

Âsân : (f.s) : kolay.

Müşkil (a.s.c) : güç, zor, çetin 2- engel, güçlük, çetin

Senin yolunda olup, kapından ayrılmak bana kolaydır. Ama bu can tende iken kapından (şahın kapısından) ayrılmak zordur.

Rahîmî'nin gönlü sevgilinin aşkı ile doludur. Bu aşkla dolu olan Rahîmî için sevgilinin kapısından, şahın kapısından ayrılmak çok zordur. Eğer onun gönlü, bu aşkla dolu olmasaydı onun kapısından ayrılmak o kadar zor olmazdı. Rahîmî'yi sevgilinin kapısına bağlayan şey gönlündeki aşktır. Âşık için aşktır, ayrılığı zorlaştıran.

Divân şiirinde âşığı müşkil duruma sokan, acı çektiren gönlündeki aşktır. Ayrılığı, hasreti bu aşk sebebiyle çeker. Âşığın gönlünde bu aşk oldukça, âşık yaşadıkça, sevgilinin kapısından ayrılmak gayet zor bir iştir.

Beyitte geçen “âsân” ile “müşkil” kelimeleri zıtlık ifade etmektedir. Bu kelimelerin kullanımıyla tezat sanatına başvurulmuştur.

**23 Kanı ol dem götürürdüm başumda ayağın tozın
Gözümde uçar oldu hayli demdür tûtiyââsâ**

Tûtiyâ (a.i) : kadınların gözlerine çekilen sürme.

-Âsâ (f.e) : gibi.

Seni her zaman başımın üstünde götürürüm. Hayli zamandan beri ayağının tozu, uçarak gözüme süs diye sürme oldu.

Günümüzde de sıkça kullanılan bir deyim olan “baş üstüne” ifadesi değer ve kıymet bildiren bir ifadedir. Sevilen ve değer verilen kişinin, başlar üstünde yeri vardır. Rahîmî de sevgilisine verdiği değeri anlatabilmek için, sevgilisini her zaman başı üstünde taşıyacağını ifade eder.

Divân şiirinde, sevgilinin ayağının tozu, âşık için çok değerlidir. O, sevgilinin ayağının tozuna, yüz sürmek ister. Bu, âşık için bir ödül niteliğindedir. Bilindiği gibi, tozun göze kaçması halinde, kişiye büyük bir rahatsızlık vererek, görüşü engeller. Fakat âşık için bu bir kıymettir.

Sürme; göze sürülen ilaç. Sürme siyah renkte olur. Toz halde olup, göze hem güzellik, hem de görüş kuvveti verir. Divân şiirinde, sürme, göze sürülüşü, aslının bir cevher oluşu gibi yönlerden ele alınır. Sevgilinin ayağının, yolunun ve eşığının toprağı, âşık için bir sürmedir (Pala, 2003: 290).

Rahîmî için sevgilinin ayağının tozu, uçarak gözüne sürme olmuştur. Aslında göze tozun kaçması, bir rahatsızlık sebebi olurken, Rahîmî, sevgilinin ayağının tozunun, gözüne sürme gibi süs verdiğini ifade eder.

Beyitte teşbih-i mufassal (ayağın tozun: benzetilen; tûtiyâ: kendisine benzetilen; gözümde uçar oldı: benzetme yönü; âsâ: benzetme edatı) sanatı yapılmıştır.

24 Gözüme Tire oldu ey yüreksiz kişver-i Aydın Görünmesin gerekmez zerrece mihr-i cihân-ârâ

Kişver (f.i) : iklim, memleket, vilayet ülke.

Mihr (f.i) : Güneş.

Cihân-ârâ (f.b.s) : Cihanı Dünyayı süsleyen, bezeyen.

Ey yüreksiz memleket Aydın, gözüme Tire oldun. Dünyayı süsleyen güneş bir zerre görünmesin gözüme, gerekmez artık.

Rahîmî, Alay Beyi olarak görev yaptığı yıllarda, Germiyan Beyliği ve civar illerin isimlerine de bu beyitte yer vermiştir. Rahîmî, Aydın ilinin, gözüne Tire gibi göründüğünü ifade etmiş. Ve bu cihanı aydınlığı ile süsleyen güneşin, artık onun için bir önemi kalmadığını belirtmiştir. Rahîmî “Tire” kelimesini kullanarak, bir yerleşim yeri olan Tire’den bahsettiği gibi, beytin anlam bütünlüğünden yola çıkarak, “bulanık, kara, karanlık”, manalarına gelen “tîre” kelimesine de işaret etmektedir. Beyit bu açıdan yorumlandığında, Aydın ilinin gözüne karanlık ve bulanık göründüğünü ve artık güneşin bir zerre dahi âşığa görünmesinde fayda olmadığı ifadesi ortaya çıkmaktadır.

Beyitte Aydın kelimesi tevriyeli olup, hem özel isim hem de aydınlatmak anlamında kullanılmıştır. Yine aynı şekilde Tire kelimesi, tevriyeli olup, hem özel isim hem de karanlık anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla, bu tevriyeli kullanımlar bir başka sanatı da ortaya çıkarmaktadır. Beyitte geçen Aydın ve Tire kelimeleri, özel isim manasında düşünülürse aralarında tenasüp söz konusu olur. Yine bu iki kelime, aydınlık ve karanlık manalarıyla düşünülürse, zıtlık ifade ettiklerinden, tezat sanatına örnek teşkil etmektedir. Ayrıca beyitte “ey” denilerek nidâ sanatı yapılmıştır.

**25 Dem-i hecrünle giryân çeşmi sûzân sînemi görüp
Açıldı ter düşüp hâlûme huşk oldu leb-i deryâ**

Giryân (f.i) : ağlayıcı, ağlayan.

Sûzân (f.s) : yakan, yakıcı 2- yanan, yanıcı.

Huşk (f.s) : kuru.

Leb-i derya : deniz kenarı.

Ayrılık ateşiyle ağlayan gözlerim açıldı ve gözlerimden yaş döküldü. Bu ayrılık ateşiyle yanan gönlümü gören deniz kenarı benim halime bakıp kupkuru oldu.

Âşık, ayrılık acısıyla ağlamaktadır. Ayrılık ateşi, âşığı yakıp kavurmaktadır. Fakat âşık öyle ağlamaktadır ki, gözlerinden dökülen yaşlar sînesine dolmuştur. Onun bu yaş dolu bağırını gören deniz kenarı ise utancından kupkuru olmuştur. Bilindiği gibi deniz kenarı dalgaların vurmasıyla daima yaştır. Şair gözyaşlarının çokluğunu anlatabilmek için onun yanan kalbinin ateşiyle deniz kenarları bile kupkuru olmuştur ifadesini kullanmıştır. Ağlayan gözlerinden akan yaşlardan dolayı deniz kenarı utanmış ve kurumuştur.

Rahîmî, sevgiliden ayrılmanın acısıyla ağlamakta ve bağırı yanmaktadır. Bu durumun derecesini anlatabilmek için deniz kenarlarının kurduğunu ifade etmesi şairane bir üslupla mübalâğaya başvurduğunun göstergesidir. Deniz kenarının âşığın halini görüp kuruması ise teşhis sanatına örnek gösterilebilir.

26 **Rahîmî gece gündüz mâhı koyup gün yüzün gözler**
Ki sensin pertev-i nûr-ı çerâğ-ı dîde-i bînâ

Pertev (f.s.c) : besleyen, besleyici, büyüten, yetiştiren, yetiştirici, koruyan, terbiye eden.

Çerâğ (f.i) : fitil, mum 2- otlama, ortak.

Dide-i bînâ : gören göz.

Rahîmî, gece gündüz ayı, bir kenara koyup, gün yüzünü görmeyi gözler ki, gözlerimin gördüğü mumun parlak ışığı sensin.

Ay bir ışık kaynağıdır. Işığı ise, güneş gibi değil nurdur. O, nuruyla güzeldir ve geceye güzellik verir. Divân şiiirinde bu nurlu yüzüyle ay sevgiliden başkası değildir (Pala, 2003: 52).

Rahîmî, gecelerin ışık kaynağı olan ayı bir kenara atıp sevgilinin o nur dolu yüzünü görmek ister. Çünkü sevgilinin yüzü aydan daha parlak, daha nurludur. Âşık gece gündüz sevgilinin yüzünü görmek için ümitlenir. Âşığın ümit kaynağı sevgilinin yüzüdür. O dünyadaki tüm nurların ve ışıkların tek kaynağıdır.

Tasavvufta mum, ilahî nuru temsil eder. Âşık her gördüğü nesnede o yüce yaradana görür. Tasavvufta, her insanda Allah'tan bir nur olduğu düşünülür. Bu yüzden âşık baktığı her yerde Allah'ı görür. Çünkü kainat onun nuru ile yaratılmıştır. Âşık sevgilisindeki nura baktıkça aslında o ilahî nurun parlaklığını görür. Âşığın gözlerini kamaştıran ve onu hayran bırakan o ilahî nurdur. Âşık o ilahî nura ulaşmak için ışık etrafında dönen pervanedir.

Beyiite geçen “gece” ve “gündüz” kelimeleri ile tezat sanatına başvurulmuştur. Sevgilinin yüzünün aydan daha parlak olduğu manası da mübalâğa sanatına örnektir. Bunun yanıında “nur, çerâğ, pertev” kelimeleri arasında tenasüp söz konusudur. Ayrıca şair beytinde adını açığa çıkardığı için tecrîd sanatına işaret etmektedir.

27 **Küdûret ırmesün dırsen Rahîmî kalb-i sâfuna**
Likâ-yı hurrem-efzâ şâh ile kıl gözgüni meclâ

Küdure (a.i) : bulanıklık, gam, tasa, kaygı.

Lika' (a.i) : görme, rast gelip kavuşma 2- yüz çehre.

Hurrem (f.s) : arttıran, çoğaltan.

Meclâ (a.i) : çıkma yeri, görünme yeri 2- ayna.

Rahîmî'nin saf kalbine gam ve tasa gelmesin dersen eğer, padişahın sevinç arttıran, gönül açan yüzü ile gönlünü ayna yap.

Divân şiirinde ayna, daha çok tenasüp yoluyla ve yüz, çehre, yanak vs. ile ilgili kelimelerle birlikte zikredilir. Aynanın karşısındakini gösterme ve yansıtma özelliği, gerçekte aslı olmayan bir şeyin bir hayal misali ortaya çıkmasıdır. Ayna aydınlık, parlak, lekesiz ve pas tutmamış olduğu zaman iyi gösterir. Sevgilinin yüz aynasında bütün bu özellikler vardır (Pala, 2003: 57).

Rahîmî'nin kalbi saftır, ve gam çekmektedir. Padişahının yüzü ise insanın gönlünü açacak, sevinç artıracak nitelikte güzeldir. Rahîmî'nin gönlüne gam ve tasanın girmemesi için ona bakacak kişinin gönlü, padişahının yüz aynası gibi lekesiz ve berrak olmalıdır. Rahîmî, ancak bu şekilde mutlu olur. Çünkü kalbi temiz olanın bakışı ve olayları algılayışı da bir o kadar saf ve temiz olur. Sevgili, âşığın gönlüne tıpkı bir ayna saflığından bakmalıdır. Çünkü o zaman gerçekleri görecekler. Ve Rahîmî'nin işaret ettiği o saf ve temiz ayna ise padişahının yüzüdür. Padişahının yüzü bir ayna kadar lekesizdir.

Beyitte geçen “küdûret” ile “hurrem” kelimeleri arasında tezat vardır. Bunun yanında “lîka” ile “meclâ” kelimeleri arasında tenasüp söz konusudur. Ayrıca şair beytinde kendi ismini zikrettiği için tecrîd sanatı söz konusudur.

**28 Rahîmî görmesün yavuz günün şimden girü artık
Eyüdüür yâremüz eksüğine ey meh anun gam-hâ**

Meh/mah (f.i) : Ay.

Gam (a.i) : keder, tasa, kaygı, dert.

-Hâ (f. c) : çoğul edatı.

Ey ay yüzlü, onun tasaları eksildi, yaralarımız iyileşti. Rahîmî, bundan sonra kötü gün görmesin artık.

Rahîmî, artık kaygı ve tasalarının sona erdiğini, gönlündeki yaranın iyileştiğini belirtmekte. Ağır hasta birinin yarası iyileşip kapanınca ağrısı, çektiği sıkıntı da sona erer. Bu sebepten artık eski sağlığına kavuştuğu için kişi mutludur.

Rahîmî, gönlündeki yaranın kapanmasından kaynaklı mutludur. Artık gam ve tasa günleri sona ermiştir. Bundan sonra o kötü günler geride kalmıştır. Artık güzel günler yaşamak isteyen şair kendisi için güzel dilekte bulunmaktadır.

Beyitte “meh” ifadesiyle sevgili kastedildiği için istiare yapılmıştır. Aynı zamanda “ey”de nida vardır. Bunun yanında şair kendi ismini zikrettiği için tecrid sanatı yapmıştır.

**29 Rahîmî bâğ-ı dehrün key sakın şeftâlusın alma
Düşüp cân kayısı nârına tadımayasın ayvâ**

Dehr (a.i) : 1- dünya 2- zaman, devir.

Nâr (a.i) : ateş, ad 2- cehennem.

Ey Rahîmî, can ateşine (hevesine) düşüp de dünya bahçesinin şeftalisinden alma, kayısı ve ayvasından tatmayasın.

Rahîmî, bu geçici dünyayı türlü meyvelerle dolu bir bahçe olarak görmektedir. Ve nefsine hakim olma konusunda kendine telkinlerde bulunmaktadır. İslam dininde Allah insanlar için bu dünyayı türlü nimetlerle doldurmuştur. Fakat bu nimetler arasında

haram ve yasak olanlar da mevcuttur. Kul bu haram olan durumlardan sakınarak nefisine hakim olmakla yükümlüdür. Rahîmî beytinde Hz. Âdem ile Havva'nın Allah'ın yasağına uymayıp nefislerine uyararak, haram kıldığına el uzatmalarından dolayı cezalandırıldığı hadisesini düşünmüş olacak ki tıpkı Allah'ın onlara cennet bahçesindeki haram kıldığı meyveden uzak durmaları konusunda uyarılan Âdem ve Havva'nın uyarıldığı gibi Rahîmî de bu dünya bahçesindeki bazı nimetlerden nefisine uyararak tatmaması konusunda kendi kendine telkinlerde bulunmaktadır.

Tasavvufta, bu dünya hayatı bir sınanma yeridir. En büyük sınav ise nefisle olan sınavdır. Nefsini yenip haram olandan uzak durmak ise çok güçtür. İşte bunu başaran ehl-i hâl olur. Rahîmî de türlü nimetlerle dolu olan bu bahçedeki nimetlere canının derdine düşüp nefisine uyararak el uzatmaktan korkmaktadır.

Beyitte geçen “kayısı, ayva, şeftali, alma ve nar” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Aynı zamanda “alma” kelimesi elma manasına gelen, bir meyve ismi olan almadır. Ayrıca “al-ma” olumsuzluk bildiren eylemdir. Bunun yanında “nar” kelimesi Farsça'da meyve adı olmakla birlikte, Arapça'da “ateş, od” manalarına gelir. Bu yüzden “nar” kelimesi de tıpkı “alma” kelimesi gibi tevriyeli kullanılmıştır. Şair beytinde kendi ismin ifşâ ettiğiinden tecrîd sanatı söz konusudur.

30 **Rahîmî şekl-i matbu‘una bakmaz sûret-i gamla Gönül devrinde hurrem vech ile yazdı yüzün şâhâ**

Matbû (a.s) : tab’ olunmuş 2- hoş, latif, makbul, güzel.

Sûret (a.i) : biçim, görünmüş, kıtlık 2- tarz, yol, gidiş 3- çare.

Hurrem (f.s) : yüz, surat, çehre 2- üst, satıh, düz, yüz.

Ey şah, gönül, devrinde senin yüzünü güler yüzle yazdı. (Bunun için) Rahîmî, gamlı bir suratla senin yüzüne (şekl-i matbû’ una) bakmaz.

Elest Bezm; Allah, ruhlar alemini yarattığı zaman bütün ruhlara hitaben “Elestü bi-Rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)” buyurunca ruhlar; “Kalû Belâ (Evet, sen bizim Rabbimizsin.)” dediler. İşte o zaman ikrâr vermiş olan insan oğlu dünya hayatına geldiği zaman bu verdiği söze layık kalmalıdır. Çünkü Allah, sözünden

dönen olmasın diye ruhları birbirine şahit tutmuştur. Bu olay Kur'ân'da da anlatılmaktadır (Arâf 171-172). Bu meclis, “bezm-i ezel” olarak da bilinir. Tasavvufta ve İslam edebiyatlarında en eski zaman, en eski meclis olarak değişik biçimlerde çokça kullanılmıştır. Şairler sevgililerine elest bezminde âşık olduklarını, aşklarının o zamandan bu yana devam ettiğini söylerler. Kelime yalnızca “elest” olarak da anılır. Çok zaman telmih yoluyla kullanılır (Pala, 200381).

Beyitte ruhların bir arada toplandığı yer olan Elest Bezmi'ne telmih yapan şair; “ben, seni Elest Bezmi'nde güler yüzle gördüm. Ve o zamandan beri senin güler yüzüne âşık oldum. Şimdi sana asık suratla bakamam” demek istemektedir.

Rahîmî, diğer taraftan “şekl-i matbû” ifadesinde divân şiirindeki sevgilinin yüzünü Kur'ân'ın ilk iki sayfasına benzetilmesine de bir gönderme yapar. Bu açıdan bakıldığında “şekl-i matbû” ifadesinde tevriye yapılmıştır. Bu noktada beytin uzak anlamı şöyle düşünülebilir: “Kur'ân'a nasıl asık bir suratla bakılmazsa, senin Kur'ân'a benzeyen yüzüne de asık suratla bakılmaz”.

Divân şiirinde yüz, çehre, sevgilinin güzelliğinin büyük bir bölümünü oluşturur. Çünkü o kaş, göz, dudak, yanak vs. güzelliklerine sahiptir. Tasavvufta Allah'ın tecellisi yerine kullanılır. Sevgilinin yüzü divan şairlerince bir çok teşbihe malzeme olmuştur. Yüzün Kur'ân'a bezetilmesi de bu teşbihler arasındadır (Pala, 2003: 126).

Beyitte “şâhâ” ifadesinde nidâ vardır. Aynı zamanda “şekl-i matbû”, vech, sûret, yüz” kelimelerinde tenâsüp vardır. Bunun yanında beyitte ruhların bir arada toplandığı yer olan “Elest Bezmi'ne” telmih vardır. “Şekl-i matbû” ifadesiyle tevriye yapılmıştır.

**31 Rahîmî zerre denlû tûtiyâya minnet itmezdi
Gözinde saklar idi hâk-i pâyun bulsa ol şâhâ**

Tûtiyâ (a.i) : kadınların gözlerine çekilen sürme.

Hâk-i pay : ayak toprağı, tozu.

Rahîmî'nin, kadınların gözüne çektiğı sürmeye, zerre kadar itimadı yoktu. Eğer, o padişahın ayağının tozunu bulsa gözünde (sürme diye) saklardı.

Tûtiyâ; sürme, göze sürülen ilaç. Sürme siyah ve çoğunlukla güzellik malzemesi olarak kullanılır. Toz halde olan sürme, göze hem güzellik, hem de görüş kuvveti verir. Divan şiirinde, sürme, göze sürülüşü, aslının bir cevher oluşu, İsfahan'dan getirilmesi vs. gibi yönleriyle ele alınır. Divân şiirinde sevgilinin ayağının, yolunun ve eşığının toğrağı, âşık için bir tûtiya ve sürmedir (Pala, 2003: 290).

Sürme, çoğunlukla kadınlar tarafından bir güzellik aracı olarak kullanılır. Âşığın kalbini yakan sevgilinin gözlerindeki sürme, âşığın kalbindeki yara kadar karadır. Rahîmî, kadınların gözlerine sürdükleri sürmeye önem vermeyip, bu sürmeli gözlerden bir zerre etkilenmemektedir. Âşık için sürme sevgilinin ayağının tozudur. Rahîmî için de padişahının ayağının tozu gözüne sürme gibi gelir. Onun aradığı sürme, kadınların gözlerine çektiğı sürme değildir. Eğer sevgilinin ayağının tozuna ulaşırsa, âşık onu gözünde sürme diye saklayacaktır.

Divân şiirinde, “hâk-i pâyun”, “tûtiya” ve “göz” üçlüsü, kuvvetli bir tenasüple şairler tarafından çokca zikredilmektedir. Beyitte geçen bu üç kelime arasında tenasüp vardır. Bunun yanında sürme, göze kuvvet verdiği gibi toz ise rahatsızlık vermektedir. Fakat âşık tozu yeğlemektedir. Şairin sevgilinin ayağının tozunu gözüne sürme diye çekip saklaması mübalâğlı bir ifadedir.

8. KASİDE

Kütahyalı Rahîmî Bey, şimdiye kadar incelenen kasidelerde görüldüğü üzere, klasik anlamdaki kaside anlayışından farklı bir tarzda medhiyelerini kaleme almıştır. Onun kasideleri zaman zaman bir gazel özelliği göstermekte, zaman zaman bir kıt'a özelliği göstermektedir. Kısacası şairin kasideleri bir anlamda klasik Türk edebiyatının tür ve şekilleri arasında gidip gelmektedir.

Kütahyalı Rahîmî Bey'in divanında bulunan 8. kasidesi de bilindik kaside algısında farklı özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Kasidenin redifi "Benden çok selâm eyle"dir. Şair, bu kasideyi bir kaside edasından ziyade bir mektup yazıyormuş gibi kaleme almış ve hatırladığı, özlem duyduğu mekan, şehir ve kişilere "selam göndermek" dışında her hangi bir şey dile getirmemiştir. Bu kasidede "Kaz Tağı, Eslan, Kütahiyye, Ankara" gibi yer adlarının yanında "Sultan Emir, Mehemed Beg, Ali Beg, Baba Mahmud, Salih Oğlu Salih, Fazıl Feyzî, Hızır Bâlî, Alay Beyi" gibi özel isimler de geçmektedir. Yapılan tüm araştırmalara rağmen bu kasidede geçen özel isimlerle ilgili hiçbir kaynakta herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Bu isimler muhtemelen, Rahîmî Bey'in mensubu olduğu bir tarikattan veya çalıştığı yerlerden tanıdığı insanlardır.

Yukarıda belirtilen çeşitli nedenlerden dolayı Kütahyalı Rahîmî Dîvânı'nda bulunan 8. kasidenin şerh edilmesinde bazen ciddi problemlerle karşı karşıya kalınmış, bazen de bazı beyitlerde şerh edilecek herhangi bir unsurla karşılaşılmamıştır. Bunun için 8. kasidenin bazı beyitleri şerh edilmeden geçilmiştir.

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

**1 Sabâyâ var yûri yârâna benden çok selâm eyle
Selîmü'l-bâl ile ihvana benden çok selâm eyle**

Sabâ (a.i) : gün doğusundan esen hafif ve tatlı rüzgâr.

Selîm-ül-bâl : temiz yürekli.

İhvân (a.i) : sadık, samimi, candan dostlar 2- bir tarikat arkadaşları.

Sabâ yeline var git söyle, sevgilime benden selam söylesin. Temiz yürekli ve candan dostlara benden çok selam söylesin.

Sabâ, divân şiirinde sıkça başvurulan mazmunlardan biridir. Sabâ, hafif tatlı bir rüzgârdır. Sabâ yelinin divan şiirinde kullanımı, sevgilinin kokusunu taşıması, dağıtması ve yayması esası üzerine kurulmuştur. O, daima sevgilinin saçlarından bir iz ve koku taşır. Gülşen, bağ, bostan vs. yerleri dolaşarak oraların gelişmesine de yardımcı olur. Esen bu tatlı rüzgâr goncayı gül eyler. Servinin yapraklarını dans ettirir. Nergisin gözünü açan da, laleye kırmızılığını veren de odur. Sabâ yeli, divân şiirinde daha çok, âşığa sevgiliden haber getiren bir postacıdır. Sevgilinin saçındaki misk, anber, sümbül ve reyhan kokularına sahiptir. Âşık bazen kendini sabânın eline bırakır ve sevgilisine götürmesini ister (Pala, 2003: 396).

Sevgiliden haber getirmekle görevli olan sabâ yeli, kimi zaman âşıkların, selamlarını ve sitemlerini de sevgiliye ulaştırmakla görevlendirilir. Rahîmî, sabâ yelinden sevgilisine ve tüm candan dostlarına selam götürmesini istemektedir. Çünkü âşık bilir ki sabâ yeli sevgilisinin saçlarında dolaşarak o misk kokusunu tüm cihana yaymak için ona ulaşacaktır. Şair yalnızca sevgilisine değil sevgilisinin muhitinde olan tüm temiz kalpli dostlarına da selam etmektedir.

Beyitte sabâ yelinin, sevgiliye selam söylemesini isteyen şair insana has bir eylemi insan dışı bir varlığa yükleyerek teşhis sanatına işaret etmektedir.

2 Eyü mi hoş midur sağ u esen mi yâr u yârânum Du‘âlar eyleyüp rindâna benden çok selâm eyle

Rindân (f.s.c) : kalenderler, dünya işlerini hoş görenler

Dostum ve sevgilim iyi midir, hoş mudur, sağ mıdır, selamette midir? Dünya işlerini hoş görenlere (aldırışsız) olanlara dualar edip, benden çok selam söyle.

Rahîmî, sevgilisinden ve dostlarından haber almak istemekte ve onların durumları hakkında merak içerisindedir. Sağlıkları ve hoşnutluklarından haberdar olmak istemektedir. Rahîmî, aynı zamanda bu dünya hayatını kendi gibi gören tüm dostlarına dua etmekte ve selam göndermektedir.

Rind, dünya işlerini hoş gören kişi. Çoğulu rindândır. Rind, dünyadaki her şeyi iyiyi ve kötüyü, güzeli ve çirkini, tatlıyı ve acıyı hoş görür. Bu sebepten üzüntü ve neşe onun katında aynıdır. İşte hayata bu açıdan bakan kişilere rind denilir. Ve rindlik Divân şiirinde bir mazmun olarak ele alınır. Divân şairi kendini rind olarak değerlendirir. Ona göre dünyanın pul kadar değeri yoktur (Pala, 2003: 390). Rahîmî de kendini rind olarak gören şairlerden olsa gerek, hayata kendi gibi bakan tüm dostlarına dualar ederek selam göndermektedir.

Rahîmî'nin bu beytinde “esen mi” ve “hoş mıdur” ifadeleriyle, öğrenmek amacını gütdüğü haberler için soru sormaktadır. Dolayısıyla beytin ilk mısraı istifham sanatına örnek oluşturmaktadır. Ayrıca “sağ ve esen” kelimeleri arasında tenasüp söz konusudur.

3 Güler gül gibi hurrem mi dahi gülzâr-ı İskender Bınar-ı çeşme-i hayvâna benden çok selâm eyle

Hurrem (f.s) : şen, sevinçli, güler yüzlü, gönül açan, taze.

Gülzâr (f.b.i) : gül bahçesi, gül tarlası

Hayat suyu çeşmesinin kaynağına benden çok selam söyle. İskender'in gül bahçesi, gülen güller gibi şen ve sevinçli mi?

Eski kültürümüzün, dinler tarihi, tefsir, edebiyat, tasavvuf gibi hemen hemen bütün alanlarına girmiş, yeryüzü imparatorluğunu kurmuş tarihin kaydettiği en büyük hükümdarlardan birisi şeklinde işlenen, tarihî-efsanevî bir şahsiyet olan İskender, divan şiirinde şairler tarafından sıkça telmih ve teşbih konusu olmuştur (Tökel, 2000: 187). Bahsi geçen İskender'in maceralarını şiirlerinde zikreden şairler onun bu maceralarından biri olan Hızır ile birlikte ab-ı hayatı araması olayına da çokça göndermelerde bulunmuşlardır. Rivayete göre, İskender Batı'da ve Doğu'da ab-ı hayatı aramak için yollara düşmüştür. Bu yolculuğuda Hızır da ona yoldaş olmuştur. Divân şiirinde çokça bahsi geçen, hemen her fırsatta adına ve maceralarına işaret edilen İskender ab-ı hayatı aramak aracıyla hızırla beraber karanlıklar diyarına gider. Hızır ab-ı

hayatı bulup içmesine rağmen İskender'e bu suyu içmek nasip olmaz (Tökel, 2000: 191).

Rahîmî'nin beytinde hayat suyu çeşmesinin kaynağına yani ab-ı hayata selam gönderip İskender'in adını anmasına İskender ile Hızır'ın ab-ı hayatı aramaya koyulması olayı bir sebep teşkil etmektedir. Rahîmî de bu rivayetten yola çıkarak ab-ı hayat çeşmesinin kaynağına selam göndermekte ve ab-ı hayata ulaşamayan İskender'in gül bahçesinin gülen güller gibi şen ve sevinçli olup olmadığını sormaktadır. Çünkü ab-ı hayattan tadamayan İskender çok üzülmüştür.

Beyitte “İskender ve çeşme-i hayvân” kelimeleri arasında tenasüp olmakla birlikte, İskender'in ab-ı hayatı araması olayına da telmih vardır. Divan şiirinde gül bahçesi kişinin murad yani arzu ve istek bahçesi olarak görülür. Eğer bu gül bahçesi şen ve sevinçli ise, taze ise kişi muradına ermiş demektir. İskender'in muradı da ab-ı hayatı içmektir. Rahîmî İskender'in gül bahçesini şen ve sevinçli olup olmadığını sorması, onun muradına erip ermediğini şairane bir şekilde öğrenmek istemesindedir. Dolayısıyla istifham sanatı söz konusudur.

4 Ayak başdurmasun horyada desti irmesün haruñ Murâdum bu durur bâğbâna benden çok selâm eyle

Bağ-bân (f.b.i) : bahçıvan, bağcı

Bahçıvana benden çok selam söyle. Benim ondan istediğim şudur; (gül bahçesine) kötü niyetlilerin, pervazsızca davrananların elleri yetmesin. Ne yaptığını bilmeyen, nereye gideceğini bilmeyen hayvana ayak bastırmasın.

Rahîmî, muradının gül bahçesini bütün kötülüklerden kıymet bilmeyenlerden uzak tutmak istemektedir. Bu yüzden bahçelerin bakımı ile ilgilenen bahçıvana selam göndermekte ve gül bahçesine sahip çıkmasını, onu korumasını öğütlemektedir. Kötü niyetli insanlardan çekinmesini ve bahçeye el uzatmamasını istemektedir. Bilindiği gibi bağ ve bahçelere hayvan girmesi bahçeye zarar vermektedir. Rahîmî, tepinip duran, bahçedeki yeşilleri ezen hayvanların da bahçeye ayak basmaması hususunda bahçıvanı ikaz etmektedir.

**5 Revân mı dem-be-dem ol Kaz Tağınun Akca suları
Göricek ol gözi giryâna benden çok selâm eyle**

Revân (f.s) : yürüyen giden akan su gibi akıp giden.

Dem-be-dem (f.b. zf) : vakit vakit, daima.

Giryân (f.i) : ağlayıcı, ağlayan.

Kaz Dağı'nın beyaz suları hala akmakta mı? (daima akıp gider mi?) o gözü yaşlıyı görünce benden çok selam söyle.

Çanakkale ve Balıkesir illeri arasında yer alan Kaz Dağı, yaz kış oldukça yağış alan bir yöremizdir. Her yanından bir başka pınar çağlayan bu yöreye halk arasında “bin pınarlı ida” denmesinin sebebi de budur. Yine Balıkesir'in Edremit ilçesine bağlı bir belde olan Akçay, Kaz Dağlarının eteklerinde kurulu bir su beldesidir.

Rahîmî, beytinde Kaz Dağı'nın sularının akıp akmadığı hakkında soru sormakta ve Kaz Dağı'nın Akça suları derken Akçay'ı kastetmektedir. Aynı zamanda Rahîmî'nin “Akça” kelimesini tevriyeli kullandığını görüyoruz. Çünkü o yörede sular bembeyaz akmaktadır. Rahîmî, gözü yaşlıyı görünce benden selam söyle derken Kaz Dağı'nın bembeyaz akan sularını kastetmektedir.

Beyitte birinci mısranın “mı” soru eki ile bir soru cümlesi olarak kuruluşundan, şairin istifham sanatına başvurduğunu görüyoruz. Aynı zamanda beyitte, “gözi giryân” ifadesi ile Kaz Dağı'nın suları ağlayan göze benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda şair, Kaz Dağı'nın sularının daima akma sebebini onun ağlamasına bağlayarak hem bir teşhis hem de hüsn-i ta'lîl sanatı örneği vermektedir.

**6 'Acebdür kekbîrün (?) başına gün toğmaz ay toğdı
Hele ol kûşe-i seyrâna benden çok selâm eyle**

Kûşe/gûşe (f.i) : köşe, bucak.

Seyrân (a.i) : gezinme 2- bakıp seyretme.

Kebkebirin başına güneşin doğmayıp ayın doğması aceptir. Hele o seyrana çıkılan köşeye benden çok selam et.

**7 Gözi âhûlarıyla eyü mi hem ayu kulağı
Varup ol mesken-i Eslâna benden çok selâm eyle**

Âhû (f.i.c) : ceylan, karaca mec: güzellerin gözü.

Mesken (a.i) : sakin olacak, oturulacak yer.

Ayı kulağı, ahu gözlü güzellerle hoş mudur? O, Eslan meskenine varıp benden çok selam et.

**8 Sözi uzatmayalum şehr-i Kütahiyeye varup
Gülistân u gül-i handâna benden çok selâm eyle**

Gülistan (f.b.i) : gül bahçesi, gül tarlası.

Handân (f.s) : gülen, gülücü, güler; sevinçli.

Sözü daha fazla uzatmıyayım. Kütahya'ya varıp, gül bahçesine ve şen sevinçli gülen güle benden çok selam söyle.

Divân şiirinde sevgilinin mekanı gül bahçesidir. Sevgili ise bu gül bahçesinin en güzel, en şen gülüdür. Rahîmî, lafi fazla uzatmak istememektedir. Kütahyalı olarak bilinen şairimiz Kütahya şehrini, oradaki gül bahçesine ve gül bahçesinin şen ve sevinçli gülüne selam etmektedir.

**9 Varup Sultân Emîrün merkad-i pâkine yüzler sür
Kulı kurbânyuz şâhâna benden çok selâm eyle**

Merkad (a.i) : mezar, kabir (yatacak uyunacak yer).

Pâk (f.s) : temiz, arık, pâk.

Şâhân (f.i.c) . şahlar.

*Emir Sultan'ın mezarına (kabrine) gidip yüz sür, kulu kurbanıyız padişahın!
Padişaha benden selam söyle.*

Emir Sultan, (1368-1430) Osmanlıların kuruluş devrinde Bursa'da yaşamış olan büyük âlim ve evliya. Hicri 770 (1368) yılında Buhara'da doğan Emir Sultan 833 (1430) tarihinde Bursa'da vefat etmiştir. Soyu peygamberin torunu Hüseyin'e dayanır. İsmi, Muhammed bin Ali, lakabı, Şemsüddin'dir. Ona, Buhara'da doğduğu için "Muhammed Buhari", Seyyid olduğu için "Emir Buhari", Yıldırım Bayezid Han'ın damadı olduktan sonra da "Emir Sultan" denilmiştir. Bursa'ya 1391' de göç eden Emir Sultan, Yıldırım Bayezid'in kızı Hundi Hatun'la evlenmiştir. 1430'da Bursa'da vebadan vefat etmiştir. Türbesi Emir Sultan Camii yanındadır.

Tarihteki önemli şahsiyetlerin mezarlarını ziyaret edip, türbelerine yüz sürmek günümüzde gelenek haline gelmiştir. Rahîmî de Emir Sultan'ın mezarına gidip yüz sürmeyi istemekte ve ona olan bağlılığını dile getirerek padişahına selam iletmektedir.

10 Yetişünler Hızırlık eyleyüp gâ'ib erenlerle Velâyet zâhir itmiş câna benden çok selâm eyle

Ga'ib (a.s) : görünmeyen, hazır olmayan, yok olan, kayıp.

Velâyet (a.i) : velilik, ermişlik.

Zâhir (a.s) : görünen, görünücü, açık, belli, meydanda, belli 2- elbette şüphesiz öyledir ya 3- galiba, zannederim, umarım, umulur ki 4- görünüşe göre, anlaşılan, meğer.

Görünmeyen (bilinmeyen) erenlere Allah dostuna velilik edenlere benden selam söyle. Hızır Aleyhisselâm gibi yardım edip yetişsinler.

Hızır, Divân şiirinde pek çok mazmun ve telmih vazgeçilmez unsurlarından biridir. Rivayete göre âb-ı hayâtı içerek ölmelik sırrına erişen peygamber veya veli olduğu hususlarında ihtilaf bulunan kutsal bir kişidir. Hızır inancı neredeyse bütün toplumlarda izine rastlanan, bilhassa İslam kültür dairesinde kendisine çok büyük önemler atfedilen, Kehf suresinde Hz. Musâ'nın macerasının anlatıldığı bölümde, Hz. Musâ'ya rehberlik ve önderlik yaptığına inanılan önemli, önemli olduğu kadar da esrarengiz bir inançtır. Ölmelik sırrına vakıf olduğundan hala yaşadığına ve darda kalanlara yardıma koştuğuna dair pek çok rivayetler vardır. Hızır inancı bilhassa halk kültüründe çok geniş bir yer edinmiş, gündelik hayattan, halk edebiyatındaki edebi

mahsüllere kadar hayatın hemen her alanına nüfuz etmiş, tekke ve tasavvuf edebiyatında pek çok önemli sembollere konu olmuş bir inanç ve kabuller dairesini oluşturmaktadır (Tökel, 2000: 36).

Hızır, şahıs, mefhum ve sembolük bir unsur olarak divân şiirinde çok değişik teşbih, telmih ve istiareler cihetiyle kullanılır ve şairler bu kelime ile adeta sınırsız bir semboller âlemi oluştururlardı. Hz. Musâ ile olan yolculuğu, bu yolculuk akabinde ayrılışları, İskender'le olan macerası, âb-ı hayatı içmiş olması, Hızır ve yeşil kelimelerinin ilişkisi, kıyamete kadar yaşayacak olması, denizde darda kalanlara yardım ettiği inancı vesileleri ile pek çok değişik suretle divân şiirinde söz konusu edilmiştir (Pala, 2003: 372). Divân şairleri şiirlerinde çoğunlukla darda kalanların yardımına koşan Hızır'ın adını zikrederek veya Allah dostu olan erenlerden yardım isteyerek onlardan meded umarlar. Rahîmî de şiirinde bu geleneği devam ettirmiş, onlara selam ileterek onlardan yardımına koşmalarını istemiştir.

Beyitte Hızır'ın darda kalanların yardımına koşma hadisesine telmihte bulunulmuştur.

11 Gider adam bulursan Anğara şehrine lutf eyle Huzûr-ı hazret-i erkâna benden çok selâm eyle

Hazret (a.i) : saygı saymak üzere büyüklere verilen unvan.

Erkân (a.i) : esaslar, destekler, direkler, sütunlar 2- reisler.

Ankara şehrine giden birisini bulursan, (bana) bir iyilik yap. Saygıdeğer reislerin huzuruna çık ve benden çok selam söyle.

Rahîmî, bu beytinde Ankara iline giden birisinin olup olmadığını sormakta ve gidecek birisi varsa ondan bir iyilik yapmasını beklemektedir. 16. yüzyılda Ankara siyasî ve kültürel yönden hareketli bir yerleşim yeridir. Rahîmî, Ankara'da ikamet eden reislerle selam iletmektedir.

Günümüzde de insanlar, bulunduğu şehirden başka bir şehre giden birilerini buldukları vakit, çeşitli ısmarlamalarda bulunurlar.

12 Muhammed-hûy Yûsuf-rûy Ahmed-fehm ‘Îsâ-dem

Cenâb-ı ravza-i rıdvâna benden çok selâm eyle

Hûy (tabiat, mizaç, ahlak, adet.

Rûy (f.i) : tabiat, mizaç, ahlak, adet.

Fehm (a.i) : anlayış, anlayış.

Dem (f.i) : 1- soluk, nefes 2- içki 3- an, vakit, saat, zaman.

Ravza-i Rıdvân : Cennet.

Hz. Muhammed (s.a.v)’in ahlakına (tabiatına), Yûsuf’un güzel yüzüne, Ahmet’in anlayışına, Îsâ’nın nefesine ve Cenâb-ı Hakk’ın cennetine benden çok selam söyle.

Divân şiirinde peygamber sıkça bahis konusu olmuş, bir çok telmih, teşbih ve mazmuna kaynaklık etmiştir. Şüphesiz peygamberler arasında en çok bahsi geçen peygamber Hz. Muhammed’dir.

İslam peygamberi Hz. Muhammed Mustafa yaradılmışların en güzel ahlaklısıdır. O, hayatında bir defa olsun yalan söylemediği, vaadinden dönmediği için düşmanları tarafından dahi “Emîn” sıfatı ile anılmıştır. O, zikri ve fikri ile daima Allah’a karşı kamil bir teslimiyet içerisinde yaşamış, en büyük ruh huzurunu “gözümün nuru” dediği namazda bulmuştur. Her işi hamd ile biterdi. Bütün işlerinde Allah’a dua ve niyaz halinde olurdu. O, hayatında bir defa olsun kalp kırıcı bir söz ve davranışın sahibi olmamıştır. O, insanların en çok gönül alanı idi. Daima tatlı söz söyler, herkese güler yüz gösterirdi. Tevazu O’nda zirveleşmiştir. O, insanlar arasında zengin-fakir, asil-köle şeklinde bir ayırım yapmaz; yapılmasını da hoş karşılamazdı. O, kendisine dahi farklı bir muamele yapılmasını sevmezdi. Bir merhamet menbaı idi. Kalbi bütün canlılara karşı şefkatle çağlardı. Sevmek O’nun vasfıydı. Cihan tarihinde O’nun kadar sevmiş ve sevilmiş bir insan yoktu. O, Allah için sevişmenin en büyük ibadet olduğunu bildirmiş, şahsi düşmanlarına dahi muhabbetle sinesini açmıştı. O’nun ahlakı ilahî ahlak olan Kur’ân ahlakıydı. Cenâb-ı Hakk O’na; “sen yüce bir ahlak üzerindesin” (Kalem 4) buyurmuştur (Pala, 2003: 344).

Divân şiirinde bir çok telmih ve teşbihe konu olan bir diğ er peygamber ise Hz. Y usuf'tur. Y usuf, Div an şiirinde adı en çok zikredilen peygamberlerdendir. E siz güzelliğinden dolayı sevgili, Y usuf'a benzetilir. Kur' n'da Y usuf kıssasıyla ilgili temel motifler şairlerin de en çok kullandığı temsil ve mazmunlardandır. Y usuf'un eşsiz yüz güzelliğı bir çok beytin mazmununu oluşturur. Y usuf peygamber o kadar g zelmi  ki, ne tür yemek yese o yemek boğazından inerken dışarıdan görünürdü. G zelliğı ile, bir başka rivayete göre; Y usuf, bir yüksek yere çıktı, nikabın cemalinden götürdü, yüzünü açtı. Mısır kavmi Y usuf'un cemaline baktı. Karınları a  iken doydular, susuz iken sulandı (Tökel, 2000: 306-311).

Div n şiirinde bahsi geçen bir diğ er peygamber ise, kendisine İncil indirilen İ a peygamberdir. İ a, Cebr il'in Meryem'e  flediğı ruhtur. Bu yüzden neye dokunsa ona can verir, ölüleri diriltir. Körlerin gözünü açmak, çamurdan ku  yapıp can vermek, bebekken konuşmak gibi mucizeler göstermiştir. Edebiyatta bir çok yönleri ile ele alınır. Meryem'in İ a'ya gebe kalı ı, doğumu esnasında ve bebekken gerçekleşen olağ n st  haller, peygamberlik mucizeleri, özellikle elle dokunması (mesh) ve nefesi ile k rleri gördürüp hastaları iyi etmesi, ölüleri diriltmesi gibi bir çok yönlerden eski şiirimizde çeşitli hayal ve sembollere konu olmuştur (Pala, 2003: 248).

Rah m , Hz. Muhammed'in güzel ahlakını, Hz. Y usuf'un güzelliğini ve Hz. İ a'nın nefesini anarak şiirine kuvvet kazandırmıştır. Selam vermede peygamberlerin adlarını ve özelliklerini sıraladığı gibi Allah'ın cennetine de selam iletmektedir.

Cennet, "gölgelik, bahçe" anlamında olup, ahirette müminlerin gidecekleri yerdir. Oraya girenler istediklerini hemen önlerinde hazır bulurlar. Asla ya lanmazlar. Sonsuz nimetlere kavu urlar. Div n edebiyatında çok zaman karşımıza çıkan cennet, sevgilinin sarayı, bahçesi, mahallesidir. Ayrıca güzel yerler de cennete teşbih edilir. Bunun yanında Allah'ın cemalinin cennette g r leceğı inancı vardır.

Beyit tatamiyle telmih üzerine kuruludur. Hz. Muhammed'in ahlakına, Hz. Y usuf'un güzelliğine, İ a'nın nefesine ve cennete telmihte bulunulmuştur.

**13 Yüzün ur ol Cenâb-ı ‘Âliye ben ‘abd-i ednâdan
Varup ol ‘ârif-i sultâna benden çok selâm eyle**

‘Abd (a.i) : köle, kul.

Ednâ (a.s.c) : pek aşağı, en bayağı, çok alçak 2- az, pek az.

Ârif (a.s.c) : bilen, bilgili, irfan sahibi.

Varıp, cömert ve irfan sahibi olan o Sultan’a benden çok selam söyle. Ben o yüzü nur olan yüceler yücesinin en aşağı (en bayağı) kölesiyim.

Divân şiirinde insan güzelliği, metafizik bir mahiyet içinde nûr olarak telakki edilir. Bu ışık, her şey, her yer ve her zaman içinde değişkenlik gösterebilir (Pala, 2003: 375).

Rahîmî için sevgilinin yüzü nurludur. O, cömert ve ihsan sahibi bir sultandır. Divân şiirinde âşık, sevgilinin kapısında adeta bir köledir. Ve âşık sevgiliye olan aşkını alatabilmek için kendisini, en aşağı bir köle olarak ifade eder. Rahîmî de o nur yüzlü sevgilinin kölesidir. O nur yüzlüye, cömertlik ve irfan sahibi sultanına selam göndermektedir.

**14 Husûsâ kethüdâ-yı ‘asker-i şahı Mehemed Beg
Ser-âmed server-i meydâna benden çok selâm eyle**

Hususâ (a. zf) : koskoca, ayrıca.

Kethûda : kahya.

Ser-âmed (f.b.s.c) : başta bulunan ileri giden.

Server (f.i.c) : baş, başkan, reis ulu.

Özellikle, askerlerin komutanı olan kahya Mehmet Bey’e, başta bulunan o (ulu) reise benden ayrıca (özel olarak) çok selam söyle

Rahîmî, kahya olan Mehmet Bey’e özel bir selam iletmektedir. Verdiği selamın hususî olduğunu, verdiği diğer selamlardan başkaca olduğunu dile getirerek, Mehmet Bey’e olan hürmet ve muhabbetini ifade etmektedir. O ki askerlerin başıdır. Bulunduğu

yerin en ileri gelenlerinden olan Mehmet Bey'e gönderilen selam da mevkisi gibi yüksek değer ve kıymette olmalıdır.

Beyitte geçen "ser-âmed, server ve kethudâ" kelimeleri arasında tenâsüp söz konusudur.

**15 Cihân bâğında ber-hurdâr-ı 'ömr ola budakları
Özi ol menba'-ı ihsâna benden çok selâm eyle**

Ber-hurdâr (f.b.s) : berhudar olan, mesut olan, onma.

Menba' (a.i) : menba'lar, kaynaklar.

İhsân (a.i) : iyilik etme 2- bağış, bağışlama 3- verilen, bağışlanan şey 4- lütuf, iyilik.

İyilik ve güzellik kaynağının özü olana benden çok selam söyle. Dünya bahçesinde bulunan dallarının ve budaklarının ömrü uzun ve mutlu olsun.

Divân şiirinde sevgili, dünyadaki bütün güzelliklerin kaynağıdır. Kainatta güzel sayılabilecek ne varsa sevgiliden tezahür eder. Ve âşık bu sebepten ona minnettardır. Tüm güzelliklerin sebebi odur çünkü. Bu yüzden Rahîmî de cihandaki tüm güzelliklerin kaynağı olarak gördüğü sevgilisine selam söylemektedir.

Divân şiirinde bu dünya çoğunlukla bir bahçe, sevgili de bu bahçenin en güzel gülü ve güzellik kaynağıdır. Şair bu güzelliklere kaynaklık eden sevgiliye dua ederek, bu güzelliklerin ömrünün uzun olmasını temenni eder.

**16 Şerîf ismi mübârek fâl olupdur ehl-i hâcâta
'Ali Beg ol şeh-i merdâna benden çok selâm eyle**

Şerîf (a.s.c) : 1 şerefli, mübarek, kutsal 2- soylu, temiz.

Mübârek (a.s) : bereketli, feyzli.

Hâcât (a.i) : istekler, dilekler.

Merdân (f.i.c) : mertler, insanlar, erkekler, yiğitler 2- bir şeyit ney

İstek (dilek) sahiplerine Şerif ismi kutsal, uğurlu ve talihli olmuştur. Cesurlukta en baş olan Ali Bey'e benden çok selam söyle.

Şerîf, Peygamberimizin torunu Hz. Hasan'ın soyundan gelen kişilere verilen ünvandır, “şerefli” anlamına gelmektedir. Rahîmî, muradı olanlar için istek ve dileklerini talep ederken Şerîf ismini kullanmalarının onlara uğurlu, talihli geldiğini ifade eder. Çünkü bu kelime kutsaldır. Allah katında duaların kabulü istenirken kimi peygamberlerin veya velîlerin isimleri anılarak duaya kuvvet kazandırılır. Rahîmî de dileklerinin kabulü için Şerîf isminin kutsallığının ona uğur getirdiğini ifade eder.

Şâh-ı Merdân, Hz. Ali için kullanılan bir ifadedir. Rivayete göre kainatın sırrı Kur'ân' da, Kur'ân'ın sırrı besmelede, besmelenin sırrı “b” harfinde b'nin sırrı, altındaki noktada ve noktanın sırrı da Ali'dedir. Peygamberimiz, “Ben ilmin şerhiyim Ali de onun kapısıdır. O halde ilim isteyen kimse kapıya gelsin” buyurmuştur. Onun, edebiyatımızda gerek kahramanlık ve gerekse velîlik, imamlık yönleriyle bir çok teşbihlere konu edildiğini görürüz. Şairler övecekleri kişileri bir çok bakımdan Ali'ye benzetirler. Hele övülen kişinin adı da Ali ise beyitler telmih, tevriye, teşbih, tenâsüp vb. sanatlarla şiirlerine ahenk ve mana kazandırırılar (Pala, 2003: 29). Rahîmî'nin mertlik ve cesurlukta önder saydığı Ali Bey'e selamını iletmektedir. Aynı zamanda Rahîmî, Hz. Ali'nin kahramanlığına işaret etmektedir.

Beyitte geçen “Ali Beg” ve “Şeh-i merdân” ifadeleri arasında tenâsüp söz konusudur. Bunun yanında “Şeh-i merdân” ifadesi kullanılarak istiare yoluyla Hz. Ali kast edilmiştir.

17 Emîn-i defterine cümle hem küttâb-ı dîvâna Kamu çavuşa derbânına benden çok selâm eyle

Küttab (a.i) : katipler, yazıcılar.

Derbân (f.b.s) : kapıcı, kapıya bakan

Şüphe edilmeyen (dosdoğru olan) defterine, yazı işleri meclisine ve kapıda duran tüm çavuşlarına benden çok selam söyle.

Rahîmî, “emîn-i defter” ifadesiyle amel defterine işaret etmektedir. Amel defteri; insanların dünyada yaptıkları iyi kötü bütün işlerin yazıldığı defterdir. “Kirâmen-Kâtibîn” adı verilen iki yazıcı melek tarafından kaydedilen bu amellerin kıyamet gününde hesabı görülür. İyilikleri yazan melek (Kirâmen) insanın sağ yanında, kötülükleri yazan melek ise (Kâtibîn) sol yanında bulunur. Namazın sonunda her iki yana verilen selamları bu melekler alırlarmış. Kıyamette inanmışların ve iyi amelli olanların defteri sağ yanından; kötü amelli olanlarınsa ise sol yanında verilecektir. Kur’ân-ı Kerîm’in bazı ayetlerinde bundan bahsedilir (Pala, 2003: 32).

Rahîmî, amel defterinin dosdoğru, ve eksiksiz olduğunu ifade ederek bu amel defterine ve bu deftere yazı yazmakla görevli meleklerle ve cennetin kapısında durduğu inanılan meleğe, selam iletmektedir.

Beyitte geçen “emîn-i defter” istiâre yoluyla amel defterini işaret eder. Yine aynı yolla “küttab-ı divân” ifadesinde istiâre yoluyla insanların bu dünyada yapıp ettiklerini yazmakla görevli olan “Kirâmen ve Kâtibîn” kastedilmiştir.

18 **Mu‘azzam h^vâce-i ‘irfân-ı Mevlânâ vü evlâya Firâkı vâ‘iz-i Kur’ân’a benden çok selâm eyle**

Mu‘azzam (a.s) : 1- kocaman, koca 2- ulu, koskoca.

Hâce (f.i.c) : hoca efendi, ağa, çelebi, sahip, muallim, molla, ev sahibi 3- tüccar.

‘İrfân (a.i) : bilme, anlaşma 2- tas.

Evlâ (a.i) : daha uygun, daha layık, daha iyi, üstün.

Firâk (a.i) : 1- ayrılma, ayrılma; sevişenlerin ayrılığı 2- hüzn, keder, sıkıntı.

Va‘iz (a.s.i.c) : dini öğütlerde bulunan.

Büyük ilim ve irfan sahibi mollalara ve Kur’an vaizi olanlara benden çok selam et.

19 Firâk-ı dostân gâyetde müşkil derd imiş cânâ
Meded bir çâre kıl dermâna benden çok selâm eyle

Firâk (a.i) :1- ayrılma, ayrılma; sevişenlerin ayrılığı 2- hüzün, keder, sıkıntı.

Müşkil (a.s.c) : güç, zor, çetin 2- engel, güçlük, zorluk, çetinlik.

Derd (f.i) : dert, keder, kasavet, tasa, kaygı 2- acı, ağrı, sızı.

Meded (a.i) : yardım, imdat 2- aman, eyvah!

Dermân (f.i) : ilaç 2- çere 3- tokat, kuvvet, güç.

Dosttan ayrılmak ruha (cana) gerçekten de büyük ve zorlu bir dertmiş. Yardım edecek, bir çare bulacak olana, derdimin dermanına benden çok selam söyle.

Dost, sevgili, divân şiirinin baş kişisidir. Can, cânan, cânâne, yâr, mahbûb, habîb, ma’şuk, güzel, hûb, hûbân vs. kelimeler, çok zaman istiare yoluyla sevgilinin ifadesinde kullanılır. Divân şiirinde dost, daima yüceltilir. Adeta ondan bahsetmenin gayesi de budur. Dostun olmadığı yer, cennet bile olsa değeri yoktur. İki cihân ona feda edilir. Onun varlığı bütün acıları unutturur (Pala, 2003: 415). Dosttan gelen en büyük acı ve ızdırıp onun ayrılığıdır. Bu, âşığa çok büyük bir acıdır. Âşık, dostuna kavuşacağı günü yani vuslatı bekler ve bu durumdan şikayetçi değildir. Çünkü âşığın yarası da ilacı da dosttadır.

Rahîmî, dosttan ayrılmanın ne kadar zor bir iş olduğunu, bu ayrılığın ruhuna ve gönlüne verdiği acı ve ızdırabı dile getirmektedir. Dost ayrılığı ona ağır gelmektedir. Ve bu derdine derman olacak olana yani dostuna selam iletmektedir.

Beyitte geçen “derd” ve “dermân” kelimeleri arasında tezat vardır. Bunun yanında “meded”, “çâre”, “dermân” kelimeleri arasında tenâsüp vardır.

**20 Meveddetde Hudâ âgâhdur dil ana mahlasdur
Güzîn-i zübde-i 'îrfâna benden çok selâm eyle**

Meveddet (a.i) : sevme, sevgi.

Hudâ (f. h. i) : Tanrı.

Âgâh (f.s.c) : bilgili, haberli, uyanık.

Mahlas (a.i) : halas olunacak, kurtulacak yer.

Güzîn (f.s) : seçen, seçilmiş, seçkin, beğenilmiş.

Zübde (a.i) : bir şeyin en seçkin parçası 2- öz, özet, sonuç.

İrfân (a.i) : bilme, anlama 2- tas: ilahi bir feyiz olarak kainatın sırlarını bilme kudretli
3- kültür.

Gönüldeki sevgiden Hudâ haberdardır. Bu onun mahlasıdır. Kainatın sırlarını bilme kudretine sahip, seçilmiş (seçkin) olana benden çok selam söyle.

Rahîmî, kainatın tüm sırrını bilme kudretine sahip olan Allah'ın insanların gönlünden geçenleri de bileceğine işaret eder. Çünkü O Alîm'dir. Her şeyi bilicidir. O'nun izni olmadan bir yaprak bile kıpırdamaz. İnsanın içindeki ve dışındakini bilir. O her şeye hakimdir. O'ndan gizli hiçbir şey var olamaz. Rahîmî, bu ilahi sırra erişen irfan sahibini seçilmiş olarak görmekte ve selam göndermektedir.

**21 Kadîmî hem-civârum hem-nişînüm hem-rehüm cânım
Emîn-i sâbık-ı a'yâna benden çok selâm eyle**

Kadim (a.s.c) : eski.

Hem-civâr (f. a.b.i) : komşu.

Hem-nişîn (f.b.s) : beraber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş.

Hem-râh (f.b.i. c) : yoldaş, yol arkadaşı.

Sâbık (a.s) : geçen, geçici, geçmiş.

Â'yân (a.i) : 1- gözler 2- bir memleketin ileri gelenleri.

Eski komşularıma, beraber oturup kalktığım arkadaşlarıma, yoldaşlarıma, canım dostlarıma, memleketin rütbece ileri gelen güvenilir kimselerine benden çok selam söyle

Rahîmî, beytinde bir zamanlar birlikte vakit geçirdiği komşularına, dostlarına, arkadaşlarına, yoldaşlarına selam iletmekte, aynı zamanda bu dostlarının bulunduğu şehirde güvenilir kimseler olan, rütbece ileri gelenlere de selamını iletmektedir. Rahîmî memleketine hasrettir. Aynı zamanda bu memlekette bulunan dosları, arkadaşları, gayet güvenilir kişilerdir. Birlikte hoş vakit geçirmişlerdir ve şair bu günlere özlem duymaktadır.

22 Şeref burcında rahşân mı yine ol tâli'-i mes'ûd Huzûr-ı ahteri dîvâna benden çok selâm eyle

Şeref (a.i) : 1- büyüklük, yükseklik, ululuk 2- övünme 3- üstünlük.

Rahşân (f.s) : parlak.

Tâli (a.s) : sonradan gelen; bir şeyin arkası sıra giden 2- ikinci derecede olan.

Mes'ud (a.s) : saadetli, bahtlı, bahtiyar, ulu.

Ahter (f.i.c) : yıldız.

O doğan kutlu (ay) şeref burcunda yine parlak mı? Mutluluk ve huzur veren yıldızlar meclisine benden çok selam söyle.

Divân şiirinde gök cisimleri ve gökyüzü ile ilgili tüm nesnelere, şairlerce sıkça bahis konusu olmuştur.

Divân şiirinde sitâre, ahter, kevkeb, necm gibi eş anlamlarıyla karşımıza çıkan yıldız, çoğu kez parlaklığıyla ön plandadır. Özellikle çokluk, yuvarlaklık vs. ilişkiler üzerine kurulan bu benzetmelerden en çok kullanılanı yıldızın parlak olmasıdır (Pala, 2003: 495). Rahîmî, gökyüzündeki parlak aya ve yıldızlara selam iletmekte ve parlaklıklarını bildiği ve beytinde de dile getirdiği halde parlak olup olmadıklarını sorgulamaktadır.

Beyitte geçen “rahşân mı?” ifadesinde istifhâm vardır. Aynı zamanda “ahter, rahşân” kelimeleri arasında tenâsüp söz konusudur.

**23 Varıcak ey nesîm-i gülşen-i sıdk u safâ lutf it
Nesîmî kâtib-i dîvâna benden çok selâm eyle**

Nesîm (a.i) : hafif rüzgâr.

Gülşen (f.b.i) : gül bahçesi.

Sıdk (a.i) : doğruluk, gerçeklik 2- iç, yürek temizliği.

Safâ (a.i) : saflık, berraklık 2- gönül şenliği, kedersizlik, neş'e, zevk, eğlence.

Lutf (a.i) : hoşluk, güzellik 2- iyi muamele, iyilik.

Kâtib (a.i) : kitabet eden, yazan, yazıcı, usta yazıcı.

Divân (a.i) : büyük meclis.

Ey rüzgâr, gül bahçesine doğruluk, saflık, iyilik ve güzellik ver. Yazar Nesîmî'nin divânına varınca benden çok selam söyle.

Divân şiirinde nesîm sıkça bahsi geçen mazmunlardandır. Hafif rüzgâr anlamına gelen kelime, havanın hafifçe dalgalanması ve esmesi demektir. Divân şiirinde nesîm, sevgilinin kokusunu taşımaktadır. Sevgilinin mahallesine gider ve gelir. Ayrıca sevgilinin saçları ile sıkı bir alakası vardır. Bu bakımdan bir haberci kabul edilir. Ve âşık nesîm ile sevgilisinden haber alır (Pala, 2003: 370).

Nesîm, aynı zamanda goncayı güle çeviren rüzgârdır. Esişiyle gül bahçesini güle boğar. Gönlü kapalı goncanın gönlü açılır. Etrafına güzel kokular yayar ve gül bahçesini cennete çevirir. Şair bu yüzden nesîmden yani rüzgârdan esişiyle gül bahçesine güzellik ve saflık vermesini istemektedir. Bunun yanında şair, ikinci mısradaki şair Nesîmî'den bahsederek rüzgârdan, onun divânına gidip selam iletmesini istemektedir.

Nesîmî, XIV. yüzyılda, Anadolu'da Azerî Türkçesine yakın eser veren şairlerden biridir. Hurûfliğin kurucusu olan Fazlullâh Hurûfi'ye intisâp etmiş, bu inanışın yayılışında önemli rol oynamıştır. I. Murad zamanında Anadolu'ya gelerek Hacı Bayrâm-ı Velî'ye bağlanmak istemişse de kabul görmemiştir. Hayatının son döneminde Haleb'e gitmiş, burada Hurûfilik konusundaki taşkın tavrı nedeniyle 1404 tarihinde idam edilmiştir. Nesîmî'nin bilinen iki eseri Türkçe ve Farsça divânlarıdır. Şiirlerinde aşkı işlerken bir taraftan da Hurûfliğin tanımını yapmıştır. Nesîmî'nin, sahip

olduğu düşünceleri lirik bir boyutta ifade etmesi, akıcı, samimi, anlatım biçimine sahip olması, kendinden sonra gelen bir çok şairi etkilemiştir. Hatta bu özelliğin etkisi ile şiirleri Türkün coğrafyasında dilden dile dolaşmıştır (Mermer vd., 2006: 472).

Rahîmî, nesîm kelimesiyle sanatlı bir söyleyişi tercih etmiştir. Kelime tevriyeli bir şekilde kullanılmıştır. Şair hem şair olan Nesîmî'nin divânına selam göndermekte hem de bu selamı götüren rüzgâr olan nesîmden bahsetmektedir. Bunun yanında “ey” ifadesinde nida vardır.

**24 Baş açık yürüğüme tezkireci sahn-ı dîvânun
Baba Mahmûd-ı sâhib-hâna benden çok selâm eyle**

Tezkire (a.i) : tezkere, pusula 2- hükümetten alınan izin kağıdı.

Sahib (a.s.i.c) 1- sahib 2- bir vasfı olan 3- koruyan 4- bir iş yapmış olan.

Divân avlusunun başı açık yürüğü, tezkireci, ve han sahibi olan Baba Mahmud'a benden çok selam söyle.

Rahîmî Yörüklüğüyle bilinen han sahibi olan tezkireci Baba Mahmud'a selam iletmektedir. Ayrıca Rahîmî “başı açık yürüğüm” ifadesini kullanarak, Yörük kültürüne gönderme yapmaktadır. Bunun yanında Baba Mahmud'un han sahibi oluşu da maddi yönden etrafındaki diğer insanlara nazaran daha iyi durumda olduğunun göstergesidir.

Tezkire; pusula ya da hükümetten alınan izin kağıdı anlamına gelmektedir. Bu durumda Rahîmî'nin Baba Mahmud'tan tezkireci ifadesini kullanarak bahsetmesinden, hem bir tezkire sahibi olduğu, hem de hükümetten alınan izin kağıdının alındığı görevli olduğu manası çıkarılabilir.

**25 Du'âlar eyle çok çok Sâlih oğlu Sâlihe benden
Hatîb ü hâfız-ı Kur'ân'a benden çok selâm eyle**

Hatîb (a.i) : camide hutbe okuyan 2- güzel, düzgün konuşan kimse.

Hâfız (a.s) : hıfzeden, saklayan, koruyan 2- ezberleyen.

Salih oğlu Salih'e, benden çok dualar et. Camiide hutbe okuyana ve Kur'ân'ı baştan sona ezberleyene benden çok selam söyle.

Rahîmî, Kur'ân-ı Kerîm'i baştan sona ezbere bilen ve camide hutbe okuyan dostu Salih oğlu Salih'e selam iletmekte ve ona bol bol dualar etmektedir. Rahîmî, bu ifadeyle hafızlığa ve hatipliğe verdiği önemi ve saygıyı dile getirmektedir.

Beyitte geçen “du'a”, “hatîb”, “hâfız”, “Kur'ân” kelimeleri arasında tenâsüp vardır. Aynı zamanda “çok çok” ikilemesi de bir tekrîr örneğidir.

**26 Eyü mi hoş mı Fâzıl Feyzinün billâh nedür hâli
Sühanver 'ârif-i Yezdâna benden çok selâm eyle**

Fâzıl (a.s.c) : fazileti, fazilet sahibi, erdemli, faik, üstün.

Feyz (a.i) : 1- suyun taşıp akması 2- bolluk, çokluk, verimlilik, fazlalık, gürlük, ilerleme, çoğalma 3- ilim, irfan.

Billâh (a. zf) : Allah için.

Sühan-ver (f.b.s) : düzgün konuşan.

Ârif (a.s.c) : bilen, bilgili, İrfan sahibi.

Fâzıl Feyzi'nin hali iyi midir, hoş mudur? Hayır ilahına benden çok selam söyle.

Rahîmî, beytin birinci mısraında Allah rızası için güzel konuşan ve O'nun faziletlerini anlatan irfan sahibi olanların halini merak etmektedir. Tüm hal ve davranışlarıyla erdemli olana ve bunu Allah için yapana selam iletmektedir. Allah için hayır yapmanın önemini vurgulayan Rahîmî, güzel konuşmanın bile Allah katında bir hayır olduğuna işaret eder. Hayırların en güzelini yapan ve cümle hayırların ilahını anarak selam iletmektedir.

Beyitte birinci mısra “eyü mi”, “hoş mi”, “nedür” soru ifadeleri ile kurulmuştur. Dolayısıyla bu ifadelerde istifhâm söz konusudur. “Fâzıl, feyz ve arîf” kelimeleri arasında tenâsüp söz konusudur.

27 **Safâyıla sürelden Ka‘beye yüz bin yaşamışdur
Hatîb-i câmi‘-i sultâna benden çok selâm eyle**

Safâ (a.i) : saflık, berraklık 2- gönül şenliği, kedersizlik, neş’e zevk, eğlenceli.

Safa (a.h.i) : Mekke civarında bir yer olup hacılar burası ile Merve denilen yer arasında Hz. Hacer’in gidiş geliş hareketini remzederek dört defa gidip, üç defa gelirler.

Hatîb (a.i) camide hutbe okuyan 2- güzel, düzgün konuşan kimse.

Kâbe’nin saflığına, berraklığına, el yüz sürenler yüzbin yıl yaşamıştır. Sultanın camiinde hutbe okuyana benden selam söyle.

Kâbe; Mekke’de Hârem-i Şerîf’in içinde bulunan kutsal bina. Beytullâh, Beytü’l-Hârem, Kâ’beytullâh adlarıyla da bilinir. Kâbe, Mekke civarındaki dağlardan alınan siyah taşlarla bina edilmiştir. İbrahim peygamber ile oğlu İsmail peygamber tarafından bugünkü yerine inşa edilmiş olup cahiliye devrinde tamir görmüştür. Cahiliye devrinde burası putlarla dolu kutsal bir yer olarak kullanılmaktaydı. Rivayete göre Kâbe, Nûh Tufanı’ndan önce de şimdiki yerinde mevcuttu. Ve Âdem peygamber zamanında itibaren dünyadaydı. Nûh Tufanı’nda her yer su ile kaplanmadan önce Allah o binayı bugün tam Kâbe’nin üzerinde göğe çekmiştir. Buna Beyt-i Ma’mur denir. Tufandan sonra Nûh Peygamber tarafından eski yerine inşa edilmiştir. Mekke’nin fethinden sonra Kâbe, putlardan temizlenmiş ve hicretin ikinci yılında Müslümanların kiblesi olarak belirlenmiştir. Kâbe’yi belli zamanda ziyarete Hac denir. Kâbe’nin Mizâb (altınoluk) denen saçağı, Astâr-ı Kâbe denen kara örtüsü, zezem suyu, Hac vs., divan şiirinde geniş çağrışımlara yol açan konulardan olmuştur. Tasavvufa göre Kâbe bir semboldür. Asıl Kâbe gönüldür. İlahi aşk, gönülde tecelli ettiği için de gönül ile benzerlik kurulur. Edebiyatta aşk, sevgi, güzellik, kavuşma vs. imajlar için Kâbe adı çokça anılır. Özellikle tenasüp yoluyla çokça kullanılır. Sevgilinin yüzü ve mahallesi Kâbe’ye benzetilir. Âşık orada dolaşmakla Kâbe’yi tavaf etmiş olur (Pala, 2003: 258).

Şair, hacda, hacıların Kâbe’nin, Astâr-ı Kâbe denilen kara örtüsüne el yüz sürmelerini dile getirmiştir. Hacılar Kâbe’yi tavaf sırasında onun örtüsüne el yüz sürerek adeta şifa bulacaklarını düşünürler. İslam dinine göre hac yapan hacılar hac görevlerini layıkıyla tamamladıklarında, yeni doğan bir bebeğin ameli kadar temiz bir

amele kavuşurlar. Çünkü hac esnasında bolca tövbe ederler. Döndüklerinde yeniden doğmuş gibi olurlar. Rahîmî, bu ilgiden yola çıkarak Kâbe'ye el yüz sürerek saflık ve berraklık bulduğunu, yüzbin yıl yaşadığını ifade etmiştir. Şair aynı zamanda camisinde hutbe okuyan sultanına selam iletmektedir. Camilerde hutbe esnasında İslam dininin gerekleri ve Allah'ın farz kıldıklarından bahsedilir.

Beyitte geçen “safâ” kelimesi tevriyeli kullanılmıştır. Kelime saflık, berraklık manalarına geldiği gibi, Mekke civarında bir yer olup hacılar burası ile Merve denilen yer arasında Hz. Hacer'in gidiş geliş hareketini rezmettikleri yer manasına da gelir. Dolayısıyla söz konusu kelime bu manası ile düşünülürse “Kâbe” ve “Safâ” kelimeleri arasında tenasüp söz konusu olur. Ayrıca Kâbe'ye yüz sürenlerin yüzbin yıl yaşayacakları ifadesinde mübalâğa vardır.

28 ‘İbâdet Ka‘besinde Sa‘y ile kesb-i Safâ kılmış Karındaşum Hacı Şa‘bâna benden çok selâm eyle

Sa'y (a.i) : çalış, çabalama, gayret emek 2- geçinmek için iş işletme.

Kesb (a.i) : çalışıp, kazanma.

Safâ (a.i) : saflık, berraklık 2- gönül şenliği, kadersizlik, neş'e, zevk, eğlence.

İbadet Kâbe'sinde çalışıp çabalamayla (gayretle), gönül şenliğine kavuşmuş olan kardeşim Hacı Şabân'a benden çok selam söyle.

Rahîmî, kardeşim diye hitap ettiği Hacı Şabân'a selam iletmektedir. Rahîmî'ye göre o hac görevini yerine getirmiş, ibadetlerini yerine getirmek için çalışıp çabalamış ve gönül şenliğine, ferahlığına kavuşmuştur. Aynı zamanda şair, hacıların hac görevlerini yerine getirdikleri esnada Mekke'de bir yer olan Safâ tepesi ile Merve arasındaki gidiş gelişlerine de gönderme yaparak, kardeşi Hacı Şabân'ın bu görevini yerine getirdiğini ifade etmiştir. Rahîmî, görevini layıkıyla yerine getiren ve gönül ferahlığına kavuşan kardeşi Hacı Şabân'a selam söylemektedir.

Beyitte geçen “Safâ” kelimesinde tevriye vardır. Aynı zamanda “Kâbe” ile “Safâ” kelimeleri arasında tenasüp söz konusudur.

**29 Mürüvvet ma‘deni kân-ı keremdür Murtazâ hakkı
‘Ali Bengi Bege mestâna benden çok selâm eyle**

Mürüvvet (a.i) : insaniyet, mertlik, yiğitlik 2- cömertlik, iyiliksever.

Kân-ı kerem : kerem, bağış kaynağı.

Murtazâ (a.s) : irtizâ edilmiş, beğenilmiş, seçilmiş 2- Hz. Ali’nin lakabı.

Mestân (f.s.c) : sarhoşlar

Mertlik (yiğitlik), kerem ve bağış kaynağı olan Hz. Ali’ye aittir; onun hakkıdır. Onun aşkıyla sarhoş gibi olan Ali Bengi Bey’e benden çok selam söyle.

Divân şiiirinde hemen hemen her şairin divanında Çâr-yâr ve buna ilaveten Hz. Ali medhinde bir manzume bulunabilir. Ona ait bir çok menkıbe gerek nazım ve gerekse nesir edebiyat ürünlerini doldurmaktadır. Rivayete göre kainatın sırrı Kur’ân’da, Kur’ân’ın sırrı besmelede, besmelenin sırrı “b” harfinde “b”nin sırrı, altındaki noktada ve noktanın sırrı da Ali’dedir. Peygamberimiz, “Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır. O halde ilim isteyen kimse kapıya gelsin” buyurmuştur. Onun edebiyatımızda gerek kahramanlık, yiğitlik ve gerekse velilik ve imamlık yönleriyle bir çok teşbihlere konu edildiğini görüyoruz. Şairler övecekleri kişileri bir çok bakımdan Ali’ye benzetirler. Hele övülen kişinin adı Ali ise beyitler telmih, tevriye, teşbih, tenasüp vb. sanatlarla uzayıp gider (Pala, 2003: 28).

Rahîmî, lakabı esedü’llâh (Allah’ın aslanı), el-Galip (üstün gelen), ve Haydar (aslan) olan Hz. Ali’yi övmektedir. Mertlik ve yiğitlik ona aittir. Bunun yanında selam gönderdiği dostu Ali Bengi Bey’in adından dolayı Hz. Ali’nin övgüsüne başvurarak dostunu övmektedir. Ali Bengi Bey Hz. Ali’ye aşkı ve hayranlığıyla mest olmuş bir sarhoştur. Rahîmî, Allah’ın aslanına bu denli mest olan dostuna selam göndermektedir.

Beyitte şairin övdüğü Hz. Ali ile selam iletildiği Ali Bengi Bey’in isim benzerliğinden yararlanmasında tevriye söz konusudur. Bunun yanında “Murtâzâ” istiare yoluyla, Hz. Ali’dur.

**30 Hızır Bâlî mahabbet cem‘inün şem‘-i münîridür
Varup pür-şevk ile nûrâna benden çok selâm eyle**

Şem’: (a.i) : 1 balmumu 2-mum.

Münîr (a.s) : nurlandıran ışık veren, parlak.

Pür-şevk (f. a. b. s) : çok şevkli, çok heyecanlı.

Nurân (a.s) : nurlu, ışıklı.

Hızır Bâlî, sevgi (muhabbet) toplantısının nur saçan mumudur. Sevinç ve heyecanla o ışık saçana gidip benden çok selam söyle.

Divân şiirinde şem (mum), oldukça sık kullanılan mazmunlardandır. Çoğu zaman yanması, ışık kaynağı olması ile işlenir. Sık sık pervane ile anılır. Âşık pervane olunca sevgilinin yüzü ve yanağı mum olur. Âşık yanarken mum gibi yanıp erir. Mumun yanışı baştan ayağa doğru olur. Mumun bazen başı kesilir. Bundan başka yer yer lale, ay, güneş, âşık, gam, sine, göz, can, boyun, sevgili, sevgilinin yanağı, yüzü, vuslatı ve güzelliği de muma benzetilir. Etrafına ışık saçması dolayısıyla da mum, divân şiirinde bir çok teşbihe konu olmuştur.

Rahîmî, beytinde Hızır Bâlî’yi muhabbet toplantılarında ışık saçan bir muma benzetmekte, onun ilim ve irfanını övmektedir. İlâhi aşk ateşinin mumunu daima gönlünde yakan Hızır Bâlî, bu muhabbet toplantılarına ilim ve irfanını tıpkı mumun etrafına yaydığı ışık gibi yaymaktadır. Rahîmî, ışık kaynağı olan Hızır Bâlî’ye selam göndermektedir.

Beyitte “Hızır Bâlî”nin “şem’-i münîr”e benzetilmesinde teşbih-i belîğ yapılmıştır.

**31 Alay Begi özi çürük budağın sağ işi yokdur
Var ol hercâyı hayr oğlana benden çok selâm eyle**

Hercâî (f.i) : kararsız, sebatsız.

Hayr (a.s) : iyilik; iyi, faydalı iş; fayda.

Alay Beği özü çürük budağın sağ işi yoktur. O kararsız, hayırlı oğlana benden çok selam söyle.

**32 Acem-zâde Hızır Bâli Çelebi h^vâce-i ‘âlem
Varıcak ol ‘azîmü’ş-şâna benden çok selâm eyle**

Acem (a.i) : Arap olmayan, Araptan gayri olan kavim 2- İranlılar.

Zâde (f.i.c) : 1- evlat, oğul 2- insaniyetli doğru adam 3- “doğmuş meydana gelmiş” manalarıyla birleşik kelimeler yapar.

Hâce-i âlem : Peygamberimiz Hz. Muhammed.

Azîmü’ş-şân (a. b. s) : sanı, ünü, sanı büyük olan.

İranlı Hızır Bâli Çelebi’ye ve o şanı, ünü büyük olanın (Hz. Muhammed’in) yanına varınca benden çok selam söyle.

Hâce; hoca, efendi, ağa, çelebi, sahip manalarına gelmekle birlikte hâce-i âlem ifadesiyle Hz. Muhammed işaret edilmektedir. Rahîmî, İran’da doğmuş, herkesçe bilinen ve sevilen Hızır Bâli Çelebi’ye selamını iletirken, o şanı ve ünü büyük İslam dininin peygamberi olan Hz. Muhammed’e de selam iletmektedir.

İslam dininde salâtın yeri oldukça önemlidir. Müslümanların gerek namazlarında gerekse tüm ibadetlerinde peygamber efendimize salât-ı selâm göndermektedir. Salavât; Hz. Muhammed’e ve O’nun soyundan gelenlere okunan duâdır: “Allahümme salli alâ seyyidînâ Muhammedin ve alâ âli seyyidînâ Muhammed” (Efendimiz Muhammed’e ve onun soyuna sopuna salât ve selâm olsun). Müslümanlar günlük hayatlarında sıkça salavât getirmektedirler. Rahîmî de Hz. Muhammed’e ve onun soyuna selâm iletmektedir. Ayrıca Hızır Bâli Çelebi’nin de Hz. Muhammed

soyundan olduğu düşüncesindeyiz. Rahîmî bu sebeple Peygamber Efendimize ve onun soyundan olan Hızır Bâli Çelebi'ye selâm iletmektedir.

Beyitte geçen “h^vâce-i âlem” ifadesinde istiâre yoluyla Hz. Muhammed kastedilmiştir.

**33 Varursan H^vâce Nûre'd-dîne benden rûşenâlık kıl
Münevver kalb ile nûrâna benden çok selâm eyle**

Rûşen (f.s) : aydın, parlak 2- belli, meydanda.

Münevver (a.s) : tenvir edilmiş, nurlandırılmış, parlatılmış, aydınlatılmış, ışıklı 2- aydın (kimse).

Nurân (a.s) : nurlu, ışıklı.

Hoca Nureddîn'in yanına varırsan, benden aydınlık, parlaklık ve güzellik gönder. Nurlandırılmış kalp ile nurların cümlesine, nur saçana benden çok selam söyle.

Rahîmî'nin beytinde adını zikrettiği Hoca Nureddîn kalbi nurla dolu olan ve etrafını, tıpkı bir mum gibi aydınlatan bir şahsiyettir. Rahîmî, gönlünde ona karşı muhabbet beslemektedir.

Beyitte geçen “rûşen”, “münevver”, “nurân” kelimeleri arasında tenâsüp sanatı yapılmıştır.

**34 Eyü mi Mustafâ 'Îsâyı hoş mı kardeşi Kasım
Hele lutf eyle ol ihvana benden çok selâm eyle**

Lutf (a.i) : hoşluk, güzellik 2- iyi muamele; iyilik.

İhvân (a.i) : sadık, sanini, candan dostlar 2- bir tarikat arkadaşları.

Mustafâ ve Îsâ' nın kardeşi olan Kâsım iyi mi, hoş mu? Bana bir iyilik et de o samimi, candan dostlara benden çok selam söyle.

Rahîmî, dostlarına selam iletirken onların durumları hakkında merak içerisindedir. Mustafa ve İsâ'nın kardeşi Kâsım'ın hatrını sormaktadır. Mustafa, İsâ ve kardeşleri olan Kâsım, Rahîmî'nin en candan dostlarıdır ve kendisine bir iyilik yapılmasını ve bu samimi dostlarına selamının götürülmesini istemektedir.

Beyitte geçen “eyü mi”, “hoş mu” ifadelerinde istifhâm söz konusudur.

35 Muhammed ümmeti olup kosunlar tavr-ı 'İsâyı Var ol bî-'ahd ü bî-peymâna benden çok selâm eyle

Ümmet (a.i) : bir peygambere inanıp bağlanan cemaat, taife 2- bir dille konuşan insanların hepsi.

Tavr (a.i) : hal, eda, gidiş; davranış 2- yapmacık; gösteriş, büyüklük.

Ahd (a.i) : söz verme 2- and, yemin 3- devir, zaman, gün.

Peymân (f.i) : yemin, and.

Muhammed ümmetinden olup, İsâ'nın tavrını bıraksınlar. Var git o yeminsiz sözsüze benden çok selam söyle.

Rahîmî, bu beytinde çağrıda bulunmaktadır. Rahîmî “bî-ahd ü bî-peymân” ifadelerini kullanarak, yeminsiz ve sözsüzlere selam iletmektedir. Bu selam, Rahîmî tarafından onlara uyarı niteliğinde bir selamdır. Rahîmî bu ifadeyle “Bezm-i Elest'e” gönderme yapmaktadır.

Elest Bezmi, Allah ruhlar âlemini yarattığı zaman, bütün ruhlara hitaben “*Elestü bi- Rabbiküm*” (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) buyurunca ruhalar: “*Kalû: Belâ*” (Evet sen bizim Rabbimizsin.) dediler. İşte o zaman ikrar vermiş olan insanoğlu, dünya hayatına geldiği zaman bu verdiği söze sadık kalmalıdır. Çünkü Allah, sözünden dönen olmasın diye ruhları birbirine şahit tutmuştur. Bu olay Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılır (Arâf 171-172) (Pala, 2003:81).

Divân şairlerinin, şiirlerinde, maceralarına sıkça başvurduğu bir peygamber olan Hz. İsâ, İsrailoğullarının son peygamberidir. Kendisine İncil indirilmiştir. İsâ peygamber Cebrâil'in Meryem'e üflediği ruhtur. Bu nedenle neye dokunsa ona can verir, ölüleri diriltir. Körlerin gözünü açmak, çamurdan kuşlar yapıp, can vererek

uçurmak, bebekken konuşmak, su üstünde yürümek gibi gösterdiği mucizelerle, şairler tarafından sıkça telmih ve teşbih konusu olmuştur. 30 yaşında kendisine peygamberlik verilmiştir. 3 yıl müddetle halkı Allah yoluna çağırırsa da O'na inanan ve O'nun yolundan giden ancak on iki kişi olmuştur. Bu on iki kişiye "havârî" denir. Yahudiler onu öldürmeye kalkışınca havarîlerden biri onlara yardım etti. İsâ peygamber, bir eve gizlenmişti. Bulup bir tepeye çıkarıp, çarmıha germek istediler. Ancak, İsrailoğullarının gözüne, onu şikayet eden kişi İsâ suretinde göründü. Bu kişiyi çarmıha gererek öldürdüler. Hz. İsâ ise, melekler tarafından göğe kaldırıldı. Kendisine kıyamete kadar ömür verildi. Ahir zamanda Şam'a inecek ve halkı İslam dinine davet edecektir. Kıyamet alâmetlerinden biri de bu hadisedir. Yere inince Kudüs'te Deccâl'i öldürecek ve Tûr-ı Sinâ'ya çıkacaktır. O sırada Ye'cüc ve Me'cüc yeryüzünde fesat çıkaracaktır. Sonra kendisi de insanlarla beraber Tur'dan inecek ve adaletle hüküm sürecektir (Pala, 2003: 248).

Rahîmî, Hz. İsâ'nın insanlara olan çağrısını ve ahir zamanda, tekrar yeryüzüne inip insanları Hakk yoluna davetini hatırlatmakta ve herkesin bu yolda bulunmasını tavsiye etmektedir. Ayrıca, Hz. Muhammed ümmetinden olup da Hz. İsâ'nın çağırıldığı yola, gitmeyenlere uyarı niteliğinde bir selam iletmektedir ki, Elest Bezmi'nde verdikleri sözleri unuttukları için onlara yeminsiz sözsüz ifadesini kullanarak onları suçlamıştır.

Beyitte Hz. Muhammed ümmetine, Hz. İsâ'nın çağrısına telmih vardır. Bunun yanında, "ahd ve peymân" kelimeleri arasında tenâsüp vardır.

36 İştîdüm hayli bir bî-devletün yolında yelmişler Hücûm-ı cümle-i hayrâna benden çok selâm eyle

Hücûm (a.i) : saldırış, saldırma.

Cümle (a.i) : 1- bütün, hep, birikiş 2- fiil, fail (özne) ve mef'ûl (nesne) den meydana gelen manalı söz 3- sistem.

Hayrân (a.s) : şaşmış, şaşma kalmış, şaşırılmış 2- çok tutkun 3- afyon sarhoşu.

İşittim ki bir çok devletsiz, yolundan çıkmış. Bütün saldıran şaşırılmışlara çok selam söyle.

Rahîmî, yaşadığı dönemde şaşırılmış ve yoldan çıkmışların bulunduğunu, memleketin halinin iyiye gitmediğini, bir çok kişinin yolunu şaşırıldığını işitmiş ve bu duyduklarından dolayı büyük üzüntü içerisine girmiştir. Rahîmî, sadece sevdiklerine değil, küçük de olsa iğneleme amacıyla tüm yoldan çıkmış, şaşırılmışlara selam iletmektedir. Bu selam Rahîmî'ye göre bir ihtar niteliği taşımaktadır.

**37 Kızancı Mustafâsı hod kadîmi sevdigüm yârüm
Bütün dünyâda ol cânâna benden çok selâm eyle**

Hod (f.zm) : 1- kendi 3- boş zırhı, migfer.

Kadîm (a.s.c) : eski.

Cânân (f.s) : sevgili, gönül verilmiş 3- tas: Allah

Kızancı Mustafâ'nın kendisi en eski dostum, sevdiğim, sevgilimdir. Dünyadaki o bütün sevgililere benden çok selam söyle.

Rahîmî, en kadim dostlarından biri olan Kızancı Mustafâ'ya muhabbetle bağlıdır. Ona duyduğu sevgiyi dile getirirken, bu alemde onun gibi olan tüm dostlara selam iletmektedir.

Beyitte geçen “canan”, “sevdiğim”, “yârim” kelimeleri arasında tenâsüp vardır.

**38 Ser-i kûyma var dos toğrı ol serv-i hevâ-bahşun
Ser-âmed server-i hûbâna benden çok selâm eyle**

Ser-i kuy: sevgilinin bulunduğu yer.

Serv (f.i): servi, selvi 2- nec: sevgilinin boyu bosu.

Hevâ (a.i): heves, istek, arzu sevgi, hoşlanma.

Bahş (f.i): bağış, ihsan.

Ser-âmed (f.b.s.c): başta bulunan, ileri gelen.

Server (f.i.c): baş, başkan, reis, ulu.

Hûbân (f.s.c) : güzeller, iyiler.

Dosdoğru sevgilinin bulunduğu yere giderek, bağış ve ihsan isteğinde bulun. Güzellerin en ileri gelenine, güzellerin başkanına benden çok selam söyle.

Divân şiirinde “ser-i kûy” sıkça bahis konusu olan mazmunlardandır. Sevgilinin bulunduğu yer anlamına gelen kelime divân şairleri için şiirlerinin vazgeçilmez yapı taşlarından birisidir.

Âşık için kûy-i yârin önemi büyüktür. Âşık daima oraya ulaşmak, oradan hiç ayrılmamak ister. Ancak bu imkansız gibi görünür. Bu nedenle âşık birçok yolu denemek zorunda kalır. Sabâ yeline varır, yakarır. Orası hakkında haber alır. Sevgili, kûyunda bir sultandır. Orada herkes ona muhtaçtır. Onun sultanlığında her şey dört dörtlüktür. O kûyda asla aksayan bir şey yoktur. Âşık için orada bir dilenci olmak, dünyaya sultan olmaktan üstündür. Âşık sevdiğinin mahallesini gözyaşlarıyla sular. Mahallenin birçok yerde mecâz-ı mürsel yoluyla sevgili yerine kullanıldığı da olur. Şair sevgilinin kûyunu Kâbe, Mekke, harem, secdegâh, cennet, bâğ-ı cihân, ravzâ, gülşen, bostan, vs. olarak niteler. Ve her kelime için değişik ilgiler kurar. Âşık, Kâbe gibi sevgilinin mahallesini tavaf eder. Kâbe’nin yolları dikenli ve meşakkatlidir. Ve bu yola girip sevgiliyi göremediği için sevgiliye olan selamını verebilmek ve sevgiliden haber alabilmek için sabâ yelini kullanır (Pala, 2003: 292).

Divân şiirinde sevgilinin bulunduğu yer çoğunlukla gül bahçesi olarak nitelendirilir. Sevgili ise bu gül bahçesinin içerisindeki en güzel güldür. Yani çiçeklerin başkanı, en ileri gelenidir. Rahîmî, sabâ yelinden sevgilinin bulunduğu yere gitmesini ondan bağış ihsan istemesini dilemektedir. Ve güzellerin ileri gelenine, güzeller başkanına selam göndermektedir.

Beyitte geçen “ser” ifadesinde tekrîr vardır. Aynı zamanda “ser-âmed” “server-i hûbân” kelimelerinde istiâre yoluyla sevgili kastedilmiştir.

**39 Dil-ârâm oğlu hecriyle dil-ârâm eylemez gamdan
Kerem kıl ol dil-i şâdâna benden çok selâm eyle**

Dil-ârâm (f.b.s) : gönül alan, gönül kapan, gönül okşayan, gönlü dinlendiren.

Heer (a.i) : ayrılma, terk etme; ayrılık.

Kerem (a.i) : asalet, asilik, soyluluk 2- cömertlik, elaçıklığı, lütuf, bağış, bahşış.

Dil (f.i) : gönül, yürek, kalb.

Şâdân (f.s) : 1- sevinçli, keyifli 2- şad kimseler.

*Gönül kapan sevgilinin ayrılığıyla gelen gam ve tasadan, gönlüm dinlenmez.
Sen bir iyilik et bana ve bağışta bulun. O gönlü şen ve sevinçli olana benden çok selam
söyle.*

Divân şiirinde âşık, daima sevgiliye kavuşma arzusundadır. Âşığın en büyük derdi ve dert kaynağı hasrettir. O, ayrılık ve hasrete asla tahammül edemez. Ayrılık çekmek yerine sevgilinin bütün cefasını çekmeye hazırdır. Âşık bu hasretten dolayı ölümlü hastadır. Bu ayrılık, dünyayı onun başına zindan eder, belini bükerek, ihtiyarlatır. Ama âşık bundan şikayetçi değildir. Hatta bazen onun dert ve gamına da hasret çekilir. Divân şairleri şiirlerinin temelini oluşturan bu ayrılığı birçok yönlerden söz konusu etmişlerdir (Pala, 2003: 207). Rahîmî, sevgilisinin ayrılığı ile gam ve tasaya düşmüştür. Ve gönlü bir türlü ferahlamaz. Rahîmî, bu durumdan dolayı medet ummakta, kendi kederler içerisindeyken gönlü şen ve sevinçle dolan sevgilisinden iyilik istemektedir. Âşık bu hasretin gam ve tasasıyla yaşarken sevgili bu durumdan habersiz âşığı unutmuştur. Rahîmî, adeta sevgiliye kendisini hatırlatırcasına, halini sevgiliye göstermek istercesine sevgiliye selam göndermektedir.

Beyitte geçen “dil-ârâm” ifadesinin sıkça tekrarlanmasında tekrîr vardır. “Dil-i şâdân” ve “dil-arâm” ifadelerinde istiare yoluyla sevgili kastedilmiştir. Bunun yanında beyitte geçen “gam” ve “şâdân” kelimeleri arasında tezat vardır.

**40 Yüzi ak ola Kara Hamzanun sâdık muhibbümdür
Mahabbet ‘arza kıl dostâna benden çok selâm eyle**

Sâdık (a.s.c) : 1- soğru, gerçek 2- sadakatli, içten bağlılığı olan.

Muhibb (a.s) : 1- seven, sevgi besleyen dost.

‘Arz (a.i) : bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma.

Dostân (f.i.c) : dostlar.

Kara Hamza'nın yüzü ak pak (aydınlık) olsun. O benim en doğru (gerçek) dostumdur. Sevgi isteğinde bulunan dostlara benden çok selam söyle.

Rahîmî, gerçek dostum dediği Kara Hamza için yüzünün aydınlık ve parlak olması dileğinde bulunmaktadır. Bir kimsenin yüzünün ak ve parlak olması onun gönül ferahlığına, doğruluk ve güzelliğe eriştiğinin göstergesidir. Aynı zamanda kalbinin temizliği ile alakalı olarak yüzünün aydınlık ve parlak oluşu da söz konusudur. Rahîmî, dostunun adı her ne kadar Kara Hamza olsa da yüzünün ak, parlak olaması dileğindedir. Ve dostu Kara Hamza'ya olan muhabbeti ile birlikte tüm gerçek dostlara ve sevgi dileğinde bulunan tüm dostlarına selam iletmektedir.

Beyitte geçen “ak” ve “kara” kelimeleri arasında tezat söz konusudur.

**41 Açılmasın inen gül gibi bülbül oğluna söylen
Öte tursun var ol nâlâna benden çok selâm eyle**

Nâlân (f.s) : inleyici, inleyen.

Bülbül oğluna söyleyin böyle gül gibi açılmasın. O (bülbül gibi) öte dursun; ona benden çok selam söyleyin.

**42 Pîr Ahmed h^vâcenün ahvâli hoş mı nice şeh-sârum
Hem oğlu Seyfice toğana benden çok selâm eyle**

Hâce (f.i.c) : hoca, efendi, ağa, çelebi, sahip, muallim, profesör, öğretmen, müderris.

Ahvâl (a.i) : oluşlar, bulunuşlar, durumlar.

Şâh-sâr (f.b.s) : dallık, ağaçlık, koruluk.

Pir Ahmed Hoca'nın hali hoş mudur? Oğlu Seyfice doğana benden çok selam söyleyin.

**43 Nedür ahvâli râh-ı 'aşkda üftâde-i râhınun
Tarîkıyla varup her ana benden çok selâm eyle**

Ahvâl (a.i) : oluşlar, nuluşlar, durumlar.

Üflade (f.s.c) : düşmüş, düzgün, biçare 2- âşık

Tarîk (a.i) : 1- yol.

Senin yolunda olan biçare âşığın, hali nedir? Senin yoluna varan (yolunda olan) herkese benden çok selam söyle.

Divân şiirinde âşık sevgilinin yoluna kurban olmaya razıdır. Âşık bu yolda sevgiliye ulaşmak için canla başla çalışır. Çaresizdir. Belki ulaşamayacaktır, belki bu yolda yenik düşecektir, ama sevgilinin yolunda bu uğurda olmak ona en büyük tesellidir. Rahîmî, sevgilinin yolunda olan biçare âşığın halini merak etmektedir. Ve sevgilinin yolunda olan herkese selam iletmektedir. Beyitte ilk mısra da şair biçare âşığın halini sormaktadır.

Beyitteki “nedür” ifadesinde istifhâm sözkonusudur. Aynı zamanda “râh”, “tarîk” kelimeleri arasında tenâsüp vardır. Birinci mısra da “râh” kelimesinin sıkça kullanılması tekrîr sanatına örnek teşkil eder.

**44 Urus komiş adın avuş Hasan evvel fireng idi
Ne dobra bî-nevâ Yunan'a benden çok selâm eyle**

Bî-nevâ (f.b.s) : nasipsiz, çaresiz, zavallı, fakir, muhtaç.

Çavuş Hasan, önceden Urus adlı bir yabancıydı. O çaresiz Yunan'a benden çok selam söyle.

**45 Yaramaz ol kişidür ana eylik eylemek ister
Tuz etmek bilmez âhir yana benden çok selâm eyle**

Âhir (a.s.c) : son, sonraki, en sonra.

O yaramaz kişiye iyilik etmek isterim. Tuz ekmek hakkını bilmeyen o kişiye benden çok selam söyle.

**46 Kelîmînün kelâmı mazhar-ı i'câz-ı hikmetdür
Kelâm-ı vâcibü'l-iz'âna benden çok selâm eyle**

Kelîm (a.s) : söz söyleyen, konuşan 2 ikinci şahıs

Kelim (a.i) : lakırdılar, sözler.

Kelâm (a.i) : söz, lakırdı 2- söz, ibare, fıkra; cümleler veya cümlecikler 3- söyleyiş, nutuk 4- dil, lehçe 5- Kur'an.

Mazhar (a.i) : bir şeyin görüldüğü, çıktığı yer 2- nail olma, şereflenme 3- bazı tekkelerde oturarak uyurken dayanılan kısa değnek 4- bir çeşit tef.

İ'câz (a.i) : aciz bırakma, acze düşürme 2- şaşırtma 3- mucize sayılacak kadar düzgün söyleme

Vâcib (a.s) : terki caiz olamayan, yapılması gerekli.

İz'ân (a.i) : anlayış, kavrayış, okul 2- itaat, söz dinleme, boyun eğme 3- terbiye edep.

Söz söyleyenin, az sözle çok şey anlatmaya nail olması (bununla şerefendirilmesi) bir hikmettir, lütuftur. Sözü gerektiği gibi anlayana, benden çok selam söyle.

Kelam, Allah'ın varlığı ve birliğinden bahseden ilme denir. Ayrıca “kelîm” sıfatı Allah'ın kelam sahibi oluşunu bildirir. Kur'an-ı Kerîm'e “Kelâm-ı Kadîm” denir. Yine ayetlerine “Kelâmullâh” tabir olunur. “Kelâm-ı Kibâr” ise vecize atasözü yerine kullanılır. Tasavvufta taayyün yerine geçer (Pala, 2003: 277). Hikmetli sözler, az sözle çok şey ifade eden sözlerdir. Bu derin manalı sözlerden ise ancak arif olan anlar. Bu hikmetli sözleri anlama ve az sözle çok şey anlatma kabiliyeti de bir hikmettir. Allah'tan gelen bir lütuftur. Rahîmî, bu hikmet ve lutfâ sahip olan şereflenenlere, sözü gerektiği gibi anlayıp anlatanlara selam iletmektedir. Rahîmî, “vâcibü'l-iz'ân” ifadesiyle Allah'ın kelam sahibi oluşunu ve sözler içerisindeki en hikmetli olan Kur'ân-ı Kerîm'in sözlerini kastetmektedir. Bu hikmetli sözlerden anlayana selam iletmektedir.

Beyitte geçen “kelîm ve kelâm” kelimeleri arasında iştikâk sanatı söz konusudur. Ayrıca “kelâm-ı vâcibü'l-iz'ân” ifadesinde istiare yoluyla Allah'ın sözleri kastedilmiştir.

**47 Şecâ'at Kara Kâtib Mustafâya merhabâlar kıl
Varup pîrâna babayâne benden çok selâm eyle**

Şecâat (a.i) : yiğitlik, yüreklilik.

Pîrân (f.s.c) : ihtiyarlar, yaşlılar, ulular, erenler, ermişler.

Bâbâyâne (f.zf) : babayânî, dervişçe

Mert ve yiğit olan Kara Kâtib Mustafâ'ya merhaba de. Yaşlıların yanına gidip dervişe yakışır suretle (dervişçe) benden çok selam söyle.

Rahîmî, mert ve yiğit olarak ifade ettiği dostu Kara Kâtib Mutsafâ'ya merhaba diyerek selam etmektedir. Ayrıca yaşlıların, yaşça büyüklerin yanına gidip derviş edasında selam göndermektedir. Yaşça ve kıdemce kendinden üstün olan yaşlıların huzuruna usule göre dervişçe selam iletmektedir.

**48 Kohusu çıkmaz oldu kandadur bî-cân-ı miskînün
Kohusu misgice kohana benden çok selâm eyle**

Bî-cân (f.b.s) : cansız, ruhsuz.

Miskîn (a.s.c) : aciz, zavallı, beceriksiz, hareketsiz [adam] 2- cüzzeam hastalığına tutulmuş olan 3- miskli.

*Bu aciz, zavallı ruhsuz bedenim kokusu nerededir? Kokusu çıkmaz oldu.
Kokusu misk gibi olana (güzel kokulu) benden çok selam söyle.*

Divân şiirinde misk sıkça kullanılan mazmunlardandır. Çoğunlukla sevgilinin saçlarının kokusunu övmek için kullanılır. Rahîmî, bedenini aciz ve zavallı görmekte, canlılığını yitirmiş olan bedeninin artık güzel kokmadığını belirterek o misk kokulu sevgiliyi hatırına getirir. Zayıf ve güçsüz beden kokusunun çıkmaz oluşunu dile getirmiş, sevgiliye, o misk kokulu selam iletmektedir.

Divân şiirinde en çok söz konusu edilen koku ve maddelerden biri olan misk, çoğunlukla “miskîn” ile tevriyeli olarak kullanılır. Rahîmî de beytinde misk ile “miskîn” kelimelerini tevriyeli kullanmıştır. Bunun yanında “kandadur” ifadesiyle aslında cevabını bildiği bir soruyu sorarak kokunun çıkmadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla tecahül-i ârif sanatına başvurmuştur. Bunun yanında “koku” kelimesi sıkça tekrarlanarak tekrîr sanatına örnek verilmiştir. “Koku, misk” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

**49 Ulular hem-demi Köçek Hüseyne benden ‘aşk eyle
Görürsen ol ser-i merdâna benden çok selâm eyle**

Hem-dem (f.b.i) : sıkı, fıkı, canciğer, arkadaş.

Ser (f.i) : baş, kafa, kelle 23- tepe, doruk 4- uç, kenar 5- nihayet, son.

Merdân (f.i.c) : mertler, insanlar, erkekler, yiğitler 2- bir çeşit ney.

Ulular (büyükler) dostu, canciğer arkadaşım, Köçek Hüseyin'e benden muhabbet ve sevgi gönderin. Yiğitlerin, mertlerin başını (başkanını) görürsen, benden çok selam söyle.

Rahîmî, canciğer arkadaşı olan Köçek Hüseyin'e gönülden muhabbetle bağlıdır. Rahîmî, ayrıca yiğitlik ve mertlikte başı çeken başkana da selam iletmektedir. Rahîmî, yiğitlik ve mertlikte canciğer arkadaşı Köçek Hüseyin'i başkanı olarak görmektedir.

Beyitte geçen, “ser-i merdân” ifadesi istiare yoluyla dostu işaret etmektedir.

**50 Zagar gibi yiler mi dahi ol âhûnun ardınca
Benüm kurdum yetiş şîrâna benden çok selâm eyle**

Zagar : av köpeği.

Âhû (f.i.c) : satın alma, satın alınma.

Şîrân (a.i) : aslanlar.

Benim kurdum, o ceylanın ardında av köpeği gibi koşar mı? O aslanlara benden çok selam söyle.

**51 Mahabbet Mısırî içre usta Yûsuf hod ‘azîzümdür
Cüvânım lutf idüp pîrâna benden çok selâm eyle**

Azîz (a.s.c) : 1- muhterem, sayın 2- sevgili.

Cüvân (f.s) : genç, taze, delikanlı.

Lûtf (a.i): hoşluk, güzellik 2- iyi muamele, iyilik.

Pîrân (f.s.c) : ihtiyarlar, ulu erenler, emriler.

Sevgi ve muhabbet şehri Mısır'da Yûsuf Usta ki, kendisi dostumdur. Ey genç ve taze delikanlı, bana iyilik et ve ihtiyarlara benden çok selam söyle.

Divân şiirinde, şairler tarafından sıkça bahis konusu olan peygamberlerin başında Yûsuf peygamber gelir. O'nun eşsiz güzelliği, Zeliha ile olan macerası, kuyuya atılması, zindana atılması, kardeşlerinin onu kıskanması ve en önemlisi de Mısır'da ağırlığınca altına bir köle olarak satılması hadiseleri, şairlerce türlü teşbih ve telmihlere malzeme olmuştur.

Rahîmî, Yûsuf peygamberin Mısır'da oluşundan kaynaklı bu şehri sevgi ve muhabbet şehri olarak görmektedir. Ve Mısır şehri içerisinde yaşamış olan Yûsuf Usta diye birine selam götürülmesini istemektedir.

Beyitte geçen “Mısır ve Yusûf” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Ayrıca Yûsuf peygamberin gençliği ve göz alıcı güzelliğine telmih söz konusudur. Bunun yanında “cûvân” ile “pirân” kelimelerinde tezat vardır.

**53 Varıcak Husrevün hem Fazlınun şîrîn-lebinden sor
Dahi hem Mustafa hayrâna benden çok selâm eyle**

Şîrîn (f.s) : tatlı 2- sevimli, cana yakın, sempatik.

Leb (f.i) : dudak.

Hayrân (a.s) : 1- şaşmış, şaşa kalmış şaşırılmış 2- çok tutkun 3- afyon sarhoşu.

Varınca hem Hüsrev'in hem de Fazlı'nın şirin dudaklarından sor. Ayrıca Mustafa hayrana benden çok selam söyle.

**54 Hızır Bâlîye Mûsâya Hisârun cümle merdine
Îmâm-ı kal'a hem Nu'mâna benden çok selâm eyle**

Merd (f.i) : adam, insan 2- erkek 3- özü sözü doğru, kabadayı, yiğit.

Kal'a (a.i) : 1- kale, hisar.

Hızır Bali'ye, Musa'ya ve Hisar'ın bütün mertlerine; Kale imamına ve Numan'a benden çok selam söyle.

55 Makâmınun Mü'ezzin Hamza Bâlî pehlevânıdır

Usûl ehli o hoş-elhâna benden çok selâm eyle

Makam (a.i) : kıyam edilen, durulan, durulacak yer, durak 2- me'muriyet, me'murluk yeri. 3- ermişlerden birinin mezarı sanılan yer 4- bir durak ile bir güçlünün etrafında, onlara bağlı olarak toplanmış seslerin umumi hayeti.

Pehlevân (f.i) : pehlivan, güreşçi, yiğit.

Usûl (a.i) : aıllar, kökler 2- bir ilmin veya tekniğin asıl mevzuunda önce öğrenilmesi gereken esas, başlangıç bilgi 3- başlangıç 4- yol, yöntem, tertip, metos, nazam, kaide, düzen

Hoş- elhân (a.i) : hoş nağmeler, izler.

Müezzin Hamza Bali makamının pehlivanıdır. Usul ehli olan o hoş sesliye benden çok selam söyle.

56 Gönül eğlencesi kayyum benim ârâm-ı cânumdur

Gönülden ol mezâk-ı câna benden çok selâm eyle

Kayyum (a.i) : cami hademesi, kayyum 2- müteveli.

Ârâm-ı cân : 1- gönül rahatı 2- sevgili, sevilen güzel.

Mezâk (a.i) : zevk alma, tad duyma, tamda 2- zevk, lezzet 3- tad duyulan yer, damak.

Herkesi şenlendiren kayyum benim de gönlümün şenlendiği kişidir. O canı neşelendirene gönülden benden çok selam söyle.

57 **İşitdüm hayli ta'n itmiş ekâbir zulmi çok zâlim**
Du'âya kayyum ol her ana benden çok selâm eyle

Ta'n (a.i) : sövme, yerme, ayıplama.

Ekâbir (a.i) : rütbere, görgü ve faziletçe büyük olanlar, devlet ricâli.

Zulm (a.i): bir şeyi kendi yerinden başka bir yere koyma 2- zulüm, halsizlik eden.

Zâlim (a.s.c) : zulmeden, haksızlık eden.

Kayyum (a.i) : cami hademesi, kayyum 2- müteveli.

Kayyum (a.h.i) : Allah (baki ve kaim olan, ezelf manasındadır).

*Duydum ki zulmeden, çok büyük haksızlık etmiş. Ve bir hayli ayıp etmiş.
 Duasını baki kılan (daima dua eden) herkese benden çok selam söyle.*

Duâ, Allah'a yalvarma, niyaz. Duâ bir şeyin olmasını veya olmamasını Allah'ı medih ve senâ yollu; kulun acizliğini ve ihtiyacını ifade eden sözlerle istenmektedir. En iyi ibadet şekillerindendir. Bir ayette: “*Gizlice ve tazarru yolu ile Rabbinize duâ ediniz*” (Arâf 55) buyurulmaktadır. Duâ Müslüman'ın ihtiyaç ve anahtarıdır. Sıkıntıda kalanlar ile dert ve ihtiyaç sahiplerinin kurtuluş makamıdır. Divân şiirinde âşık daimi bir dua halindedir. Bazen sevgiliye kavuşmak, bazen de ızdırabın artması için duâda bulunulur (Pala, 2003: 134).

Divân şiirinde âşık daima dua eder. Zalim yarin zulmünden Allah'a sığınır. Aynı zamanda âşık sevgiliye kavuşmak ister. Ona engel olan her şey âşığa zulüm gibi gelir. Duâ aynı zamanda divân şiirinde kaside türünün bir bölümüdür. Şair burada bazen övdüğü kişi bazen de kendisi hakkında duâda bulunur. Rahîmî, zalimin yaptığı haksızlıkları ve zulmü eleştirmiştir. Tüm bu zulme karşı duâ etmenin gerektiğini dile getirir. Zulümlerin her türlüsüne karşı duâsını daimi kılan selam göndermektedir. Beyitte geçen “zâlim ve zulm” kelimelerinde iştikâk vardır.

**58 Nice fehm eylesün kadrüni ol bî-fehm ü bî-devlet
Harîf olma sakın nâ-dâna benden çok selâm eyle**

Fehm (a.i) : anlama, anlayış.

Kadr (a.i) : değer, itibar 2- onur, şeref, haysiyet; meziyet 3- rütbe, derece.

Bî-devlet (f. a. b. s) : mutsuz, zavallı.

Bî-fehm (a.i) : anlayışsız.

Harîf (a.i) : sonbahar güz.

Harîf (a.i) : meslekdaş, sanat arkadaşı 2- herif, âdî ve bayağı adam 3- teklifsiz dost.

Nâ-dân (f.b.s) : bilmez 2- nabran, kaba, terbiyesiz kıt.

Zavallı ve anlayışsız olanlar senin kadrini ne bilsin? Bayağı bir kişi olma; terbiyesiz kişiye benden çok selam söyle.

**59 Anuncün sonra andum ben anı helvâ-yı şîrîndür
Ulular ‘âşıkı hayrâna benden çok selâm eyle**

Helvâ (a.i) : unlu, yağlı ve şekerli maddelerle yapılan bir tatlı.

Şîrîn (f.s) : 1- tatlı 2- sevimli, cana yakın, sempatik.

Hayrân (a.s) : şaşmış, şaşa kalmış, şaşırılmış 2- çok tutkun 3- afyon sarhoşu.

O şirin, (helva gibi) tatlı sevgiliyi, bu yüzden en son andım. O büyük çok tutkun âşıklara benden selam söyle.

Şair o çok tutkun âşıklara selam iletirken sevgiliye olan selamını en sona bırakmaktadır. Çünkü şair için sevgiliyi anmak ona helva gibi tatlı geldiğinden onun adını en sona bırakmıştır.

Divân şiirinde “şiiirin” kelimesi oldukça sık karşımıza çıkmaktadır. Çoğunlukla tevriyeli kullanılan bu kelime “Ferhâd ile Şirin” hikayesinin kadın kahramanının adıdır. Aynı zamanda kelime, “tatlı, sevimli” anlamı ile de genellikle tevriyelere mesned teşkil eder. Divân şiirinde âşık için sevgili şirindir. Bir bakıma “Ferhâd ile Şirin” hikayesindeki kadın kahraman ile sevgilisini özdeşleştirir. Rahîmî, sevgilisini anarken

şirin kelimesini de zikrederek onun helva gibi tatlı olduğunu ifade eder. Günümüzde de tatlı yemeklerden sonra yenir. Rahîmî, bu ilişkiden yola çıkarak selam vereceği tüm sevdiklerini anmış sevgilisini ise en sona bırakmıştır. Bu sevgilinin tatlılığı ve sevimliliğindedir. Rahîmî, kendini çok tutkun bir âşık olarak nitelendirir. Bu sebepten tüm tutkun âşıklara da selam göndermektedir. Rahîmî için sevgilisini ve tüm tutkun âşıkları anmak tatlı gibi geldiğinden onların adlarını ve selamlarını en sona bırakmıştır.

Beyitte geçen “helva” ile “şirin” kelimelerinde tenasüp vardır. Bunun yanında sevgilinin helvaya benzetilmesinde teşbih vardır. Ayrıca şirin kelimesi tevriyeli kullanılmıştır.

**60 Du ‘âya kayyum ol kayyum budur maksûd-ı dil senden
Varup hem cümleten yârana benden çok selâm eyle**

Kayyum (a.i) : cami hademesi, 2- müteveli.

Kayyum (a.h.i) : Allah (bâki ve kaim olan, ezelî manasındadır).

Maksûd (a.s) : kasdolunan, istenilen şey, istek.

Yârân (f.i.c) : dostlar.

Daima dua et, sonsuz dua eden ol ki, gönlümün senden istediği budur. Gidip bütün arkadaşlarıma ve dostlarıma benden çok selam söyle.

Kayyum (Allah), baki ve kaim olan ezelî manasına gelen bu kelime daimilik anlamı da taşır. Rahîmî'nin sevgilisinden bir tek isteği vardır, o da duâ etmede kaim olması ve daima dua etmesidir. Çünkü duanın sonunda tüm muradları gerçekleşecektir. Duâ onun yardımcısıdır. Bu sebeple duâ eden, duâ etmekte daim olan dostlarına selam iletmektedir.

Beyitte eçen kayyum kelimesinde tevriye vardır. Aynı zamanda kayyum kelimesi birinci mısradaki sıkça tekrarlandığı için tekrîr sanatına örnektir.

**61 Sabâya hem-dem olup iştiyâkum ‘arza kıl cândan
Rahîmîye muhibb olana benden çok selâm eyle**

Sabâ (a.i) : gün soğusundan esen hafif ve latif rüzgâr.

Hem-dem (f.b.i) : sıkı fıkı, canciğer arkadaş.

İştiyâk (a.i) : şevklenme, göreceği gelme, özleme.

Muhibb (a.s) : seven, sevgi besleyen dost.

Rüzgârla sıkı fıkı dost olup, özlemimi, şevkimi gönülden tüm içtenliğimle sevgiliye sun. Rahîmî'ye sevgili olana benden çok selam söyle.

Divân şiirinde sabâ, sıkça bahsi geçen mazmunlardandır. Şairlerce şiirlerinde aşklarını sevgiliye iletme ve sevgiliden haber getirme hususunda yardım aldıkları postacıdır.

Sabâ, Doğu cihetinden esen hafif ve latif bir rüzgâr. Sabâ yelinin divân şiirinde kullanımı, sevgilinin kokusunu taşıması, dağıtması ve yayması esası üzerine kurulmuştur. O, daima sevgilinin saçlarından bir iz ve koku taşır. Gülşen, bağ olur. Goncayı açıp gül eyler. Selviyi donatır. Nergisin gözünü açıp laleye kırmızılık verir. Âşığa sevgiliden haber getiren bir postacıdır. Sevgilinin saçındaki misk, anber, sümbül ve reyhan kokularına sahiptir. Âşık bazen kendini sabânın ellerine bırakır ve sevgilisine götürmesini ister (Pala, 2003: 396).

Rahîmî, sabâ yeli ile sıkı fıkı dost olup, içindeki aşkın ateşini heyecan ve şevkini sevgiliye iletmesini ister. Çünkü sabâ yeli sevgiliye ulaşacaktır. Âşık sevgiliye ulaşamamakta ve aşkını ona gösterememektedir. Rahîmî bu sebepten sabâ yeli aracılığıyla sevgiliye aşkını ve sevgisini tüm muhabbetiyle iletmesini ister. Ve kendisine yar olana, sevgili olana, selam iletmektedir.

Beyitte şairin kendi ismini zikretmesinde tecrîd vardır.

**62 Tekebbürlik idüp şol kim kaçarsa rahmet-i Hakdan
Muhibb-i rahmet-i Rahmâna benden çok selâm eyle**

Tekebbür (a.i) : kibir gösterme, büyüklük satma.

Muhibb (a.s) : seven, sevgi besleyen dost.

Büyüklük taslayarak, kibir gösterip Allah'ın rahmetinden (merhametinden) kim kaçarsa sevgili ve merhametli yaradana (Allah'a) benden çok selam söyle.

Kibir, İslam dininde hoş görülmeyen bir haldir. Büyüklük ve azamet ancak Allah'a aittir. Kendinde var olanla övünüp büyüklük taslayanlar geçici olan bu ölümlü dünyaya aldanıp Allah'ı unutanlardır. Çünkü şanı da, malı da veren Allah'tır. Rahîmî, büyüklük taslayıp Allah'ın hikmeti ve rahmetinden kaçana, mahrum olana ikazda bulunmakta ve o yüceler yücesi sevgiliye, merhametli yaradanına da selam göndermektedir.

Beyitte “rahmet” kelimesinin sıkça tekrarlanmasında tekrîr vardır. Aynı zamanda “muhibb-i rahmet-i Rahmân” ifadesi kullanılarak istiare yoluyla sevgili yani Allah kastedilmiştir. Bunun yanında “rahmân” ve “rahmet” aynı kökten türeyen kelimelerdir. Bu kelimelerin bir arada kullanılmasında iştikâk vardır.

**63 Gubâr âyîn vefa râhında sen sâbit-kademlik kıl
Bu yolda sana hem pûyâna benden çok selâm eyle**

Gubâr (a.i) : toz.

Âyîn (f.i) : merasim tören 2- Alevilerin içki sohbetleri.

Sâbit-kadem : sebat eden, devam eden, sürekli.

Pûyâ (f.s) :koşan

Sadakat ve dostluk yolunda yapılan törenlerde (ayinlerde) bu yolda bulunan tozlar gibi (değişmeyen sabit) devamlı bulun. Bu yolda kendini kaptırmışçasına koşana, benden çok selam söyle.

Divân şiirinde râh (yol) ve gubâr (toz) sıkça bahsi geçen başlıca mazmunlardandır. Gubâr (toz), divân şiirinde bir toprak parçası olarak sevgilinin yüceliğinin ve değerinin büyüklüğünü anlatmada kullanılır. Bunun için de kelime grupları ve tamlamalar oluşturur. Eşiğinin tozu, izi tozu vs. bunlardandır. Âşık daima sevgilisinin ayağının tozu toprağına özlem duyar ve onlara çok değer verir. Burada mübalâğaya dayanan bir değer ve değersizlik söz konusudur. Âşık sevgilisinin ayağı tozuna bile razıdır. Ama onu da zor elde eder (Pala, 2003: 180). Tasavvufta ise âşık tutulan yolun tozuna övgüler yağdırır. Çünkü âşık için tutulan yol kutsaldır. Âşık bu yolun tozu olmaya razıdır.

Beyitte sadakat ve dostluk yolunda yapılan toplantılarda bu yolda bulunan tozlar gibi daim olmak gerektiğinden bahseder. Nitekim yol da tozsuz olmaz. Rahîmî, bu ifade ile bu yol uğruna yapılan tüm toplantılara katılmanın ve bu toplantılardan yararlanmanın öneminden bahsetmektedir. Allah yolunda koşanın ayağındaki toz da bu yolun tozu olduğundan, koşan da, toz da övgüye layıktır. Bilindiği gibi tozlu yoldan koşulursa yerden bir toz bulutu kalkar. Rahîmî, bu ilişkiden yola çıkarak bu yolda kendini kaptırılmışçasına her şeyden vazgeçerek koşana selam iletmektedir.

Beyitte geçen “gubâr, râh” başlıca mazmunlardandır. Ayrıca bu iki kelime arasında tenasüp söz konusudur. Bunun yanında “sabit” ve “pûyâ” kelimeleri beytin anlam bütünlüğü içerisinde düşünülürse tezat ifade eden kelimelerdir. “Gubâr”, “râh”, “kadem”, “pûyâ” kelimeleri arasında ayrıca bir tenasüp söz konusudur.

64 **Koyup gittünse ol şehri mahabbet dilde bâkîdür**

Hilâl-ebrû meh-i tâbâna benden çok selâm eyle

Bâkî (a.i) : Tanrı 2- daimi, kalıcı 3- alttaraf 4- artık artan, fazla, geri kalan; bundan başka.

Hilâl-ebrû (a. f.b. s) : Hilal kaşlı, kaşı Ay gibi olan.

Meh-i tabân : parlak ay.

O şehirden çıkıp gittinse de, (o şehrin) sevgisi daima gönlündedir. Parlayan ay gibi hilal kaşlı sevgiliye benden çok selam söyle.

Divân şiirinde “ay”, “hilâl” sıkça bahsi geçen mazmunlardandır. Ay ışık kaynağıdır, parlaklığıyla bilinir. Işığı ise güneş gibi ateş değil nurdur. Sevgilinin yüzünün aya benzetilmesi bundandır. Ayın dolunay oluşu veya hilal oluşu birden çok teşbihe de meydan vermiştir. Dolunay halini alan ay sevgilinin yüzü, hilal şekli ise kaşdır. Rahîmî, parlayan ay gibi etrafına ışık saçan ay yüzlü, hilal kaşlı sevgiliye selam iletmektedir. Sevgili bulunduğu şehirden ayrılıp gitse bile, o şehrin sevgiliye olan muhabbeti, sevgisi gönülde bakidir.

Divân şiirinde ayrılık, âşğın sevgiliye olan aşkını azaltmaz. Bilakis âşğın gönlündeki ateşi daha da kuvvetlendirir. Sevgili ne kadar uzakta olursa olsun, âşık ne sevgiliden, ne de onun aşkından vazgeçmez. Âşğın gönlündeki muhabbet daimidir.

Beyitte “hilâl-ebrû” ifadesinde “ebrû” “hilâle benzetilerek teşbih-i belîğ sanatı yapılmıştır. Bu ifadeyle bütün-parça ilişkisi bağlamında sevgili kastedildiği için mecaz-ı mürsel sanatı vardır. “Meh-i tâbân” ifadesiyle sevgili kastedildiği için istiare yapılmıştır. Bunun yanında “hilâl, meh, ebrû” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

65 **Bekâsı yok ‘aceb yurd-ı fenâdur mülket-i ‘âlem Mukîm olmayıcı mihmâna benden çok selâm eyle**

Bekâ (a.i) . devam, sebat, evvelki hal üzere kalmak, bakilik.

Fenâ (a.i) : yok olma, yokluk geçip gitme “beka”nın zıddı.

Mülket (a.i) : ülke.

Âlem (a.i) : dünya, cihan.

Mukîm (a.s) : ikamet edene doğruyu söyleyene yaraşır yolda; ikrâr ederek kusurunu söyleyerek.

Mihmân (f.i) : misafir, konuk.

Hayret! Bu dünya ülkesi devamlı (sabit) değil. Bu ülkenin bir sonu vardır, yok olacaktır. Bu yok olacak ülkede, (ikamet etmeyi) oturmayanı, misafir olana benden çok selam söyle.

Edebiyatta âlem, hem dinî hem de tasavvufî telakkiler içinde ele alınır. Kelime mecaz-ı mürsel yoluyla insanlar yerine çok kullanılır. Âlem, ibret alınacak bir yurt, ilahî

nakkaş olan Allah'ın bir nakşıdır. Onun belli bir nizam içinde devamını sağlar. İnsan, âleme bakınca hemen Yaratici'yı hatırlamalıdır. Zaten bu dünya bir gezinti yeri, bir misafirhanedir. İnsan bu dünyada gurbette gibidir. Asıl vatan ise ahirettir. Onun için insan bu dünyada, misafir olduğu evdeki kadar titiz davranmalıdır (Pala, 2003: 27).

Dünya hayatı geçicidir. Bir sonu vardır. Bu dünyanın sonunun olduğunu bilerek davranmak ise arif olan insanın harcıdır. Zaten geçici bir dünya ve ebedî olmayan bir zevk için insanın çaba harcaması beyhûdedir. Rahîmî, bu dünyanın geçici olduğunu hayret ederek ifade eder. Bu âlemin birgün son bulacağını ve ne bu âlemin, ne de bu âlem içerisinde bulunanların sabit olmadığını dile getirir. Bu yok olacak ülkede, sanki devamlı kalacakmış gibi olan insanları hayretler içerisinde izlemektedir ve arif olup bu dünyanın geçiciliğini bilerek tıpkı bir misafir gibi davranana selam iletmektedir.

Beyitte geçen “bekâ” ile “fenâ” kelimelerinde tezat vardır. Aynı zamanda “mülket, yurt, alem” kelimeleri arasında da tenasüp söz konusudur.

**66 Benüm diyen katı dîvânedür bu yurd-ı fânîye
Bekâ mülkindeki eyvâna benden çok selâm eyle**

Fânî (a.s) : ölümlü, muvakkat, geçici.

Bekâ (a.i) : devam, sebat, evvelki hal üzere kalmak, bakilik.

Mülk (a.i) : ev, dükkan, arazi gibi taşınmış ve gelir getiren mal 2- bir devletin ülkesi

Eyvân (f.i) : büyük safa, divanhane, salon 2- kemerli yüksek bina oturulacak yüksek yer, köşk 3- çardak

Bu gelip geçici ülkeye (meskene) benimdir diyen, delidir. Sonsuzluk ülkesindeki köşke (oturulacak yere) oturana benden çok selam söyle.

Bu dünya geçicidir, fanidir. Rahîmî, burada daimi kalacağını söyleyip bu âlemi yurt edineni, sahiplenen, deli olarak tanımlamaktadır. İnsan için bu dünya bir sınav yeridir ve asıl gerçek olan ve baki olan âlem, ahirettir. Rahîmî, bu dünyayı tıpkı bir gurbet olarak düşünmekte ve asıl vatanı olarak ahireti görmektedir. İnsan gurbette misafir gibidir. Orada geçici olarak ikamet eder. Bunun farkına varmayıp bu dünyayı sahiplenen, ona göre aklını yitirmiştir. Öte yandan bu dünyanın geçici bir yurt olduğunu

bilip, sonsuzluk ülkesi için çalışıp çabalayana ve sonunda bu ebedî köşke oturana selam iletmektedir.

Beyitte geçen “fânî” ile “bekâ” kelimelerinde tezat vardır. Bekâ mülki ifadesi istiare yoluyla ahirettir. “Yurd-ı fânî” ifadesi ise yine istiare yoluyla bu dünya hayatıdır.

**67 Serâyum mihr ü şehrim mâh imiş vallahi bir zerre
Gönülde meyli yok imkâna benden çok selâm eyle**

Serâ/serây (f.i): 1- saray 2- büyük konak 3- hükümet, konağı.

Mihr (f.i) : Güneş

Mâh (f.i): Ay.

Vallahi sarayım güneş, şehrim ay imiş. Gönüldeki meylettiğinden başkasına, bir zerre meyletme imkanı olmayana benden çok selam söyle.

Tasavvufta âşık, gönlünü Allah aşkıyla doldurur. Onun gönlünde ona kavuşma arzusundan başka bir arzu, onun muhabbetinden başka bir muhabbet bulunamaz. Âşık bu geçici hayatın tüm maddi değerlerinden gönlünü arındırıp yalnızca ilahî nurla doldurur. Bunu layıkıyla yapan âşık, artık gerçek zenginliğe ulaşmıştır. O artık kainattaki tüm mücevherlerden sorumlu âmir gibidir. Gönlünü o ilahî nurla dolduran âşık için bulunduğu her yer cennet gibidir. Artık gerçek zengiliğe erişmiştir.

Rahîmî, gönlünde Allah’a olan muhabbetinden başka hiçbir şey bulunmadığını yemin ederek ifade eder. O ilahî aşkın tadına varmış ve artık başka bir aşka meyletme imkanı yoktur. Artık sarayı göklerdeki güneş gibidir. Şehri ise ay gibi nurludur. Ay ile güneşin gökyüzünde oluşları ve birer ışık kaynağı olmalarından dolayı Rahîmî, gönlündeki aşkın yüksekliğini bu iki unsurla dile getirmiştir. Divân şiirinde şairlerin sıkça başvurduğu mazmunlardan olan ay ile güneş birer ışık kaynağıdır. Göyüzünde oluşları da şairlerce birçok teşbihte ve mecazda malzeme olmalarına sebeptir. Rahîmî, kendi gibi gönlünde o ilahî aşktan başka aşk bulunmayana ve başka bir aşka meyletme imkanı olmayana selam iletmektedir.

Beyitte geçen “mihr” ve “mah” kelimeleri arasında tenasüp vardır. Aynı zamanda sarayın güneşe, şehrin aya benzetilmesinde teşbih-i belîğ sanatı vardır.

68 Selîm Hânun gubâr-ı dergahinden gayrı yer âhir

Gerekmez dîde-i giryâna benden çok selâm eyle

Gubâr (a.i) : toz.

Dergeh (f.i) : tekke.

Âhir (a. zf) : nihayet, son olarak.

Dide-i giryân : ağlayan göz, yaşlı göz.

Selim Han'ın dergahından başka dergah, dergahının tozundan başka toz gerekmez. Onun dergahı son yerdir. Onun dergahının tozundan başka bir şey gerekmez diye ağlayan gözlere benden çok selam söyle.

Divân şiirinde “gubâr”, “dîde-i giryân” şairlerce oldukça sık kullanılan mazmunlardandır. Gubâr (toz), divân şiirinde bir toprak parçası olarak sevgilinin yüceliğinin ve değerinin büyüklüğünü anlatmada kullanılır. Bunun için de kelime grupları ve tamlamalar oluşturulur. Eşiğinin tozu, yolunun tozu, dergahının tozu, yolunun toprağının tozu, ayağının tozu, vs. bunlardandır. Âşık daima sevgilisinin ayağının tozu toprağına özlem duyar ve onlara çok değer verir. Bu ifadelerde mübalâğaya dayanan bir değer ve değersizlik söz konusudur (Pala, 2003: 180).

Şair, Sultan Selim Han'ın dergahının tozunu değer ve kıymette üstün görmektedir. Onun dergahından başka dergah, onun dergahının tozundan başka toz gereksizdir. Onun dergahı varılacak son yerdir ve tüm mekanların üstündedir. Bu değer ve kıymeti bilip onun dergahından başka dergah aramayıp, onun dergahının tozundan başka toz gerekmez diyerek ağlayan gözlere selam iletmektedir. Divân şiirinde âşık sevgilinin ayağının tozuna hasrettir. Âşık sevgilisinin ayağının tozuna bile razıdır ama onu da zor elde eder. Âşık için sevgilinin ayağının tozu her şeye kafidir. Bu yüzden âşık, sevgilinin ayağının tozuna ulaşabilmek için daima gözyaşı döker.

Divân edebiyatında halka açık yer olarak ele alına dergah, dervişle birlikte çok kullanılır. Dergeh şeklinde de kullanılan kelime her fakir ve yolcunun barındığı bir yer olarak görülmüştür. Özellikle mutasavvıf divân şairleri tarafından daha çok sözü edilen dergah, bazen “eşik, kapı önü” anlamında da kullanılır. Bir bakıma da sığınılacak yer

olarak ele alınır (Pala, 2003: 122). Rahîmî, dergah ifadesiyle padişahının katından kapı eşiğinden bahsetmektedir. Mertebeye en yüksek değerde olan bu kapı, onun ayağının tozuna ulaşmak için ağlayan gözlerin varacağı son yerdir.

Beyitte geçen “gubâr” ile “dide-i giryân” kelimeleri arasında tenasüp vardır.

**69 Yüzüm döndürmezem yüz bin cefâ eylerse ger günde
Vefasızdan n’olur ihsana benden çok selâm eyle**

Cefâ (a.i) : eziyet, incitme.

İhsan (a.i) : iyilik etme 2- bağış, bağışlama.

(O sevgili) günde yüz bin cefa etse de ondan yüzümü döndürmem. Onun ettiği vefasızlıklardan ne çıkar? Sen onun ettiği ihsanlara benden çok selam söyle.

Divân şiirinde sevenin, yani aşığın yeri şüphesiz çok büyüktür. Denilebilir ki adeta divân şiiri, aşık motifi üzerine kurulmuştur. Sitem, zulüm, haksızlık, cefâ, aşıkla özdeşleşmiştir. Zaten divân edebiyatının en belirgin özelliklerinden biri de sevgilinin, aşığına bitmez tükenmez eziyetlerde bulunmasıdır. Ezâ-cefâ çekmek, adeta aşığın kaderi haline gelmiştir. Cefânın asıl sebebi ayrılıktır. Aşık, sevgilinin türlü eziyetlerine maruz kalsa da bu durumdan çok az şikayette bulunur. Çünkü aşık, sevgilisine bağlıdır. Onun her türlü eziyetine boyun eğmektedir. Adeta bu onun için bir mutluluk kaynağıdır. Ayrıca sevgiliden gelen her şey, aşık için paha biçilemez bir değerdedir. Aşığın çektiği eziyetlerin sınırı yoktur. Çünkü sevgili bir kez o gül cemalini gösteriyorsa, bin defa cevir göstermektedir. Aşık, tüm bu eziyetlerden kimi gün zevk duyar, kimi gün beli iki büklüm olup, bağı yanar. Aşığın değeri, tüm bu eziyetlere tahammül ettikçe artacaktır.

Divân şiirinde aşık, daima sevgilinin eziyetli yolunu seçer. Sevgilinin yolu ne kadar tehlikeli olursa olsun o, bu yolda yürümeyi göze alır. Çünkü sevgili her şeyin üstündedir. Rahîmî de bu beytinde, divân şiirinin klasik aşık profilini çizmektedir. Sevgili yüz bin türlü cefâ da etse, o sevgiliden bir an bile yüz çevirmeyi , vazgeçmeyi düşünmemiştir. Sevgilinin ettiği vefasızlıkları , bin türlü cevirlere, yine sevgilinin bir iyiliğine eş tutar. Bu yüzden sevgilinin cevirlere onu öldürmez, sonunda sevgiliden gelecek lütuf vardır. Şairimiz bu lütfu beklemekte ve sevgilinin lütuflarına selam

göndererek hatırlamaktadır. Böylelikle sevgilinin ettiği cevirlere tahammül etmektedir. Beyitte geçen “ihsân” ve “cefâ” kelimelerinde tezat söz konusudur. Bunun yanında “yüz bin cefâ” ifadesiyle mübalâğa yapılmıştır.

**70 Açıldı Tire çeşmüm Aydın oldu ey gözüm nûrı
Gubâr-ı reh-rev-i Sarhana benden çok selâm eyle**

Gubâr (a.i) : toz.

Râh-rev (f.b.s) : yolda giden 2- yolcu.

Sarhan : Manisa'nın Saruhan ilçesi.

Tire gözümü açtım, gözüme Aydın gibi göründü. Ey gözümün nuru, Saruhan'a giden yolcunun ayağındaki toza benden çok selam söyle.

Rahîmî, bu beytinde “aydın” kelimesini tevriyeli kullanmıştır. Rahîmî, bugün İzmir ilinin bir ilçesi olan Tire'nin, gözüne Aydın gibi göründüğünü ifade ederek “Aydın” kelimesinin “aydınlık” manasını kullandığı gibi Aydın iline de dikkat çekmektedir. Rahîmî'nin Aydın iline özlem duyduğunu düşünmekteyiz. Çünkü bulunduğu yer Aydın gibi görünmektedir. Bu sebepten Aydın ilinin bir ilçesi olan Saruhan'a giden yolcuların ayağındaki toza değer ve kıymet vererek selam iletmektedir.

Beyitte geçen “Tire”, “Aydın” ve “Saruhan” birer yerleşim yeri olduğundan bu kelimelerin kullanımında tenasüp vardır. Ayrıca “Aydın” kelimesi hem aydınlık, hem de il anlamı ile kullanıldığından tevriyeli bir ifade söz konusudur. Şair bunun yanında muhatabına “ey gözüm nûrı” ifadesini kullanarak seslenmektedir. Dolayısıyla bu ifadede bir nidâ sanatı vardır.

71 **Kenâr-ı Germiyânun fariğ oldum kâl u kâlinden**
Hemân var mülk-i Germiyâna benden çok selâm eyle

Fârig (a.s) : vazgeçmiş, çekilmiş 2- rahat, asude 3- boş, boş kalmış işini bitirmiş, işsiz.

Kil ü kal : dedikodu çok konuşma.

Mülk (a.i) : ev, dükkan, arazi gibi taşınmış ve gelir getiren mal 2- bir devletin ülkesi.

Germiyan'ın kıyısına çekildim. Dedikodudan elimi ayağımı çektim. Hemen Germiyan şehrine git ve benden çok selam söyle.

Rahîmî'nin hayatı hakkında edindiğimiz bilgilere göre şair, Kütahyalı'dır. Rahîmî, yaşadığı yer olan Kütahya'dan bahsederek bir köşeye çekilip tüm kötü davranışlardan dedikodu ve yalandan uzak durmakta olduğunu dile getirmiştir. Rahîmî, rahatsızlık duyduğu durumlardan uzaklaşarak, ruh dinginliğini aramaktadır. Bu ifade bize şairin bir anlamda bir inziva hayatı yaşadığını düşündürmektedir. Bunu dostlarına duyuran Rahîmî, Germiyan'a selam iletmektedir.

9. KASİDE

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 **Çürük endîşe ey meh-rû dile Akşehrün elması**
Bu câna zehr-i kâtildür lebünsüz Konya helvâsı

Meh-rû : (f.b.s.c) : ay yüzlü güzel.

Zehr (f.i) : zehir, ağı.

Ey ay yüzlü güzel, sensiz, Akşehir'in elması gönlüme çürük bir düşünce gibi gelir (çürükmüş duygusu verir). Senin dudağın olmadan, Konya helvası, bu canıma öldürücü zehirdir.

Divân şiirinde âşık, sevgilinin olmadığı mekanı cehennem, onun geçmediği sokakları ise bir mezar olarak düşünür. Âşık sevgili olmadan bir hiçtir. O ancak onunla var olur. Sevgilisi olmadan hayattan zevk alamaz.

Rahîmî de sevgilisinin yokluğunda, ağzının tadının kaçtığını hiçbir şeyin ona zevk vermediğini dile getirir. Akşehir'in o güzel ve tatlı elması bile ona çürük hissi verir. Bilindiği gibi Konya şekerlemeleri ile ünlüdür. Helva da çoğunlukla herkes tarafından bilinen ve sevilen bir tatlıdır. Helva, tatlı olmasına rağmen, Rahîmî için sevgilinin yokluğundan, zehir gibi gelmektedir. Ayrıca sevgilinin dudağı helvadan daha tatlıdır.

Betitte geçen “Konya” ve “Akşehir” kelimeleri birer il ismi olduğundan aralarında tenasüp vardır. Sevgiliye “ey meh-rû” diye hitap edilmesi hem bir nidâ hem de istiâre örneğidir.

- 2 **Anatoli ana tolı didiler şimdi kapunsuz**
Karaman kara kan ağlar ider anunçün il yâsı

Anadolu, Anadolu dediler. Şimdi senin kapın olmadığı için, Karaman şehri kan ağlar, yas tutar.

Rahîmî için Anadolu, sevgilisi olmadan, gam ve tasa yeridir. Sevgilinin kapısı olmadığı için Karaman ili yas tutmakta, kan ağlamaktadır. Rahîmî'nin görev yeri olarak düşündüğümüz Karaman, Rahîmî için ayrılık yeridir. Çünkü sevgilisinin mekanından, kapısından ayrı düşmüştür. Bu yüzden bu şehir yas tutmaktadır.

Beyitteki “Anatoli” ve “ana toli” kelimeleri ile cinas sanatına başvurulmuştur.

3 Ruhunsuz verd-i Sarhana dilin sûsen dırâz itmiş Kelâğ âvâzesinden kebg imiş murg-i hoş-âvâsı

Verd (a.i) :doru at 2- Hz. Muhammed'in yedi atından birinin adı 3- rengi doru olma aslan.

Verd (a.i) : gül, güller.

Kelâğ (a.i) : bir cins karga.

Âvâze (f.i) : yüksek ses, şöhret ün.

Kebg (f.i) : keklik.

(Ey sevgili), senin yüzün (orada) yokken, sûsen, Saruhan gülüne dil uzatmış. Karga sesinin yanında kekliğin ötüşü çok güzel gelir.

Divân şiirinde sûsen, sivri ve uzun yapraklarından dolayı, genellikle kılıç, hançer, mızrak, kirpik, dil gibi sivri ve keskin unsurlarla birlikte anılır. Sûsen divân şairlerince bu sebepten birçok teşbihe malzeme olmuştur (Ayvazoğlu, 1995: 168).

Sûsen, çoğunlukla gül bahçesinde güle dil uzatır. Şairler onu, gülü kıskanmak ve ona dil uzatmakla suçlar. Rahîmî, sevgilisinin yüzünü güle benzetmektedir. Sevgili o kadar güzeldir ki, onun yüzü olmadan yokluğunu fırsat bilen sûsen gülü aşağılayıp ona dil uzatır. Şair iyi ile kötü arasındaki kıyaslamalardan yola çıkarak gül ile sûsen arasındaki farka dikkat çekmiştir. Sûsenin gülün yanında pek itibarı yoktur. Tıpkı karga ve keklik gibi aralarında büyük fark vardır. Nitekim karganın çok kötü bir sesi varken, keklik gayet hoş öter. Rahîmî, Saruhan ilinin adını zikretmektedir. Şair Saruhan'da sevgilisi gibi bir yüz güzelliğine sahip olan kimsenin olmadığını ve sevgilisinin buradaki yokluğunu fırsat bilen sûsenin Saruhan gülüne dil uzattığını ifade eder. Çünkü sevgilinin güzelliğine en yakın olan güldür. Âşık için kekliğin sesi, karga sesinden nasıl

ayırt edilip, hoş geliyorsa, sevgilisinin güzelliği de sûsünden ayırt edilecek kadar güzeldir.

Beyitte. “dilin sûsen dırâz itmiş” ifadesinde teşhis vardır. “verd, sûsen, kelâg, kebg, murg” kelimelerinde tenâsüp vardır.

4 Leb ü haddünden ayru goncanun hem hâtırıdur hem Cihân başına tar olmuş solup ol berg-i zîbâsı

Hadd (a.i) : yanak.

Târ (f.s) : karanlık.

Berg (f.i) : yaprak.

Zîbâ (f.s) süslü 2- yakışıklı, güzel.

Senin dudağından ve yanağından ayrı kalan goncanın hatırından hiç çıkmazsın; hem de bu ayrılıktan dolayı gonca, yaprağını ve süsünü dökmüş, bu dünya goncanın başına karanlık gibi çökmüş.

Divân şiirinde en fazla üzerinde durulan güzellik unsurlarından biri de dudaktır. Dudak birçok yönlerden teşbihe ve mecazlara konu olur. Kapalı ve küçük oluşundan kaynaklı çoğunlukla goncaya benzetilir (Pala, 2003: 297).

Sevgilinin yanağı hakkında söylenen özelliklerin başında parlaklık, şeffaflık ve rengi gelir. Renk bakımından gül, gül yaprağı, gülistân, gonca vs. benzer. Ancak çok zaman bu çiçekler, yanağa benzeyebilme çabası içinde görünür ve sevgilinin yanağının rengini daima kıskanırlar. Gülün yapraklarının dökülmesi, yanağı kıskandığı içindir. Bazen açılarak ona benzemek isterse de gonca ona açılmamasını tenbih eder. Sevgili gül bahçesine yanağını gösterecek olsa bütün güller yere geçer, utanır, yapraklarını döker (Pala, 2003: 192).

Rahîmî, kapalı bir şekli olan, açılmamış goncanın, sevgilinin yanağının hasretiyle açılmadığını, bütün süsünü, yaprağını döktüğünü ifade eder. Hatta öyle ki, bu dünya goncanın başına karanlık gibi çökmüştür. Çünkü gonca, sevgilinin yanağını ve dudağını aklından hiç çıkaramaz; daima onun hasretini çekmektedir.

Beyitte “goncanın sevgiliyi hatırından çıkaramaması” ifadesiyle gonca kişileştirilmiştir. Dolayısıyla teşhiş sanatı söz konusudur. Rahîmî, goncanın kapalı oluşunu, açılmayışını, sevgilinin yanağından ve dudağından ayrı kalmasına bağlayarak şairâne bir üslûpla doğal olan bir olaya başka bir neden bulduğu için hüsn-i ta’lil örneği vermiştir.

5 Yolarmış sünbülünü sünbülünsüz sünbül-i miskin Perîşân eylemiş ahvâlin anun hecr-i sevdâsı

Miskîn (a.s.c) : aciz, zavallı, beceriksiz, hareketsiz [adam] 2- cüzzeam hastalığına tutulmuş olan 3- miskli.

Ahvâl (f.i.c) : oluşlar, bulunuşlar, durumlar.

Hecr (a.i) : ayrılma, terk etme; ayrılık.

Sümbül, senin o misk kokulu saçlarının yokluğundan, saçlarını yolarmış. Onun bu sevdasından ayrılışı, onu perişan hallere sokmuş.

Divân şiirinin sık rastlanan çiçek adlarından biri de sünbüldür. Sünbül, Divân şiirinde genellikle sevgilinin saçlarına benzetilir. Divân şiirinde, sevgilinin yüzü bir çok çiçekle ilişki içerisinde ele alınır. Yani, sevgilinin yüzü gül, sinesi yasemin, sürmeli gözü nergis, ayva tüyleri çemen, ağzı gonca ve anber kokulu kıvrıcık saçı sümbül gibidir. Sünbül kimi zaman sevgilinin hasretiyle saçları darmadağın olan perişan âşığı, kimi zaman sevgilinin saçlarını kıskanan ve bu kıskançlıkla saçlarını yolan bir kimseyi simgeler (Ayvazoğlu, 1995: 154).

Şekil ve kokusu itibariyle sevgilinin saçlarına benzetilen sümbül, şekilce dağınık ve kıvrımlıdır. Bu nedenle şairler tarafından perişanlığın simgesi olarak da düşünülmüştür (Pala, 2003: 428).

Divân şiirinde, âşık için sevgilinin saçları misk kokuludur. Misk, divân şiirinde en çok sözkonusu edilen koku ve maddelerden biridir. “Miskîn” ile tevriyeli olarak kullanıldığı yerler çoktur. Kokusu ve siyah rengi ile sevgilinin kokusu, ayva tüyleri, beni, kaşı, saçları; gece, mürekkebe vs. miske benzerler (Pala, 2003: 337).

Âşığa göre sümbül, sevgilinin misk kokan saçlarını kıskandığı için perişan haldedir. Bu yüzden saçları darmadağındır. Beyitte sümbülün saçlarını yolması ve perişan hallere düşmesi ifade edilerek kişileştirilmiş ve teşhis sanatına başvurulmuştur. Aynı zamanda şekil itibariyle dağınık saç andıran sümbülün bu halinin sebebi olarak, sevgilinin misk kokan saçlarının gösterilmesi hüsn-i ta'lil sanatına güzel bir örnektir.

6 Gubâr-ı makdemünsüz gözlerine kara su inmiş Göremez hayli demdür nergisün ol çeşm-i şehlâsı

Gubâr (a.i) : toz.

Makdem (a.i) : gelme, dönüp gelme

Çeşm-i şehlâ : şaşı göz.

Senin gelmediğin (geçmediğin) yolların tozu ile, nergisin gözlerine kara su inmiş. Nergisin tatlı şaşı bakan gözleri, uzun zamandan beri seni göremez olmuş.

Divân şiirinde nergis, sürekli bekleyiş içerisinde olan âşığın sembolüdür. Aynı zamanda sarhoşluğun ve mahmur gözün ifadesidir (Ayvazoğlu, 1995: 147-149).

Doğu'da bir efsaneye göre Gül ile Nergis arasında bir aşk yaşanmış. Bu iki sevgiliden Nergis göz şeklindeki bir çiçek haline sokulmuş ve kıyamete kadar hicrân çekerek bekleyişe mahkum edilmiştir. Şekil itibariyle de göze benzeyen nergis ile göz arasındaki ilişki bundandır. Sevgilinin gözü nergistir. Baygın ve şehlâ bakar, intizâr çeker (Pala, 2003: 369).

Rahîmî, beytinde sevgilisinin geçeceği yolu, göz açıp bekleyen insana benzettiği nergisten ilham alarak yüceltmektedir. Sevgilinin yolu gözlenmeye layıktır. Öyle ki sevgilinin geçmediği yolların tozu nergisin gözlerine kara sular inip, gözlerinin kör olmasına neden olmuştur. Çünkü nergis, sevgilinin yolunu hayli zamandan beri gözlemektedir.

Beyitte nergis, göz açıp sevgilinin yolunu bekleyen ve bu sebepten kör olan bir âşığa benzetilerek hem bir teşbih hem de teşhis sanatına örnek verilmiştir. Aynı zamanda “nergis” ile “çeşm-i şehlâ” kelimeleri arasında tenâsüp vardır.

7 **Benefşe ser-fürû zânû-yı gamda boynu bükülmüş
Boyamış yiri göği göge her dem âhi boyası**

Ser-fürû (f.i) : baş eğme, söz dinleme.

Zânû (f.i) : diz.

Dem (f.i) : 1- soluk, nefes 2- içki 3- an, vakit, saat, zaman.

Dem (a.i) : kan.

Menekşe, gamdan diz çökmüş, boynu bükülerek başını eğmiş. Menekşenin ahı, feryadı her zaman yeri göğü boyamış.

Divân şiirinde kokusu, koyu rengi, boyunun eğriliği ve şekliyle anılan menekşe, yere yakın oluşu ve boyunun kısalığı ile diğer çiçeklerden ayrılır. “Benefşe” şeklinde de kullanılır (Pala, 2003: 317).

Benefşe, boynu bükük utangaç bir âşıktır. Bütün cismi, laciverde boyanmıştır. Rengiyle, şekliyle ve kokusuyla, divân şiirinin çiçekler hiyerarşisinde ilk sıralarda yer alan menekşe, genellikle zülûf, hatt, ben, gece, mecnûn, âşık, kalender, abdâl, mürid, kadeh, çanak gibi unsurlarla birlikte anılır. İlk açan bahar çiçeklerinden olması, her yerde yetişmesi, taşlık yerlerde ve duvar diplerinde de görülmesi, incecik sapı, boyunun kısalığı, dolayısıyla yere yakın oluşu, başının eğikliği, gök (açık lacivert) rengi, ve benzeri özellikleri dolayısıyla çok çeşitli benzetmelere ve söz oyunlarına konu olmuştur. Divân şairlerince gül, nasıl güzelliği ile sevgiliye benziyorsa, menekşe de boyunun eğikliği dolayısıyla dertli âşığa benzetilmiştir (Ayvazoğlu, 1995: 164-165).

Âşık, sevgilinin yokluğu ile ah çekmektedir. Ve bu ahlar felekleri aşmaktadır. Şair, menekşenin gam çekmekten boynunun büküldüğünü ve çektiği âhların göklere kadar çıktığını, bu âhlardan çıkan koyu renk dumanın da gökleri boyadığını ifade etmektedir. Benefşe, bu yönüyle ayrılık acısı çeken bir âşıktır. Rahîmî, gökyüzünün lacivert rengini, menekşenin çektiği âhların gökyüzüne ulaşmasıyla açıklamıştır. Çünkü menekşe koyu lacivert renktedir. Aynı zamanda menekşenin boyunun kısa oluşuyla, diz çöken bir âşık arasında ilişki kurarak, boyun büken âşığı, şekil itibariyle boynu eğik menekşeyle ilişkilendirmiştir.

Beyitte benefşe, Şekil itibariyle boynu bükük, gamdan diz çökmüş bir âşığa benzetilerek teşbih yapılmıştır. Aynı zamanda zaten lacivert renkte olan gökyüzünün menekşenin âhından dolayı bu rengi aldığıının ifadesi ise hüsn-i ta'lil sanatına örnektir. Bunun yanında, “boyun bükme”, “feryad etme”, “diz çökmek” eylemleri benefşeye izafe edildiği için teşhis sanatı söz konusudur.

8 Dil uzatmış çemenler nev-bahâra hatt u hüsnünsüz Bükülmüş kâmetünsüz hem çenârun kadd-i bâlâsı

Hüsn (a.s) : 1- güzel, iyi 2- güzellik, iyilik.

Hüsn-i hatt : yazı güzelliği 2- güzel yazı yazma sanatı.

Kâmet (a.i) : boy, boybos.

Çenâr (f.i) : çınar, çınar ağacı.

Kadd-i bâlâ : uzun boy.

*Uzun boylu çınarın boyu, senin boyuna olan hasretinden bükülmüş.
Güzelliğinin yokluğundan, çimenler, ilkbahara sınırsız ve yakışksızca dil uzatmış.*

Çınar ağacı, ululuğu ve yüksekliğiyle birçok Şaire ilham kaynağı omuŐtur. Rahîmî, ilkbaharın geldiğini, fakat sevgilisini göremediğini ifade ederek, bu durumdan yakınmaktadır. Bahçedeki çınar ağacının o uzun ve heybetli boyu, sevgilinin hasretiyle bükülmüş. Sûsenler ise sevgilinin yokluğuyla hırçınlaşarak, gelişiyle neşe ve Şenlik getiren ilkbahara bile yakışircasına dil uzatmıştır.

Beyitte “dil uzatmak” eylemi çemene izafe edilerek teşhis sanatına başvurulmuştur. Ayrıca “sûsen” ve “çenâr” kelimeleri arasında tenâsüp söz konusudur.

9 Ruh u hâlünle her bir lâleye dâğ üsti bâğ iken Yatağı vâdî-i Mersin turağı Kırtı yakası

Rûh (a.i) : can, nefes, canlılık, his, duygu 3- en mühim nokta, öz.

Hâl (a.i) : oluş, bulunuş, sûret, keyfiyet, durum

Senin yanağın ve sûretinle, her bir laleye, dağ üstleri bağ gibidir. Lalelerin yatağı Mersin Vadisi; durağı Kırtı Yakası'dır.

Âşık için sevgilinin bulunduğu her yer cennettir. Zehirler, tatlı; ateşler, gül bahçesi; bozkır dağlar ise bağa dönüşür. Sevgilinin güzelliği ile dolu olan gönlü şenlenir. Rahîmî sevgilinin o güzel yüzü ve yanağını görmenin mutluluğu içerisinde. Bu yüzden aslında bir dağ çiçeği olan lale için, sevgilinin güzelliğiyle, bozkır olan dağların birer bağa dönüştüğünü ifade etmektedir. Şair aynı zamanda da Mersin ili ile Silifke sınırları içerisinde bulunan Kırtı dağının adını zikretmektedir.

Rahîmî için lale, sevgilinin güzelliği ile şen ve sevinçlidir. Ona her yer bağ bahçe gibi gelir. Asıl mekanı dağ olan lalenin sevgilinin güzelliğiyle mekanı bağa dönüşerek, deniz kenarında bir il olan Mersin, lalenin yatağı, Kırtı Dağı ise durağı olmuştur.

Beyitte geçen “dağ” ve “bağ” kelimeleri arasında cinas sanatı söz konusudur.

10 Gözi nûrından ey vech-i Hasen ‘ayn-ı ‘Alînün sen Lebünsüz âb-ı kevser olsa almaz ‘aynına mâsı

Vech-i hasen : güzel yüz.

Ayn (a.i) : 1- göz, 2- aslı, kendisi 3- bir şeyin eşi, tıpkısı 4- kaynak pınar.

Alîn (a.s) : alenî.

Leb (f.i) : dudak.

Ab-ı Kevser : Cennetteki sulardan biri.

Ayn (a.i) : 1- göz, 2- aslı, kendisi 3- bir şeyin eşi, tıpkısı 4- kaynak, pınar.

Ey güzel yüzlü, sen aynı Hz. Ali'nin göz nuru gibisin. Senin dudağın olmadan su, Kevser suyuna da benzese bir tadı olmaz.

Cennette bir suyun adı olan Kevser, divân şiirinde sıkça bahis konusu olmuştur. Kurân-ı Kerîm'de Kevser sûresi vardır. Tefsirlerde Kevser hakkında çok çeşitli açıklamalar yer alır. Akarsu veya göl olduğu, boyunun Mekke ile Yemen; eninin de Safâ ile Aden arası kadar olduğu, etrafında birçok kıymetli kaseler bulunduğu, oradan bir kez içenin bir daha susamadığı vs. bunlardandır. Kevser suyu süttten beyaz,

baldan tatlı, kardan soğuk, kaymaktan yumuşakmış. Kevser, edebiyatta sevgilinin dudağı için benzeyen olur. Âb-ı Kevser ve Şarâb-ı Kevser tamlamalarıyla da kullanılır (Pala, 2003: 280).

Dört büyük halifenin sonuncusu olan Hz. Ali divân şairlerinin, şiirlerinde adını sıkça zikrettiği bir şahsiyettir. Rivayete göre kâinatın sırrı Kur'ân'da, Ku'rân'nın sırrı besmelede, besmelenin sırrı “b” harfinde, “b” harfinin sırrı, altındaki noktada ve noktanın sırrı da Hz. Ali'dedir. O'nun, edebiyatımızda gerek kahramanlık ve gerekse velilik ve imamlık yönleriyle birçok teşbihlere konu edildiğini görürüz. Şairler övecekleri kişileri birçok bakımdan Hz. Ali'ye benzetirler.

Rahîmî, o güzel yüzlü sevgilisini tıpkı Hz. Ali'nin nuruna benzetmektedir. Güzellikte eşsiz olan Hz. Muhammed'in amcazâdesi ve damadı olan Hz. Ali'nin de güzellikte geri kalmayacağını düşünürsek, şair, sevgilisinin güzelliğinin kaynağı olarak peygamber güzelliğini işaret eder. Öyle ki o güzel sevgili, Hz. Ali'nin nuru gibidir. Şair için Hz. Ali nuru gibi olan sevgilinin dudağı olmadan su, Kevser suyu da olsa bir tat vermez. Şair sevgilinin dudağının Kevser suyundan daha tatlı olduğunu ifade etmiştir. Rahîmî, Hz. Ali'nin nuru gibi güzellikte gördüğü sevgilisine “ey vech-i hasen” ifadesiyle seslenmekte. “Hasen” kelimesi güzellik manasına geldiği gibi Hz. Ali'nin oğlu olan ve Hz. Muhammed'in güzelliğine en yakın kişi olarak bilinen Hz. Hasan'dır. Beyit bu açıdan yorumlanacak olursa şairin sevgilisi Hz. Muhammed'in güzelliğine en yakın güzellikte olan Hz. Hasan'ın yüzüne yani Hz. Ali'nin gözünün nuru olan Hz. Hasan'a benzemektedir.

Beyitte şair sevgilisine “ey vech-i hasen” ifadesiyle seslenerek nidâ sanatına başvurmuştur. Aynı zamanda “hasen” kelimesi hem güzellik manasına hem de Hz. Hasan'a işaret ettiğinden tevriyeli kullanılmıştır. Söz konusu olan kelimenin “Hz. Hasan”ı ifade ettiğini düşünürsek sevgilinin güzelliğine benzetilerek teşbihe başvurulmuştur. Aynı teşbih örneği beytin ikinci mısraında sevgilinin dudağının, Kevser suyuna benzetilmesiyle karşımıza çıkar. Bu ifade aynı zamanda mübalâğalı bir ifadedir.

**11 Başın taşlara çalmış döğünüp sen yâr hecrinden
Turup ağlar imiş su o çerinün taşı kayası**

Senin (yarin) ayrılığından dolayı, şu askerın taşı kayası ağlayıp başını taşlara vurarak dövünmüştür.

Rahîmî, beytinde yâr dediği padişahının yokluğundan dolayı üzülmeğtedir. Sevgilinin ayrılığıyla âşık yas tutmaktadır. Sevgilinin askerleri, onun ayrılığıyla ağlayıp dövünmeğtedir. Rahîmî'nin askerlerin taşı ve kayasının ağlaması ifadesiyle aslında mezar taşını kastetmeğtedir. Şair bu ifadeyle, sevgilisinin öldüğünü bu yüzden onun askerlerinin, sevgilinin mezar taşına başlarını vurarak ağladıklarını ifade etmeğtedir. Aynı zamanda tüm mezar taşlarının da bu ayrılık acısıyla ağladığını söylemeğtedir.

Şairin, beyitte taş ve kayaların ağladığını söylemesi hem bir teşhis hem de mübalâğa örneğidir.

**12 Buyurmuşdun yaparlardı 'imâret yaparın yap yap
Harâb olmuş bayır bayır kaçup 'ammâr u bennâsı**

İmâret (a.i) : umran, bayındırlık 2- yoksullara yiyecek dağıtılmak üzere kurulmuş olan hayır evi.

Harâb (a.s) : yıkık, viran.

'Ammâr (a.s) : mâmur eden, bayındırlaştırın.

Bennâ (a.i) : yapı yapan, mimar, kalfa dülger.

Sen aş evi yapın diye emretmişdin, onlar da yaparlardı. Şimdi mimarlar (imâr edenler) köşe bucak kaçmış, yapıları harap olmuş.

İmârethâne, Osmanlı Devleti'nde genellikle 4. sınıf (medrese öğrencileri, camii ve hayrat hademesi, fakir fukara, tanrı konukları vb.) halkın yararına parasız yemek pişirilip yedirilen yerdir. Bu uygulama Orta Asya Türkleri de dahil olmak üzere, bütün Türk devletlerinde ve İslam dünyasında da mevcuttu. İhtiyaç sahiplerine yemek dağıtmak amacıyla kurulan bu sosyal yardımlaşma müessesesi, Osmanlı sultanlarının yönetim anlayışı ile tam bir uyum içerisindeydi. Bu yüzden geniş bir kitlenin hizmetine

sunulmuştur. Osmanlı padişahları imâret yaptırmayı Tanrı tarafından kendilerine verilen bir görev olarak kabul etmekteydi. Bu kuruluşların kökeni İslam'ın zekat ve fitre gibi dinî vecîbelerin yerine getirilmesine dayanıyordu (Ertuğ, 2000).

Rahîmî, padişahının imâret yaptırdığını ifade ederek onun yoksul halkı ne kadar düşündüğünü ve padişahının ne kadar merhametli olduğunu dile getirmiştir. Rahîmî, padişahının emriyle birçok imârethâne yapıldığını, yalnız padişahının yokluğunda bu yapıların harap olduğunu dile getirmektedir. İmârethâne yapın diyerek emir verdiği mimarlar ise artık yoktur. Rahîmî verdiği bilgilerle dönemin sosyal hayatına ışık tutmaktadır.

Beyitte birinci mısradaki “yap yap” ve “bayır bayır” ifadeleri kullanılarak tekrîr sanatına başvurulmuştur.

13 O yirlerden revân olalı sen ey serv-i bâğ-ı şer' Dökülmüş ehl-i hükmün istikâmet üzre eczâsı

Şer'/şerr (a.i) : kötülük, fenalık; kötü iş 2- kavga, gürültü.

Şer'/şerr (a.s.i.c) : fenâ, fenalık eden adam, kötü adam.

Eczâ' (a.i) : parçalar, kısımlar

Ey kötülük bahçesinin servisi, sen buralardan geçip gittin gideli, emrindekiler parça parça, kısım kısım olup dağılmışlar.

Rahîmî, padişahının yokluğundan dolayı derin üzüntü içerisinde. Onun yokluğu ile bütün düzen bozulmuştur. Öyle ki, komutanı olmayan bir ordu, düzensiz ve tertipsizdir. Rahîmî de padişahı için bahçenin en baş servisi ifadesini kullanarak onun yöneticiliğini, komuta ediciliğini işaret etmiştir. Onun emrindeki herkes, padişahın yokluğu ile darmadağın olmuştur.

Beyitte “revân olmak” ifadesi mecaz anlamda kullanılmıştır. Aynı zamanda Rahîmî padişahına “ey serv-i bâğ-ı şer'” diye seslenerek hem bir nidâ hem de istiare sanatına örnek vermektedir.

14 Karîn olalı ol bir nâ-kes ile hâli ayruksı
Yıkılmış ey şeh-i gâzi işitdüm Kâdı bahçası

Karîn (a.s.c) : yakın 2- bir şeye sahip olan, bir şeye nail olan 3- hısım, komşu, arkadaş gibi yakın olanlardan her biri 4- padişahın daimi suratle yakınında bulunan, mâbeyinci.

Nâ-kes (f.b.s.c) : nekes, cimri, pinli 2- insaniyetsiz, alçak.

Ayruksı: Başka, başka türlü, farklı.

Hâl (f.a.i) : vücutta husûle gelen ben, nokta.

Hâl (a.ic) : şimdiki zaman, geçmiş ve gelecek.

Ey gaziler şahı, bir alçak ile bir tuhaf halli birbirine yaklaşıklı kadı bahçasının yıkıldığını işittim.

15 Aba oğlu elinden halk-ı hod hep odlara yanmış
Kapun bulsa yanardı kendinün anası babası

Abâ (a.i) : yünden yapılmış kaba kumaş, aba 2- bu kumaştan yapılmış bol, geniş giyecek.

Hod (f.zm) :kendi 2- baş zırhı, migfer.

Aba oğlu elinden kendi halkı hep ateşlere yanmış. O, senin kapını bulabilseydi, kendi ana babası yanardı.

16 Halâs olaydı kuşça cânlar evvel bûm-ı âfetden
İrerdî sen hümânun ana şâhin gibi paşası

Halâs (a.i) : kurtulma, kurtuluş.

Bûm (f.i): yer, toprak, yurt 2- sürülmemiş tarla 3- tabiat, huy.

Hümâ (y) (f.i): devlet kuşu 2- saadet, kutluluk.

Senin devlet kuşun ve şahin gibi paşan, afet yerine önceden gidebilselerdi, canlar afet yerinden kuş gibi kurtulmuş olurlardı.

Rahîmî, padişahını övmektedir. Eğer afet yerinde, veya savaş meydanında padişahı ve onun komutasındaki askerleri varsa, can kaybı söz konusu bile değildir. Çünkü padişahının kudretiyle tüm afetlerden kolaylıkla çıkılır.

Rahîmî, kurtuluşu padişahının kudretinde bulmaktadır. Herhangi bir tehlike anında padişahı halkından önce afet yerinde bulunur. Ve onların can ve mal güvenliğini sağlardı. Rahîmî bu beyitte padişahının koruyuculuğundan bahsederek onun savaşçı yanını vurgulamaktadır.

Beyitte “kuş”, “şahin” ve “hümâ” kelimeleri arasında tenâsüp vardır. Canların afet yerinden kuş gibi kurtulmaları ise mecâz-ı mürsel sanatına örnektir.

17 Bu hicrân mâ-cerâsından Gediz suyu döker yaşı Bilinmez kankı sû oldu revân sen serv-i ra'nâsı

Mâcerâ (a.i) : cereyan eden, geçen.

Ra'nâ (a.s) : güzel, latif, hoşgörünen.

Serv (f.i) : 1, servi, selvi 2- sevgilinin boyu bosu

Ey güzel selvi! Bu ayrılıktan dolayı Gediz suyu gözyaşı döker. Bilinmez, hangi kötülükler, fenalıklar su olup akıp gitti.

Gediz, Kütahya ilinin, güney doğusunda yer alan bir ilçesidir. Gediz Nehri ise Büyük Menderes'ten sonra bölgenin en uzun akarsuyudur. Gediz'in güney doğusundaki Murat Dağı ile kasaba çevresindeki Şaphane Dağı'ndan doğar. Şair, Kütahyalı olması dolayısıyla beytinde Gediz Nehri'nden bahsetmiştir.

Rahîmî, sevgilisinin ayrılık ateşiyle yanıp tutuşmaktadır. Öyle ki Gediz Nehri, bu ayrılık acısıyla gözyaşı dökmektedir. Gediz Nehri, taşkın akan bir nehirdir. Rahîmî, nehrin bu özelliğini göz önünde bulundurarak, sevgilisinin zamanında nice kötülükler, Gediz Nehri'nin suları gibi akıp gitmiştir. Rahîmî, muhtemelen padişahının yokluğundan bahsetmektedir. Onun padişahlığı esnasında bütün kötükler ve fena işler,

su olup akıp gitmiştir. Fakat şimdi ayrılık acısıyla Gediz Nehri gözyaşı dökmetedir. Çünkü saadetli günler artık yoktur.

Beyitte “serv-i ra'nâ” ifadesinde istâre yoluyla sevgili kasedilmiştir. Bunun yanında Gediz Nehri'nin ağlaması ifadesinde teşhiş sanatı vardır.

18 Şehâ şol ay yüzünsüz şimdi Aydın Tiredür dirler Dökermiş gözyaşın ırmağ idüp kuhsâr sahrâsı

Kuhsâr (f.b): dağlık, dağ tepesi.

Sahrâ (a.i) : kır, ova, çöl.

Ey padişah, şu ay yüzün olmadan Aydın, Tire'dir derler. Bu şehir, gözyaşını ırmak edip dağlık ovaya dökermiş.

Divân şiirinde, sevgilinin güzelliğinin büyük bölümünü yüz oluşturur. Çünkü o; kaş, göz, dudak, yanak vs. güzelliklerine sahiptir. Bu bakımdan o güzellik meydanı veya güzellik harmanıdır. Sevgilinin yüzü daima aydınlık ve parlaktır. Sevgilinin ay yüzlü veya güneş yüzlü oluşu bundandır. Ay ışığı nurdur. Bu bakımdan sevgilinin yüzü nurludur. Yüz bazen güneştir, gündür, sabaktır, nûr ve ışıktır. Bütün teşbihlerde parlaklık ön plandadır. Yüz güneş olunca âşığın gözyaşları yıldız olur. Oysa sevgilinin yüzü güneşten daha alımlıdır. Sevgili görününce güneş doğmuş olur ve yıldızlar kaybolur; yani âşığın gözyaşları diner (Pala, 2003: 126).

Rahîmî padişahının yüzünün parlaklığı dolayısıyla aydınlanan gönlünün, yine onun yokluğunda karanlıklara boğulduğunu ifade eder. Bu sebepten tevriyeli kullandığı “Aydın” kelimesiyle söz oyunları yapmaktadır. Rahîmî için padişahının yüzü olmadan, aydınlığı olmadan Aydın ili bile gözüne Tire gibi gelmektedir. Zira bu şehirde akan bütün ırmaklar da padişahının yokluğundan gözyaşı dökmetedir. Hatta bu ırmaklar bu ilin gözyaşlarıdır. Ve bu gözyaşları dağlar ovalar aşır dökülmektedir. Aydın ve Tire'nin yüzey şekilleri göz önüne alınırsa, Rahîmî'nin böyle bir ilişki kurması yersiz değildir. Zira Küçük Menderes bu bölgelerden geçen akarsulardan yalnızca biridir.

Beyitte “Aydın” kelimesi tevriyeli kullanılmıştır. “Aydın”, aydınlık anlamına gelmekle birlikte, bir şehir adıdır. Bunun yanında Aydın ilinin gözyaşını ırmak etmesi

teşhis sanatının yanında mübalâga sanatına da işaret etmektedir. “Şehâ” ifadesi ise bir nidâ örneğidir.

**19 Yanup derdünle yüz dâğun tütünü yüz duman olmuş
Anup alı ruhun odlara yanmış verd-i hamrâsı**

Verd (a.i) : doru at 2- Hz Muhammed’in yedi altından birinin asdı 3- rengi doru onanm arslan.

Hamrâ (a.s) : (hada, en, pek, çok) kırmızı kızıl.

Senin derdinle, yüz dağın tütünü, yüz duman olmuş. Kıp kırmızı gül ise; senin rengini (teninin rengini) anıp, ruhunu ateşlere vermiş.

Divân edebiyatında ateş, âşığın içinde bulunduğu aşkın ızdırabıdır. Ayrıca sevgilisine duyduğu özlem, hasret de ateş şeklinde kendini gösterir ve daima âşığı yakar (Pala, 2003: 51).

Sevgilinin derdiyle yanıp tutuşan âşık kül olur. Onun yanık bağından çıkan âhlar ise bu ateşin dumanıdır. Şaire göre, sevgilinin derdiyle yanıp tutuşan âşık kül olur; onun yanık bağından çıkan ahlar ise bu ateşin dumanıdır. Şair, sevilinin derdiyle yanan ateşin büyüklüğünü anlatabilmek için “yüz dağın tütünü, yüz duman olmuş” ifadesini kullanmıştır.

Divân şiirinde en çok sözü edilen çiçek, güldür. Sevgilinin yüzü ve yanağı ile sıkı münasebeti vardır. Bazan gül bunlara; bazan da bunlar güle benzetilir (Pala, 2003: 182). Gül, rengi ve kokusu itibariyle sevgilinin yanağını andırır. Sevgilinin yanağı gül rengindedir. Hatta gül, sevgilinin yanağının, güzelliğinin karşısında utandığı için kırmızı rengi almıştır. Çünkü utanan insan kızarır. Rahîmî’ye göre gül, sevgilinin o kırmızı yanağını andıkça kendini ateşe vermektedir. Ateş ile gül arasında renk itibariyle bir ilişki vardır. Şair gülün kırmızılığını, aşk ateşiyle yanmasına bağlamaktadır.

Beyitte geçen “yüz dağın tütünü yüz duman olmuş” ifadesi mübalâgalı bir ifadedir. Şair aşk ateşinin ne kadar şiddetli olduğunu anlatmak için bu yolu seçmiştir. Ayrıca gülün kırmızılığı, sevgilinin hatıra gelmesiyle, gülün kendini ateşe vermesine bağlanmıştır. Yani gül aslında aşk ateşiyle yandığı için kırmızıdır. Bu ifadeyle şair

hüsn-i ta'lil sanatına başvurmuştur. Aynı zamanda güle “hatırlatmak” gibi insanî bir duygu izafe edildiğinden teşhis sanatına örnek verilmiştir.

20 Erenler himmet itdiler erenlerle karîn oldun

Erenler şâhısın oldı sana Hakkun bu i'tâsı

Karîn (a.s.c) yakın 2- bir şeye sahip olma, bir şeye nail olan 3- hısımlı, komşu arkadaş gibi yakın olanlardan her biri 4- padişahın daimi suretle yanındada bulunan, mebeyinci.

İ'ta' (a.i): verme, verilme; ödeme.

Erenler himmet etti, erenlerle yakın oldun. Şimdi ise erenler padişahı oldun. Bu sana Allah'ın önem ve değer vermesidir.

Allah'a yakınlaşmış ve velilik derecesine yükselmiş olanlara, tasvvuf yolunda olanlara halk arasında eren adı verilir. Özellikle Bektaşî babalarına “Erenler” tabir olunur. Üçler, Yediler, Kırklar diye bilinirler. Alevî-Bektaşî edebiyatında daha çok kullanılan bir tabirdir (Pala, 2003:150).

Rahîmî, Allah tarafından makbul görülen bu erenlerle padişahının yakın ilişkide olduğunu ifade ederek padişahının da tıpkı erenler kadar velilik derecesine yükseldiğini hatta erenler padişahı olduğunu belirtmiştir. Ermiş kimse olmak, Allah'a yakınlaşmak her kula nasip olmayan bir mevkidir. Bu dereceye gelmek ise ancak Allah'ın takdiri ve izni ile olur. Rahîmî'ye göre padişah, bu takdir ve izni hak etmiştir. Allah tarafından gözetilen, değer ve kıymet verilen padişaha yine Allah tarafından erenlik nail olmuştur. Hatta erenlerin padişahı kademesine yükselmiştir. Bu Allah'ın padişaha bir lûtfudur.

Beytin bütününde “erenler” kelimesi sıkça tekrarlanarak tekrîr sanatına başvurulmuştur.

**21 Ne şüphe kâbil ü makbûl-i sultân-ı velâyetsin
Mu'înündür anunçün Konyanun Mollâsı Monlâsı**

Kâbil (a.s) : 1- kabul eden, kabûl edici 2 olan, oalabilir.

Makbûl (a.s) : kabul olunmuş, alınmış, alınan 2- beğenilen, hoş karşılamayan; geçer.

Velâyet (a.i) : 1- velilik, ermişlik 2- veli ve ermiş olan kimsenin kali ve sıfatı 3- başkasına sözünü geçirme 4- dostluk, sadakat.

Mu'in (a.s) : iane eden, yardımcı.

Velilerin sultanı olduğuna ve bu mertebeye kabul edildiğine ne şüphe! Onun içindir ki Konya mollası ve monlâsı senin yardımcındır.

Rahîmî, erenlerin, yani velilerin sultanı olan padişahına seslenmektedir. Padişahına bu mertebenin verildiğinden, Allah'ın rızasına ve takdirine nail olduğundan şüphe etmemektedir. Bu sebeptendir ki Konya mollası, erenler padişahına yardımcı görevindedir. Dolayısıyla Hakk yolunda yürüyen tüm erenler, dervişler, velîler padişahın yardımcısıdır.

Beyitte geçen “kâbil” ve “makbûl” kelimeleri aynı kökten türeyen iki kelimedir. Bu kelimelerin bir arada kullanılmasıyla iştikâk sanatına örnek verilmiştir.

**22 Karîb olalı kurb-ı vuslatına Monla Hünkârün
Rızâna râzı oldı Hazret-i Hünkârün irzâsı**

Karîb (a.s.c) : yakın, yakın olan, uzak olmayan; soyca yakın.

Kurb (a.i) : yakın olma, yakınlık, yakın bulma.

Vuslat (a.i) : bir şeye ulaşma yetişme 2- sevgiliye kavuşma.

Rızâ' (a.s) : hoşnutluk.

Râzî (a.s): rıza gösteren, kabuleden, boyun eğen.

İrzâ' (a.i): razı, hoşnutetme, gönlünü etme, kandırma.

Monla Hünkâr'ın sana kavuşmaya yakın oldu olalı, padişah hazretlerinin gönlü oldu ve isteğine hoşnutluk gösterdi.

Rahîmî, beytinde tüm velîlerin istek ve taleplerini Hazret-i Hünkâr dediği padişahından talep ettiklerini ve padişahının da bu talep ve isteklere, razı olup hoşnutluk gösterdiğini dile getirmektedir. Zira Monla Hünkâr'ın tek istediği Hazret-i Hünkâr'a yakın olmak, ona kavuşmaktır. Padişah onun bu isteğine razı olup, hoşgörmüştür.

Beytin birinci mısrasında geçen “karîb” ile “kurb” kelimeleri, ikinci mısrada “rıza”, “irzâ” ve “râzî” kelimeleri aynı kökten türeyen kelimelerdir. Dolayısıyla her iki mısradaki bu kelimeler arasında iştikâk sanatı söz konusudur.

23 O yirlerden kaçardı bulsalar ger koçalar fürce Kenâr-ı gamda bağlamış yolını hecr-i deryâsı

Fürce (a.i) : iki şey arasındaki açıklık, yarık, aralık.

Hecr (a.i) : ayrılma, terk etme; ayrılık.

*Ayrırlık deryası senin yolunun kenarını (etrafını) gamla bağlamış (kaplamış).
Erenler, eğer bir aralık (açıklık) bulsalardı, o yerlerden kaçarlardı.*

Divân edebiyatında çokça kullanılan derya, büyüklük, genişlik, sonsuzluk derinlik, bolluk gibi manalar ifade eder (Pala, 2003: 121). Çoğu zaman bu manalarından dolayı âşık, sevgilinin hasretini, ayrılığını ve gamını denizlere benzetir. Âşığın gamı, deryalar kadar derin ve sonsuzdur.

Rahîmî, sevgilinin yolunu kaplayan bir ayrılık denizinden bahsetmektedir. Ve hiçbir şekilde sevgiliye ulaşamamaktadır. Bu ayrılık denizi çok derin ve sonsuzdur. Geçilmesi oldukça güçtür. Gam doludur. Divân şiirinde sevgiliye giden yol daima çetrefillidir. Türlü engeller ve zorluklar âşığı bekler bu yolda. Rahîmî sevgilisinin yolunun kenarlarının gamla dolu olduğunu eğer, bir açıklık, geçilecek bir yer olsaydı erenlerin bu açıklıktan sevgiliye gideceklerini ifade etmiştir. Rahîmî sevgiliye ulaşma konusunda çaresizdir. Çünkü ona bu kadar yakın olan erenler bile bu gam dolu ayrılık denizinde çıkış yolu bulamadığına göre, Rahîmî'nin hiç şansı yoktur.

**24 Yanup tüter firâkun âteşiyle sâhil-i İzmir
Yıkılmış hâtır-ı ‘âşık gibi kışlak u yaylası**

Firâk (a.i): ayrılık, ayrılma; sevişenlerin ayrılığı.

Hâtır (a.i) : zihin, fikir 2- keyif hal 3- gönül.

Ayrılığının ateşiyle yanan İzmir sahilinin dumanı tüter. Gönlü kırılmış âşıklar gibi her yeri (kışlak ve yazlık yerleri) yıkılmış, harap olmuş.

Sevgilinin ayrılığıyla tüm memleket yas içindedir. Öyle ki, güzelliği ile ün salmış İzmir sahilinin bile aşk ateşiyle yandığı için dumanı tütmektedir. Sahil kenarında bulunan bütün yapılar yazlık ve kışlıklar yıkılıp viran olmuştur.

Divân şiirinde sevgilinin ayrılığıyla gönlü bin parçaya dönen âşık, yıkılmış bir harabe gibidir. Rahîmî beytinde İzmir sahilini ayrılık ateşiyle yıkılan ve yanan bir âşığın gönlüne benzeterek harab olduğunu dile getirmektedir.

Beyitte İzmir sahili, gönlü kırılmış bir âşığa benzetilerek teşbih yapılmıştır. Aynı zamanda İzmir sahili kişileştirerek teşhis sanatına örnek verilmiştir.

**25 Kenâr-ı vuslatunsuz bahr-i ‘ummân-ı gama talmış
Gezermiş sâha-i hayretde hayrân Hızır u İlyâsı**

Bahr (a.i) : 1- deniz 2- büyük göl veyâ nehir.

Ummân (a.i) : ulu, büyük, engin deniz veya nehir.

Sâha (a.i) : meydan, avlu, alan.

Hayrân (a.s) : şaşmış, şaşık kalmış, şaşırmış 2- çok tutkun 3- afyon sarhoşu.

Hızır ve İlyâs sana kavuşmanın kıyısında, ulu denizde gam ve tasaya dalmışlar. Senin hayranın olan Hızır ve İlyas, hayretler içerisinde bu meydana gezerler.

Rivayetlere göre âb-ı hayâtı içerek ölmezlik sırrına erişen, peygamber veya velî olduğu hususlarında ihtilaf bulunan kutsal bir şahsiyet olan Hızır, çoğu zaman İlyas ile birlikte anılır. Bir rivayete göre ölmezlik suyu olan âb-ı hayâtı aramaya çıkan

İskender'in yanında Hızır ile İlyas âb-ı hayâta ulaşmış fakat İskender ulaşamamıştır. Âb-ı hayâtı bulan Hızır ve İlyas âb-ı hayattan içip gözden kayboldular. Divân şiirinde sıkça bahsi geçen bu iki şahıs kimi zaman birlikte, kimi zaman da yalnız olarak denizde ve karada kalanlara yardım eden kişiler olarak şiire girerlerdi. Şairler çoğunlukla gam ve kederi çokluğu sebebiyle deryaya benzeterek, Hızır ile İlyas'ın imdada yetişemediği takdirde bu gam denizinde boğulacaklarını söylemektedirler. Çoğunlukla Hızır ile İlyas deniz kenarında gezinen kutsal kişiler olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Tökel, 1995: 361-380).

Rahîmî sevgilisinin ayrılığını gam denizine benzetmektedir. Hızır ile İlyas, o sevgiliye kavuşma kıyısında gam ve kedere dalmışlardır. Ve sevgilinin güzelliği karşısında Hızır ile İlyas hayretler içerisinde gezinmektedir. Şair, sevgilisinin ayrılığı ile çektiği gam ve tasanın büyüklüğünü anlayabilmek için ayrılığı gam denizine benzeterek teşbih sanatına başvurmuştur. Ayrıca divân şiirine çoğunlukla deniz kenarında buldukları ve denizde kalanlara yardım etmeleri şeklinde anılan Hızır ile İlyas'a telmihte bulunarak gam denizine daldıkları vuslat kıyısında gezindikleri dile getirilmiştir. Ayrıca "Hızır", "İlyas" ve "bahr-i 'ummân" kelimeleri arasında tenâsüp söz konusudur.

26 İştîdüm Bergama Beg sancağında Bergama düşmüş Ağarmış giryeden hem Akhisârün gözi karası

Sancâk (t.i) : alay bayrağı.

Girye (f.i): ağlama, ağlayış, gözyaşı.

*Bergama Bey sancağında Bergama'nın düştüğünü (ele geçirildiğini) işittim.
Akhisar şehrinin gözünün karası, ağlamaktan ağarmış (bembeyaz olmuş)*

Rahîmî beytinde döneminde gerçekleşen siyasî ve sosyal olaylara değinmiştir. 16. yüzyılda Anadolu'da meydana gelen isyanlar Bergama'yı etkilemiştir. Rahîmî Bergama Bey sancağında Bergama'nın ele geçirildiğini duymuş ve bu sebepten çok üzülmüştür. Akhisar şehrinin de bu duruma üzülüp ağladığını bu yüzden gözünün karasının ağlamaktan ağardığını (beyazladığını) ifade etmektedir.

Şair, birleşik bir kelime olan “Akhisar’ın” “ak” kelimesiyle sanat yapmaktadır. Bilindiği gibi “gözün akı” denen kısım beyaz renktedir, yani aktır. Beyitte ağlayan Akhisar’ın adının “ak” oluşu, ağlamaktan gözlerinin ağarmasına bağlanmıştır. Dolayısıyla hüsn-i ta’lil sanatı söz konusudur. Ayrıca Akhisar’ın ağlaması teşhis örneğidir. Ağlamaktan gözün karasının kaybolması ise mübalâğalı bir ifadedir. Bunun yanında beyitte geçen “kara” ve “ak” kelimeleri zıtlık ifade ettiğinden tezat sanatına örnek teşkil ederler.

**27 Hümâyûn şâh-bâzundan cüdâ tağlara düşmüş kebg
Gezüp feryâd ider varmış harâba yurd u yuvası**

Hümâyûn (f.s) : mübarek, kutlu 2- padişaha ait.

Şâh-bâz (f.b.i) : bir cins iri ve beyaz doğan 2- yiğit şanlı, gösterişli.

Cüdâ (f.s) : ayrı, ayrı düşmüş, ayrılmış.

Kebg (f.i) : keklik.

Feryad (f.i) : yardım istemek için çıkarılan yüksek ses; bağışma, çağırışma 2- sızlanma, şikayet 3- yaygara, gürültü.

Harâb (a.s) : yıkık, viran.

Padişah yanından ayrı düşen keklik, dağlara düşmüş. Kekliğin yurdu yuvası harab olmuş, feryad edip gezermiş.

Keklik, dağlarda yaşayan bir çeşit yabanî kuştur. Rahîmî bu kuşun dağlarda gezme sebebi olarak padişahın mübarek dağından ayrı kalışını göstermiştir. Keklik aynı zamanda yanık öten bir kuştur. Rahîmî kekliğin ötüşünü feryad etmesi olarak algılamaktadır. Evi yurdu harab olan keklik, padişahın doğanından ayrılmasıyla feryad edip dağlara düşmüştür.

Beyitte kekliğin feryad etmesi, evinin barkının harab olması, teşhis sanatına örnektir. Bunun yanında kekliğin dağda yaşaması doğal bir olayken, farklı bir sebebe bağlanması hüsn-i ta’lil sanatına örnek teşkil etmektedir. Keklik ve doğan birer kuş cinsi olduğundan bu kelimeler arasında tenâsüp söz konusudur.

**28 Ne yirde kim kadem basdun sen ey şeh kabz-ı kudretden
Gül ü gevher virür âbında seng ü hâr u hârâsı**

Kadem (a.i) : 1- ayak 2- adım 3 yarım arşın uzunluğunda bir ölçü

Kabz (a.i): 1- el ile tutma 2- avuç içine alma, kavrama 3- Azrail tarafından ruh teslim alınma, ölme.

Gevher (f.i) : elmas, cevher 2- inci 3- değerli taş 4- bir şeyin aslı esası.

Hârâ (f.i) : pek katı taş, mermer.

Ey kudreti elinde tutan padişah, sen ki, ne zaman yere ayak bastın; terden çıkan su ile, en katı taşlar mücevher, dikenler ise gül verir oldu.

Divân şiirinde ayak basmak ve bastığı yerden su çıkması hadiseleri sıkça zikredilen mazmunlardandır. Şairler bu konuda Hz. Hacer ve İsmail'in kıssasına telmihte bulunmuşlardır.

İsmail, İbrahim Peygamber'in ilk oğlu olan peygamberdir. Kur'ân-ı Kerîm'de birçok yerde adı geçen bu peygamberin annesi Hacer'dir. İbrahim peygamberin ilk eşi olan Sârâ'nın Hacer'i ve İsmail'i kıskanması sonucu İbrahim peygamber onları Mekke'ye getirdi. İssız bir yerde çocuğu İsmail ile birlikte tek başına kalan Hacer, su aramaya başladı. Daha bebek olan İsmail'in ayak vuruşlarıyla zezem suyu ortaya çıktı (Pala, 2003: 251). Şairin, beytinde Hacer, İsmail ve zezem kelimelerini zikretmesi ve memduhunun ayağını yere basmasıyla yerden mücevherler fişkırdığını söylemesi bize İsmail peygamberin kıssasını hatırlatır. Divân şiirinde ayak basma ve bastığı yerden su vb. şeylerin fişkırması şairlerin sıkça bahis konusu yaptığı bir mevzudur. Rahîmî kudret kılıcını elinde tutan padişahının yere ayak basması ile çıkan suyun etrafta var olan her şeyi mücevhere dönüştürdüğünü ifade etmiştir. Öyle ki değersiz bir taş ve acı veren diken bile birer mücevhere dönüşmüştür.

Günümüzde de oldukça kutsal sayılan bir su olan zezem, Mekke'de bulunan bir kuyu ve bu kuyudan çıkan suya verilen addır. Hacer, İsmail ile tek başına kaldığı yerde oğlunu emziriyordu ve buldukları yerde hiç hayat ve insan yoktu. Bir süre sonra susamaya başladılar. Çocuk susuzluktan çırpınmaya başladı. Hacer ise Sâfâ tepesine koştu. Orada su bulamayınca Merve tepesine koştu. Tam yedi kez bu geliş

gidişi tamamladı. Hacıların sa'y etmeleri bu olayın hatırasıdır. Nihayet çocuğun topuk vuruşlarıyla ortaya bir su çıktı. İşte zemzem suyu budur. İslam öncesi ve sonrasında kutsal sayılan bu suyu hacılar, kendi memleketlerine en değerli hediye olarak götürürler (Pala, 2003: 504).

Rahîmî, memduhunu övmek için onun yere ayak basmasını, İsmail peygamberin topuklarını vurması ve yerden su çıkarması hadisesiyle ilişkilendirmiş, dolayısıyla padişahının yere basmasıyla çıkan suyu, tıpkı zemzem gibi kutsal saymıştır. Beyitte geçen “ey şeh” ifadesi bir nidâ örneğidir. “Kadem bastun” ifadesinde de İbrahim peygamberin oğlu İsmail’in kıssasına telmihte bulunulmuştur. Bunun yanında taşların ve dikenlerin mücevhere dönüşmesi mübalâğa örneğidir. Ayrıca beytin anlam bütünlüğü dikkate alınırsa “har” ile “gül” kelimeleri ve “seng” ile “gevher” kelimeleri arasında tezat söz konusudur.

29 Rikâbuna sürelden çihresin göğsin gerer hayli Sipihrün mihr ile bir yüzden ey meh şimdi arası

Rikâb (a.i) : 1- üzengi 2- büyük bir kimsenin katı, önü.

Sipihr (f.i) : talih.

Ey ay gibi güzel sevgili, talih, senin atının üzengisine yüzünü sürdüğünden beri, göğsünü bir hayli gerer. Bu yüzden talihin, güneş ile arası pek yoktur.

Türk kültüründe atın, büyük bir yeri vardır. Efsanelerden folklorla, edebiyattan güzel sanatlara dek uzanan bir at medeniyeti Türklerin eski çağlardan beri önem verdikleri hususlardan olmuştur. Divân edebiyatında da bu gelenek devam etmiş ve atla ilgili her ne varsa şairlerin şiirlerine konu olmuştur (Pala, 2003: 50). Edebiyatta çoğunlukla şikayet yerine kullanılan felek (sipihr) sıkça bahsi geçen mazmunlardandır. Şairler tarafından türlü teşbih ve telmihe konu olmuştur. At, murad; talihi, kısmeti temsil eder. Rahîmî, bu alakadan yola çıkarak talih, ay yüzlü sevgilisinin atının üzengisine yüz sürdüğünden beri göğsünü germektedir. Bilindiği üzere at dört nala koşarken göğsü gerik vaziyettedir. Şair, aynı zamanda burada sevgilisini aya benzetirken, kendisini sipihr olarak ifade etmektedir. Talihin göğsü, sevgilinin atının

üzengisine yüz sürdüğü için geriktir. Fakat âşığın boynu büküktür. Çünkü o, bu konuda talihsizdir. Güneş ise yüksekliği, ve yüceliği ile bilinir, şans ve talihin simgesidir. Şair bu sebepten talih ile güneşin arasının olmadığını ifade eder.

Beyitte geçen “ey” ifadesinde nidâ vardır. “Sipih” kelimesinde “iç-dış” ilişkisi bağlamında mecâz-ı mürsel vardır. Çünkü burada “sipih” derken asıl kastedilen âşığın kendisidir. “Meh” ifadesiyle sevgili kastedildiği için istiâre vardır. “Rikâbuna sürelden çihresin” ifadesiyle “göğsün gerer” ifadesinde tezat vardır.

30 Dü ‘âlemde Rahîmînün murâdı zât-ı pâkündür Ala âgâh yok âhir anun âhir temennâsı

Dü-âlem : iki dünya.

Murâd (a.i) : arzu, istek, dilek 2- maksat, meram.

Âgâh (f.s.c) : bilgili, heberli, uyanık.

Temennâ (a.i) : temenna eli başa götürerek verilen selam.

Bu iki âlemde, Rahîmî'nin tek muradı (isteği) senin temiz kalbindir. Onun (yüksek) pek bilgisi yok. Bu onun verdiği son selamdır.

Rahîmî, her iki cihanda da bir tek muradı olduğundan bahsetmektedir. O da sevgilinin saf ve temiz kalbi, onun tek dileği sevgilinin gönlünde yer edinmektir. Rahîmî, sevgili karşısındaki acizliğini dile getirirken bilgisiz olduğundan bahsetmektedir. Kendisinin yüksek bir bilgiye sahip olmadığını dile getirerek, tek bildiği ve tek istediğinin sevgilinin kalbi olduğunu ifade etmektedir. Ve bu onun son ve tek isteğidir. Bu duygusundan bahsederken verdiği selamın son olduğunu artık bu âlemden göçeceğini söyleyerek ifade etmektedir. Rahîmî, bu dünyada erişemediği muradına, öteki âlemde erişeceğini umut etmektedir.

Beyitte şairin kendi adından bahsetmesi tecrîd sanatının bir göstergesidir. Ayrıca ikinci mısradaki “ahir” kelimesinin tekrarlanmasıyla tekrar sanatına başvurulmuştur.

**31 Rahîmîye safâ-himmetle karşı ‘arz-ı dîdâr it
Senün ‘aşkunla meclâdur anun kalbi musaffâsı**

Himmet (a.i) : gayret, emek, çalışma, çabalama.

‘Arz-ı dîdâr : yüz gösterme.

Meclâ’ (a.i) : çıkma yeri, görünme yeri 2- ayna.

Musaffâ (a.s) : tasfiye edilmiş, süzölmüş, yabancı maddelerden ayrılmış.

*Ey sevgili, gönöl şenliğı ile bir gayret et de Rahîmî’ye karşı yüzünü göster.
Onun kalbi, senin aşkunla her şeyden arınık ayna gibidir.*

Divân şiirinde sevgilinin yüzü, güzelliğı nedeniyle sıkça bahis konusu olmuştur. Yüz, tasavvufta Allah’ın tecellisi yerine kullanılır. Sevgilinin güzelliğinin büyük bölümünü dîdâr oluşturur. Çünkü o kaş, göz, dudak, yanak vs. güzelliklerine sahiptir. Bu bakımdan o güzellik meydanı veya güzellik harmanıdır. Yüz, aydınlık ve parlaktır. Yüz aynaya benzetilir. Yüzün ayna oluşu parlaklık ve berraklık nediyedir. Sevgilinin yüzü bütün güzellikleri bünyesinde barındırır. Bütün bu yönleriyle yüz, âşığın seyretmeye doymadığı bir yerdir. Sevgili yüzünü arada sırada gösterir. Âşık da bu anı görmek için her şeyini vermeye hazırdır (Pala, 2003: 126). Sevgilinin yüzünü gören âşık bayram eder. Gönlü şenlenir. Sevgilinin yüzü âşığa şifa veren bir ilaçtır. Onun nurlu yüzüne baktıkça, âşığın gönlündeki yaralar kapanır.

Ayna, divân şiirinde sıkça bahsi geçen mazmunlardandır. Aynanın karşısındakini gösterme, yansıtma özelliğı gerçekte aslı olmayan bir şeyin bir hayal misali ortaya çıkmasıdır. Ayna aydınlık, parlak, lekesiz ve pas tutmamış olduğu zaman iyi gösterir. Sevgilinin yüz aynasında bütün bu özellikler vardır (Pala, 2003: 57).

Tasavvufta gönöl, bir ayna olarak ele alınır. Bu aynada Tanrı’nın tecellisi zuhûr eder (Pala, 2003: 180). Rahîmî, sevgilinin yüzünü görme arzusundadır. Ve sevgilisine seslenerek ondan yardım dilemektedir. Sevgiliden, yüzünü göstermesini istemektedir. Sevgilinin yüzü, onun, aşk ateşi ile yanmış gönlüne ilaç gibi gelecektir. Sevgilinin bir bakışıyla âşığın gönlü, bütün dertlerden kurtulacak ve ayna gibi saf ve berrak olacaktır. Âşığın kalbi, yalnız sevgilinin aşkıyla aydınlanacak, arınacaktır.

Beyitte âşığın gönlü aynaya benzetilerek teşbih yapılmıştır. Bunun yanında şair kendi adını açığa çıkardığından tecrîd sanatına başvurmuştur.

**32 Rahîmî hoş döyer cism-i za‘îfün nâr-ı hicrâna
Bu dâğ-ı derde tağun döymemişdür küll ü eczâsı**

Zâif (a.s.c) : zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, takatsız, kansız, arık 2- gevşek 3- tenbel.

Nâr (a.i): 1- ateş, ad 2- cehennem.

Hicrân (a.i) : ayrılık 2- unutulmaz acı, keder, iç acısı.

Dâğ (f.i) : yanık yarası, 2- insan ve hayvan vücuduna.

Derd (f.i) : dert, gam, keder, kasavet, tasa, kaygı 2- acı, ağrı, sızı.

Küll (a.s.zf) : hep, bütün, çok.

Eczâ’ (a.i) : parçalar, kısımlar.

Rahîmî, bu ayrılık ateşinin dert dağına, dağlar dayanamamaktadır. Ama senin zayıf bedenin bu ayrılık ateşine iyi dayanıyor.

Divân edebiyatında oldukça sık kullanılan ve genellikle de tevriyeli kullanılan dâğ, daha çok yanık yarası, gönüldeki yara anlamında kullanılır. Divân şiirinde âşığın yüreği dâğlıdır. Şairler bu kelimeyi bir diğer anlamı olan dâğ ile birlikte anarak tevriyeli kullanırlar. Âşık büyük acılar içerisinde. Ayrılık ateşi gönlünü yakmaktadır. Bu öyle dayanılmaz bir acıdır ki, dağlar bile dayanamaz. Günümüzde büyük ve meşakkatli sıkıntılara göğüs gerildiğinin ifadesi olarak bu “derde dağ dayanmaz” deyimini kullanılır. Dağ, büyüklüğü nedeniyle kuvvet ve yıkılmazlık sembolüdür. Âşıklar çektikleri ızdırabın, kimi zaman büyüklüğünü anlatabilmek için dağların büyüklüğünü, kimi zaman da katlandıkları bu dertle yıkılmadıklarını anlatabilmek için dağların yıkılmazlığını kullanırlar.

Rahîmî, çektiği ayrılık acısının ateşine dağların bile dayanmadığını, fakat bu zayıf vücuduyla kendisinin buna katlanabildiğini ifade etmektedir. Beyitte geçen “dâğ” kelimesi tevriyeli kullanılmıştır. Ayrıca şair kendi adını zikrettiğinden tecrîd sanatı söz konusudur.

**33 Rahîmî ‘aşk deryâsı kenârına ‘ukûl irmez
Hemân dillerde câri olan ol ismün Mesîhâsı**

‘Ukûl (a.i) : akıllar, zihinler, uslar.

Câri (a.s) : cereyân eden, akan, geçen, yürüyen.

Mesîh (a.h.i) : Hz. İsa, Mesîhâ.

Ey Rahîmî! Aşk denizinin kıyısına akıl ermez. O anda gönülden geçen isim, Mesîhâ’dır (Hz. İsa’nın ismidir).

Aşk... Kâinatın yaratılış vetiresini, özünü ve esasını oluşturmak bakımından başlangıcı ezel gününe dayanan ve ebede kadar süreceğinde şüphe bulunmayan macera... Gönülleri terbiye eden, ruhlara derinlik katan, dimağlara yükseklik veren bir hüznün ve neşenin (Pala, 2009: 79).

Divân şiirinde âşık, aşk denizinde boğulmaktadır. Onun tek muradı kıyıya ulaşmak ve sevgilinin gönüllere dinginlik veren sahiline varmaktır. Fakat bu öyle kolay olmaz. Rahîmî, bu aşk denizinde aman dilemektedir. Fakat bu aşk denizinin kıyısına ulaşmaya akıl ermez diyerek sahile çıkmanın oldukça zor bir iş olduğunu ifade etmektedir.

Mesîhâ; Hz. İsa’nın isimlerinden biridir. Hz. İsa, İsrailoğullarının son peygamberidir. Kendisine İncil indirilmiştir. İsa peygamber bir mucize olarak Meryem’den babasız olarak doğdu. Edebiyatta bir çok yönleriyle ele alınır. Meryem’in İsa’ya gebe kalışı, doğumu esnasında ve bebekken gerçekleşen olağanüstü haller, peygamberlik mucizeleri, özellikle elle dokunması (mesh) ve nefesi ile körleri gördürüp, hastaları iyi etmesi, ölüleri diriltmesi, dünyaya değer vermemesi, bir merkep sırtında gezmesi, ölmeyip göğe çekilmesi vs. bir çok yönlerden eski şiirimizde çeşitli hayal ve sembollere konu olmuştur (Pala, 2003: 248; Tökel, 1995: 341-342).

Rahîmî, aşk derdinin deryasına dalmıştır. Ve kıyıya çıkmaya akıl erdirememiştir. Bu sebepten insanlığın kurtarıcısı olacak olan Hz. İsa’yı hatırlar. Ve hemen o anda dilinden Mesîhâ ismi dökülür. Aynı zamanda âşık yaralıdır. Hz. İsa’nın hastaları iyi eden eli ile iyileşme arzusundadır.

Beyitte “aşk deryâsı kenârı” ifadesi mecâz-ı mürsel örneğidir. Ayrıca Hz. İsa'nın mucizelerine telmihte bulunulmuştur. Şair beytinde kendi adını açığa çıkardığından tecrîd sanatı söz konusudur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Edebiyat, bir milletin tarihî ve sosyolojik yapısını tanımamızı sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Bir milletin edebiyatını tanıdığımızda, o millete ait kültürel gelişmelere de tanıklık etmiş oluruz.

Klasik Türk edebiyatımız yüzyıllar öncesinde köklü bir medeniyetin sanat mahsulü olarak ortaya çıkmıştır. Türk milletinin kültür birikimlerinin en önemlilerinden biri şüphesiz edebiyatıdır. Tez konusu olarak klasik Türk edebiyatının önemli bir türü olan kasidenin şerhi seçildi.

16. yüzyılda yaşamış olan Rahîmî, bu yüzyılın Osmanlısında önemli kültür şehirlerinden olan Kütahya ile anılmıştır. Divan edebiyatının gerek kuruluş gerekse gelişiminde önemli bir şehir olan Kütahya, aynı zamanda devrin önemli muhitlerindedir.

Bilindiği gibi Arapça bir kelime olan kaside, bir amaca yönelik yazılan şiir demektir. Kaside, Arap edebiyatından İran edebiyatına, oradan da Türk edebiyatına geçmiştir. Kasidenin Türk şiirinde başlangıcı olarak 13. yüzyıl kabul edilse de tam olarak 15. yüzyılda görülür. Türk edebiyatında kaside genellikle din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılır. Bunun yanında şair, kendinden de bahseder. Şair çektiği sıkıntıları, hoşnutsuzlukları da dile getirdiğinden kaside türü bir çeşit dilekçe özelliği de gösterir.

Kaside diğer türlere göre daha farklı bir dil gerektirir. Şair, asıl ustalığını kaside yazarak gösterir. Çünkü, kaside yazmak dile üstün derecede hakimiyeti gerekli kılmaktadır. Şair, kasidelerini sunduğu kişilerden bir beklenti içerisinde. Şair, tüm kuralları yerine getirerek, ustalıkla yazdığı kasidesini, övülen kişiye bizzat huzurunda okumak suretiyle sunar. Ve böylelikle tıpkı bir sınavdan geçen şair ve kasidesi kabul gördüğü takdirde, şair kasidesinin edebî değerine göre hediye ile ödüllendirilir. Kütahyalı Rahîmî de kasidelerini yaşadığı dönemin padişahı II. Selim'e sunarak onun takdirini kazanmış ve Alay beyliği görevine getirilmiştir.

Bu çalışmada kaside şerhinin seçilmesindeki maksat da bu tip övgülere layık görülen kişilerin eserlerinde sergiledikleri ustalığı anlayabilmektir. Ayrıca incelenen kaynaklar ışığında müstakil bir kaside şerhine rastlanamadı, bu sebepten yapılan bu çalışmanın bu konuda ilk olduğu düşünülebilir. Çalışmamız esnasında taranan

kaynaklarda daha önce çalışması yapılmış bir kaside şerhine rastlayamamamız, çalışmamızın temelini oluşturmakla birlikte bu durum bizi bazı zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Bunun yanında şairimizin, bilinen klasik kaside türünün dışında bir kaside kaleme almasından mütevellit çalışmamızda bir hayli zorlandık.

Kütahyalı Rahîmî, kasidelerini bu zamana kadar incelenen kasidelerde görülen kaside anlayışından çok farklı bir üslupla kaleme almıştır. Kasideler daha çok bir gazel özelliği göstermektedir. Kullandığı tamlamalar, oldukça kalıplaşmış ifadeler olup, birinci mısradan verdiği duygu yoğunluğunu ikinci mısradan devam ettirememiştir. Bu sebepten mısralar arasında anlam bakımından bir kopukluk söz konusudur. Bu durum bazen şairin anlaşılmasında bir zorluk yaratmıştır.

Bilindiği üzere klasik kaside türünde dört ana bölüm vardır. Bunlar, nesip veya teşbib, tegazzül, medhiye, fahriye ve dua bölümleridir. Kasidelerin yukarıda sıralanan bölümler halinde yazılması genel bir usul olmakla birlikte bazen kimi şairlerin hiç nesip veya teşbib yazmayıp, doğrudan doğruya mehdiye ile başladıkları da olmuştur. Fakat şair, her ne şekilde başlarsa başlasın vazgeçilmez olan iki bölüm vardır ki bunlar, medhiye ve dua bölümleridir. Şairimiz Kütahyalı Rahîmî Bey, işte bu klasik kaside türünden çok farklı bir şekilde kasidelerini yazmıştır. Çalışmamız olan Kütahyalı Rahîmî Divânı'ndaki Kasidelerin Şerhi'nde, söz konusu şairin kasidelerini her ne kadar dil, şekil ve muhtevâ yönünden incelemek istediyseniz de, kasidelerde, yukarıda saydığımız kaside türünün bölümleri belirgin bir şekilde görülmediğinden, incelememiz sınırlı kalmıştır.

Bu çalışmada, muhtelif eserlerde “Kütahyalı Rahîmî” olarak anılan şairimizin Prof. Dr. Ahmet Mermer tarafından hazırlanan “Kütahyalı Rahîmî ve Divânı” adlı eserinden yola çıkılmıştır. İki bölümden oluşan bu çalışmada Kütahyalı Rahîmî ve Divânı'ndaki kasidelerin şerhi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde Kütahyalı Rahîmî'nin yaşadığı dönem olan 16. yy'ın genel edebî manzarası aktarılmış, Kütahyalı Rahîmî'nin hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise anlamı bilinmeyen kelimelerin sözlük çalışması yapılarak beyitlerin anlaşılması sağlanmaya çalışılmış daha sonra da nesre çevrilerek günümüz Türkçesiyle açıklanmıştır. Son olarak da beyitlerde geçen edebî sanatlara ve mazmunlara değinilmiştir.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada kullandığımız şerh yöntemiyle Kütahyalı Rahîmî' nin şiirlerini anlamaya çalıştık. İyi bir eğitim almasının yanı sıra halkın içinden bir şair olan Rahîmî'nin, şiire ve şaire bakış açısını, yaşadığı yüzyılın şiirlerine nasıl yansıdığını anlamaya çalıştık. Bu çalışmanın, araştırmacılara ve bundan sonra yapılacak çalışmalara küçük de olsa bir katkı sağlamasını temenni ederiz.

KAYNAKÇA

- AYVAZOĞLU, Beşir, (1995), **Güller Kitabı**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- BANARLI, Nihat Sami, (2001), **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C:1 M.E.B, İstanbul.
- BANARLI, Nihat Sami, (2001), **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C:2 M.E.B, İstanbul.
- CEYLAN, Ömür, (2000), **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (1998), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- DİLÇİN, Cem, (1983), **Yeni Tarama Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DİLÇİN, Cem, (1986), “Divan Şiirinde Gazel”, **Türk Dili Dergisi**, **Divan Şiiri Özel Sayısı**, S. 415-416-417, TDK. Yayınları, Ankara.
- DOĞAN, Muhammed Nur, (2007), **Fatih Dîvânı ve Şerhi**, Yelkenli Yayınları, İstanbul.
- DOĞAN, Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, Bahar Yayınları, İstanbul.
- EFE, Ahmet, (1990), **Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi**, C. IV, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERSOY, Ersen, (2003), “XVI.Yüzyıl Kaynaklarına Göre Kütahyalı Şairler ve Kütahya’da Edebî Muhit”, **DPÜ, SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kütahya.
- ERTUĞ, Zeynep, (2000), Tarım “İmaret”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.VII Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul.
- ETİK, Arif, (1998), **Farsça-Türkçe Lûgat**, Salah Bilici Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- EVREN, Mücella, (2008), “Kütahyalı Rahîmî Dîvânı’ndan 51-100. Gazellerin Şerhi”, **DPÜ, SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kütahya.
- Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi**, (2002), C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- GÜLER, Kadir, (2004), **Kütahya Yazıları**, Kütahya.
- GÜNEŞ, Mustafa, ERSOY, Ersen, (2004), **Türk Tasavvuf Şiiri Seçkisi**, Kütahya.
- GÜNEŞ, Mustafa, (2004), **Kültür ve Edebiyat Yazıları**, Kütahya.

- GÜNER, Hamza, (1967), **Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kütahyalı Şairler**, Kütahya İl Basımevi.
- İLGÜREL, Mücteba, (2000), “Zirveden Dönüş: II. Selim’den III. Mehmed’e”, **Genel Türk Tarihi**, C.VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- İPEKTEN, Haluk, (1997), **Nâilî Hayatı Sanatı Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İPEKTEN, Haluk, (1996), **Dîvân Edebîyatında Edebî Muhitler**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- İPEKTEN, Haluk, (1996), **Şeyh Gâlib Hayatı Sanatı Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İPEKTEN, Haluk, (2001), **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- İPEKTEN, Haluk, (1998), **Nef’î Hayatı Sanatı Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İPEKTEN, Haluk, (1996), **Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İPEKTEN, Haluk, (1997), **Bâkî Hayatı Sanatı Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İSEN, Mustafa, Ali Fuat, BİLKAN, (1997), **Sultan Şairler**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İslam Alimleri Ansiklopedisi** (Ty).
- İZ, Mahir, (1969), **Tasavvuf**, Rahle Yayınları, İstanbul.
- KAYAALP, İsa, (1999), **Sultan Ahmed Dîvânının Tahlili**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Büyük Türk Klâsikleri**, (1987), C.4., Ötüken Söğüt Yayınları, İstanbul.
- KOCAKAPLAN, İsa, (1998), **Açıklamalı Edebî Sanatlar**, Damla Yayınları, İstanbul.
- KURNAZ, Cemal, (1997), **Dîvân Edebîyatı Yazıları**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KÜLEKÇİ, Numan, (1995), **Edebî Sanatlar**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KUDRET, Cevdet, (1980), **Örneklerle Edebiyat Bilgileri**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- LEVEND, Agah Sırrı, **Divân Edebiyatı “Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar”**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984
- MENGİ, Mine, (1999), **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara.

- MERMER, Ahmet, (2004), **Kütahyalı Rahîmî ve Dîvânı**, Sahhaflar Kitap Sarayı, Bayrak Matbaası, İstanbul.
- MERMER, Ahmet, KOÇ Keskin Neslihan, (2005), **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- MERMER, Ahmet, Lütfi, ALICI, Muvaffak, EFLATUN, Yavuz, BAYRAM, Keskin Neslihan, KOÇ, (2006), **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ONAY, Ahmet Talat, (1993), **Eski Türk Edebîyatında Mazmunlar**, TDV. Yayınları, Ankara.
- OKUYUCU, Cihan, (2006), **Gazel Bahçesi**, Sütun Yayınları, İzmir.
- PALA, İskender, (1997a), **Müstesna Güzeller**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- PALA, İskender, (1997b), **Dîvân Edebîyatı**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- PALA, İskender, (2003), **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, L&M Yayınları, İstanbul.
- PALA, İskender, (2004), **Su Kasidesi**, Kapı Yayınları, İstanbul.
- PALA, İskender, (2009), **Kitâb-ı Aşk**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- PALA, İskender, (2002), **Ve Gazel Yeniden**, L&M Yayınları, İstanbul.
- SOLMAZ, Süleyman, (2005), **Ahdî ve Gülsen-i Şuarâsı**, Atatürk Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara
- SOYSAL, M.Orhan, (1988), **Edebî Sanatlar ve Tanınması**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul Basımevi.
- ŞEMSETTİN, Sami, (2002), **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- TÜLEK Ahmet, (2005), **İmlâ Kılavuzu**, Akçağ Yayınları, Ankara..
- TOLASA, Harun, (2002), **Sehî, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebîyat Araştırma ve Eleştirisi**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- TÖKEL, Dursun Ali, (2000), **Divân Şiirinde Mitolojik Unsurlar**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (1951), **Osmanlı Tarihi III**, TTK Yay., Ankara.

ULUDAĞ, Süleyman, (1996), **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yayınları, İstanbul.

ÜSTÜNER, Kaplan, (2007), **Divan Şiirinde Tasavvuf**, Ankara.

DİZİN

A		Büyük Menderes..... 340
Ahdî 2, 3		C
Ahmed Şah..... xii		Cebraîl 107, 175
Akçay 282		Cem3, 44, 45, 59, 60, 61, 64, 69, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 98, 99, 206, 207, 255, 256
Akhisar..... 9, 347		Cemşid..... 44, 255, 256
Akşehir..... 3, 5, 328		Ç
Ali Bengi Bey 300		Çaldıran x, 103
Ali Şir Nevaî xii		Çanakkale 282
Amasya xi, 4		Çavuş Hasan 310
Anadolu..... x, xi, 4, 98, 295, 328, 329, 347		D
Anka..... 206, 229		Dârâ 25, 26, 27, 167, 168, 206, 207, 255, 256, 268
Ankara..... viii, 9, 278, 285, 286		Darius 27
Arabistan ix		Deccâl 304
Arap Yarımadası xi		Don xi
Aruz Risalesi xii		E
Asiye 13		Ebû İshâk 210
Avrupa x, 27		Edirne xi, 4
Avusturya x		Edremit 282
Aydın 3, 5, 8, 160, 161, 270, 271, 325, 326, 341		Emir Sultan..... 284
Azerbaycan ix		Emir Sultan Camii 284
B		Emrî xii
Baba Mahmud..... 278, 296		F
Babür Şah..... xii		Fâzıl Feyzi 297
Babür-nâme..... xii		Fazlullâh Hurûfî..... 295
Bâkî..... v, xiii, 54, 111, 262, 321		Fazullahî xii
Balıkesir 282		Ferhâd..... 219, 220, 317
Batlamyos 15		Ferhad ü Şirin 60
Bayezid (II)..... x		Figânî..... xiii
Bayram Han xii		Filibe..... xi
Belgrad..... x		Firavun..... 12, 13, 14
Belh 210		Fuzûlî v, xiii
Belkıs 91		G
Bergama 3, 9, 347		Gazalî..... xiii
Berlin 25		
Bizans..... 97, 98		
British Museum..... 4		
Buhara 284		
Bursa xi, 4, 284		
Bünyamin..... 18		
Büyük İskender 26, 27		

Gediz..... 3, 5, 340, 341
 Gediz Nehri..... 340, 341
 Germiyan 3, 5, 271, 326, 327
 Gülşen-i Şu'ara 2, 3, 5

H

Hacer..... 113, 213, 214, 297, 299, 349
 Hacı Bayrâm-ı Vefî..... 295
 Hacı Şabân 299
 Haleb 295
 Harezm..... ix
 Harîmî İbrahim Bey 3
 Hâtem-i Tâî 212
 Havva 24, 107, 239, 275
 Hayalî Bey xiii
 Herat..... ix
 Hızır .. 26, 36, 148, 149, 187, 188, 206, 207,
 280, 281, 284, 285, 346, 347
 Hızır Bâlî..... 278, 300, 301, 314
 Hicaz x
 Hoca Nureddîn 302, 303
 Horasan ix
 Hundi Hatun..... 284
 Hürrem Sultan..... x, 32
 Hüseyin Baykara..... xii
 Hüsrev 4, 59, 61, 144, 209, 210, 212, 314
 Hüsrev ü Şirin 60, 208
 Hz. Âdem . 24, 107, 226, 227, 239, 275, 298
 Hz. Ahmed-i Mürsel 227
 Hz. Ali..... 42, 115, 290, 299, 300, 335, 336
 Hz. Davut 168
 Hz. Ebubekir 115, 116
 Hz. Hasan 290, 336
 Hz. İbrahim 34, 349
 Hz. İsa 174, 175, 207
 Hz. İsmail..... 214
 Hz. Muhammed. 22, 24, 25, 59, 66, 67, 115,
 192, 286, 287, 288, 301, 302, 304, 305,
 329, 336
 Hz. Mûsâ..... 12, 13, 14
 Hz. Osman 115
 Hz. Ömer..... 115, 116
 Hz. Süleyman..... 168, 207
 Hz. Yakup 17, 18, 19, 231
 Hz. Yûsuf.... 17, 18, 19, 230, 231, 286, 287,
 288, 313, 314

I

Irak..... ix

i

İbrahim bin Edhem 210
 İlyas 346, 347
 İnebahtı xi
 İran... ix, xi, xii, 27, 60, 89, 90, 95, 255, 302
 İsfendiyar oğlu Behmen 27
 İskender25, 26, 27, 111, 148, 149, 208, 209,
 256, 280, 281, 285, 346
 İskender-i Zülkarneyn 26
 İsrafil 63, 105
 İzmir 3, 5, 326, 345, 346

K

Kâbe..... 182, 214, 264, 298, 299, 306
 Kafdağı 229
 Kâmrân Mirza..... xii
 Kanuni Sultan Süleyman ix, x, 3, 209
 Kara Hamza 308
 Kara Kâtip Mustafâ 311
 Karadeniz..... xi
 Karaman 3, 328, 329
 Kâsım..... 303
 Kayser..... 97, 98
 Kaz Dağı 282
 Keyâniyân..... 25, 27, 90, 207
 Key-kâvûs..... 97, 98
 Keykubad..... 27, 90, 91, 92, 97, 98, 268
 Kıbrıs xi
 Kırım ix, xi
 Kırtı Yakası 335
 Kızancı Mustafâ..... 305, 306
 Kızıldeniz 12
 Kirâmen-Kâtibîn..... 291
 Konya xi, 4, 9, 32, 328, 344
 Köçek Hüseyin 313
 Kudüs..... 304
 Kuzey Afrika ix, xi
 Kütahya v, vi, x, xi, 2, 3, 4, 5, 7, 32, 201,
 283, 326, 340, 355

M

Macaristan ix, xi

Makedonya.....	26
Manisa.....	x, xi, 32, 92, 202, 326
Mansur.....	210
Marmara.....	xi
Maveraünnehir.....	ix
Medine.....	13, 42
Mehmet Bey.....	288, 289
Mersin.....	3, 5, 9, 334, 335
Mersin Vadisi.....	335
Merve.....	213, 214, 297, 298, 299, 349
Meryem.....	175, 287, 304, 354
Mevlanâ.....	42
Mısır..	x, 12, 13, 18, 19, 230, 231, 287, 313, 314
Milli Kütüphane.....	4
Mirrih.....	15, 190
Muhammed bin Ali.....	284
Muhammed Buhari.....	284
Muhibbî.....	xiii, 210
Muhibbî Divanı.....	xiii
Murad (I).....	295
Murad (III).....	xiii, 3, 59, 61
Murat Dağı.....	340
Müezzîn Hamza Bali.....	315

N

Narenci Sultan Tufeyli.....	xii
Nesîmî.....	294, 295
Nil Nehri.....	13
Nûh.....	298
Nûh Tufanı.....	298

O

Orta Asya.....	337
Osmanlı Devleti v, ix, x, xi, xiii, 32, 56, 337	

P

Pers İmparatorluğu.....	27
Pir Ahmed Hoca.....	309
Pişdâdiyân.....	90
Priştine.....	xi

R

Rahîmî v, vi, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 21, 46, 47, 48, 51, 52, 54, 56, 57, 58, 59, 61,	
---	--

62, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 143, 145, 147, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 311, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355	
---	--

Rodos.....	x
Roma.....	98
Rûhî-i Bağdâdî.....	xiii
Rumeli.....	xi
Ruşeng.....	27
Rüstem.....	3, 59, 60, 61, 207, 208, 209

S

Safâ..	99, 106, 204, 213, 214, 295, 297, 299, 335
Safevi Devleti.....	ix
Sakız.....	xi
Sârâ.....	349
Saruhan.....	3, 5, 326, 329

Selanik	xi
Selim (II).....	x, xi, xiii, 2, 3, 4, 6, 10, 21, 32, 33, 34, 56, 58, 59, 112, 114, 150, 151, 161, 168, 221, 325
Sofya	xi
Sokullu Memed Paşa.....	32
Staatsbibliothek.....	25
Su Kasidesi	24
Suriye	x
Süleymaniye.....	4
Süveys.....	xi, 13
Süveyş Denizi	13

Ş

Şah İsmail	ix, x, xii, 103
Şam	190, 210, 304
Şaphane Dağı	340
Şehname.....	27
Şemsüddin.....	284
Şeybanî Han.....	ix, xii
Şeybanlılar	ix
Şîrîn.....	207, 219, 220, 247, 314, 317

T

Taberi Tarihi	24
Taşlıcalı Yahya Bey.....	xiii
Tavus-ı Sidre.....	107
Tebriz	ix
Timur	ix
Tire.....	3, 5, 8, 161, 270, 271, 325, 326, 341
Tunus	xi

Tûr Dağı	13
Tûr-ı Sinâ.....	304
Türkistan.....	xii

U

Ubeydullah Han.....	xii
Urus	310
Utarid.....	15, 190

Ü

Üsküp.....	xi
------------	----

V

Viyana	x
--------------	---

Y

Yavuz Sultan Selim	ix, x, 56, 58, 116
Yed-i Beyza.....	12
Yemen	xi, 335
Yıldırım Bayezid	284

Z

Zafername-i Hazret-i Sultan Murad Han... 3	
Zâtî.....	xiii
Zigetvar	32
Zühâl.....	15, 190
Zühre	15, 190
Züleyhâ.....	17, 18